Recd 18/2/59.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఫిబ్రవరి 1959

సంపుటము 36 : : సంచిక 2

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి 1959

మార్చి సంచికలో

ప్రభాత వృత్తము

శ్రీ బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

వెలుగుల మేలుగు వెల్లు వచ్చె; ఈ భూ
వలయమునన్ బహువర్ణ కాంతి విచ్చెన్
అల నిశ భానునియందు పుట్టె; అట్లె
వెలసిన దా నిశ బిడ్డయై ఉషశ్రీ!

వెలుగు సుతున్ గను వెల్లుమూర్తి రాగా
తొలగె నిశీథిని త్రోవచేసి ఈ ఉ
జ్జ్వల పతికై; చను సంతతి మ్ముషా రా
త్రు లిటులె ఒండొరు త్రొక్కి వెంట వెంటన్.

దివి ప్రసవించిన దివ్యమూర్తు లోహో!
ఇవి దివి కిచ్చు ననేక వర్ణశోభల్
అవు నొక త్రోవని ఆ సహోదరీ యా
త్రి; విసిగి నిల్వవు - రాదు ఘర్షణేన్.

తనువులు రెండుగ తాము తోచు గానీ
అనుజుల కిర్వుర కాత్మ ఒక్కరూపే!
అనయము ఈద్వయ మభ్రవీథి పర్యా
య నియతి దేవ నియంత్రణన్ చరించున్.

సురలకు చేర్పగ సూక్త మంత్ర కోటిన్
తెరచి కవాటము దీప్త వర్ణ వచ్చెన్!
ధరణి ప్రవృత్తికి దారిజూపి, శ్రీలన్
విరిసి ఉషస్సు ప్రవించె సర్వ వృత్త్యన్!

ముడుచుక పండిన భూమి మేలుకొల్పెన్
నడపె జనాళి ధనమ్ము విల్పు బాటన్
కడచని లోకపు కంట ప్రసన్నదృష్టుల్
విడిపడె లోచనవీథి దూర సీమల్.

ఒకని జయార్థ మింకొక్కనిన్ యశోఽర్థ
మ్మొకని యశింప, మరొక్కనిన్ నిజేష్ట
మ్ము కొన - జనుని పలువుం దెఱందు ప్రేరే
చి కను ఉషస్సు గ్రసించె సర్వపృథ్విన్ !

అదె గగనాత్మజయా ఉషస్సు ధాత్రిన్
గదిసెను జవ్వని కట్టి వెల్లకోకన్
సదయత విశ్వము సర్వమేలు రాణి!
పృథివి నమో! జననీ! సుమింపు మింకున్.

అనుదిన కోటి ఉషాళి కాదియామున్
చను మును చన్న ఉషాళి త్రోవనే ! ఉ
ర్వని మృతజీవుల విడి సర్వ జీవ
జ్జనుని ప్రబోధితు సల్పు నీ ఉషశ్రీ!

అనిలుని ప్రోజ్జ్వలితాత్మ జేసి, నేలా
ఇనుని వెలుంగు మహిన్ వెలార్చి, కూర్మిన్
మనుజుల జన్మ మమర్చె దేవతాళిన్
తనిపెద వో ఉష! తత్ప్రియమ్ము సేతన్.

ఓయయు ఉషస్సిది ఒక్కనెంత కాల
మ్మో ? చని తొల్లి అనేకముల్ విభాత
మ్ములు ; మరి భావిని వచ్చు నెన్నొ ఇట్లే
తెలసిన ఈ ఉష వేగు నింతలోనే!

ప్రభాతవృత్తము

చనిన ఉషస్సులు సాక్షులైన వారల్
చనె; రిపు డీ ఉష సాక్షి లేము; ముమ్ముం
దొనరు ఉషస్సుల ఒప్పగాంచు వారల్
జననము గాంతు రిలాతలాన భావిన్.

అరుల నడంచి, ఋతావనమ్మొనర్చన్
నర సుఖదాత్రి! జనాళి మంగళశ్రీ!
సుర శుభకారిణి! స్తోత్ర పాళి ప్రీరే
చిరహా నుషా! వికసింపు ముర్వి పైనన్.

వెనుక ఉషస్సృతి వెల్గె శశ్వదాభన్
కన నిపుడున్ మరి కాంతిమూర్తి యే! ఈ
ధనపతి సాగు ఇదం విధాన ముమ్ముం
దును జరయున్ మృతి దూరమై యథేచ్ఛన్!

దిశలు, దినమ్మును తేజరిల్లగా ఈ
ఉష అసితాకృతి నుజ్జగించి వచ్చెన్
లన దరుణాశ్వ విలాసియౌ రథానన్
వసుధను బోధ విభాసుధన్ వెలార్చెన్!

ఇరులు చనెన్; మన కిల్ల ప్రాణమౌ సుం
దరి ఉష తోచెను దాల - లెమ్ము జీవా!
తరణికినై ఉష దారి చక్క - జేసెన్
నరుని చిరాయు వొనర్చ వెల్గు విచ్చెన్!!

విలన దుషస్సృతి వెంటనంటె సూర్యుం
డిల జవరాలి వరించు కోడెకాడుం
బలె - ఇట మానవపాళి కర్మనల్చన్
కలుగు శుభమ్ము యుగాలు నిల్చిపోవన్.

హయముల, వీరసుతావళిన్, వర్షిగో
చయము నొసంగు ఉషా! తమోనిహంత్రీ!
దయ ప్రభవింపుము - తన్ను మమ్ము స్తోతన్
భయహారణా! స్తుతిపాత మంతి మొందన్.

చదల వెలుంగుము సౌరమాతయే యూ
అదితి ముఖాకృతి! అధ్వర ధ్వజశ్రీ!!
ఉదిత సుమంత్ర శిఖోత్థ సత్ఫలాభన్
పొదలుము - చేర్చు మమున్ ప్రజాళిలోనన్.

చదల వెలుంగు ఉషస్సతిన్ స్తుతించెన్
మధుర మృదూక్తు లమర్చి స్తోత; లక్ష్మీ
ప్రద! ఉష!! ఇంతట రావె - వీనికై అ
భ్యుదితవు కావె! శుభోత్కరమ్ము లీవే!!

[ఋగ్వేదము ప్రథమ మండలములోని 113 వ సూక్తమైన ఉషస్సూక్తమునకు అనువాదము]

కృష్ణదేవరాయల గయాశాసనము

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య

శ్రీ హెచ్. బి. శర్మగారు "ముక్కు తిమ్మన గయాశాసనము" అను శీర్షిక క్రింద ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు 47 వ సంపుటము 2, 3 సంచికలలో (పుటలు 185-190) నొక శాసనమును ప్రకటించియున్నారు. ఈ శాసనగ్రంథ రచయిత ముక్కు తిమ్మయని తెలుగుండుటచేతనను, ముక్కు తిమ్మనార్యుని పారిజాతాపహరణములోని కందపద్య మొక్కటి యందుదాహరింపబడియుండుటచేతనను శర్మగారు ఈ శాసనమున కట్లు నామకరణ మొనర్చిరని తోచెడిని — శాసన రచయిత ముక్కు తిమ్మనగారే యైనను అది రాయలవారి శాసనమే. 'కృష్ణదేవమహారాయలు వేయించిన విజయ శాసనము' అని కలదు; కావున దీనిని ముక్కు తిమ్మన గయాశాసనమనుటకంటె కృష్ణదేవరాయల గయాశాసనమని చెప్పుట యుక్తతరమని యెంచి దానికి వారు పెట్టిన పేరును సవరించి మార్చివాడను.

శాసన వృత్తాంతమును శ్రీ శర్మగారు ఇట్లు వివరించియున్నారు: 'శ్రీ డాక్టరు దినేశచంద్ర సర్కారుగారు ఈ సంవత్సరమున నూతనశిలాశాసన సంగ్రహణార్థము ఉత్తరదేశమున పర్యటించుచుండ గయలో గదాధరఘాట్ వద్ద విష్ణుపాదాలయము గోడపై నీ శాసనము తెలుగులిపిలో చెక్కబడియుండ దాని ప్రతిబింబములను తీసికొనివచ్చిరి. ఈ శాసన మాంధ్రభోజుడని ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీ కృష్ణరాయలది' అని. డాక్టరు దినేశచంద్ర సర్కారుగారికి ఆంధ్రుఁడు కాకయెను. వారి చరిత్రయెడను అభిమానము మెండు. ఆంధ్రదేశచరిత్రకు వారు చేసిన సేవ యద్వితీయము. ఒకానొకప్పుడు సంభాషణవశమున వారు నాతో 'నేను పూర్వజన్మమున ఆంధ్రుఁడనై యుంటినేమో' అని వాక్రుచ్చియున్నారు. అస్తు. వారి యాంధ్రాభిమానమే వారిని ఈ శాసన ప్రతిబింబమును తీసికొనివచ్చుటకు పురికొల్పియుండును. ఈ శాసన ప్రతిబింబమును సేకరించి తెచ్చి శ్రీ శర్మగారికి ప్రకటింప ననుజ్ఞ యిచ్చినందుకు శ్రీ సర్కారుగారికిని చక్కగ పరిష్కరించినందులకు శ్రీ శర్మగారికిని ఆంధ్రులు ఎక్కుడు కృతజ్ఞులై యుండవలయును.

శాసనము చిన్నది; ఇరువదియొక్క పంక్తులు గలవు. అందిట్లు చెప్పియున్నది.

1. స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శా
2. లివాహన శకవర్షంబులు
3. ౧౪౪౪ అగు నేటి వృష సం
4 వత్సర ఆషాఢ బహుళ ౧౩ ము
5. శ్రీ మన్మహారాజాధిరాజ రాజ
6. పరమేశ్వర వీరప్రతాప వీర
7. కృష్ణదేవ మహారాయలు
8. వేయించిన విజయశాసన
9. ము॥ తిరుమలదేవి వలభ క
10 గుణామయహృదయ రాజకం
11. కీరవ ఈశ్వర నరసభూపురందర
12. నరనందన
13. శాపద
14. ష్వరర
15. గండ్రాం
16. కా [॥*]
17. యాశా
18. సనము
19. ముక్కు
20. తిమ్మయ
21. వ్రాసెను [॥*]

ఇందు గమనింపదగినవిషయములు శ్రీ శర్మగారు చెప్పినట్లు మూడు కలవు.

(1) పరరాజ్యమునందు కృష్ణదేవరాయలశాసన ముల్లేఖింపబడియుండుట.

(2) శాసనగ్రంథకర్త ముక్కు (నంది) తిమ్మయ యగుట.

(8) శాసనగ్రంథమున తిమ్మకవి పారిజాతాపహరణముయొక్క ద్వితీయాశ్వాసాంతములోని కందపద్యమొక్కటి యుదాహరింపబడి యుండుట.

ఇంక మొదటియంశమునుగురించి శ్రీ శర్మగారు ఇట్లు వ్రాసియున్నారు:—

"శ్రీ కృష్ణదేవరాయల శిలాశాసనము లింతవఱకు తూర్పున సింహాచలమువఱకుమాత్రమే దొరకినవి. పొట్నూరునొద్ద గాతిసు జయస్తంభమును వేయించిన ట్లనేకశాసనములు గ్రంథములు దెల్పుచున్నవి గాని యీ పొట్నూ రెద్దది నున్నదియో మఱియు నద్దాని శాసనములలో నేమికలదో యింకను స్పష్టముగ దెలియరాదు. ఉత్కళదేశపు గజపతులనుమాత్రమే మొదిర్చి యోడించినట్లు ప్రసిద్ధము. ఉత్తర హిందూదేశము ముఖ్యముగ నా కాలమున తురుష్కాక్రాంతమై యుఱ్ఱహింల్లీ సుల్తానుల యధీనమున నుండెను. దక్షిణదేశ పాలకుడగు కృష్ణరాయలు వానిమైత్రిని సంపాదించి కాని వానిని జయించి కాని వానిరాజ్యమున కలుపుట సాధ్యము గాదుగదా! ఆప్రాంతపురాజులతో నెట్టి సంబంధమునుగలిగి యుండినట్లు కూడ నాధారములు లేవు. ప్రస్తుతశాసన మాతని విజయశాసన మని చెప్పుచుండుటచే దీని నాధారముగ గంగనుకూడ జయించి శాసనము వేయించినాడనుట యతిసాహసము కాగలదు.

"సుప్రసిద్ధపుణ్యక్షేత్రములు పరరాజులకధీనమునందుండుటవలన నారాజుల యనుమతిని బొంది స్వయముగ దర్శించుట లేదా ప్రతినిధుల నంపుట యను నాచార మొకటి యుండెడిది. అట్టి యాత్రసమయముల వారివారి శాసనములు నా పుణ్యక్షేత్రముల నెక్కబడుచుండెడివి...

"సువిశాలసామ్రాజ్యమును స్థాపించి సకలైశ్వర్యముల ననుభవించుచు శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు హైందవసంప్రదాయానుసారముగ తన మాతాపితృసుకృతార్థమై కొన్ని ప్రముఖక్షేత్రములకు తనకు దూరముగ దివ్యస్థానములకు తన ముఖ్యాధికారుల నంపి యుండవలెను. లేదా యాత్రార్థమరిగిన తిమ్మగారియే తన ప్రభుకీర్తిని శిలాక్షరములుగ వేయించియుండును. ఇట్టి యాత్రావిజయశాసనముగాని యుద్ధవిజయశాసనము కానేరదు."

కృష్ణరాయల గజశాసనముయొక్క విలువను ఇట్లు తెల్పివేసినారు శ్రీ శర్మగారు. వీరు చెప్పినట్లు కృష్ణరాయల శాసనములు తూర్పున సింహాచల పర్యంతమే కానవచ్చుట వాస్తవమే. అయిన జయస్తంభమును నిల్పిన పొట్నూరెచ్చటిదో యీ జయస్తంభశాసనమున నేమికలదో స్పష్టముగ తెలియరాదని కదా శర్మగారు చెప్పుచున్నారు. ఆ పొట్నూరు సింహాద్రిచెంతనే యున్నది. అందుకారణమున దానికి సింహాద్రి పొట్నూరని పేరుకలిగినది. ఈ పొట్నూరు సింహాద్రి సమీపముననే కలదని మనుచరిత్రాముక్తమాల్యదల పీఠికలలోని యీ క్రింది పద్యమునందు సూచింపబడియున్నది.

అభిరతి కృష్ణరాయ విజ
యాంకము లీవు లిఖించితేకప
ద్యక్రమముగఁ బొట్నూరికడ
నిల్పిన కంబము సింహభూధర
ప్రభు తిరునాళ్లకుం దిగు సు
రప్రకరంబు కళింగ మేదినీ
విభుభుజపకీర్తి కజ్జలము
వేనులు పెట్టి పఠించు నిచ్చలున్. 1

ఈ శాసన మింకను లభ్యము కాకపోయినను దాని సారాంశమును నూనిజా ఇట్లు తెలిపియున్నాడు:— "ఈ శాసనాక్షరములు చూపించిమ్మట ఒడ్డెరాజు కృష్ణరాయలతో సమరము సేయుటెట్లు చేసెను! వీనిని ఒడ్డెరాజు తుడిపించి వేసెనే, యని భార్య విజయనగరరాజుల కత్తులకు లాడెములను కొట్టు కమ్మరుల కిచ్చి వేయబడును" అని గజపతిభార్యయొక్క తెరాయలకు చెర జిక్కియుండిన విషయము నిచ్చట సమ సంధించుకొనవలసియున్నది.2

మఱియు కృష్ణరాయలకు ఉత్తర హిందూస్థానపు రాజులతో నెట్టి సంబంధము గల్గినట్లెంతి యాధారమును గానరాదని శ్రీ శర్మగారు వక్కాణించిరి. ఇది యథాలోచితముగా వ్రాసిన వాక్యము. కృష్ణదేవరాయల గజశాసనము మాట చెవిపోకగను ప్రతిసుమదగ్ధ్రత్రిపాలకునకుని పెద్దనగారి యీ క్రింది సీసపాదములు వ్యర్థములు కాకపోవు.

ఉదయాద్రి వేంద్రదండము చెండల నెర్వని కుమా
రతకు క్రొంచాచల రాజయోగ్య

1. మను. 1 : 39. ఆముక్త 1 : 40.
2. Forgotten Empire P. 319.

వావాడపతి కంధార సింధురాష్ట్రకు
లరిగాపు లెవ్వాని ఖురలితరాని
కాపంచగౌడ ధాత్రీతలం బెవ్వాని
కసినాగాగా కొలువటె బయలు శి

దాదాపు అర్ధశతాబ్దము క్రిందట కీర్తిశేషులయిన శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు మీఁది సీసపాదములలో ప్రస్తావింపబడిన చరిత్రాంశముల నిట్లు వివరించియున్నారు.

3 పై యూఁడు చరణములలోని 'ఉదయాచలేంద్రము', 'వావాడపతి', 'కంధార', 'సింధురాష్ట్రకు' అను పదములచేఁ గవి కొన్ని చరిత్రాంశముల సూచించినాఁడనుటకు సందేహము లేదు. ఉదయాచలేంద్రమనఁగా నెల్లూరిసీమలోని ఉదయాద్రి. కుమారస్వామి క్రొత్త బలమును భేదించి దూరి కొండ బిడీలు కృష్ణదేవరాయలు ఉదయగిరిని భేదించి దూరి పేర్పుఱచుకొని దుర్గమును ప్రవేశించెను. 'సింధురాష్ట్రకు' అనగా గజపతియని చెప్పిన టీకాకారుల యర్థమును మన మంగీకరింపవచ్చును. కాని ఇతర పదములవలన దేశములనుగాని యేరాజునుగాని గ్రహింపవలయునో టీకాకారుల వ్రాతలవలన స్పష్టపడుటలేదు. 'వావాడపతి = వావాడదేశపురాజు; కంధార = కంధారదేశపురాజు; పంచగౌడధాత్రీపదము = [illegible]జీలు మొదలయినవారి ఉత్తరదేశము' అని టీకాకారులు వ్రాసియున్నారు. ఇంతకంటె అధిక స్పష్టతరమైన యర్థమేమైన నిందుండి లాగవచ్చునేమో యాలోచింతము. ఇందలి 'కంధర' శబ్దము 'కంధార్' అను పారశీక శబ్దమునకు సంస్కృతి రూపమని నా భావము. కృష్ణదేవరాయల కాలమున గుజరాతు రాజ్యముపై కంధార్ అను వా డుండెను. ఇతనిచే పేర్కొనఁబడు గౌరవమున్న కంధారుఁ డీతఁడే యని దేవరాయలు గుజరాతుమీఁదికి క్రీ.శ. ౧౫౨౬లో దాడివెడలి చెప్పవలయును. కాని అదేమన ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిల్ యీ మూఁడు నెలలలో నెప్పుడో యొకప్పుడు వెళ్లెనని కూడఁ జెప్పవచ్చును. ఎందుకన నితఁడీ మూఁడు నెలలే రాజ్యము జేసెను. ఈ కాలము మనమూహించిన కాలముతో సరిపోవుట లేదు. ఈ రెండు కాలములలో నేది నిజమో పరిశోధింపవలెను.

4 'అపంచగౌడ ధాత్రీపదము'లోని 'అఙ్' అను దానికి మనము 'మర్యాద' అనియే యర్థము తీసికొనవచ్చును. 'అభివిధి' అని తీసికొనవలక్కరలేదు. ['ఆఙ్ మర్యాదాభివిధ్యోః' అని పాణిని ౨-౧-౧౩] 'అపంచగౌడ' అనఁగా పంచగౌడదేశములవఱకు అని యర్థము. పంచగౌడము లనఁగా సారస్వతులు, కాన్యకుబ్జులు, మైథిలులు, గౌడులు, ఉత్కళులు. గుజరాతీలు పంచద్రావిడులలోనివారే కాని, గౌడులు కారు. కావున అపంచగౌడములనఁగా గుజరాతు దేశమువఱకు అని యర్థము చేయవచ్చును. దానికి గౌడదేశము తగిలి యున్నది కనుక అపంచగౌడపద మిచ్చట మర్యాదాపదము. ఇట్టి పద్యము కృష్ణరాయని యుత్తర (సర్వదకు తిరి) దిగ్విజయ యాత్రను సూచించుచున్నదని యర్థము చేసికొనవచ్చును. అపంచగౌడమనగా నర్మదకు నుత్తరమునకున్న హిందూదేశ మంతయు నర్థము చేయవచ్చును. ఇందునుగూర్చి యింతకంటె నెక్కువ చర్చించుటకు నధికసాధనము లేవియు లేవు."4

దాదాపు అర్ధశతాబ్దమునకు ముందు శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు పై నుదాహరింపబడిన సీసపాదములలో నిగూఢమైయుండు చరిత్రాంశములను గుర్తించి వానిని వివరించుట గొప్పవిశేషము. కాని వారు పేర్కొనబడియుండు కంధరుడు క్రీ.శ. ౧౫౨౬ లో మూఁడు మాసముల కాలము గుజరాతు సింహాసనము నధిష్ఠించియుండిన సికందరుని తలంచి తాము చెప్పిన వ్యక్తి నిర్ధారణ కనుకూలముగ నప్పుడు లభించిన సాక్ష్యలేశముం గర్థము నిర్ణయించిరి. మన చరిత్ర క్రీ.శ. ౧౫౨౦ వ సంవత్సరమునకు ముందే విరచింపబడి యుండెనని యందంతరితసాక్ష్యాంశములు సూచించుచున్నవి. అటులైన క్రీ.శ. ౧౫౨౬ సంవత్సరమున గుజరాతు సింహాసనము నధిష్ఠించిన సికందరు నందు పేర్కొనుట యసంభవము. మఱియు కృష్ణదేవరాయల కాలమున రాజ్యముచేసిన సికందరు షాహుఖారి క్రీ.శ. ౧౫౨౬ లో గుజరాతును పాలించిన యీ సికిటిప్రభు వొక్కఁడే కాఁడు. మఱియొకఁడు గాఁడు. ప్రస్తుత వితర్కమునకు సంగతమైన కృష్ణరాయల గయ శిలాశాసనము మార్గాంతరమును సూచించుచున్నది. ఉత్తరహిందూదేశము కృష్ణదేవరాయల

---

3 ఎను 1 : 11.

4. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక – కాళయుక్తి సంవత్సరము, సప్తమ సంపుటము, పుట ౩౧౩ తరువాయి.

కాలమున దురహంకారుడై ఇబ్రాహీం లోడీ యధీనమున నుండెనని శ్రీ శర్మగారు చెప్పియున్నారు కదా. ఈ యిబ్రాహీంలోడీ ఢిల్లీ సింహాసన మధిష్ఠించినది క్రీ. శ. ౧౫౧౭ వ సంవత్సరమునందు. తత్పూర్వ మతనితండ్రి సికందర్ లోడీ రాజ్యాధిపతియై యుండెను. కృష్ణదేవరాయలు క్రీ. శ. ౧౫౦౯ మొదలుకొని ౧౫౨౯-30 వరకును రాజ్యము సల్పి యుండుటచేత నతనికి క్రీ. శ. ౧౫౦౯-౧౫౧౭ లలో సికందరులోడియు, ౧౫౧౭-౧౫౨౯ లో ఇబ్రాహీం లోడియు సమకాలికు లగుదురు. కావున కృష్ణరాయల కరిగాపని పెద్దనార్యునిచే పేర్కొనబడిన సికందరుడు సికందర్ లోడీ కావచ్చును. ఇందసంగతి మేమియు లేదు. అపంచగౌడ ధాత్రీపదమునకు శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు చెప్పిన యర్థమును గ్రహింపక పరంపరగ వ్యాఖ్యాతలు నిర్వచించుచు వచ్చిరట్లు అందలి అక్ అనుదానికి 'అభిరిధి' పదముగ నర్థముచేసికొనిన సికందరు గౌడధాత్రి నేలుచుండిన ప్రభువులలో నొకడని మన మనుకొనవచ్చును. "అపంచగౌడధాత్రీపదంబు = పంచగౌడదేశములపర్యంతముకల భూభాగము (గౌడులు కాన్యకుబ్జులు, సారస్వతులు, ఉత్కలులు, మైథిలులు అని గౌడు లైదు తెగలవారు). అపివాలుగాన్ = హ్యారీగా పెనుఱట్టి బయలు అనగా గౌడదేశము వఱకును కల దేశమంతయు కృష్ణరాయనికి వాహ్యాళివెడలు దేశముగా నయ్యెననుట' వావిళ్ళ వారి వ్యాఖ్య.5

పెద్దనార్యునకు పేర్కొనిన సికందరుడు ఢిల్లీ ప్రభుడైన సికందరులోడీయే యైన పక్షమున కృష్ణదేవరాయలు ఉత్తర హిందూస్థానముపై క్రీ. శ. ౧౫౧౭ నకు అనగా సికందరులోడీ మరణమునకు ముందొక పర్యాయము దండెత్తి యుండవలయును. పై పీన పాదములలోని 'అపివాలుగా జేయుంటి బయలు' అనువాక్యము కృష్ణదేవరాయలు ఉత్తర హిందూస్థానముపై దండువిడచిన దొక్క పర్యాయముగాను పెక్కుసారులని సూచించుచున్నది. 'అపివాలు' అను పది యొక్క మాటకాదు; మిశ్రపదరూపము; అపి (=ఖడ్గము) + వాలు (=ప్రసరించు, వ్యాపించు) అను పదముల కూడికచే నేర్పడినమాట. ఖడ్గసాధనము చేయుటకై కృష్ణరాయ లనుదినము పోవునట్టి బయలు అని దీని యర్థము. అనగా, కృష్ణదేవరాయ లుత్తర హిందూస్థానముపై బలపూరు సాగించువాడని యర్థము. ఇది కేవల మతిశయోక్తి కాదని ప్రస్తుతాంశమునకు ఆధారభూతమైన రాయల గజశాసనము విశదము చేయుచున్నది. సికిందర్ లోడీ కృష్ణరాయలకు కప్పముగట్టి సొమ్మొసంగి సెవికొనిన యుదంతము ప్రకారము ఆతని కుమారుడు ఇబ్రాహీము ప్రవర్తించకపోవుటవలనో మరియే కారణమువలనో కృష్ణరాయలు క్రీ. శ. ౧౫౨౧ వ సంవత్సరమున మరల ఉత్తరహిందూస్థానముపై దండు వెడలినట్లున్నది. ఇది విజయవంతముగ కొనసాగినదనుటకు ప్రస్తుత గజ శిలాశాసనమే సాక్షి.

ఇంతవఱకు గజశాసనమున పేర్కొనబడిన కృష్ణరాయల విజయయాత్ర విషయమై విచారించితిని. ఈ శాసనమున వచించిన విజయము యుద్ధవిజయమే కాని కేవలగారసువానము యాత్రావిజయ మెంతమాత్రముకాదు. కృష్ణరాయలు ఇమ్మడియాలు ఆదిల్ దళముగ కృష్ణాతటమున పూర్ణాహుతిజేసి రాయచూరు దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనిన తరువాత కొన్ని నెలలలో ఈ గజ విజయయాత్ర నడచినట్లున్నది. ప్రస్తుతము ఆ దండయాత్రనుగూర్చి ఇంతకుమించి చెప్పదగిన విశేష మెదియును లేదు.

ఇక ముక్కు తిమ్మన్నగారు గజ శిలపాయిలో ఇంచుక విచారింతము. శ్రీ శర్మగారు తిమ్మనగారి పోకకు రెండువిధముల కారణ మూహించినారు. (1) రాయలు తన మాతాపితల సుకృతార్థమై కాశీ ప్రయాగ క్షేత్రములకు దానము గాగ దాన యాత్రా కవిత్వాని తిమ్మన పనిపి యుండవలెను. (2) కాశీని తిమ్మనయే యాత్రార్థి మగిగి యుండవలయును. ఈ రెండు కారణములును సరియైనవి కావు. శాసనము ఈయూహల కాధార మెదియు లేదు. ఆంధ్రభోజుడు కవితాప్రియుడు. అన్ని భాషలకంటె ఆంధ్రభాష మీదనే అతనికి మక్కువ ఎక్కువ. దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స యని యతని యభిప్రాయము. తెలుగు కవులనుండియు తన యష్టదిగ్గజముల నేర్పఱచుకొని వారి గోష్ఠియందె నిరంతరము విద్యావినోదముతో ప్రొద్దుపుచ్చెడువాడు. యుద్ధమునకు పోవునప్పుడు గూడ వారు తనవెంట నడువవలసినదే. తన విజయములను వారు చూచి వర్ణింపకున్న నతనికి తృప్తిలేదు. ఈ విషయము రాయవాచకమున ప్రస్తావింపబడి

5. మను (వావిళ్ళప్రతి) పుట. 8.

యున్నది. కృష్ణరాజులకు దక్కను మహమ్మదీయుల కృష్ణాతటమున జరిగిన తొలి యుద్ధవిజయము చేకూడి నప్పుడు అతడు "ముక్కు తిమ్మన్న యిందలేని కవి శ్రేష్ఠుల దిక్కు చూచి 'నేటి జయం యే రీతు' అని అడిగినందులకు ముక్కు తిమ్మన్న చెప్పినపద్యం,—

క. నరసింహకృష్ణరాయా
దురమున నీపేరఁ జెప్పి తురకల గుంపుల్
కరిగా జవరగుఁ డినుముక్
కరి ఘటలను నిమ్మఁ జూచి గ్రక్కునఁ దిగగన్.

అని ముక్కు తిమ్మయ అంతా విన్పిన్న దాదన గారిముల న పెందలకు కవులు విన్నపంజేసిరి."6 ఇట్లే మఱియొక సమయమున తురక్కులపై జయము చేకూడి నప్పుడు, ముక్కు తిమ్మన్నయే ఇట్లు వర్ణించినాడు:

శా. రాయగ్రామణి కృష్ణరాయ! భవదు
గ్రక్రూర ఖడ్గాహతిం
గాయంబూన్చి కళింగ దేశనృపతుల్
కైవర్త రి పావని
మాయా భీషణములు మరోటు కవాటా
మాయా పటా ఖాహికి
మాయాగ్నేఋమషో యటంబ్రదు దిరి రం
భాజారుని యమునికా.

కొనకోట మహమ్మదీయులమీద గలిగిన విజయమును రాయలవారికి అల్లసాని పెద్దనగారిట్లు వర్ణించిచెప్పి నారు.

మ. సమరక్షోణిని కృష్ణరాయలభుజా
శాతాసిచేఁ బడ్డకో
ర్వమదోర్దండు కొండకోట యవన
వ్రాతంబు సప్తాశ్వమూ
ర్తిమునన్ గాంచి 'శిరాసహో హరి హరం
గా ఖూబు ఖోడాకి తే
రేమకీ బాయిలబాయి దేములికీ' యం
చు ర్కింటికేగ్ పోవుమన్.

కావున కృష్ణదేవరాయలు గజదండయాత్ర సంద ర్భమున వారుక ప్రకారము తిమ్మనాదికవులను దన వెంట దోడ్కొనిపోయెను. విజయము సులబ్ధమైన పిమ్మట అతడు తిమ్మనను విజయశాసనము వ్రాయ మనగా నతడు వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియు.

ఈశాసనగ్రంథకర్త ముక్కు తిమ్మన్న గారు కావుటయు వారిచే విరచింపబడిన పారిజాతాపహరణ ములోని పద్యమొక్కటి ఇందుదాహరింపబడుటయు విశేషాంశములే. ముక్కు తిమ్మన్న గారిని శేళ్ళ నుశాసన మిదియొక్కటియే. అంగుళముల వందుకొక్కటైయుండుకొని శా బ్దము ౧౪౪౪ (క్రీ. శ ౧౫౨౨) నకు ముందే పారి జాతాపహరణము రచింపబడెననియు తిమ్మన గారప్పటి వఱకు జీవించియుండిరనియు తెలియుచున్నది. మఱియు పారిజాతాపహరణమునందు కృష్ణరాయలను సంబోధించుపద్యము లెన్నియో యుండగా నీకంద పద్యము నే యిరట గూర్చుటను జూడ కవియందు మూలమున నేదో యొక విశేషాంశమును ప్రకటింపదల చెటివాడని తోచుచున్నది. అందు కృష్ణరాయలు 'బాస తప్పువర గండాంకా' యని సంబోధింపబడి యున్నారు. ఇది 'భాషకు తప్పువ రాయరగండ' యను విజయనగర భూపాలుర బిరుదునకు సంగ్రహ రూపము. దీనికి 'భాషాఙ్ఘిత భూపాల భుజంగ' యని సంస్కృతీకరణము. 'బాస' అనగా ప్రమాణము ప్రతిజ్ఞ, వాగ్దత్తము అనియు, తప్పువర అనగా తప్పు వట్టివారికి, గండాంకా అనగా మగడను బిరుదుగలవా డా యనియు నర్థము. మగడనగా శిక్షించువాడు. కావున తిమ్మనార్యుడీ పద్యమిందు చేర్చుట కృష్ణదేవ రాయలు శాసనోక్త విజయయాత్రములమున 'బాస తప్పువ రాయరగండ' అను బిరుదమును సార్థకము జేసె నని ప్రకటించుటకొఱకే. ఈవిజయశాసనము గావ విచ్చిన గయ యప్పుడు ఢిల్లీశ్వరుడైన ఇబ్రాహీంలోడీ యేలుబడిక్రింద నుండెననని శ్రీ శర్మగారు చెప్పియు న్నారుకదా. ఆపంచగౌడధాత్రీపతముపై దండె యాత్రలుజేసి శకంధరాదులను శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు దన కరిగాపులుగ జేసికొనెనని పెద్దనార్యుడు చెప్పి యున్నారు గదా. ఈ శకంధరుడే ఇబ్రాహీం తండ్రి యైన సికందరులోడీ యని వీరు గుర్తించియున్నారు. ఇది సమంజసమైనచో తండ్రి చేసిన బాసను దప్పుటచే నిబ్రాహీంలోడీని శిక్షించుటకొఱకు దండువెడలి పోయి యతనిని యుద్ధమున నోడించి గయ యందు విజయస్తంభమును ప్రతిష్ఠించి తన బాస తప్పువర గండ బిరుదమును అర్థవంతము గావించుకొనెను.

6. JIA. III p. 188.

భామాకలాపము

శ్రీ భాగవతుల సూర్యనారాయణశాస్త్రి

"శిల మీఁదయినా వికసించాలను రా
శివదీక్షాపరురాలను రా"

పాట వినిపించేసరికి హాలులో చేసే ఆశ్చర్య పోయేను! నిజమేమరి; చక్కగా సింగారించుకుని, చిక్కని చిరునవ్వు లొలికిస్తూ పంచరంగుల పరా గంతో కలకలలాడుతూ వుండాల్సిన సుందరి, ఆ వేళప్పుడు, "శిల మీఁదయినా వికసించాలను రా" అని పాడుతూ వుందంటే వాళ్ళే కాదు, ఎవరికైనా ఆశ్చర్యం కలిగించక పోదు.

కాని అలా ఎందుకు పాడుతూ వుందో మాత్రం అంతు తెలీదు. అడుగుదామా అంటే అసలే ఆవూరికి కొత్త. సరే, ఎలాగైనా తెలుసుకోలేక పోతామా అన్నధీమాతో అలా ఆలోచించుకుంటూ నే, పూర్వ పరిచయమున్న కాంతం ఇంటికి బయలుదేరేను.

లోపలికి వెళ్తూనే సుందరి పాడుతూన్న విషయం చెప్పి కారణం ఏమిటో కాంతాన్ని అడిగేను.

"నాకూ సరిగా తెలీదు. అయితేనేం, ఆ పుణ్య కథ వాళ్ళమ్మ చేత పూర్తిగా చెప్పింపుతాను. రండి, వెళ్దాం" అంటూ కాంతం వాళ్ళింటికి దారితీసింది. నేనుకూడా మౌనంగా కాంతంతో బాటు కదిలేను.

అక్కడికి వెళ్ళేసరికి మాకు ముందుగా సుందరే కనిపించింది.

"సుందరీ! పంచెరంగుల మువ్వల వలువ గట్టి పాడు తూండగా బాబుగారు మా కాంట, కారణం చెప్పమని అడిగేరు కాని, మీ అమ్మచేత చెప్పించుదామని తీసు కొచ్చేను" అంది కాంతం.

సుందరి సమాధానం చెప్పేలోపుగానే పద్మిని పన్నెండు నిండు రంగు చాపతో, తెలగా ముగ్గుబుటలా తెరపిన తెలతో, పండు తమలపాకులాంటి మొగాన్ని వర్చస్సుగా పసుపు రాసుకుని, ఎర్రగా దిద్దిన బొట్టు పెట్టుకుని, కొబ్బరికాయ ముక్కల్లాటి తెల్లని మడుపులు కట్టుకున్న ఆకు వేసుకున్న బోటుకి వచ్చింది. వస్తూనే "రండిబాబూ! కూర్చోండి తప్పకుండా తమసంకల్పం నిర్వర్తి చేస్తాను" అంటూ మా కెదురుగా తివాసీమీద దాసీపట్టు వేసుకు కూర్చుంది.

ఆ వెనువెంటనే సుందరికి కనుసంజ్ఞ చేసింది అవ్వ. సుందరి లేచి లోపలికి తుర్రుమని పరుగెత్తింది; క్షణంలో నే తిరిగొచ్చింది. గంగపుగిన్నె, పన్నీరుబుడ్డి, ఆ తరువాత, అగరొత్తులతో బాటు కుంకుంపువ్వు, పచ్చ కర్పూరం, జాజికాయ, జాపత్రి వగైరా సుగంధ ద్రవ్యాలతో కూడా తక్కువలాకులు సున్నపు డబ్బీ, చుట్టలకట్ట పళ్ళెంలో పెట్టుకొని—ఆ పళ్ళెం అర చేతిలో పట్టుకుని—పునుగు, జవ్వాది, కస్తూరి, గోరోజనాదులున్న పాంకను కుడిచేతిగా మునివేళ్లతో పట్టుకుని వచ్చి మా ముందుంచి కూర్చుంది.

వాళ్ళ కులాచారాన్ని కుతుకు తెమ్మనుని సుధా విధిలాంఛనా లన్నీ అయాక, మర్యాదప్రకారం తాంబూలం వేసుకుని, చుట్టముట్టించి, సావధానంగా కూర్చున్నాను.

కనురెప్పలకి పచ్చకర్పూరం, చేతులకి కస్తూరి అద్దుకుని, నోటినిండా తాంబూలం వేసుకుని అభినయ ముద్రతో అవ్వ కూర్చుంది సుందరి, కాంతం ఆమెకి చెరోపక్కగా మర్యాదపాటిస్తూ మౌనంగా కూర్చు న్నారు. అవ్వ చెప్పడాని కుపక్రమించింది.

"అబ్బాయిగారికి అభిరుచి కలిగినా అసలు కీలకం చెప్పక తప్పదు. అవధరించండి, ఆలకించండి!

"తళతళా మెరిసే తారకలపైన, కలకలలాడే కలువల కింద, అమరివున్న గొల్లాలమ్మ కొండకి ఒకవంక కోనలో, కొండవాలున, ఏటివారున, వెలసి ఆ దాపునున్న గుడిలో నిలచి, అన్నం పున్నం ఎరుగని కన్నెపడుచుల శీలం, మన్నింపుల మర్యాదలూ కాచి రక్షించుకూవుండే కళ్యాణ మంటపేశ్వరస్వామి వున్నాడంటే ఎప్పుడో వున్నా డని కాదు. మున్నూరేండ్ల కాలంనుంచీ - ఆ గడ్డనే కాలానుకుని - ఈనాటికీ అడనే వున్నాడు.

"కాని, ఇప్పుడా వూరికి ఆదాయలే లేవు; ఆ దాతలకి అలవాటే పోలేక లేదు. ఆనాటి ఆచిన్న వూరే ఈనాటి విస్సన్నపేట అని చెప్పినా నమ్మడానికి శక్యం కాని పరిస్థితి. అంతగా మారిపోయింది ఆవూరు.

"అవును మరి. కాలం మారిపోయింది; కాలంతో పాటు మనుష్యులు మారారు; మన సత్వాలు మారాయి; కనుక వూరుకూడా మారింది. కాని ఆ దేవుడు, గుడి మాత్రం ఏ కదిలింపు లేకుండా. చేయూత లేకుండా- కాదూ పోదూ అంటే కలతిప్పి కాస్త కష్టపడేయి తప్ప- అలనాటి రూపురేఖలతో అలానే నిలిచివున్నాయి.

"రాజసే—నిలిచివుండ కేం చేస్తాడు? ఆ కాలపు రోజులలో—దూపాను మేరని, కోకరిచినపల్లాన్ని పాపమున్నది లేక, భయమున్నది లేక, కాపుకసమజాతులు ఎల్లవారి వుండని ఆరోజులలో—రాజు కాని రాజు రాజ్య మేలుతూ వుండగా—అష్ట ఐశ్వర్యాలూ ఇష్ట భోగాలూ అనుభవిస్తూ వుండే దేవుడు, ఆ మహారాజు కన్నుమూసీ అలనా, పాలనా లేకపోయేక అలా వుండకేం చేస్తాడు?

"డాబూ దర్పం ఎరగనివారూ, మాయా మర్మం తెలియనివారు అయిన మహారాజా—రాదవారికల్ల రాజ్యంపొంది, రాజు కాని రాజై రాజ్య మేలుతూ వున్నా—కలిమి బలిమి చూసి గర్వపడక—నిత్యార్చనలతో నీరాంజనాలతో నిత్యమూ నిత్యగువాసినులు తన కుటుంబాల్ని ఆరాధించి కీర్తించినా, అలకించి వంది మాత్రాన్న గోరోజనం లేక—రాజులకీ, రారాజులకీ గర్వం పోగొట్టి, నివ్వెరపోవాల్సిన ఆ మహారాజు కన్నుమూసిన తరువాతి కాలమూ, మనుష్యులతో పాటు ఆ దేవుడు, గుడి వినవాగా వూరుకూడా మారిపోయిందంటే ముక్కున వేలేసుకోవడం అనవసరమే.

"అయితే, ఆనాటి కథలూ, కమామీషులూ చెప్పగా చెప్పగా వినగా వినగా ఆ చెప్పినవి, విన్నవి తలపునకు తెచ్చుకోగా, తలపోతలో రూపు దిద్దుకున్న ఆనాటి వూరు, ఆనాటి తీరు కళ్ళయెదుట కదలాడుతూనే వుంటాయి. ఆనాటి కళ్యాణపురమే ఈనాటి విస్సన్నపేట అని అవే గుర్తుచేస్తాయికూడా.

"విస్సన్నపేటకి తూర్పున అరటి, మామిడి, పనస తోటలు- ఆ పక్క కొబ్బరితోట—అది దాటగానే తెలుగుదనం—తెలుగుదనం ప్రక్కనే తోటలోపు—తోటలోపు వానకుని కలబంద, కసింద, నాగజెముడు, బ్రహ్మజెముడు, గానుగపొదలు నాగరా డొంకలతో నిండిన ఇసకపర—ఇసుకపర్ర తిరునాతి సముద్రం వున్నాయి. ఈ తీరంపైపున, దక్షిణంవైపున చెరోక కొండవున్నాయి. పడమటివైపున పెద్దగలూ, ఆ చేలమధ్యనుంచి ప్రవహిస్తున్న నది వున్నాయి. అనది ఉత్తరపు కొండమీదనుంచి దక్షిణపు కొండవైపు ప్రవహించి, అక్కడనుంచి తూర్పుదిక్కుగా మళ్ళి, కొండ చాలుమీదుగా ప్రవహిస్తూ పోయి తూర్పునవున్న సముద్రంలో కలుస్తోంది.

"మొత్తానికి తూర్పున సముద్రం, పడమటను నది, ఉత్తర దక్షిణదిక్కులలో కొండలు ఎల్లలుగా కలిగిన విస్సన్నపేట మహాపెద్దదానికి కోట దుర్గంలాగ వుంటూండేది. ఆ కోటకి కిరీటం లేని రాజు విస్సన్న పంతులు.

"ఆయన సకల విద్యావేత్త, సర్వశాస్త్ర పారంగతుడు; అంతేకాదు యజన, యాజన, అధ్యయన, అధ్యాపన, దాన ప్రతిగ్రహాత్యాది షట్కర్మ నిరతుడు; మునిమునిష్ఠాంగుడు; జంతిపన్నంపన్నుడు.

"విస్సన్న పంతులుగారి గురించి శేషాలు వినిన రాజా శ్రీ వెంకట రాఘవేంద్ర మహారాజులుంగారు ఒకసారి వారు విస్సన్నపేట సమీపప్రాంతంలో వుండగా—గ్రహణకాలం సమీపించడంచేత- అక్కడవున్న సాగరసంగమం దగ్గర సంకల్పం చెప్పగలిగిన కల్యాణపుర అగ్రహారపు జమీందారీని విస్సన్న పంతులుగారికి ధారాదత్తం చేసేరు. నాటినుండి కళ్యాణపురం విస్సన్న పంతులుగారి పేరిట 'విస్సన్నపేట' పేరుతో చలామణీ అవుతూ వచ్చింది. కాని విస్సన్న పంతులుగారు మాత్రం యథాపూర్వకంగా తమ జపతపాదులు ఆచరించుకుంటూ వుండేవారు. జమీందారీ నిర్వహణం ఆయన పౌత్రులు చూసుకుంటూ వుండేవారు.

"ఆ కోటకి చెందిన, ఆ వంశాన్ని పుట్టిన విస్సన్న పంతులుగారి పేరు పెట్టుకున్న విశ్వంభరంగారు సాక్షాత్తు పార్థివాముతో వుంటూ ఆ అగ్రహారం మొత్తాన్ని ఏమ్యునోక్క గడప పొయ్యి రాజెయ్య సక్కరలేకుండా ఏలుబడిచేస్తూ వుండేవారు.

"ఆయన కాలంలోనే జరిగింది ఈ విశేషం. అదేమిటంటే—

"గత్యంతరం వారి చిన్నది గజ్జకట్టిందంటే పందెం వేసి నెగ్గే ఆడకూతురు, ఈ గడను కాదు కదా, ఈ సీమలోనూ, ఆఖరుకి ఈ దేశంలోనూ కూడా లేదని చెప్పాలి.

"ఆ చిన్నదాని రూపురేకలు చూసి, చూసు వాగనుకి చొక్కి చిక్కిన మనసు, దక్క బళాయితో లేక చిన్నదాని పొందుతో భువిలో నే దివి జేరవచ్చునని భూపతులవారి బిడ్డను, శ్రీపతులవారి సింగడు రాజా మహ్మసుల్తాన్ దంగతళీను రంగారాయబహద్దరువారు తలపోసేరు, తపించేరు.

"చిన్నదాన్ని తలచి, తలపుతో తలచి, తలపుతో తపించి, తపనతో నిలచి పిలచేరు. అయితే ఊరక నే పిలచారా? కాదు. పిలుపుతో బాటు బండిసారె, బాల దొడుగుమాత్రమే కాకుండా పద్మపట్టు, పాలపట్టు, పొన్నాడిపట్టు, కొర్నాటపట్టు, జిలుగుపట్టు, క్షీరాబ్ధి పట్టు, శ్వేతంపుపట్టు మొదలయిన సమస్తరకాల పట్టు బట్టలతో సర్వవిధాలయిన చీనీ చీనాంబరాలు జత కూర్చి—వాటికిటు వరిత లందరికి పాడిపసువులతో కూడా వాసిగా కొన్ని లంపి,—ఏడువారాల నగలతో ఏలికసానిగా వుంటూ తన కొలువడి చేసుకోవలసిందిగా చిన్నదానికి విన్నపాన్నంపించారయ్యా!

"అయితే, చిన్నదానితల్లి అందుకు 'ఊఁ' అనలేదు. సరికదా 'ఉహూఁ' అనీ అనలేదు. కాళ్లదగ్గర కొచ్చిన కట్నాలని కళ్లకద్దుకుని స్వీకరించింది.

"ఏలినవారు ప్రేమాభిమానాలతో పంపిన కానుకలు పుట్టింటి ఆడపడుచు పసుపుకుంకుమలుగా స్వీకరించింది. 'అయితే ఒక విన్నపం: ఏమనగా, బలము లేకపోయినా కలిమిగలిగిన చోట-కులహీనమైనా సరే, గుణహీనం కానిచోట-కళలలో ఘనత, కళ్లలో మమత కలిగుండి, సంగాచారాలు పాటించడంలో హీనపలేనిచోట-మనువుకూర్చి, తనువు చేర్చి, ధన్యను చేయమని చిన్నదాని కోరిక. పగలేక వగలేక ఒప్పని గుర్తించమని కోరిక' అంటూ ప్రభువులవారికి వర్తమానమంపించింది చిన్నదానితల్లి.

"వర్తమానం అందుకున్న ప్రభువువారు దైవం తెలుసుకురమ్మని హితుడు, పురోహితుడు అయిన భూసురశర్మని పంపించేరు.

"ఆ భూసురుడు వచ్చి చిన్నదాని తల్లితో—'పుట్టింటి ఆడపడుచు పసుపుకుంకం పుచ్చుకున్నందుకు ప్రభువులవారు సంతోషించేరు. అయితే పేన కొడలిని చేసుకోడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు నిశ్చతార్థం ముట్టలేదని కించపడుతున్నారు. జాగుసేయక ఆ ముచ్చట తీర్చవమ్మా!' అని చెప్పేడు.

'ప్రభువు లాంటి శిరసావహించడానికి ఎప్పుడూ సిద్ధమే. కాని పేచకోడలు కాదుకదయ్యా!' అంది చిన్నదాని తల్లి.

'అయితే కూతురు వరుసన్నమాట! ఇక నెం... కూతురి వరుస కూర్చవచ్చునే, పెళ్ళికూతురి వరుస!' అన్నాడు బ్రాహ్మణుడు.

'కాదయ్యా బాపడా! చెల్లెలివరుస చెప్పరాదు తలివరుస తలవరాదు; చెప్పరాని వరుస గనుక నే మనువు చూడమని మనవి చేసుకున్నాను.'

"ఈ రకంగా సంభాషణాదికాలు జరిగిన వెనుక అతడు వెళ్లి ప్రభువులవారికి విషయాన్ని విన్నవించుకున్నాడు.

"ఆ వెంటనే రాజగురువుని మహామంత్రిని పిల్పించి ప్రభువువారు వారితో ఆ విషయమై మంతనాలాడేరు.

"'నిజమే ప్రభూ! ఆ చిన్నది మీకు సోదరి. అయితే ఒకటి—ఆ మెమాత్రం చిన్నదానికి కన్నతల్లీ కాదు, కన్నతలీ కాదు. ఇదిఒక్కటే మాకు తెలిసిన రహస్యం. కాగా, జ్ఞాతులకారణంగా తమ జన్మరహస్యము వెలిబుచ్చడానికి సమ్మతించక మహారాజ్ఞి ఆత్మహత్య చేసుకున్నారు. అదే రీతిగా ప్రభువులు వారు ప్రాణత్యాగం చేస్తూ తమరిహస్యం మినహా యావద్విషయాలు చెప్పి దాటిపోయేరు. కనుక చిన్నదానికి సంబంధము చూడవలెం కర్తవ్యమే మహాప్రభూ!' అని మహామంత్రులు సెలవిచ్చారు.

"'అయితే అందుకు తగిన వరుడో?' అని ప్రభువువారు ప్రశ్నించారు.

"'ఉన్నాడు ప్రభూ! ఉన్నాడు. సాహసి, సహిష్ణు—జిజ్ఞాసువు, ప్రేమాళువు—కర్మిష్ఠి, కరుణ స్వభావుడు—బంధుపారధి, బహుజనప్రియుడు—దానశీలి, గానలోలుడు, కళావేత్త, విద్యలనిధి అయిన కళ్యాణ పురదీక్షాగురుని శిష్యోంభిగుడు చాలా యోగ్యుడయిన వరుడు. కానీ...'

"'ఏమిటి గురుదేవా! సందేహిస్తున్నారేమి?'

"'ఆ వర్ణగుణుని సంపన్న గృహస్థి! ఇందుకు సమ్మతిస్తారా?'

"'సంస్థానానికి చెందిన జమీందారులేగదా! అధికారికంగా కాకున్నా; అల్లునిగా అనుకున్నాం.'

"చిత్తం. అలాగే కానిద్దాం."

"ఈ ప్రకారంగా మంతనాలు జరిపినమీదట రాజమర్యాదతో రాజుగారి కదలికలాంఛనప్రకారం లగ్నపత్రిక పంపించేరు ప్రభువుగారు.

"విశ్వంభరంగారు ఒప్పుననలేదు, కాదనలేదు. అధికారపూర్వకంగాను, అభిమానపూరితంగాను ఇచ్చిన మహారాజ శాసనాన్ని మన్నించేరు.

"ఇకనేం— నాటి సంప్రదాయం ప్రకారం కత్తికి తాళికం కట్టించేరు; కులాచారం పాటించి కులపెద్దచేత కంఠాన్ని కుత్తిగంటు కట్టించేరు; తాషా మర్ఫాలు, మేళతాళాలు, బాజా భజంత్రీలతో జలగొడుగులు వేసి పల్లకిం పట్టించి కత్తిని కళ్యాణపురానికి పంపించేరు.

"కానీ, రాజాజ్ఞనే మన్నించేరు; రాచమర్యాదనే పాటించేరు తప్ప విశ్వంభరంగారు కత్తిని కన్నెత్తయినా చూడలేదు. సరికదా అటు పిమ్మట కూడా ఈ సంఘటన జరిగినట్టుగా జ్ఞాపకమైనా వుంచుకోలేదు. కారణం?

"ఆ రెండు విధాలయిన ఆచారాల ప్రకారం కత్తికి తాళికం, కంఠాన్ని కుత్తిగంటు కట్టిస్తే మామూలు ఆచారం ప్రకారం మనుగుడుపుల నిమిత్తం విశ్వంభరంగార్ని అక్కడికి తీసుకువెళ్ళేరు. వింత వినోదాలతో, నృత్యగానాలతో రాత్రి చాలా ప్రొద్దు పోయింది. సుమారుగా రెండుజాముల నిశి అయింది. అందువల్ల చిన్నది సంప్రదాయం పాటించింది. విశ్వంభరంగారు ఈ సంఘటన మూలంగా విముఖులైనారు.

"అంతే కాకుండా అదివరకే చిన్నదాని నాట్యవిద్యా నైపుణ్యం గురించి కర్ణాకర్ణిగా విన్నారు విశ్వంభరంగారు. పైగా వారు యౌవనంలో యాత్రా సంచారం చేస్తున్న సమయంలో—పదాల పారిజాతం, జావళీల జానకి, అష్టపదుల అన్నపూర్ణ, తిల్లానాల తాయారు, పెద్దాపురం పంకజాక్షి, పీఠాపురం సౌభాగ్యం, పాలూరు సామ్రాజ్యం, మాడుగుల మాణిక్యం, బద్దాం సుబ్బలక్ష్మి, కొట్టేటి రంగమణి, రాజోలు రత్నాంగి, మైసూరు మోహనాంగి, దక్షిణాది నాంచారి, ఉత్తరాది ఊర్వశి మొదలయిన నృత్యాంగనలందరినీ నాట్య విద్యాపాటవంతో ఆ చిన్నది దిగ్విజయం చెయ్యడం అత్యపూర్వమే ప్రత్యక్షంగా చూశారు. దానాదిగా విశ్వంభరంగారు చిన్నదాన్ని లక్ష్యపెట్టలేదు.

"ఏడాది గడిచినా ఏలినవారికి దయరాకపోవడాన్ని చిన్నది తల్లడిల్లింది. తల్లితో చెప్పింది. కళ్యాణపురానికి కమ్మరాసి పంపించింది. అందులో ఇలా వుంది.

'మోహాంబునిగారిన దేహంబుతోన
కొమరు మిగిలిన కాంత కమనీయముగను
తన మనఃపీఠిపై తమరూపు నిల్పి
తమ దివ్యనామముల్ తలపోయుచుండి
నిమిషమొక్క యుగముగా నెలత గడిపేను
అని సఖ్య చేత తా విన్నవించేను'.

"ఆ కమ్మనందుకుని కనికరంతో విశ్వంభరంగారి దేవేరి ఆ విషయాన్ని ఆయనకి నివేదించింది.

"ఆ సమయానికి తల్లితోను తగిన పరివారంతోను మేనాలో వచ్చిన చిన్నది తెరవెనుకనుండి సంభాషణ వింటూవుంది. విశ్వంభరంగారు తన మనస్సులో విషయాన్ని దేవేరి కెరింగించారు.

"'క్షమించాలి. నాపిగలవారు వంశమర్యాదలు పాటించడాన్ని తప్పుపడ్తారని భావించలేదు. కనుక నే కళలతో కావ్యాలు, విధులతో విద్యలూ చేర్పించడమే కాకుండా కులవిద్య నాట్యాన్నికూడా చెప్పించేను. కులాచారం ప్రకారం, గజ్జెలపూజ సంబరం, పైటసంబరం జరిపించినట్లుగానే కులపెద్దచేత కుత్తిగంటు కట్టించేను. కాసూ పోదూ అంటే విద్య చేర్చినందుకు దిగ్విజయం చేసింది; దేశానికి తన విద్యాపాటవం చూపించింది. ఇందులో అపచారమేదైనా వుంది అనుకుంటే అది తప్పు నాది కాని, చిన్నదానిది కాదు' అని చిన్నదాని తల్లి మనవి చేసింది.

"'మరి మనుగుడుపులనాటి ముచ్చటో?' విశ్వంభరంగారు ఎదురుప్రశ్న వేశారు.

"'అజ్ఞానం, పసితనంవల్ల ఆచారాన్నే పాటించింది తప్ప తప్పు తెలుసుకోలేకపోయింది. అది తెలిసినమీదట మందలించాను కూడా' అంది చిన్నదాని తల్లి.

“‘అయినప్పటికీ, అన్నీ సహాన్ని గ్రంథ కథ!’ అని విశ్వంభరం గారు చివరిలో అన్నారు.

“అదిసరే సమాధానం చెప్పేలాగా చే ‘ఎద్ద? సహాప్తి అన్నీ దమ్ము చేగాని ఇన్నిటిలోన్నూ కర్తా అని తెలంగాణలోని కమ్మని కంఠంతో పల్కింది చిన్నది.

‘అంగుళ పాకీ!’

‘కన్య పాకీ!’

‘ఇటు పైకి!’

‘తిను పాదపాకీ’

“ఈ సంభాషణ జరిగినంతసేపటికి విశ్వంభరంగారు చిన్నదాన్ని మన్నించేరు.

అప్పుడా చిన్నది—పద్మాలంకారం, రత్నాల హారం, అరచేతిపద్మ, బొడ్డున మాణిక్యం, కళ్లకి కెంపులు, మకరకుండలాలు, బంగారపు తోడులు వగైరా పగ్గడాలు కట్టిగా మంచి పేర్చుకుని సమర్పించి—ఆ స్వామి సన్నిధి—ఆ స్వామి సాక్షిగా — తాను కేకొకుండా, తన కంఠంలో పుట్టిన ఏ ఆడపాటనైనా సరే— ‘మాగదాలరాలు, మా గన్నతల్లి దూరం దుఃఖ విద్య చేర్చినా నిలిపెట్టరాదు నిలిపెట్టినా నడపరాలరాదు’ అంటూ అంకితం చేసింది.

“ఆ రీతి ఆ తేటి, అంతేప్రకుండా వుంటూ ఆ మహారాజమున్నతో మనసులన్న అయ్యేక — విద్యమనాని విగా పెరిగిన చిన్నది తన జాతికి లేని రాత. తన వంశాన్ని లేని గీత, తనచేచేతులా తెమ్పుకుని అనుభవించింది.

“చిత్రించారా బాబూ! అనాడు ఆటపెట్టిన దాన సంతరించినా, పెద సంస్థానాలు అంతరించినా—అనాటినుండి ఈనాటి వరకూ ఈ వంశాన్ని పుట్టిన ఆడపిల్లలు—తల్లి పేరు పెట్టుకోవడమే కాకుండా—యథార్థంగా కోకపోయినా ఏదోఒక రూపంలో ఆ అవని పాటిస్తూ భక్తియసంజలో ఆ తల్లిని గుర్తు తెచ్చుకుంటూ వుండడం ఆచారమైంది.

“ఆ తల్లి పేరు పెట్టుకుని పుట్టిన సుందరి వంశ విశిష్ట పాండిత్యంలో గల విశేషం ఇదే. అయితే చిన్న విన్నపం :

“కొంతవట్టిన కొంత జీవితానికి భంగం లేకుండా—రెంగలు చేసిన కొంతం జీవితానికి శాంతం కలిగేటట్టుగాను వుండేటందుకు పోయి ఇస్తే—అనుజ్ఞ ఇస్తే కొందరాల సంబరానికి ముహూర్తం పెట్టు చేయిస్తాను” అంటూ ఆ అవ్వ చేతులు జోడించి పలికింది.

అవ్వ చెప్పిన కథంతా విని, ఆసెమ్మాటలాల కించిత్ విను. ఆ దివ్యగానంలో, జీవిత మాధురులన్నిటు చిత్యోక్తి (విం కృతం మనసో పన్నిన్నీ పలుకలేక పోయేం.

కాకతీయులనాటి శాసనకవులు

శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ

జాతస్సా వసుధా భాతి నివాస్య కేళిశిలాపురీ.
కాకతీయాన్వయ స్త్రత తస్యాః క్రీడనదర్పణః

ఆంధ్రదేశమున కాకతీయ సామ్రాజ్యము కేవల రాజ్యాధికారమునకే గాక సాహిత్యాభివృద్ధికి గూడ ఎక్కువ పేరెన్నిక గాంచినది. సుమారు పదునొకండవ శతాబ్దారంభమునుండి పదునాలవ శతాబ్దముతుదివరకు వారి శాసనము లనేకముగ నున్నవి. ఈ కాలమును కాకతీయ యుగమనియు ననవచ్చును. ఆ కాలపు గీర్వాణాంధ్ర కవులను వారివారి గ్రంథములను గూర్చి కొందరు పండితులు, ఆంధ్రకవుల చరిత్ర మొదలగు వానియందు సమగ్రముగ చర్చించిరి. అతి రమణీయముగ శాసన కావ్యములను రచియించిన కవి పుంగవు లింకను అనేకముగ నా కాలమున గలరు. వారి చరిత్ర, కవిత యుపలబ్ధ శాసనములను బట్టి దెల్పుట నాయీ ప్రయత్నము.

1. దేవభట్టు—క్రీ॥ శ॥ 1090

వరంగల్ జిల్లా ఖాజీపేట రైల్వేస్టేషన్ వద్ద దర్గాలోని రాతికంబమున నొకదానిపై నొక శాసనము గలదు. దీని పైభాగము విరిగిపోయి ప్రస్తుత మీ శాసన మసంపూర్ణముగ నున్నది, కాని కర్నల్ కాలన్ మెకంజీ గారిచే భద్రపరుపబడిన ప్రతినుండి శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య గారు భారతిలో దీని మూలమును సంపూర్ణముగ ప్రకటించిరి. భాష సంస్కృత శ్లోకములు, కన్నడ పద్యములు. కాలము శకవర్షములు 1012 ప్రమోద కార్తిక బహుళ 15, ఆదిత్యవారము సూర్యగ్రహణము. రెండవ బేతరాజు కుమారుడైన త్రిభువనమల్లుడు కాలాముఖ తపోధనులును, శ్రీ పర్వత ప్రసిద్ధ మల్లికార్జున శిలామఠాచార్యులునునగు రామేశ్వర పండితులకు సర్వమాన్యముగ నొక యగ్రహారమును దాన మిచ్చెను.

శాసనమును రచించిన కవి తన్ను గూర్చి "ఇబిరొండ ప్రథో శైవగణభట్టనస్య మహాకవేః కావ్య మిదమ్"—అని చెప్పుకొనుటచే నాతడు ఇబిరొండకు ప్రముఖుడనియు పేరు దేవభట్టనియు స్పష్టము. తాను మహాకవి ననియు, తాను రచియించిన శాసనమే యొక కావ్య మనియు గూడ సగర్వముగ చెప్పుకొనెను. ప్రస్తుతము ఇబిరొండ యెచ్చటిదో తెలియుటలేదు. ఈతని కులగోత్రములు శాసనములో చెప్పబడలేదు. కాని త్రిభువనమల్లుని సామంతుడుగనో ఆశ్రితుడుగనో యుండెను. కవిత్వము లాక్షణికముగను ప్రౌఢముగను నున్నది. శైవపరమైన బిరుదులను దిక్కుగా సంస్కృత శ్లోకములతో నిబంధించెను.

"శ్రీపురి తపస్య జగత్పవిత్ర చరితః
ప్రోల్లసితా రాలకో
నిర్ద్వంద్వీకృత త్రిభువన విపక్షో
ద్భిదాంగ విదారణః,
జిత్వా కోంకణ మండలం నిజభుజే
న్వంధీకృత శ్రీః పరా
మత్యాగార్ఘ జన స్తుతి ర్వ్యరచిత
కీర్తిం సమారోహత్.
మూను రవ్య సభూప బకాగ్ని
శ్యో వారిక మరిది మృగారిః,
విక్రమేణ భువి విక్రమ చక్రి
శే భూపతి రతి ప్రథితో౽భూత్."

ఈతనికి కన్నడ భాషాజ్ఞానము బాగా గలిగినట్లే శాసనమును బట్టియే తెలియుచున్నది. కన్నడ పద్యములు చాలవరకు సంస్కృత సమాసభూయిష్ఠములు.

"కులతిలకం సకల జగ
త్తిలకం భోజవ్య పార్వతీపతి కెరెవ్వ
గరిమ సత్పురుషోత్తమ
డ శేఖరం గుణదృపతి త్రిభువన మల్లం."

2. ప్రోలమరాజు—క్రీ॥ శ॥ 1125

హనుమకొండలోని రాజరాజ నరేంద్ర గ్రంథాలయము ఎదుట నొక శిలపై నీతని శాసనము ప్రస్తుతము

గలదు. పూర్వమీ శాసనము హనుమకొండ కుత్తరమున నున్న మాదిరెడ్డికుంటకట్ట గలదట. శాసనమందు కాలము లేదు కాని యీతడు కాకతి రెండవ ప్రోల రాజు రాజ్యారంభమున క్రీ॥ శ॥ 1135 ప్రాంతమున నుండెనని శాసనవిషయములను బట్టి తెలియుచున్నది. త్రిభువనమల్లుని తండ్రియగు రెండవ బేతరాజు శివపురమను గ్రామమును పరమమాహేశ్వరుడును, శైవాచార్యుడునునగు రామేశ్వర పండితునకు దానము నిచ్చిన దానమును, అతని ముఖ్య శిష్యుడును లకులేశ్వరాగమ మహా సిద్ధాన్తపారమును గ్రహించిన రెండవ ప్రోలరాజు పునరుద్ధరించి శాసనకంబమును వేయించెను.

దీనిని రచియించిన కవి గణపతిరాజు పుత్రుడును, పిడిచేటనకు ప్రభువగు ప్రోలమరాజు.

"పిడిచేటి ప్రభుణా గణపతిరాజ పుత్రేణ
ప్రోలమరాజేన లిఖితం"

ఇతడు ప్రోలమరాజు పిడిచేటి ప్రభువని చెప్పుకొనుటచే బ్రాహ్మణుడు కాజాలడు. రెండవ ప్రోల రాజాశ్రయుడో లేక సామంతుడో యైయుండును. శైలియు మధురముగ కదళీపాకమున నున్నది; మరియు నీతనికి చక్కని ధార శుద్ధిగలదు.

"వేత్తా యో లకులేశ్వరాగమ మహా
సిద్ధాన్తపారం వ్రతిం
యేనాప్తైః ప్రకటీకృతో జనమతా
ధర్మశ్చ తపో వ్రతైః,
శిష్యేణాస్య చలమర్తి గండనృపతిః
ప్రోలాభిధో బలధీః
స్తంభం స్థాపితవాన్ స్వకీర్తి విమల
స్తంభాయితం శాశ్వతమ్."

3. అచింతేంద్రవరుడు—క్రీ॥ శ॥ 1183

ఇతడు సుప్రసిద్ధ హనుమకొండ వేయిస్తంభాల గుడి శాసనకర్త. కాకతిరుద్రదేవుని కాలమువాడు. ఈ శాసనకాలము శకవర్షములు 1084 చిత్రభాను మాఘ శుద్ధ త్రయోదశి శనివారము. రుద్రదేవుడు హనుమకొండలో సహస్రస్తంభాలయమును నిర్మించి, అందు దనపేర రుద్రేశ్వరుని, వాసుదేవ సూర్యదేవర లను గూడ ప్రతిష్ఠచేయించి మదిరెలువుల యను పేరుగల గ్రామమును పూజకై దాన మొసంగెను. రుద్రుని వంశమును, అతని విజయములను గూర్చి చెప్పుటచే నీ శాసనము కాకతీయచరిత్రకు నుపయోగకరమైనది.

తనను గూర్చి కవి శాసనములో నిట్లు చెప్పుకొనెను.

"భారద్వాజకులశ్రియః పరిష్కృత
ప్రాప్తకీర్తి సమగ్రః
శ్రీ రామేశ్వరదీక్షితో జనయితా
యస్య క్షితౌ గణ్యతే.
సోఽచింతేంద్రవర ఉద్వయామృతయతే
శ్శిష్యో గతిశ్చాదిమా
శ్రీమద్రుద్రనరేశ్వరాజ్ఞ సుమతే
ర్వ్యంశాసనం వ్యదాత్."

భారద్వాజగోత్ర సంభవుడును, అధినాయకుడును, యజ్ఞయాగాది కర్మనిష్ఠుడును పృథ్విపై నుండు నన్ని దిగివచ్చినవాడును నగు శ్రీ రామేశ్వరదీక్షితుడు జనకుడైన తండ్రియైన అచింతేంద్రవరుడను పేరుగలవాడను, అద్వయామృతయతికి శిష్యుడను, సాహిత్యమయమైన బుద్ధిశాలియైన రుద్రభూపతి శాసనమును వ్రాసియున్నాను.

ఇతని తండ్రియగు రామేశ్వరపండితుని గూర్చి కొంత తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈతడు కాలాముఖ తపోధనుడనియు, శ్రీ పర్వత ప్రసిద్ధ మల్లికార్జున శిలా మఠాచార్యుడుగను పై జెప్పబడిన శాసనమున చెప్పబడెను. ప్రోలమరాజు రచియించిన శాసనము ఈతడు మహావిద్వాంసుడుగను యశశ్చంద్రిక లంతట వ్యాపించినట్లు, మాహేశ్వర గ్రామణి యని, గొప్ప తపస్సంపన్నుడుగను, సకలార్తదీనమునివిప్రులకు నిరతాన్నదాత యనియు, శైవాలయములలో పూజాదుల నిర్వర్తింప జేయుటయందు నిపుణుడనియు వర్ణించెను.

"యో రామేశ్వర పండితో ఽమితది
గ్వ్యాప్తో యశశ్చంద్రికా
జాలైః కోర్త్తి గుణాగ్ని శోషిణగిరి
ర్మాహేశ్వర గ్రామణీః,
ఏతేషాం పరిపన్న్యసాం చ కృతవాన్
పుంజం ఘృణా లత్రపో
దాతాన్నం సకలార్తి దీనమునివి
ప్రేభ్య స్తపోవారిధిః"

రెండవ బేతరాజు మొదలు శైవమతావలంబకు లైన తరువాత యీ రామేశ్వరపండితుని ప్రాశస్త్య

హాయుననే శైవమతమునం దాదరమును జూపి శివదేశమున శైవమతప్రచారమున కాతనికి మిక్కిలి తోడ్పడెను. రామేశ్వరపండితుని పాదప్రక్షాళనము చేసి కేతరాజాయనకు కొన్ని గ్రామములు దానమిచ్చి గౌరవించెను. అతని పుత్రుడగు త్రిభువనమల్లుడు, మనుమడగు రెండవ ప్రోలరాజుకూడ నీ రామేశ్వరపండితుని బూజించుచుండిరి. లకులేశ్వరాగమమును గ్రహించిన రెండవ ప్రోలరాజతని ముఖ్యశిష్యుడుగ జెప్పబడుటచే నీ రామేశ్వరపండితునివద్ద నాతడు శైవదీక్షను గూడ పొందెననుట స్పష్టము. ఇట్లు కాకతీయులు జైనమతమును విడిచి శైవమత మవలంబించుటకీ రామేశ్వరపండితుడే ముఖ్యకారణము. ప్రోలరాజునకు దీక్షాగురు వగుటచే రామేశ్వరదీక్షితులని పిలువబడి యాతని రాజ్యారంభము క్రీ॥ శ॥ 1125 ప్రాంతమున శివైక్యము పొందియుండవలెను. సుప్రసిద్ధ శైవాచార్యుడు మహావిద్వాంసుడు నగు నీతడే యే గ్రంథములు రచించెనను టేమియును తెలియకుండుట మన దురదృష్టము.

ఈ రామేశ్వరదీక్షితుని పుత్రుడే ప్రస్తుతశాసనకర్తయగు నచింతేంద్రయతీంద్రుడు. చిన్ననాటనుండియు కాకతిరాజుల ఆశ్రయమునందే యుండుటచే శ్రీమద్రుద్రనరేశ్వరుని వంశమును నతని పరాక్రమమును దివ్యయుద్ధక్రీడా నైపుణ్యముతో వర్ణింపగలిగెను. అద్వైతామృతయతికి శిష్యుడును, పట్టముగా యతి యని తెల్పోనుటచే వివాహాదులు లేక బాల్యమునుండియు శైవమతప్రచారమునకు బద్ధకంకణుడై యుండినట్లు తోచును. ఈ కవిశిఖామణి కవిత్వమునందు పదలాలిత్యము, శయ్యాసౌందర్యము, సంస్కృతశుద్ధియు, కల్పనాకౌశలమును వర్ణనాతీతములు. పాదపూరణమునకయి తెచ్చిపెట్టిన చెనకి వ్యర్థపదము లంతగా గాన్పింపవు. నిజమున కితని శాసనభాగము నంతటిని గలిపి 'అచింతేంద్రశతీయ' మని నాగరలిపిలో నొక చిన్న ఖండకావ్యముగ ప్రకటించిన నితని పేరు చిరకాలములో భరతఖండమున కెల్ల తెలియగలదు. కవిత్వనైపుణ్యమును సూచించెడి రెండుమూడు శ్లోకముల నిందు ఉదాహరించెదను.

“క్షత్రాశ్రోఽపి మహాత్రిరోఽపి మహతా
మేకాగ్రతయోఽపి శ్రీమో
జన్మస్థాన మపి ప్రపన్న హృదపి
త్వం రత్నధామాపి సన్,
పీతః పంథపయుక్ష్య శేష జలధేః
క్షార ప్రయుక్తో యతో
నైకం రుద్రనరేశ్వరోఽసు మమునా
స్పర్ధాం వృథా మా కృథాః.

“స్ఫాయత్కైరవకాంతి రంబుజపతి
స్పష్టాంబుజశ్యాంబరం
లోలం నీలసరోజతి స్ఫుట యశో
దుగ్ధోదధౌ సంప్రతి,
జ్యోత్స్నంతి స్ఫుటబుద్బుదంతి హరితః
ఫూలంతి లోకాస్త్రయ
శ్చంచద్వీచి దయంతి చ ప్రజయతి
శ్రీరుద్రదేవోఽద్భుతం.

కేళాగృహేషు సురతోత్సవ జాతఖేదా
శ్రాంతా కరీశకుచ శాలకలోల శిద్ధాః,
వక్త్రదర్శి ముఖరయంతి దివా దిటా వాం
కందర్ప దర్ప తరలార్త పుష్పచంద్రాః.”

శాసన ప్రారంభమునగల తెనుగు గద్యమునుబట్టి అచింతేంద్రయతి తుదితు భాషాప్రవీణుడనియు ఆంధ్రభాషయే మాతృభాషగా గలవాడనియు మనము గర్వపడవచ్చును.

ప్రస్తుతము వరంగల్ కోటలో శిథిలమైన శిలాఫలక మొకటి కలదు. శిల విరిగిపోయినందున శాసనభాగము కొద్దిమాత్రము చదువ వీలుగానున్నది. కాలము శక వర్షములు 1105... ద్వాదశి గురువారము. రుద్రుని పంచమూర్తీశ్వరునిగా చెప్పి ఆ ముఖము ప్రస్తుతముగా వర్ణింపబడెను. కాకతిరుద్రుడు వనుమండపలి యను గ్రామమును దానమిచ్చెనట. రామేశ్వరదీక్షితుని పుత్రుడు, అద్వైతామృతయతి శిష్యుడు నగు అచింతేంద్రయతియే దీనినికూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. ఏ వేయి స్తంభాలగుడి శాసనములోని శ్లోకములు కొన్ని యిందును గలవు.

“ప్రాద్యత్తూర్యరవేందు కుందయశోనికరహారం
హారనీహార శుభ్రం
గౌరీభర్తుః ప్రభాభిః ధవళిత భువనం
పశ్యతాం శ్రీవిలాసం,
రక్షోం రక్షోలకా సర్వహిత విచికిలా
మోద లోభాకులత్వం
భ్రామ్యద్భృంగీపులోకి ప్రకట కలకలం
రుద్రదేవం పునీయాత్.”

పై రెండు శాసనములనుబట్టి ఈతడు మహాకవి యనుటకు సందియము లేదు. ఈ రెండు శాసనములకును కాలభేదము 21 సంవత్సరములు. ఇంత కాలమీ మహాకవి సార్వభౌముడగు రుద్రుని ఆశ్రయమునయుండి ఈ రెండు శాసనములనుదప్ప మరి యే గ్రంథములను వ్రాయకుండుట మిక్కిలి ఆశ్చర్యము, లేక యట్టి గ్రంథములు కాలగర్భమున కలసిపోయినవో కూడ తెలియరాదు

4. గోపాలకవి-క్రీ॥ శ॥ 1199.

కరీంనగరము మండలములో ప్రస్తుతము మంథెన తాలూ గ్రామ మొకటి కలదు. ఇది పూర్వము మంత్రికూటమను పేర గొప్ప పట్టణమై కుండరాజుచే పాలింపబడెను. కాకతిగణపతిదేవుని హనుమకొండ శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది. ఆ మంథెన తిమ్మ గొల్లపేట యందొక శాసనము నాగరిలిపిలో సంస్కృతభాషలో కలదు. దీని కాలము శకాబ్దములు 1121. శాసన ప్రారంభమున "శ్రీ మంత్రికూట గోపీజనవల్లభాయ నమః" అని కలదు. గజముఖుని వర్ణనము, కాకతీయ వంశ క్రమాగతముగా వచ్చుచున్న శ్రీపాలాంఛన వర్ణనము, తిరుపతి పయోధి వేలాంకితధూమిమానుకుడగు గణపతి నృపతివర్ణనము మొదలగునవి కలవు. రెండవభాగమున విగ్రహశివాచార్యప్రతిమలకు మణిమయములతోను ప్రాసాదాగ్రముల నర్పించిన కనకకలశకాంతులతో ధ్వజములతో విరాజిల్లు మంత్రకూటపురి కృష్ణవాయస పవిత్రరైన మిగుల భూషింపబడినటుల మంథెన వర్ణింపబడినది. ఈ కృష్ణవాయసపు జాగ్రమాంబయను మల్లికార్జున మూర్తి యొంచి యేమనుకొని శంకరమైన రచనలతో ప్రకాశించెను. శాసనము మిగిలిన భాగమంతయు కవిత రచనతోనున్నది. అలంకారోల్లాస, మల్లికార్జున మూర్తి, కేశవ మూర్తి, కాకతిరాదిదేవ జాల యొక్క దానములు చెప్పబడినవి. శాసనకవి రఘుపతి యనుజన్ముడగు గోపాలకవి.

ఈ మధ్య నుత్తర హిందూదేశమున గంభీరాదు లోని గరుకన నీ మల్లికార్జునస్వామి మరియొక శాసనము నాగరిలిపి సంస్కృతభాష గలది దొరికినది. ఇందు మల్లికార్జునమూర్తి కాకతి రుద్రదేవునికగు పుగా చెప్పబడెను. మల్లికార్జున మూర్తి భార్య గౌరి యనునామె గర్భాద్రాద్రమున శరణివట్టుకలదు. గోదావరి తీరమునగల మంత్రకూట నగరమును వర్ణించి యుదకు "శ్రీ మంత్రికూట గోపీజనవల్లభాయ నమః" అని శాసనము ప్రారంభమయినది. శాసనశిల అధోభాగమున వెన్నెల మరిదిమ్మ మూలకు శంఖచక్రములు చెక్కబడియున్నవి.

పై రెండు శాసనములలో చెప్పబడిన మల్లికార్జున మూర్తి యొక్కడే. ఈ రెంటిని రచించిన కవి కూడ నొక్కడే యని నా యభిప్రాయము. శాసనము పందిలి శంఖచక్రములు, గోపీజనవల్లభుని ప్రశంసలు యిటి యీరితు విష్ణుమత సంబంధమునవియు, మంత్రికూట గోపీనాథుని భక్తుడనియు స్పష్టము. శైలి ప్రౌఢ ముగను సరళముగను నున్నది.

"శ్రీ మన్నిఖిల భూపాలమౌళి రత్నలసత్పదః,
అప్రతిహత సముద్రక్షోణ్యం రారాజ జితార్యమణిః.
తస్య త్రిభువనవిఖ్యాత చక్రవర్తి ప్రవర్తితః,
సురవిజయనిర్యోగ విన్యస్తశిఖారూఢమూర్తయః.
యద్యగాంబి శిరచ్ఛందవిమలానిల తిష్ఠతే,
నిఖిలం విశ్వమగ్రతః శ్రీ గంగుకూలవిసర్పితం."

5. హరిహరార్యుడు — క్రీ॥ శ॥ 1206

ఎలకుర్తి శివాలయములోని గోడకు బిగింపబడి శిలాశాసన మొకటికలదు. కాకతిరుద్రుని సేనాని యగు కేతన్లరుద్రుడు నాల్గు దేవాలయములను నిర్మించి, అందు వరుసగా రుద్రేశ్వర, అన్నేశ్వర, లోకేశ్వర, గణేశ్వరులను ప్రతిష్ఠించి, వాని యంగరంగ భోగములకుగాను కొంతభూమి నిచ్చెను.

శాసన మంతయు సంస్కృతగద్యములో నున్నది. శాసనప్రారంభము కొంత చెడిపోయినది. కాలము తేదీ సంవత్సరమని మాత్రము తెలియుచున్నది దీనిని రచించిన కవి హరిహరార్యుడు.

"ఇదం హరిహరార్యేణ రచితం శాసనం శుభం,
రుద్రేశ్వరాది దేవానా మంగ రంగక భోగజం."

ఈతని కులగోత్రములు తెలియవు. కేతన్ల రుద్రుని ఆశ్రయము డనుట స్పష్టము. ఇతడు కాకతి రుద్రుని కాలమున గణపతిదేవుని రాజ్యారంభమున కొంతకాల ముండెను. కేతన్ల రుద్రసేనాని కాలమున తేదీ సంవత్సరము క్రీ॥ శ॥ 1206 యను పరిపాటుచే నీకవి 1206 ప్రాంతమున నుండియుండవలెను.

6. నన్నిమిత్రుడు - క్రీ॥ శ॥ 1214

నల్గొండజిల్లా గణపవరములోని వెంకటేశుని గుడిదగ్గర నొక రాతికంబమున కీరిని శాసనము గలదు. కాలము శకవర్షములు 1135 శ్రీముఖ మాఘశుద్ధ, అష్టమీ భానువారము. శాసనకంబము చాలభాగము శిథిలమైపోవుటచే నందలి విషయములు స్పష్టముగ తెలియుటలేదు. జగదేవరాజు, వాతని భృత్యుడగు చాలంవరప్పతి పుత్రుడు నగు జేవపాలుడను వారు పేర్కొనబడిరి. చాలపరప్పతి తొలుత హేమాద్రిడిగెవుని ఆశ్రయమునుండి తరువాత జగద్దేవుని వద్ద వచ్చియుండ దాయెంట. కాకతిరాజులగు ప్రోల, రుద్ర, మహాదేవ, గణపతిదేవులను పేర్కొనుటచుబట్టి జగద్దేవాదులు వీరి సామంతులై యుండవలెను.

కవిగుడు నన్నిమిత్రుడు తన తండ్రి తాతలను గూర్చి యిట్లు తెల్పుకొనెను:

"భారద్వాజస్య గోత్రే స్ఫురదురుగుణ కథా
వల్లిఃస్తస్య విద్య
లీలా శాలాదవస్య క్షితి విదిత మహో
నన్నిమిత్రస్య పౌత్రః,
వాణీ పేయూష భుజంగ స్ఫురిత నికరో
యస్త్వితో రేచిపంజ
స్సేనోక్తం నన్ని నామ్నా జగతి కృతధియా
శాసనం యావదర్కమ్."

భారద్వాజ గోత్రజుడు, సుగుణముల కాకర మైనట్టియు, వాణీవిలాస స్థానము అవనము గలటి జగత్ప్రసిద్ధమైన కీర్తిగల నన్నిమిత్రుని పౌత్రుడును, సకలశాస్త్ర విదుండును, సద్భక్తుడును నగు రేచనప్రెగడను నన్ని యను పేరుగల వానిచే రచింపబడిన యీ శాసనము శాశ్వతముగ నుండుగాక. దీనినిబట్టి యీతనిది మొదటి నుండియు ప్రసిద్ధమైన పండితవంశమని తెలియు చున్నది. నిబ్బరమైన శైలి, కవిత్వము నిర్దుష్టముగను హృద్యముగ నున్నది. ఈతని కవితలో అలంకారములు మెండు.

"సంగ్రామే సంకులాశ్వప్రచుర ఖురఖుర
ప్రేణీదిర్ఘ తుహినాద్య
ధూళీధూత ప్రకాండ ప్రశమిత మిహిర
జ్యోతిపుంజే యదీయైః,
శస్త్రైశ్ఛిన్నోన్నద్ధ దుర్గ ప్రతినృపతి శిరాం
స్యాకలయ్య ప్రయాతో
రాహు వ్యూహాధిపేన గ్రస్తమణి రీతి జహౌ
విస్మితో స్త్రక్యమని.
"యస్యాగ్రి వీరా వతజత్వ విస్మయం
గాని పటీయో గ్రజ భూమి భృతః,
అభూదయం కో మఖేతి తపం
తో యాగమే మేఘ మివాంబుకర్తై."

7. బాలభారతి - క్రీ॥ శ॥ 12 9.

ఈతడు కుందవరపు శాసనకర్త. ఇది నతవాటి రాజులకును కాకతీయులకును గల పరస్పర సాంగత్య మును తెల్పును. కాకతి గణపతి తమ్ముడైన మహాదేవుని బయ్యమాంబయందు గణపతియును కుందాంబయును, కుందలమహాదేవి యను పుత్రికయు జన్మించిరి. ఈమెను నతవాటి బుద్ధరాజు పుత్రుడైన రుద్రునికిచ్చి వివాహము చేసిరి. వివాహసమయమున మహాదేవరాజు పుత్రికకు పాణిబంధముగ కుందపురమను పేరు వేముల కొండకడను గ్రామము నిచ్చెను. కుందమాంబ యీ గ్రామమును దేవునకు బ్రాహ్మణులకు దాన మిచ్చెను.

వరంగల్ జిల్లా ఇనుముర్తిలో నాగులపేటలో నొక శాసనముగలదు. ఇందు నతవాటి రుద్రుడు, అతని భార్య యగు మైలమాదేవి పేర్కొనబడిరి. ఈ మైలమాదేవి కాకతి మహాదేవ బయ్యాంబల పుత్రికగను, గణపతిదేవ మహారాజు సోదరిగను చెప్పబడెను.

"మహాదేవః కాకతి గాజకంఠ తిలకః
ప్రోలప్రజేశాత్మజః
శ్రీమద్రుద్ర నృపానుజ స్సహి మహా
దేవో నృపాలః పితా,
మాతా బయ్యను నామధేయ వనితా
దేవీ భువో భూషణం
భ్రాతైకోదర సంభవో గణపతి
ర్భూపాల చూడామణిః."

దీనినిబట్టి కుందల మహాదేవియే మైలమాంబ యని స్పష్టము. కుందవరపు శాసనకాలము ప్రమాది అని తెలియుచున్నది. నతవాటి రుద్రుని కాలమున ప్రమాది సంవత్సరము క్రీ॥ శ॥ 1219 కి సరిపోవును.

శాసనము నితడు తనను గూర్చి తెల్పుకొనెను.

"సూక్తి ముక్తావళీ భాతి బాలభారతి వక్త్రకే,
గుణిని కుందమాంబాయాః యా మహిమ్నాం నుం
గమా."

బాలభారతి కవియొక్క వదనములను మూర్త్యములం ప్రకాశింపుచున్నది. బాలభారతి యీతని నామమో లేక బిరుదమో తెలియుటలేదు. ఇతడు పరివాటి రుద్రుని ఆశ్రితుడై యుండవచ్చును. కవిత్వము మృదుమధురముగను మిక్కిలి రసవంతముగ నున్నది. మంచి ధారాశుద్ధియు గలదు

"శరజ్జ్యోత్స్నాంగమణీరగ జప మహో
దేవో విభూత్యుజ్జ్వల
జ్యోత్స్నా గగ్న జిత భాగ్య బహుల మహో
దధి ఎనో జలధిః,
యత్ప్రాపి న్యదిసింధురో పృథుపతి
స్నేహాగ్రగణ్యో గణా
ద్విద్విట్ సంహారిణో రణాగ్ని సముపా
టోపః ప్రతాపః ప్రభుః.
తస్య ద్వ్యం పరిపూర్తి మండల యుతం
ముక్త్వా కలంకం పునః
జన్మశ్లాఘ్యమితే కలాభృతి చలా
చార చ లక్ష్మీః స్థిరా,
భూత్వా భూరితి భూను తే గణపతౌ
జాతే కులాతా జగ
ద్విఖ్యాతా జగతీమ కుండల మహో
దవి గుణానాం నిధిః".

8. కవిచక్రవర్తి—క్రీ॥ శ॥ 1245

ఇతడు ప్రసిద్ధమగు గణపతిదేవుని పాకాల శాసనకర్త. గణపతిదేవుని యమాత్యుడగు బయ్యనవాయకునను చాదమాంబకును గణపతి వల్లగణపతి జగదాళి ముమ్మడియను పుత్రులు గలరు. అందు జగదాళిముమ్మడి కాకతీయరాజుల నారాధించు వంశమునకు జెందినవాడును యీశాసనమును చెప్పిన కవిచక్రవర్తికి సమున్నతమగు సౌధమును, పంచవిశ్రవముల భూమిని దానము చేసెను.

"శ్రీమత్కాకతి రాజవంశ ధిజన
ఖ్యాతాత్మ వంశక్రమః
శ్లాఘా సంతతి శాసనం కవచక్రాం
యశ్చక్రవర్తీ వ్యధాత్,
తస్మై శ్రీ జగదాళి ముమ్మడి రదా
దహ్నాం పురి ప్రోన్నతిం
సౌధం పంచవిరంచానిచ సదా
శిష్టాని సస్యశ్రియా."

తనకుల గోత్రములను జెప్పకొనక, తండ్రితాతలందరు కాకతిగణపతిని నారాధించుటచే ప్రఖ్యాతి వంశజాలని మాత్రము తెల్పుకొనెను. అట్టే తన పేరు తెల్పక కవి సార్వభౌముడను శ్రీనాథుని వలె కవి చక్రవర్తి యని చెప్పుకొనుటచే గణపతిదేవుని యాస్థానమున నితడు సుప్రసిద్ధుడైన కవిశ్రేష్ఠుడై యుండవలెను.

ఈ విషయమున గణపతిదేవుని మోటుపల్లి, ఏకామ్రనాథ శాసనములను గొంత పరిశీలింపవలసి యున్నది. గుంటూరుజిల్లా బాపట్లతాలూకా మోటుపల్లిలోని వీరభద్రస్వామి ఆలయమునందు నీ శాసనము గలదు. దీని కాలము శకాబ్దములు 1166 క్రోధి సంవత్సరము క్రీ॥ శ॥ 1244. గణపతిదేవుడు వ్యాపారాభివృద్ధికై గాను కొన్ని శుల్కములను మాన్పించి. శాసనకంబము వేయించెను. రెండవ శాసనము కాంచీపురములోని యేకామ్రనాథాలయపు ద్వితీయ ప్రాకారమునందు గలదు. గ్రంథలిపిలో సంస్కృతశ్లోకములు మొత్తము 17 గలవు. కాలము శకవర్షములు 1172 సౌమ్య, జ్యేష్ఠ బహుళ యేకాదశి మంగళవారము; సరియగు క్రీ॥ శ॥ 1249 జూన్ 8. గణపతిదేవుని అజ్ఞాచక్రధారియు, సేనానియు, కాశ్యప గోత్రజాతుడగు సామంతభోజుడు కాంచియందీ శాసనము నాచంద్రార్కముగ వేయించెను.

పాకాల శాసనమునకు ఈ రెండు శాసనములకు చాల పోలికలు కలవు. పాకాల, ఏకామ్రనాథ శాసనముల ప్రారంభమున శతుష్టుప్ ఛందస్సులో నొక శ్లోకము సమస్తమైన భూపాలుర శిరస్సుల కలంకారమైన గణపతిదేవుని ఆచంద్రార్కస్థాయియైన శాసనమని గలదు.

"ఏత ద్వ్యాపద్దత్వం హీరాజ గజకేసరి విభ్రమం,
గణపత్యవనీంద్రస్య శాసనం చక్రవర్తినః"
(పాకాల శాసనము)

"ఏతన్నిఖిల భూపాల మౌళి మణ్డల మణ్డనం,
గణపత్యవనీంద్రస్య చంద్రార్క స్థాయి శాసనం."
(ఏకామ్రనాథ శాసనము)

మోటుపల్లి శాసనమున నిట్టి శ్లోకము కొద్ది మార్పుతో నంతమందు గలదు.

"గణపతిదేవః కీర్తేః
స్థాపితవాన్ శాసనస్తంభం,

కలికాల కర్ణమహీస్థల
దవాది ధర్మ్యశీలంబతుష్టి మిళ."

ఈ మూడు శాసనములలోను వరుసగా గజముఖ, మహేశ్వర, విష్ణువులు స్తుతింపబడినవి. సూర్యవంశజాలగు ఇక్ష్వాకు చక్రవర్తులు మనువు, సగర, భగీరథ, రఘు, దశరథ, శ్రీరామ ముదలుగా గలవారు వర్ణింపబడి, వారి వంశమునందు కాకతి ప్రోలరాజు జన్మించినట్లు చెప్పబడెను. ఈ వర్ణనలలో మూడింటికి చాల పోలికలున్నవి. ఇక గణపతిదేవుని వర్ణించు నీ క్రిందిశ్లోకము పై మూడు శాసనములలోను గలదు.

"ఆశాలాంతాభోగన్యస్తాంగో వసతి కమలే
శ్రీరితి శ్రీరతాహ
ప్రాప్తో నైషా ప్రియసహచరీ రతిరిరతా
లగ్నగండం ప్రసుప్తా,
ఇత్యాలాపీ పక్షిణా ముపవనే చకురుకం
ప్రతిపం పానుతే పం
హస్తాభ్యా మాత్మనో గాత్రిగిధిల తిరుణీ
గండపాలీం పిన్నత్తే"

పై కారణములచేతను, కాలము, శైలిని బట్టి గూడ ని మూడు శాసనము లొక్కనిచే రచియింపబడినవని నా యభిప్రాయము. అతడు పాకాల శాసనమున చెప్పబడిన కవిచక్రవర్తియను గణపతిదేవుని ఆస్థానకవి శిఖామణి. శైలియొక్క ప్రౌఢముగనున్నది. వీని భాషావైదుష్యము, కల్పనాచాతుర్యము శాసనములలో వెల్లివిరియుచున్నవి గాన నీతనిపేరు సార్థకమగుచున్నది.

"క్షీరాబ్ధేగర్భరోగః కుమార మదిరతిం
దిక్షు రంగత్తరంగే
తిబ్యాసో రోగావిద్రామిరసనిహారతే
పద్మగయా పద్మనాధిః,
తిన్నేత్ర త్రిదశ్య పుత్రిం సముజని భువన
ధ్వాంత విధ్వంసలజ్యంభా
గాఢాశిష్టంధ ముష్ణీ ముదయగిరి తట
పానుమా న్యాఖమాలీ.

"సముజనికిల తస్కాలే నరేంద్రః
కులగిరి పాంద్ర భుజో ఒత గుర్జరయూథపః,
ప్రతికటే కిల యుం ప్రణమ్య భూమాల్యం
పద మలభింత సపత్నభూమిపాలాః."

9. మయూర భట్టోపాధ్యాయులు—
క్రీ॥ శ॥ 1245

మహబూబ్‌నగరు జిల్లాలో నీతని శాసనములు మూడు గలవు. వర్ధమానపురమున దేవళపు కంబమునకు మొదటి శాసనము గలదు. శాసనము చక్కని తెనుగు గద్యలో వారంభమై కాకతి గణపతి దేవుడు ఓరుగంటినుండి సుఖసంకథా వినోదంబున రాజ్యము చేయుచున్నట్లు తెల్పుచున్నది. మల్యాల వంశమున దన్నాయ పుత్రుడగు బాచనచమూధిపతికిని బాచాంబికకును గుండ దండనాథుడు జనియించెను. ఈ మల్యాల గుండ దండాధీశ్వరుడు సకలకళా ప్రవీణుడుగను, శ్రీ విశ్వనాథదేవ దివ్యశ్రీపాదపద్మారాధకుండనియు, గణపతిదేవ ప్రసాదాసాదిత రాజ్యలక్ష్మీనివాసుండనియు వర్ణింపబడెను. దీని కాలము శకాబ్దములు 1167 విశ్వావసు సంవత్సర పుష్య బహుళ పంచాదశి శుక్రవారము, సూర్యగ్రహణము. శాసనపు చివర నొక చక్రబంధము గలదు. అందు ద్వితీయ వలయములో నాగేశ శాసనమని, చతుర్థవలయమున మయూరకవి రచితమనియు, సప్తమ వలయమున గుండసేవిరియనుతి, నవమవలయమున నాగయ లిఖితమని గలదు. ఇట్లు కార్య, కవి, కథానాయకుల లేఖక నామము లిందు తెలియును. ఈ విషయములను దెల్పు శ్లోకము గోమూత్రికా బంధమున గలదు. ఇది యాంధ్రదేశమున బంధకవిత్వపు ప్రాచీనతను జాటుచున్నది.

నాగరికర్నూలు, అచ్చంపేటల మధ్యగల లింగాల గ్రామమున శివాలయము వద్ద నొక భాగమును, పొలములో వేరొక భాగమును ఈ శాసనము పడియున్నది. దీని కాలము 'వైశాఖ దర్శ రవి దిన సూర్యమితే' యని చెప్పబడినది. సూర్యవంశజుడును, కన్నయ మల్లమహానుల పుత్రుడునగు తొండయ కృష్ణాతీరమునగల సోమశిలయను ఆలయమునకు కందూరు మండలములోని లింగాల గ్రామమును ధారవోసి సమర్పించెను. ఇది కరికాలచోళుని పేర్కొనుచున్నది. కాకతీయులకు సంబంధించిన కొన్ని నూతన విషయము లీ శాసనమునగలవు. కాని పంక్తులు చెడిపోవుటచే వానిని సమన్వయింప వీలుగాకుండెను. ఈ శాసనపు చివరను వర్ధమానపుర శాసనపు చక్రబంధము వంటిది గలదు. దానినిబట్టి నాగేశ శాసనమనియు

మయూరార రచితములయు. కుంతలేర మతి, నాగరు లిఖితములయు దొరుకుచున్నవి.

పాలెము గ్రామమునకు రెండు మైళ్లలో గల రొల్లమ్మ గుడిలోని నాగులపాటి మూలనున్న శాసనములను కాపాడ ప్రారంభించెను. రెండవదైన కొంతభాగము పోయినది. కాలము లేదు. సూర్యకుంతలాదేవి గోత్రమును గాంధర్వ గోత్రజులైన నాగయ్య పండితులకు విప్రుం గొటి గ్రామమును సర్వమాన్యముగ దానమిచ్చెను.

పై మూడు శాసనములను రచించిన కవి పదవాక్య ప్రమేయుడు, విచిత్ర కవిత్వ తత్త్వజ్ఞుడు, అత్రేయ గోత్ర పవిత్రుడు, ఈశ్వరాచార్య పుత్రుడు, అభినవ మయూరాది బిరుదాంకితుడైన మయూరార్య ఛలోప ధ్యాయులు. 7 వ శతాబ్దమునకుగల సూర్యశతకమును రచించిన సుప్రసిద్ధ మయూరకవి వంటివాడనని దాని బిరుదమున్న మయూరార బిరుదముతో దొరకొనుచున్నాడు. నిర్దిష్టమగు శాసనమునుబట్టి యీతడు క్రీ॥ శ॥ 1245 ప్రాంతమున నుండినట్లు తెలియును. గణపతి దేవుని యాస్థానమునగల కవిచక్రవర్తి సమకాలికుడు. కవి సార్వభౌముడైన శ్రీనాథుండాలె నీమయూరకవి గూడ వరేక సంస్థానాధీశ్వరుల నాశ్రయించి యుదకు ములాలల సంపాదించి కీర్తిపడెను. సంపెదను దండ యాయెను డీనిని మిక్కిలి గొంపించుచుండెను. ఈ కవి గ్రాంథిక వేదాంత్యయున సంపన్నుడు, మంచి వ్యాకరణ జ్ఞానము గలవాడు. కవిత్వము చమత్కార బంధురముగ, శ్లాఘ్యముగ నున్నది. ఆంధ్రభాష యందు గూడ నీతని కపయాన పాండిత్యము గలదు.

"దండ చ్ఛామర చారు చంద్రరుచి
ప్రాముఖ్య చక్రోజ్జ్వలాః
పీనోత్తుంగ కుచాగ్ర మామూ చల
చ్ఛీవాంచలా చంచలాః,
వారస్త్రీ విలోచన చటిరగోత్ర
రాజంతి యువాగ్రతో
జాతః శ్రీ మహాదేవ భూపతిరః
ప్రావృత్తిన్య గ్రామజనః.
"ఏగళే నగళే నూర్య మందిరం మందిరం ప్రతి,
పంజరే పంజరే కీర్తిం సంక్రీడంతి సోగజాః.
"ప్రాతశ్చ మూలలతిం వెడిండు పుష్ప
మాలోక్య రాయగిరిదోర్ల కీర్తియాలాం,
కేషా వివర్ణ హృదయో వతివూళీ రాజ
రితోర్ధ్వదిగ్ దృష్టిసునుతిం వ్యథుతే విధిస్తి.
"ఘనస్థ ప్రశస్త శిఖర త్రిథ హేమకుంభ
నిహాస్త్యం విధిత తిథిః పురసుందరీణాం,
వ్యోమాసు భూగళముం విదివారయంతీ
దిక్పాతిలే దివసు నేపరా ప్రభేద"

10. సూర్యకవి క్రీ॥ శ॥ 1250

ప్రస్తుతము బెజవాడలో గల మల్లేశ్వరాలయమునందు గ్రంథమున గోడదాని కిరవి శాసనము గలదు. శాసనము చాల భాగము శిథిలిపోయినది. కాలము లేదు కాకతి గణపతిదేవుని మంత్రియగు పోతిదానము చెప్పుచున్నది. దీనిని రచించిన కవి సూర్యకవి యని గలదు. ఇతడు పోతమంత్రి ఆశ్రితుడై కావచ్చును. ఇంతకుమించి విశేషాలు లేమియు తెలియుటలేదు. కవిత్వము సామాన్యముగ నున్నది.

"పోతానార పరీత ధూతిలప తే
రృక్షేత్రా ప్రసన్నాత్మనో
యః పాత్రం గణపత్యధీశ్వర రథా
తన్త్రార్యార్జ్య రాజ్య శ్రియః,
సేనాపత్య ముపేత్య మంత్రి సుధిగ
ప్రస్థాయంతి దూ కొత్తగా
విఖ్యాతో బిరుదాం ప్రియః ప్రియసుహృ
న్మిత్రాంత విశ్రుతః"

11 ఈశ్వరభట్టోపాధ్యాయులు-క్రీ॥ శ॥ 1276

మహబూబునగరు లోకుత్యాలలో నీతని శాసనములు మూడు గలవు. మసీదునందు కంబమునకు మెండటి శాసనము గలదు. కాలము శకవర్షములు 1181 సిద్ధార్థి చైత్రశుద్ధ త్రయోదశి గురువారము గణపతి దేవుని సామంతుడైన మల్యాలగుండయదండనాథుడు తన తండ్రి పేర చౌదసముద్రమని, భార్య పేర కుప్పసముద్రమని రెండు పెద్ద తటాకములను బూదపురములో త్రవ్వించెను. ఈ శాసనము చివర నొక చక్రబంధము గలదు. అందు ద్వితీయ వలయమున తటాక శాసనమునకు చతుర్థ వలయమున కుండవిరమతియనియు, సప్తమవలయమున ఈశ్వరార్య కృతమనియుగలదు. ఇట్లు కవి, కావ్య, కథానాయక గ్రంథైక చక్రబంధమున్నది. ఈ శాసనమును వెక్కలవాడు బద్దియ నామధేయుడు.

రెండవ శాసనముకూడ మనీకు వద్దనే కలదు. దీని కాలము శకవర్షములు 1194 అంగీరస శ్రావణశుద్ధ పౌర్ణమి బుధవారము. కుంటియసందాధీశ్వరుడు కాకతి రుద్రాంబకాలమున గణపసముద్రమను గొప్ప తటాకమును గణపతిదేవుని పేర నాతని యమాత్యుడు త్రవ్వించెను. ఈ శాసనము చివరనొక పద్యబంధము కలదు. ఇందు గల శ్లోకము రెండు గోమూత్రికలతో గూడిన బంధము, మరియు గూఢచతుర్థమను పద్యవృత్తము. అందు సూచించిన క్రమము ప్రకారము చదివిన యీ క్రింది శ్లోకము తెలియును.

"ప్రథితే పద్మాల ధివాద యుద్ధర్మసుత్కీర్తన
ద్వితీ తత్రిస్త్రింశ కాళీ వీరము మారిణా,
లిఖితే మన్మతి కవిశ్వర భాషితా షసం
లలిత కాటుక రత్నపథి తోషిత వాదితం." (?)

మూడవ శాసనము లింగప్ప అలమునందు శిలాలయమువద్ద కలదు. కాలము శకవర్షములు 1198 ధాత సంవత్సర మాఘశుద్ధ దశమి గురువారము. కాకతి రుద్రాంబరాజ్యమున మల్యాలకుండయ దండనాయకుని భార్యయగు కుప్పాంబిక తన భర్త పరలోకమున కేగ, బూదపురములో నొక ఆలయమును గట్టించి యందు నాతని పేర కుండేశ్వరదేవరను ప్రతిష్ఠించెను. ఆ దేవరకు కొన్ని వృత్తులు కూడ దానమిచ్చెను.

మల్యాలకుండనకు భార్యయగు కుప్పాంబిక పై మూడు శాసనములలోను పేర్కొనబడినది. ఈమె గోన బుద్ధరాజకుమారి యని మూడవ శాసనమునగల యీ క్రింది శ్లోకమునుబట్టి తెలియును.

"శ్రీగోనవంశ విజశేఖర బుద్ధభూప
పుత్రీ పవిత్రచరితా ధరితా సుశోభైః,
శృంగారహారకరణీ, కరణీ గుణస్య
కుప్పాంబికా జని చ తత్ర పతి కల్పితేన"

రంగనాథ రామాయణకర్తయని చెప్పబడెడు గోనబుద్ధారెడ్డియే. కుప్పాంబిక సోదరులుగా మల్లు, బుద్ధ, విట్ఠయలు చెప్పబడిరి. మహబూబునగరు, వర్ధమానపురములోని కోటకోశ శాసనమునందు అందు కాకతి గణపతిదేవ పాదపద్మారాధకుండును, జగద్ధుల శేఖరుండును, పరిగండభైరవుండును నైన గోనబుద్ధారెడ్డి కొడుకు గణపయ్య చెప్పబడినాడు. దీని కాలము శకవర్షములు 1145 స్వభాను సంవత్సర మాఘశుద్ధ దశమి గురువారము సరియగు క్రీ॥ శ॥ 1224 ఫిబ్రవరి మొదటి తేది. ఇందు గణపయ్య తండ్రిగా చెప్పబడిన గోనబుద్ధారెడ్డియే, కుప్పాంబిక తండ్రియు, రంగనాథరామాయణకర్తగా చెప్పబడెడి గోనబుద్ధారెడ్డి యగునేని యీతని సమయము, పై శాసన కాలమునుబట్టి లెక్కించిన గోనబుద్ధారెడ్డి క్రీ॥ శ॥ 1200 ప్రాంతమునకు పూర్వము కాజాలదు. ఆ పోరడుల కాలమున నుండినట్లు గన్పట్టును. తన తండ్రియగు బుద్ధరాజు ఆజ్ఞ పొందిన ఉత్తరరామాయణమును ద్విపద కావ్యముగా రచియించినట్లు చెప్పుకొనిన కాచవిభుడు, విట్ఠలనాథులలో, విట్ఠనాథే పై శాసనములో కుప్పాంబికా సోదరునిగా చెప్పబడినవాడు కావచ్చు.

పై మూడు శాసనములను రచియించిన కవి ఈశ్వరభట్టోపాధ్యాయులు. ఈతడు ఆత్రేయగోత్రజుడు, నయనార్యుని పుత్రుడని చెప్పుకొనుటచే పైన చెప్పిన నయనాభట్టోపాధ్యాయుడీతని తండ్రి. ఇతడు తాత పేరింటివాడు. పాణినీయవ్యాకరణ పారగుడు, వివిధ కవిత్వ నిపుణుడు, పద్మనయన యజుర్వేద పారగుడు, శబ్దవిద్యాధికారుడు, మన్మతి కవిశ్వరుడని చెప్పుకొనెను. ఇతడును తండ్రివలె మల్యాలకుండనకు ఆస్థానముననుండి ఆతనిచే మిక్కిలి గౌరవింపబడుచుండెను. కుండ దండనాయకుడు కాకతి గణపతిదేవుని సామంతిరములో నుండెనని పై జూపిన రెండవ శాసనమునుబట్టి తెలియును. మూడవ శాసనము మల్యాల కుండనకు మరణానంతరము అతని ధర్మపత్నియగు కుప్పాంబిక ధర్మమును తెల్పుచుండుటచే క్రీ॥ శ॥ 1276 ప్రాంతమున కాకతి రుద్రాంబ కాలమున నీతడు మరణించెను. కావున ఈశ్వరభట్టోపాధ్యాయులు మల్యాల కుండనకు మరణానంతరము కూడ కొంతకాలము జీవించియుండెననుట స్పష్టము. తండ్రిగారు నయనార్యుని కవిత కంటె నీతని కవిత్వము శ్లాఘ్యమైనది. తండ్రి, కొడుకు లిద్దరు ప్రసిద్ధులైన కవులగుట యసామాన్యము. అందు నొక్క రాజుకొలువునందే యుండుట విచిత్రము.

ఇతని చిత్రకవితకు దాహరణముగ నీ శ్లోకములు చూడుడు.

"ఈశే కుశే మాసే
ఖ్యాతి యాతి విపద్యతే,

నీయతే తోయ్యతే ఉత్క్షేంతి
క్రియతే త్యజ్యతే యతే.
(క్రియాపద ప్రాసకము)

"అస్తు భూగాణా త్స్వయ స్తపస్య
జగతో మంగళం శివం,
జహో జంతు గతో నాతి
తతి స్తపస్య తతో గతిః.
(భువనక్షాభాష)

"సర్వత్ర సంతతం పాయ
మతే పి సపది వ్యయం,
అవశ్యం యాతి మా మానం
సహసా వ్యః సదా సమం.
(అవ్యయాభాష)

"తను తే తను తే రాయం
విద్య గే విద్య తే రపి,
రాజనే రాజతే యం ధూ
ధంతే ధుతే కతా."
(పదాదియమకం)

ఇట్టేతని కవిత్వము మృగు మధుర పదబంధ యుక్తమై శబ్దార్థాలంకార సంయుక్తమయి చదువు వారికి మనోహరముగ నుండును.

"గాంభీర్యవానపి మహానపి భోగభూష్య
స్తారార్య తప్త జల సంకలిత ప్రముద్రః,
ఏతేన విశ్వజన తానిష్కృయతాం
మహాత్మ్యశీల జలేన సమః కథం స్యాత్."

ఈ శ్లోకము పైన నుదాహరించిన అచింతేంద్రవరుని వేయి స్తంభాల గుడి శాసనములోని "ప్రతాపో ఒపి మహాత్రా ఒపి" అను శ్లోకము ననుకరణము. శాసనకవులలో చూచి విట్టి యనుకరణము గమనింప దగినది. (సశేషము)

స్వయంవర

శ్రీ దేవరకొండ బాలగంగాధర తిలక్

వాడటు నాదుస్వామి! తెలివాలుకనుంగవ రత్నదీపముల్
నీడల నీలిమం గదలు నిగ్గుల నిద్దపు కీవిదోచు, ఊ
గాడు కిరీటపుం గొనల కట్టిన కుచ్చుల మంచిముత్యముల్
చూడవె! శైలసానువుల సుందర వారిద చంచలాకృతిన్.

ఈ సుకుమారపు న్నడక నాటిన దీక్షడె సుమ్మి! మాలతీ
హాసమరీచి, మల్లియల యౌవనపు న్నునుసిగ్గు, ఏలకీ
వాసిత చిత్రపారథము, పండిన సంపగి తావి మైకమున్
ధూసరమయ్యెనే వలపు తోరపుపుప్పొడిజల్లు వెల్లువన్?

పరమణీయసంధ్య రచియించితికో యి కపోలతల్ప మం
దార సుధాత్రపల్; అవియె దాసినిగా యుపదల్ గ్రహింపుమ
య్యా రఘుచంద్ర! యీవలపు లంటిన లేతవయస్సులో మరే
తీరున నీయుదాన గుణింపగ నీవు మహార్ద్రచిత్తమున్.

తొలి తొలి జన్మలందు దయతో కలలో కనుపించి, కన్నులన్
వెలుగుల నింపి, చేత చెయివైచియు ప్రేముడి మీరు బాసలన్
పలికినవాడు నేటికిల వచ్చెనుగాక యథార్థమై, మరీ
పులకలు ఏమి నాతనువు ముంచును స్వర్గముదాకపాగుచున్!

ఇతడటే పుత్రకామేష్టి యాగఫలమ్ము
దశరథానంద నందనవనమ్ము!
ఇతడటే వెరపేది యింత వయసున రా
క్షసుల దున్మిన వాడి కత్తి మెరపు!

ఇతనటే రఘువంశ నితకీర్తి మద్గుణా
   వంశదల్ ప్రోవైన చారుశీలి!
ఇతడటే సాకేతనుతయావతవనమ్ము
   కన్నట్టి నిత్యావి కలలగుత్తి
ఇతడటే తండ్రి నన్ను నాగేటి చాలు
కదిపి వెలికి తియకముందె కానుపించె!
నేనెమొగాక, లేక జననమేల నాకు
స్వామి కోసము గాక నేనేమి కొరకు?

అతడు వచ్చెనో లేదో అల్లపందిళ్లవ
   ల్గడల పద్మాల తోరణాలు విరిసె;
అడుగు కదిపినంత పాల్లకమ్ములు పూచి
   వధి నెల్ల సౌందర్యవరసి జేసె;
పెదవి ఓర్నగవు తుంపెనలాడ మల్లెమొ
   గ్గలవాన జల్లు జల్లులుగ కురిసె;
వాని గన్నంత నాలోని గుబ్బిల్ల బ
   యలుపడి పసపు సిగ్గులను చిమ్మె;

ఇదివలపో! జన్మజన్మాల సహము సౌహా
ర్దమ్మొ! లోని ఆత్మలకిలో! దాచుకొన్న
పుణ్యమో! దోచుకొన్న వ్యరోగ్యమో! వ
విత్ర మీతుణ మీస్వామి వీక్షణమున.

ఏని చెంత చేరి విడువగలను నేను
సుఖము లేని; రాణి సొగసులేని;
ఏని పనుపుచాలు వెడలగలను నేను
అకవికేని; కడలి వడియకేని.

ఏలా కెప్పలు నంచలించు? పాపుల్ యింతేసి చిత్రమ్ము లౌ
నా? లేకన్ కనుగవ్వ మాంత్రికములా? నాలోన లోలో నవో
వేలావిస్తృత తంత్రులంగదలు; రానే వచ్చెలీ! స్వామి నా
పై లీలన్ పరపించె చూపులవి కవ్వల్ కుప్పు చేకిణలకా.

అదిగో సాగెను స్వామినీల్లుకయి, ఆ అందమ్ము ప్రాతస్సర
స్సరసోద్దీపిత రాజహంసవలె, అశాంతమ్ము శోభించు, కన్
తుదలన్ చూడవె! లోకకావధుల నాందోళించు క్రొవ్వెల్గు వం
పద లోహో చెలి! అతడే అతడు నా ప్రాణేశు డజన్మమున్.

తాకినవిల్లు తాకినటు దాశరథి ప్రథితాంగుళీయక
శ్రీ కిరణ స్థితిచే కరిగె చిత్రము నిచ్చెలి! నిక్వణ క్వణా
వ్యాకులమై ధనుస్సు- ఇటువంగిన నాయెద వింటితోడ కే
కీ కలహంసికా పిక శుకీరమణీయ నకాకలీ ధ్వనిన్.

హ్లాదహ శాహాళిన్ దివిని అప్సరలేమొ నటించి పుష్ప వ
ర్షాకర మిత్తు రివిధము; రా, చెలీ! క్రమ్మెను మైక మేదొ, యీ
మోదము దేహమందు నొకమూర్ఛనగా శ్రుతి నేయు; రమ్మ, న
న్నాదుము- పూలమాల నెటు లంటిట వైతును నాదు స్వామికిన్.

చాలదు లేవె యీ మొకద స్వామిమనోజ్ఞగళన్ గ్రహింప, నే
తాళగలేను నా బ్రదుకు దాకిన మోదశతాంరభార మా
కేలను పట్టకొన్న కటికీర్చిన రత్నపుకట్టలోని హుం
దా లోలయించు వాడిమొహ దాకొనలే మెరసెన్ మనస్సులో.

జాతకములపై గ్రహణప్రభావము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

గ్రహణకాలమున గర్భిణీస్త్రీలను చీకటి గదులలో నుంచుట ఎన్నోకాలమునుండి వాడుకపడిన ప్రాచీనపు ఆచారములలో నొకటి యని అందరు ఎరుగుదురు. రాహు (అథవా, కేతు) గ్రస్తమయిన సూర్యచంద్రుల తేజస్సు అంతర్వత్నులపై సోకరాదని, ఆ బింబములను వారు చూడరాదని, ప్రాచీనులు భావించి ఇట్టి కట్టుబాటులు చేయుచుండిరి. వాస్తవముగా కేవలా వ్యూహాపులగు సూర్యచంద్రుల మీది గ్రహణముతో క్రూరశత్రువులగు రాహుకేతువులు వారిని అప్పుడప్పుడు కబళింప జూతురనియు, ఆ భయంకర దృశ్యమును చూచుట కాని, దాని నీడ సోకుట కాని, గర్భస్థ పిండములకు హానికరమనియు వారు నమ్ముచుండిరి.

కాని, అనేక కారణములచే ప్రాచీనుల అభిప్రాయములెన్నియో ఇప్పుడు మారిపోయినవి; ఇంకా, పోవుచున్నవి. సూర్యునికి చంద్రుడో, భూమియో, అడ్డము వచ్చుటచే ఈ గ్రహణములు కలుగుచున్నవని, ఇప్పటి పాఠశాలలలో మన బాలురు, బాలికలు, నేర్చుకొనుచున్నారు. ఆ కారణమున, ప్రాచీనుల అభిప్రాయములు పుక్కిటి పురాణ కథలవలన కలిగిన మూఢవిశ్వాసములని వారి భావము. ఇట్టి చెడు నమ్మకములతో గర్భిణీస్త్రీలను అనవసరముగా చీకటి కొటులలో బంధించుట వారికి అనారోగ్యమును కలిగించునని నవనాగరిక యువతులిప్పుడు హేళనము చేయుచున్నారు.

ఎక్కడనో, ఆకాశములో, లక్షలకొలది మైళ్ళ దూరమున, తిరుగుచున్న గ్రహముల సంచార క్రమము వాని తేజఃప్రసారములో కలుగు మార్పులకు మానవుల పైన ఏమి అధికారమున్నది? ఏ కొంచెమైనా యుండెనుపో, అది మానవజాతి కంతటను సమానముగా నుండుట తప్పదు. కనుక స్త్రీనిమిత్తమున మాత్రము దానికి ప్రత్యేక ఫలము చూపవలెనట సహేతుకమగునా? అందులో, గర్భిణీస్త్రీలకు మాత్రమే గ్రహణములు హానికరములగుటకు వారు చేసిన పాపమేమి? గ్రహణకాలములో బైట తిరుగుచున్న గర్భిణులకు జనించిన శిశువులందరికిని హాని సంభవించగలదనుటకు సాక్ష్యమేమున్నది? అనుబంధమే కలకాలమంతా కష్టపడుచున్న ఆదివాసులు మొదలగు అనాగరిక స్త్రీలకు, ఇలువాకిలి లేని నిరుపేదల ఇల్లాండ్రకును, ఈ గ్రహణదోషముంటదా? గ్రహణము కోటికో, శిశువులకు అంగవైకల్యము కలుగుచెను, అట్టి స్త్రీలకు జనించిన శిశువులకు అందరికిని అంగవైకల్యమున్నదా? సామాన్యముగా, అనుమానముల కొక్కటూరి నియతముగా ఒకటో రెండో, గ్రహణములు వచ్చుట జ్యోతిశ్శాస్త్రగణితసిద్ధము కదా! అగుటచే, ఏ శిశువైనా, మాతృగర్భములో నుండవలసిన తొమ్మిది పది నెలల కాలములో, అనుపక్షము ఒకటో, రెండో, గ్రహణములను రుచిచూడక తప్పదుకదా?-ఇత్యాది ప్రశ్నలు కేరింపరంపరగా క్రుమ్మరించుట ఇప్పటి విద్యా విధానమున మన నాగరిక తరుణీమణులు నేర్చుకొన్న సంస్కారపు ఫలము.

రాహుకేతువులకు రాక్షసత్వము అంటగట్టిన పురాణకథల నట్లుంతము. మన దర్శనీయము జ్యోతిశ్శాస్త్రము కాని, పురాణకథలయందలి సత్యము కాదు. రాహుకేతువులు ఛాయాగ్రహములని (నీడలని) ప్రాచీనులు కంఠోక్తిగా చెప్పియేయున్నారు. రవిచంద్రులకు నడుమ భూమి వచ్చినపుడు చంద్రగ్రహణము, రవికిని భూమికిని నడుమ చంద్రుడు వచ్చినపుడు సూర్యగ్రహణము, కలుగుచున్నదని వారికి తెలిసియే, వారీ నామకరణము చేయుట. సామాన్యజనులకు గణితసూత్రములు, గ్రహవేధలు, అర్థమగుట కష్టమని భావించి, గ్రహణప్రభావముపై వారికి గట్టినమ్మకము కుదురుటకై, గ్రహణోత్పత్తిని కావ్యధోరణిలో పురాణకథలట్లు వర్ణించియుండవచ్చును. లేదా, ఆ

కక్షలకు అంతరార్థమున్నది కాబోలు! ఆ విషయ మట్లుంచితిము.

జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయములకైన ఆధారమైన సనాతనాచార విషయములెన్నియో, ఆరోగ్యభాగ్యము దెబ్బతినకుండునట్లుగా మానవుల దేహములను కాపాడుకొనుటకో, నైతికముగా సామాజికముగా సంఘ సంక్షేమమును అభివృద్ధిపరచుటకో, ఉద్దేశింపబడినవే కాని. స్వర్గమునో, మోక్షమునో సంపాదించుకొనుట కొరకని మనము విశ్వసించుటచేతో, ఎన్నియో అపోహలు అంతర్గతములై యున్నవి. క్షౌరమునో, దీపమునో, సూర్యచంద్రగ్రహస్థితుల ముహూర్తమున వివాహము జరుపవలెనని శాసించుట వివాహము చేసుకొనదలచిన వారి క్షేమార్థమే అని పాశ్చాత్య మనోవిజ్ఞానము తెలుపుచున్నది. ఇతర శాస్త్రములు పరిమితము ఇట్టివి దేశమున కలవే.

మన దేహములకు ఒక విధిత శక్తి పరిమితముగ నున్నది. వివిధ రంగములలో పనులకు అవకాశములున్నో, ఆపదలలో తన కార్యములను సమన్వయపరచుకొని ప్రవర్తించు జీర్ణశక్తియును దానికి కలదు. ఆకస్మికముగా ఆ పదార్థములు మారినను, ఆహారముతో సామంజస్యమును కుదుర్చుకొనలేక దేహము బాధపడును. పగలు పదిగంటలకు భోజనము చేయుట కలవాటుపడిన వానికి ఏ నాడైనా పండ్రెండు గంటలదాక ఆహారము లేనిచో ఎంత బాధపడునో, అనుభవించినవారికి తెలియగలదు. ఉదయమున ప్రారంభమై, క్రమపద్ధతిలో హెచ్చుచు, మధ్యాహ్న కాలమున అత్యధికమై, తిరుగ రాత్రి క్రమముగా తగ్గును. ఆ సమయ కాలమున నిశ్చయముగునట్టి సూర్యుని ఉష్ణశక్తి ప్రభావమును అనుభవించుచును, తరతరాలుగా, ఆహార స్వీకారము, పాచన, రేచనాది ప్రవృత్తి ధర్మములను నిర్వహించుటకును, అలవాటు పడినవి మన దేహములు. ఇట్టి క్రమ పద్ధతికి భిన్నముగా, ఉన్నట్టుండి సూర్యతేజః ప్రసారమునకు గ్రహణకారణమున అంతరాయము కలిగినపుడు, ఆ మార్పుతో తటాలున సామంజస్యమును సంపాదించుకొను శక్తి మన దేహములకు లేదు. కావుననే, గ్రహణకాలమున జీర్ణము కాక నిలిచిన ఆహారము అన్నకోశములో నుండుట ఆరోగ్యమునకు హితము కాదని ప్రాచీనులు భావించిరి. కనుక గ్రహణకాలమునకు పూర్వము ఆహార స్వీకారము మానవలెనని శాసించుట. ప్రసన్నమనస్కతతో ఇంద్రియ నిగ్రహము ప్రధాన లక్ష్యముగా భావించుకొనిన ప్రాచీన మహాత్ముల దృష్టిలో ఇట్టి ఆహార నియమములు అవసరములుగా నుండెను. కాని, 'కాలము మారినది' కదా! ఆరోగ్యమునకు ఏ అణువంత లోపము వాటిల్లినా, వెంటనే డాక్టరులతో మందు లెక్కించు వైద్యశాలలు సిద్ధముగా నున్న కాలమిది. దిగంతరములవారి రాసాయనిక గుళికలు, పురాణ, బలవర్ధకములగు మాత్రలో, ద్రావకములో, లెక్కలేనన్ని మన కిప్పుడు అందుబాటులో నున్నవి. కనుక, ప్రాచీనుల చెప్పు నియమములను మన నవనాగరికులు నిరాకరించుట వింత కాదు.

పోనిండు. ఏ గ్రహణమైనా, అందరికిని హాని చేయునని నమ్ముకొనుట అవిచారితము. భూమియందలి మూడు వందల అరవది భాగములలో ఏ విశిష్ట భాగములయందు వ్యక్తి జన్మకాలమున లగ్నము, గ్రహములు నిలిచియుండునో, ఆ వ్యక్తి జీవితమందలి శుభాశుభఫలములన్నియు అట్టి స్థానమును ఆశ్రయించి యుండుననుట జ్యోతిశ్శాస్త్రమందలి ప్రధానసూత్రము కదా! అట్టి విశిష్ట భాగములలో ఆరోగ్య భంగకరములగు కొన్ని స్థానములపైన గ్రహణము నిశ్చయముగా (ఒక భాగదూరము లోపలనే) వచ్చినపుడు మాత్రమే ఆ వ్యక్తుల జీవితములకు గ్రహణవేధ తగులగలదు. అంతే కాని, ఆ రాశిలోనో, ఆ నక్షత్రమందో, గ్రహణము వచ్చినదన్నతో చాలదు. సామాన్య జనులకు స్పష్ట లగ్నాదులు తెలియని కారణమున ఎందుకైనా జాగరూకత మంచిదే అని, రవిగ్రహణములు నక్షత్ర గ్రహణములు సహా, దుష్టఫలమునిచ్చుననుట వాడుకలోనికి వచ్చినది. జన్మనక్షత్రస్థానమందో ఇతర దుష్టస్థానముల యందో. నిశ్చయముగా గ్రహణమువచ్చిన వారు తరువాత అచిరకాలములో తమకు కలిగిన అనుభవములను నిష్పక్షపాత దృష్టితో గమనించిరేని గ్రహణవేధకు ఫలము తెలియుటకు వారికి వీలు అగును. ఇతరుల శాస్త్రములతో పనిలేక, స్వానుభవమే వారికి చక్కని ఉపదేశకురాలు కాగలదు.

సామాన్యుల జీవితములందే గ్రహణముల ఫలము లిట్లు వ్యక్తమగుచుండగా, గర్భధారణమువలన అతి సుకుమారముగా మారిన మన స్త్రీలగు అబలల విషయమున ఇట్టి వేధాకారణములు ఎంత సులభమో చదువరులే ఊహించుకొనగలరు. జాతకములలో దుష్టస్థానములకు

గ్రహణ వేళ వచ్చిన స్త్రీల గర్భములలో నున్న శిశువులు గ్రహణ కాలములో ఆవేశపడి లోనికి వహించు టకులేక ఎంతో విలవిల తన్నుకొందురో ఆ దూలాం గ్రహకు తెలియును.

"నహి వంధ్యా విజానాతి
గుర్వీం ప్రసవ వేదనాం."

అనురీతి, వ్యాసంగము చేయక నే జ్యోతిశ్శాస్త్ర సూత్రములను పరిహసించువారికి ఈ బాధ ఎట్లు తెలియ గలదు? సిగ్గుతో నో, సంకోచముతో నో స్త్రీలు సామా న్యముగా తమ బాధలను చెప్పకొనుట కష్టము. కాని పరిశోధకులు విండలి తత్త్వమును సులభముగా గ్రహింప గలరు.

మరియు, గర్భమునందలి శిశువులకు కలుగు అనుభవ ములకు అధానకాలపు గ్రహస్థితి ఆధారముగ నగుట స్పష్టము. కనుక అట్టి అధానమునందలి కొన్ని ముఖ్య స్థానములకు గ్రహణ బాధ కలిగిన, ఆ శిశువులు నానా విధములుగా బాధపడుట తప్పనిసరిగా అంగ వైకల్యములు కలుగుట ఆశ్చర్యకరము కాదు.

ఈ సందర్భమున పాఠకుల కొరకు ఉదాహరణ మొక్కటి చూపుట ఎక్కువ ప్రయోజనకారి యని తలంచెదను.

1958 వ సంవత్సరమున డిసెంబరు మాసాంత మున ఒక శ్రీమంతునికి అధానాంధి మైనది. పడియున్నట్లున్న ఆమెకు అది ఎనిమిదవ మాసము కాబోలు! అపుడామె ఆపన్న సత్వ ఆరోగ్యము గ్యాపి కరముగా నుండలేదు. ముఖ్యముగా అనుభవములో వాల్చినచో, వెనుకటి కాన్పు యాతనాతి చాల అధిక మైయుండినది. ఇంటిలో ఇంద్ర మహోత్సవము లేవు నగర వాసపు జీవితమును నిర్వహించుటకై నిర్విరామముగా ఉద్యోగపుపనులు మా యుండవలసియున్నది అంకుపంచార రంగపు గోడలు పట్టించుకొనుటకు అవకాశము తక్కువ. జీవితోన్నత్యమును గమనించక ఆ సమయములు నిత్యనైమిత్తికములు యథాపూర్వముగా జరుపుకొనుచు "ఇంతిలు పండ్లెండవలె తినవలె ననుము" బోధించుచు వచ్చినది. కాని, ఏమి కారణమో, ఆయనకు తొలు తగు నాటి పాధరణముగా చలనము చూపని పిండము కనుక మొదలుకొని అంద్రదాయినదై సంధ్యలనే, ఆమె అం దోళనపడ సాగెను. అదో, ఇదో, అనుమొండిగ చే, అరు

నెలలు గడచినవి. అయినా, గర్భస్థితిలో మార్పుకాన రాలేదు. ఏమి ప్రమాదమో అని భయపడి వైద్యాలయకు పోయి ప్రసూతి తంత్రవేత్తలకు పలువురకు లేడీడాక్టరు చే పరీక్ష చేయించినది. హృదయస్పందనము, నాడీ చలనము, శ్వాసవేగము, రక్తోత్కము మొదలుగా ఎన్నిం టినో వారు పరీక్షించి, అది గర్భము కాదు, రక్తగుల్మ మని తీర్మానించి, శస్త్రచికిత్స అవశ్యకపరమని పలహా ఇచ్చినారు. వెనుక చిహ్నములుగల ఈ గుల్మమేమిటో, ఆమె కర్థము కాలేదు. తను వద్యాలయములో ప్రవేశ పెట్టినచో, ఇంట చిరంజీవుల గతియేమి? ఈ ఆలోచన లలో మరల కొన్ని దినములు గడచినవి. ఉదరభారము మాత్రము పెరుగుచుండగా, గత్యంతరము కానక, ఆ నగర మందలి వైద్యులకందరికిని గురుతుల్యుడైన ఒక సుప్రసిద్ధ వైద్యప్రముఖుని వారామె కలుసుకొన్నది. అతనును శ్రద్ధతో నానావిధములుగా పరీక్షించి చూచి "పిల్ల కాదమ్మా, ఇది బల!" అని స్పష్టముగా చెప్పుటే కాక, ఇంతకాలము శస్త్రచికిత్స చేయించుకొనక ఉపేక్ష చేయుట తెలివితక్కువ అని సూచించినాడు. నైరాశ్యముతో దిక్కుతోచక ఇంటికివచ్చి చింతించు చుండగా చూచి, ఆమె కథను విన్న దూరపు బంధు వొకడు ఆయుర్వేద వైద్యులతో నాడి పరీక్ష చేయిం చుట మంచిదని చెప్పినాడు. కాని, పాశ్చాత్య వైద్య విద్యా ప్రచారప్రభావము ఫలముగా, నాడీ పరీక్షా నిపుణులగు ఆయుర్వేదవైద్యు లీకాలమున అరుదగు చున్నారు కదా! నమ్మలు తెంపలేని కసింత మొదలు కొంటికి కల్పించిన ముగ్గురి వరకు, ఎంతోకొన్నా, ఏ గతినైనా, మాదిగంతి ప్రాముఖ్య మునకు నెట్టికొలది మాని నాడీపరీక్ష నామావశిష్ట మగుట చింతకారము. కాని, ఆ సుకృతి పుణ్యవశమున కాబోలు. ఆయుర్వేద విశారదుడు, పాంజలయోగ విద్యా పారీణుడగు పండితోత్తముడొకడు ఆ దిన ములలో ఆ నగరమునందుండుట తటస్థించినది. అతని వాత్రయించి ఆమె తన కథ విన్నవించగా, ఆ మహా నీయుడు కరుణించి, రెండు పూటలు నాడి ని పరీక్షించి,

"ఇది గర్భమే కాని గడ్డ కాదు. గర్భవాతే వ్యధ ముగా అయినున్నది. మూఢగర్భము. చికిత్సచేయ దగ్గ బడి గలదు"

అని నిష్కర్షగా ఆమెకు ధైర్యము చెప్పి. తగిన మందులిచ్చి, సుఖప్రసవమునకు ఉపయుక్తములగు

కొన్ని ఆసవాది ప్రక్రియలు సయితము ఆమెకు ఉప యోగించినారు. ఏమి దైవయోగమో, వారము దినములలో గర్భము చలనము ప్రారంభించినది. ఆ కుటుంబిని ఆనందమును చెప్పుటకు అసాధ్యము. గండము గడచి నదని ధైర్యము కల్గినది. తొమ్మిది, పదియవ మాసమున, చిత్రాంగాలు కాని లేక, సుఖముగా, బంగారు బొమ్మ వంటి స్త్రీ శిశువు నామె ప్రసవింప గలిగెను. శుక్లపక్ష చంద్రరేఖవలె దినదిన ప్రవర్ధమాన యగుచున్న ఆశిశువుతో ఆమె యిప్పుడానందము ననుభవించుచున్నది. బల్ల అని సిద్ధాంతీకరించిన డాక్టర్లు ఈ శిలను చూచి తెల్లబోయినారు. ఇంకేమి చేయ గలరు? పాపము!

ఈ ప్రసవము 18-10-1954 వ తేదీ నాడు 5-54 p. m. (I. S. T.) వేళలో జరిగినది. ఆశిశువు జాతకమిట్లుండును.

అక్షాంశ:— ° ' 13-6 ఉత్తరము

రేఖాంశ కాలము:— ' " 5-21-12 తూర్పు.

	(సాయనము) — స్వప జాతక చక్రము —		కే 9-52 చ 13-35 X 20-30 శ 27-25 బు 28-30
కు 27-45 రా 9-23			యమ 26-23
	శ 9-57 బు 14-44 శు 28-57	I 21-34 ర 24-30 ల 25-45	

ప్రశింపలో మున్న కథతో ఈ జాతకయోగము లకు ఎట్లు పొందు కుదురునో, గమనింతము గాక.

చతుర్థ (మాతృ) భావములో, అంగములో పర మోచ్చభాగలో, పరమ కుజుడున్నాడు గదా? తల్లి పమస్యగా నున్నదియు, హైంకారిణి అనియు, ఇది సూచించగలదు. కాని, విరయుక్త తులారాశిలో 28° వ భాగయే కుజుని పరమోచ్చస్థాన మనువారు లేకపోరు. ఐనా,

"ఉచ్చాగః పరమం నీచం,
ప్రాక్కాంశే పంచమీబలే,
ఇహ కార్యాః సాయనాంశైః
ఫలదైః సంవిద్యయాః"

అను ప్రాచీనసూత్రము సాయనగాశివాదము నే సమర్థించుచున్నది. సాయనవాదము ప్రాచీనమైనదే. దాని ననుసరించుట అశాస్త్రీయము కాదని వాదున్ని, మరి, ప్రకృతిమునకు వచ్చెదము.

కుజుని చతుర్థభావ సిద్ధి తల్లికి హితకరము కాదనియు, ఆమెకు క్లేశము తెచ్చుననియు, అర్థమున్నది. పైగా, ఆ కుజునికి వరుణుని సమ సప్తక ప్రకారవేధ! అధానాపంతిరము కలిగిన ఆరోగ్య భంగము, అసాధారణ మూఢ గర్భము, వైద్యుల చికిత్సకలు, కత్తికోతలవలని భయము, ఇవన్నియు కలవు కదా? కాని, మాతృత్వముగా గమనించితిమేని, దీనిలో నొక విశేషమున్నది. వరుణుని సమసప్తక (180° భాగల) వేధను దాటి ఈ కుజుడు పదికలల పటు ముందుకు జరిగినాడని చదువరులు గమనింప గలరు. దృష్టి సమగ్రముగానున్నది కదా, విశేష మేమి? అందుకే మా అనాటి కుజునిగతి ఇకచనివాల్లు గంటలకు 38 కలలు మాత్రమే. జీవమానము తో ఒక దినము మన కొక్క సంవత్సరకాలముగ నమట జ్యోతిష సంప్రదాయము కదా? జాతక మాత్రము లట్లుండగా,

"మాసేన స్యాద్ అహోరాత్రః
పైత్రః; వర్షేణ దైవతః."

అని అనురవీణులను ఈ సంప్రదాయమును శాశ్వత ముగ నైఘంటికము చేసియున్నారు. ఈ పద్ధతితో లెక్కించితిమేని, ప్రసవకాలమునకు మూడు నెలల పూర్వమే కుజుడు వరుణ వేధనుదాటి బైట పడినాడని నిర్ణయించుట కదా? అవగా, శస్త్రచికిత్సవలన కలుగ నుండిన ప్రాణసందేహ భయము 1954 జులై నెలలో తొలగిపోయిన దనుట! గండమును గడచుకొన్న కుజుడు (తల్లి) శుభగ్రహములను గురు శుక్రులదృష్టికి అందుకొనుచుండుట! కవలలను కడచి క్షేమముగా కార్యక్రమము సాగగలదను మాసవ ఇది. అంతో, ఇంతో, ధనస్థానమును గురు కుజుల సమసప్తకము చూచించగా, కుజ శుక్రుల

మిత్రదృష్టి అంతా శుభోదర్కముగా పరిణమించునని తెలుపుచున్నది. జరిగిన కథతో ఈయోగము ఎంత చక్కగా అతికినదో, చూడుడు.

లగ్నాధిపతి శుక్రుడు వృశ్చికములో నున్నాడు. సప్తమాధిపతియై, చతుర్థములో నున్న కుజుని అధీనములో ఈశుక్రుడుండుట; పైగా, గండసంధిలో చూచుటకే సిద్ధముగానున్నాడు. అనగా, గర్భమందలి శిశువు యొక్క జీవితము తల్లియొక్కయు, వైద్యుల యొక్కయు అధీనములో నుండెననుట! డాక్టరు శస్త్రచికిత్స చేయించుకొమ్మని తెలిపి ప్రోత్సహించుట పిండమునకు గండము కాక మరేమి? లగ్నమందలి ఇంద్రరవిసంయోగము వారి సలహాను కప్పిపుచ్చి, వైద్యుల కమ్మలకు కొటుకు పెట్టె. వారిని మోసగించగా, వారు కత్తుల నూరుచుండిరి గదా!

ఈ జననమునకు ఆధారభూతమైన కాలమున గ్రహస్థితి ఎట్లెట్లగా నుండెనో, ఇంచుక పరిశీలింతము.

అక్షాంశ రేఖాంశలు — జననమునకు కలె

	X 10-0	మాంత్రి సహాముఖ 5 9	గు 19.19
	(పాయనము)		1 18-35 వ 2-38 కే 24.53
ర 24 58 చం 7 31 శు 0-0	ఆధాన చక్రము		రాహు 24 44
బు 28-11	ల 6.27 కే 7 18	బ 21 34 ఇ 25 10	

కృష్ణ పక్షములో చంద్రుడు ధృవర్క్ష గోళములో నుండగా, శిశువు జననమిది. జన్మలగ్నము స్త్రీలింగ ప్రదేశములోనున్నది. జన్మచంద్ర స్థానము నపుంసకభూమి అగుటచే, ఈ గర్భమునకు ఆధానారంభము 29-12-1958 న రేపటి, 6-15 Pm. (IST) కాలములో జరిగినదని తేలును. అనగా, జననమునకు పూర్వము పది చాంద్రమాసముల పైన పదునొకటవ దినమున, జన్మకాలపు లగ్న చంద్రులు తమ స్థానములను మార్పుకొన్న దినములో, ఆధానారంభమైనదనుట. అప్పటి గ్రహస్థితిని ఈ ఆధాన చక్రము చూపగలదు.

ఆరోగ్యదాతరవి అస్తమించుచుండగా, 'మురారి' దూరపుతగుణుడు ఉదయించుచున్నాడు. ఇది లగ్నమునకు ప్రబలశత్రు అందులో రవి "విషకేతిముఖ"మను దుష్టభాగములోనుండుట!

"చరేతు సప్తమం భాగం |
స్థిరేష్వపి పంచమం |
ఉభయే నవమం చైవ
విషకేతి ముఖం విదుః.
విషకేతి ముఖే ప్రాప్తే
వష్టిం దీర్ఘం కర్షయేత్,
అన్యథాచేద్వినశ్యంతి
విషకేతిముఖే రవౌ"

అప్రయోజనముచే ఆధానము దోషదూషితమైనది. పైగా అది అసురసంధ్యాకాలము! ఇక, లగ్నాధిపతి చంద్రుని చూచినా, అతనున్న భాగ చిత్రానక్షత్రపు 'విషనాడి'లో!

"విఘ్నకాః విషనాడికాః" అని, కార్యవిఘ్నమును సూచించు స్థానమది. ఇటు చంద్రుడో, కరుణ కేంద్రమేన నవాధిపతి గ్రహకేతువుల నడుమ నలిగి మహామాయావిరుల ఇంద్రుని సంయోగమునకు లోనగుచున్నాడు! గర్భము ప్రకృతిమార్గమును తప్పి, మూఢమై, వైద్యులను మోసగించుచున్నది కాదా ఇది? మాతృస్థానాధిపతి శుక్రుడెన్నడో, ధనుస్సును వదలలేక, మకరమును ప్రవేశించలేక, గండ సంధిలో అల్లాడుచున్నాడు. ఆకింకరత మూఢుడైన శుక్రుని ఆధిపత్యమందే మాతృస్థానము నిలిచి ప్రబల కుజుని సమసప్తక ప్రాబల్యముచే విలగ్నకోణమే సిద్ధముగా నుండుట విచారకరము. ఆ కుజుడుండునది పంచాంశ భాగములో.

"భౌమస్య పంచమ భాగే,
జాతం జాతం వినాశ ఇతి స్మృతం."

అనుచున్నాడు కాలామృత. ఈ కుజస్థితి గర్భస్థ శిశువునకు క్షేమకారికాదు చాలదన్నట్లు, ఈ కుజునికి అష్టమ (మృత్యు) భావాధిపతి శనితోడు! పంచాంశస్థానాధిపతియై, పంచమ స్థానములో నున్నా

డుటు తప్ప, ఇతర సుగుణము లేమీ ఈ శుజానికి లేవు. మూఢగర్భము, అసాధారణ పరిస్థితులు, శస్త్రచికిత్సా భయము, తలి అందోళనము — వీనికి ఈ యోగము లెంతో తగియున్నవని చదువరులు గమనించక పోరు.

ఇట్లుండగా, ఆధానమైన వారము దినములకే, 5-1-1954 న తేదీన మకరరాశి 14° న భాగలో సూర్యగ్రహణము వచ్చినది. అనగా, ఆధానలగ్నము నకు కేంద్రగా ఎట ఎదుటనే! కరుణలేని, మహోతి ముఖకోపము, సంధ్యాసమయ వైషమ్యము. కల ఆధానకాల రవి తాను సంపాదించి యుంచుకొని యుండిన దోషములను గ్రహణకారణమున మరింతలు పెంచి ఆవాసు ఆధానలగ్నమునకు చేతులార అందించినాడనుట! రవి ద్వితీయ (మారక) స్థానాధిపతి అగుటచే, గ్రహణకాలమున కలిగిన ఆహార దోషములవలన కొంతేల, ఆ దోషము గర్భమునకు వ్యాపించి దానికి మూఢత్వమును తెచ్చి పెట్టినది. చంద్రుడు (లగ్నాధిపతి) ఇంద్ర సహవాసము లోనుండినా, గురు శుక్రుల శుభదృష్టియున్న కారణమున మూఢగర్భమైనా, క్రమమున పెరుగుచునే వచ్చెను, కాని, ప్రసవకాలములో దలవాదులను చూపక వైద్యుల కన్నులకు దుమ్ముగొట్టినది.

ఇది అట్లుంచి, ఆధానక్రమమునకు సంబంధించిన మరియొక్క విశేషమును గమనింతము. ఆధానదినమునుండి జననమువరకు ప్రతి నక్షత్రమాసాంతమున ఆధానలగ్నము ఉదయించు కాలమునకే చంద్రస్థానమును సాధించినచో, ఆ చంద్రునికి వచ్చు శుభాశుభ గ్రహదృష్ట్యాదుల మూలమున గర్భస్థపిండమునకు సంబంధించిన బాగోగులు గ్రహించవచ్చునను సంప్రదాయమున్నది. ప్రశంసలోనున్న ఆధానమునకు ప్రతి మాసాంత చంద్రస్థితి అనుబంధములో చూపబడి యున్నది. (అనుబంధమును చూడుడు.)

ఆధానారంభమునుండి నాక్షత్రమాసములు ముగిసిన తేదీలు అనుబంధములో మొదటికాలములో చూడవగును. ఆ తేదీలలో జన్మచంద్రస్థానము (అనగా, కర్కాటకములో 18°-31') ఉదయమగునట్టి కాలమును గుణించి, ఆ వేళకు సరియగు చంద్రస్థానమును సాధించుట ఈ ప్రయోగములో ప్రధాన సూత్రము. అట్లు సాధించిన మాసచంద్ర స్థానములు 1 నుండి 10 వరకు పట్టికములో కలవు. మధ్యమందున్న జీవితరేఖకు ఒక నెలలో ఒకవైపున, రెండవ నెలలో మరియొక వైపున చంద్రుడు క్రమముగా నిలుచుచు, అయిదవ మాసాంతమున మాత్రము జీవితరేఖపై నిలుచుట, తరువాత మరల క్రమముగా రెండు వైపులలో సంచరించుచు, ప్రసవకాలమున జీవితరేఖలోనే జన్మలగ్నముగా మారుట, అనునది సర్వసాధారణముగా జరుగు కార్యక్రమము. జీవితరేఖ చుట్టూ శంఖావృత్త క్రమమున యీ చంద్రుడు చేయు ప్రదక్షిణములు వక్రముగా జరిగి పంచమ మాసాంతమున జీవితరేఖపై నిలిచినచో, పిండము సక్రమాభివృద్ధి నొంది చలనము ప్రారంభించ గలదు. ఆ చంద్రునికి ప్రబల వేధలు వచ్చినప్పుడు, అతని సంచారము క్రమము తప్పి, డొంకలు తిరుగుచు, వైరూప్యములతో, ప్రబలవ్యాధితో సూచింపుచు, శిశువునకు గలిగిన వైషమ్యమును తెలుపగలదు. ఈ చంద్ర చారక్రమమునకు "ఆధానచంద్రావర్తన" మని సాంకేతిక నామము.

ప్రశంసలో నున్న ప్రణాళికలో, తృతీయ మాసాంతమున చంద్రుడు తన ప్రదక్షిణగతిని కొనసాగించలేక ముందుకే సాగి పోవుటయు, పంచమ మాసాంతమున జీవితరేఖను కలుసుకొనజాలక పోవుటయు, పాఠకమహాశయులు గమనించగలరు. ఆ కారణమువలననే, శిశువునకు చలనశక్తి కలుగ లేదు. ఎనిమిదవ నెల వచ్చునప్పటికి చంద్రుడు జీవితరేఖ నంటగా, చలనము ఆరంభమై, తరువాత రెండు నెలలు క్రమముగా పెరిగి, పదినాక్షత్ర మాసముల అనంతరము సుఖప్రసవము జరిగినది.

దేశమానదశాపద్ధతిలో ఆధానచంద్రుని చలనమును చిత్రింపుదము. మూడు నెలలకు రాహుకేతువుల మధ్యమునకు వచ్చుటచే, చీకటిక్రమ్మి, ఆ చంద్రుడు దారితప్పినాడు. అయిదవ నెలలో ఆ చంద్రుని పాదిరి పట్టి ఇంద్రుడు దూసుకొచ్చెను. పంచమమాసాంతమున చంద్రుడు ఇంద్రునిపైననే (తుల 23°-36') నిలుచుట తోడైనది. గర్భమునకు చలనశక్తి రాలేదు. వైద్యులు 'బల్ల' అని నిర్ణయించినారు. అది ఇంద్రుని మాయ, ఇంద్రజాలము! పది నెలలకు దలితచంద్రుడు చతుర్థాధిపతియగు దలితపుత్రుని అర్ధకోణ శుభదృష్టికి రాగా, సుఖప్రసవమయినది.

సరేకాని, అందరు ఆధునికవైద్య ప్రకాండులకు "టోపీ" వేసిన ఈ గర్భము ఒక ప్రాచీన సంప్ర

చూచుచు వైద్యుని సంప్రదించలేకపోవుట లేమి కారణము? అంగారకుడా? ఇంద్రియములు ప్రాచీనులని, అర్వాచీనులని, భేదము లేదు. కాని, ఇదొక ఆత్మీయ ధర్మమున్నది. అధానచంద్రునికి అనేక దోషములు పట్టించికదా? భాగ్యమున్న బృహస్పతియొక్క శుభ కోణదృష్టియొక్కచే ఆ చంద్రునికి రితంగాను నీచు గలది గుని దుదుగులు కర్తించగలరు. కాని, ఆ బృహస్పతి 1964 జులై నెలదాకా, అధానలగ్నమును చేరుకొనలేదు కనుక, అంతవరకు శుభఫలము రాలేదు. అప్పుడే, ఆ ఇల్లాలు ఆయుర్వేదవైద్యుని నాశ్రయించుట. పాశ్చాత్యవైద్యుల గండికిరలను తప్పించుకొని గర్భము బ్రతుకు తెరువు కలుగుట ఆ గురువు మహిమ.

మరియొక్క మాట. మన జాతక గ్రహములతో మిత్రదృష్టి సంబంధమును సంపాదించిన గ్రహములు కల వ్యక్తులవంటి ఉపయోగము, శత్రుదృష్టితో నున్న గ్రహములు కల వ్యక్తులనుండి కీడును, మనకు సంభవించ గలదను జ్యోతిశ్శాస్త్ర పరిమరిహాస్యమును మాగవశాడు వివాహాది సంబంధముల విషయములో మాత్రమే కాక, చికిత్సాసంబంధములలో కూడ ఈ విధి నిస్సంశయముగా వర్తించుచున్నది. రోగికి ఆరోగ్య భాగ్యమును సూచించు గ్రహభావ స్థానములతో వైద్యుని జాతకమందలి క్రూరగ్రహములకు విషమదృష్టి సంబంధము కల్గినచో అతడెంతటి రాజవైద్యుడైనా, ఎంత శాస్త్రజ్ఞుడైనను, అతని చికిత్సవలన, ఫలహాని రోగికి అవాంతరమే ఫలము. అట్లే, వైద్యుని శుభగ్రహముతో రోగికి శుభదృష్టి కలిగినచో అతిసులభముగా, వ్యాధి నిర్మూలింపగలదు. రోగిని తనకు కల గ్రహసౌకర్యమును చూచుకొననిదే, ప్రాచీనకాలపు ఆయుర్వేదవైద్యులు చికిత్స నారంభించెడివారు కారు. అశుభసంబంధము చూపట్టినపుడు ఏదో సాకు చెప్పి తప్పించుకొని, రోగిని ఇతరవైద్యుల యొద్దకు పంపెడివారు రోగికి హితమే వారుకోరినది. ద్రవ్యార్జనమే ప్రధానాదర్శముగ నున్న ఇప్పటి కాలమున, వైద్యులీ నియమము పాటించుటలేదు. "లోకాస్సమస్తా సుఖినోభవంతు" అను లోకకల్యాణ దృష్టి ప్రాచీనుల పరమాదర్శము. "ఉదరే దాత్ర వాలత్వం" అను వాక్యముతో ఆత్మకల్యాణదృష్టి ఇప్పటివారి ప్రధానతత్త్వము.

కష్టకృత్య, ఉపకార్యక, చికిత్సకరి వైద్యులను యమునార్యాజు పోదరులని చమత్కారముగా నిట్లు వర్ణించినారు:—

"వైద్యరాజ. నమస్తుభ్యం,
యమరాజ సహోదర;
యమస్తు హరంతి ప్రాణాన్,
వైద్యః ప్రాణాన్, ధనానిచ"

ఇట్టి కవులు జ్యోతిష్కులను మాత్రము విడిచినారా? కానిండు.

అధానచంద్రునకు బృహస్పతి ఒకడే కదా హితుడు? ఏ సాహాయ్యము వచ్చినా, అతనినుండియే రావలసియుండును. అతనికి నచ్చిన విద్య, అభిరుచిము గల వస్తువులు జాతకములో అతనికి ప్రాధాన్యముగల వైద్యుడు, హితము సౌభాగ్యకలాని అట్టిము. బృహస్పతి రాశిమగు మీనములో (8° వ భాగ) 8° వ భాగలోనే బృహస్పతియుండగా జనించిన వ్యక్తి ఆ వైద్యుడు. అతడు చెప్పినది బృహస్పతిగారి సనాతన విద్య. అతడిచ్చిన మందులో సహా బృహస్పతి సూచించెడు ద్రవ్యములే ముఖ్యముగా చేరియుండ గలవనుకొనుట అసంగతము కాదు. అధానచక్రము నందలి ప్రసవభావాధిపతి కుజునికి ఆయుష్కారకుడగు శనికి, ఆరోగ్యకారియగు రవికి సహా, ఆ వైద్యుని లగ్నగత బృహస్పతినుండి దక్కిన శుభదృష్టి కలదని చదువరులు గమనింతురు. పోగా, అధానబృహస్పతికి అతని బలిత శుక్రునినుండి (కుంభము 19°) అధాన శనునికి అతని బలితకుజునినుండి (వృశ్చికము 21½°) అధాన శుక్రునికి అతని జన్మచంద్రునినుండి (మీనము 8°-27') మిత్ర దృష్టియుండుట దైవాయత్తము సౌకర్యము? అతని చికిత్సవలన గర్భమునకు హితము కలుగుటలో వింత ఏమి? ఆమెను పరీక్షించిన ఆధునిక వైద్యుల జాతకములలో అధాన చక్రమునకు ఇట్టి సౌకర్యము వచ్చియుండదు. కాక, ఆనాపకుజ దగుణాదులకు వారి జాతకములనుండి క్రూరగ్రహ వేధయే వచ్చియుండగలదు. కనుకనే, వారు పీడకత్తులను మారుచు, ఆ గర్భమును కోయుట నవ్యయించిరి. వారి జాతక సామగ్రి లభించెనేని, ఈ అర్థము సులభముగా చూపుట సాధ్యము.

తొలుతనే ఆ గర్భిణి ఆయుర్వేద పండితుని నేల ఆశ్రయించి యుండరాదు? అను ప్రశ్న పుట్టక పోదు. తెలివి అసాధారణ గర్భమని, పాపము, ఆమె

కెట్లు తెలియును? సామాన్యముగా, పగలు రాత్రి యించు మార్గము చే ఆమె ఆశ్రయించినది. ఆమె జాతకము లభించి యుండినచో, ఆమెకు దుర్దశ ఎప్పటికి ముగిసెనో, గురువు ఆమె కెప్పుడు సుముఖుడయ్యెనో, సులభముగా గ్రహించియుండును. ఆమెకట్టి గ్రహసౌకర్యము రావలయును కదా?

ఒక విశేషము చూడుడు. గర్భమునకు ఏడవ మాసము నిండునప్పుడు, 30-6-1954వ తేదీన, కర్కాటక రాశిలో 8°వ భాగములో సూర్యోపరాగము వచ్చినది. ఈ గ్రహణము ఆ వైద్యురాలి లగ్నగత బృహస్పతి యొక్క శుభకోణ దృష్టిని స్వీకరించి, ఆ తేజస్సును చలగా ఆధానరవికి అందచేసినదికదా? బృహస్పతి అనుగ్రహము వలన రవికి దోషములు విడిపోయినవి. ఈ గ్రహణానంతరమే యీ వైద్యురాలి నాశ్రయించుటకు ఆమెకు దైవానుగ్రహము కలుగుట. తరువాత వచ్చిన పౌర్ణమి నాడు చంద్రగ్రహణము. 16-7-1954వ తేదీన, కర్కాటక రాశి 23°వ భాగములో ఈ గ్రహణమువచ్చుట. రవి వరుణులు చేరియుండగా, చంద్రుడు సమసప్తకమున ఉండె. ఈ గ్రహణమునకే గొప్పప్రభావమున్నది. ఆధాన కాలమునకు 13°వ అక్షాంశ ప్రదేశములో కేంద్రము లిట్లుండెను:

(i) దశమ కేంద్రము=23° తుల

(ii) లగ్న కేంద్రము=14° మకరము.

ఆనాడు ఇంద్రుడు తులారాశి 23°వ భాగములో దశమ కేంద్రమందే యుండుట! రవిరాహువులు లోకపైపున, గ్రస్తచంద్రుడు మరొకవైపున పోవుచుండగా, ఈ ఇంద్రుడు ప్రబలవీరుడయినాడు. గర్భము నాశ్రయించియుండిన ఇంద్రియదోషము ఈ దెబ్బతో వడలిపోయినది. అప్పుడే, గ్రహణలగ్నము ఆధానలగ్నమునకు నేరుగా ఎదురుగా నుండుట దైవికఘటన. ఆ వైద్యురాలి బలిష్టగురువుతో (మీనరాశి 15°వ భాగ) మిత్రదృష్టిని సంపాదించి. ఆధానలగ్నమునకు దానిని చేకూర్చుట ఈ గ్రహణలగ్న కార్యము. తరువాత కొన్ని దినములలోనే ఎనిమిదవ మాసము వచ్చినప్పటికి, చికిత్సాఫలముగా, చంద్రుడు జీవితరేఖను చేకూర్చగలిగినాడు. గర్భమునకు వచ్చిన కీడు తప్పినది. గండమును తప్పించి బృహస్పతి రక్షించినాడు. సుఖప్రసవము దాని ఫలము!

గ్రహణములు కీడు చేయుననుకొనుట పొరపాటు. జాతకములలో అవిపడిన స్థానములు, జన్మకాలిక గ్రహములతో వానికి కల సంబంధము, తత్కాలిక గ్రహముల దృష్టి, ముఖ్యగ్రహస్థితుల ననుసరించి, అవి గొప్ప హితమును కాని, గొప్ప అహితమును కాని కలిగించగలవు.

వ్యాసము పెరిగినది. ఇప్పటికి ఇంత చాలు.

ప్రకృతిలో మన్న గర్భమును పరీక్షించి శుల్యమని సిద్ధాంతీకరించిన వైద్యులకు శాస్త్రజ్ఞానము తక్కువని కాని, జాగరూకత తక్కువ అని కాని, చెప్పుట నా ఉద్దేశము కాదు. వారి విద్యలో వారికి గొప్ప ప్రావీణ్యము కలదనుటకు సందేహము లేదు. రోగికి హితకరముగా తమ జాతక గ్రహములు లేకున్నచో, తమనుండి ఆ రోగికి మేలు కలుగదను సహజ జ్యోతిశ్శాస్త్ర రహస్యము వారికి తెలిసి యుండకపోవచ్చును. వైద్యశాస్త్రమువలెనే ఇది సహా లోకకల్యాణమునకు పనికివచ్చు గొప్పశాస్త్రమని, పాపము, వారికి కలాశాలలలో చెప్పినవారుండరు. చెప్పియుండినా, అనుభవములో దాని సత్యము వారికి గోచరించియుండదు. ఉండినా, ఈ రెండింటికీ గల సంబంధము వారిలో ఆ శేషులకు అర్థము కాదు. ఒక వేళ అరుదు అయినా, "నా గ్రహములు నీజాతకమునకు గిట్టవు మరియొక డాక్టరును చూచుకొమ్ము." అని చెప్పగల ఆర్జవముగల వైద్యులుండినని, వారికి ఈ కాలమున మేడలు, మోటార్లు లభించుట అసాధ్యము.

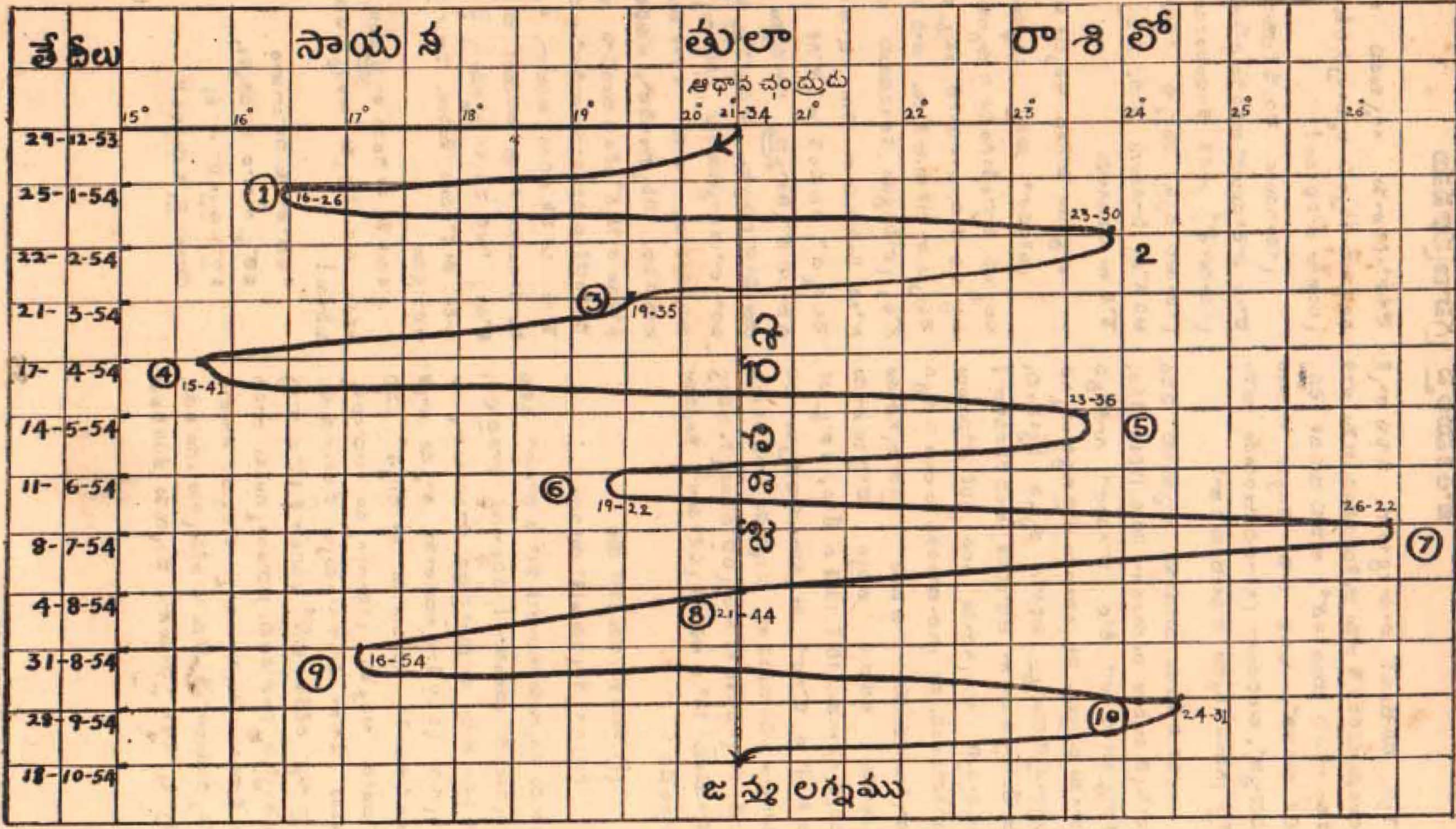
కనుకనే, ఈ రెండు శాస్త్రముల సముచిత ప్రయోజనము మన కిప్పుడు అలభ్యముగుచున్నది. కాలమహిమ!

"ఫణావాంకు విలాలానాం
పత్కారాణాం చ, సర్వశః,
కర్తార స్సులభా లోకే;
యోజక స్తత్ర దుర్లభః."

(సుభాషితము)

అనుబంధము

ఆధాన చంద్రావతరణము

గురుశిష్యులు

శ్రీ మోచర్ల రామకృష్ణకవి

ఒక సెలయేఱు కానఁబడుచున్నది, కంటివె యాకుటింటికిన్
నికటమునందు: దానిదరి, నిద్దపు ఱాతి వితర్ది మీఁద ని
ర్వికృతి సుఖాసనస్థుఁడయి వెల్గెడి వాఁడె సమర్థ రామదా,
సిఁక మానసారఁ జేయఁగదవే యభివాదన మమ్మహర్షికిన్.

రారయ్య, యయ్యతీశుఁడు
చేరువకుం జేరి, గడియసే పాతనిఁ గ
న్నారం గని ధన్యత చే
కూరం జేసికొని చూడఁగొందము సుఖముగన్.

ఆరోహించితి మిఁక నౌక
బారెడు దూరమె తరియ పదసన్నిధి: యిం
దోంసిరి, తత్స్వరూప సు
ధారసముగ మనము గ్రోలుదము నయనములన్.

ఉడుతలు వృక్షశాఖలనుండి వడిగ దిగివచ్చి, కౌతుకం
బెసఁగ నీ తపస్వితనువంతయుఁ బ్రాఁకుచు నున్న వేమొకో!
పడిపడి మైఁ దదంఘ్రములపై నిటు చిల్కలు గోరువంకలున్
జడియక నిల్కడన్ నిలచి చంచువులన్ గిలిగింత వెట్టెనే!

జ్ఞాన విజ్ఞాన పక్ష సంధాన కలన
సూత్ర విక్షేప మెనయని శాంతి వడసి,
నిండుకొను సచ్చిదానంద మండలమున
నరుగుచున్నట్లు తోఁచె నీ పరమహంస!

వీనులఁ బడుచున్నది బ్ర
హ్మానందనినాద మొకటి: యదిరా! యిది యా
మౌనిమణి హృదయవీణా
గానమె యౌనేమొ! హాయిగా వినవయ్యెన్.

"చర్మపాంచాలికల్ నిర్మించి, యూపిరి
పోసి, మాదృశులను జేసినావు
మా చీకటింటికి మళ్ళి పోవని రెండు
దీపమ్ములను ప్రసాదించి నావు
నిత్య నూతనమైన నీ సృష్టి వైచిత్రి
నీక్షించుటకుఁ గన్నులిచ్చినావు
నిదుర మేల్కొను పూల నెత్తావులను ద్రావి
యుప్పొంగు హృదయంబు నొసఁగినావు.

కనికరించి, మధురకంఠము దయచేసి
నావు - మాట నేర్పినావు - నిన్ను
గూర్చి పాట పాడుకొనుటయే కద, నేను
జేయఁ గలిగనట్టి సేవ దేవ!

"వేదవీథి విహరించు నిన్ను నా
పలుకులు మెప్పింపఁ గలవటయ్య?
ప్రజ్ఞాన ఘనుఁడైన వానికి నీకు నా
యర్థముల్ గ్రాహ్యమ్ము లగునటయ్య?
విశ్వప్రబంధకవి ప్రభు నిన్ను నా
కవన మాకర్షింపఁ గలదటయ్య?
నారద ముని తాతగారికి నీకు నా
గాన మాదరణీయ మౌనటయ్య?

నేను ధన్యుఁడ నగుటకు నీ మహాత్మ
విద్యయును రాని మాటలు, నిచ్చకొలఁది
పాడుకొనుటయె - నా ప్రజ్ఞ బగలుపలను
వెయిపు గాదిది, మన్నింపవలయుఁ దండ్రి!"

శ్రుతిహిత భగవన్నుతి యీ
వినముల దశదిశలఁ దాండవించుచునుండన్
యతిపతిని గదిసె నిదిగో
ద్యుతిమంతుం డొకఁడు భక్తియుక్తుం డగుచున్.

సువిశాలం బగు ఫాలమండలము, ముదశ్శ్యామలానురాగోల్లస
న్నవకంజంబుల నవ్యకన్నులు, ధరక రక్షింప దక్షంబులై

న నీలోకమ్ములు, భ్రూయుగాంతరమునన్ ఖండేందు లేఖాకృతిన్
విప్పరా కుంకుమ రేఖ - యీ పురుషరత్నం బెవ్వఁడౌనో కదా!

పరిగ మెఱుంగు మేనిమిసిమిల్ గుఱి యుంచెడి యంబరమ్ము గో
ఫురిపు మనోజ్ఞ రూపమును బూటక మైనఁ గొని, పూజ్యుఁ డైన యీ
పురుషుని మౌళిపై పలిచి పొందికగాఁ దలపాగ యమ్యెఁ - బై
గరగరికల్ విలార్చునది కల్కితురాయివలెన్ విరాజిలున్.

తాను దాచిన యాణి ముత్యాలలోన
నిగ్గుఁ దేరిన కొన్ని సంధింప జేసి,
యింపు గుల్కు తురాయి చేయించి, యతని
పాగలోఁ జెక్కినాఁ డేమొ సాగరుండు!

'తేజువ మీఱు వైరి వితతిన్ ప్రబవినాశ మొనర్చు కాని భ
ద్రాకృతిణోద్యమంబునకుఁ దార్కొనఁ బోవని యుగ్రగీతుఁ డా
గైకొని యుండు నితఁ, డటుకాదియొకన్, దరుగుండు శత్రు ల
క్ష్మీకలితుండు గడ్డములు మీసము లూరక పెంచునే యిటుల్ ?

వీరము శాంతముల్ గలసి వీనియెడన్ నెలకొన్నయట్లు సొం
పారెడు మూర్తి పెంపు సరియౌ - మఱి నెన్నడ తీరులోని గం
భీరత కుంభినీపతి సుమీ యితఁడంచు వచించు - వచ్చుచు
న్నారదె కొంతికుల్ భటులు నల్వురు తత్పరతానుసారులై.

నిలిచి, యతఁడు మౌళి నలరెడు తలపాగఁ
దీసి భటుని కేల వేసినాఁడు -
అడుగుఁ దామరలకుఁ దొడిగిన పాదుకల్
విడిచి, మాని కడకు నడచినాఁడు.

ఈగతిఁ జని మునికాగఁడు
సాగిలఁబడి మ్రొక్కి లేచి సమధిక వినయో
ద్యోగమున నిలిచె నేత
ద్రోణీంద్రుని కించుకంత దూరములోనన్.

తాను జేసిన చేవన్న తల ధరించి,
నేలఁ బద్మాసనస్థుఁ డై కేలుదోయి
మోడ్చి, చూపులచేఁ దన్ను మోయుచున్న
వాఁడువలెఁ దోచు శిష్యుఁ తోడ గురుఁడు.

"ఓయి శివా, వత్సా, దీ
ర్ఘాయుష్యము గలిగి మెలఁగుమయ్యా, యార్య
న్యాయాగమ శాఖలు క్రొం
జాయలఁ జివురింపఁ జేయు చైత్రుఁడ వగుచున్.

"నీకు సేకరించుఁ గాక లోకేశ్వరి
మహితగతి సమస్తమంగళములు
దక్షిణాపథంబు రక్షితంబగుఁ గాక,
నిగ్రహముల నుండి నీకరమున!

"భవదీయ విక్రమములో
నివసింపంగాత జగము నిత్యమ్మును - భా
ర్గవి నీయనుగ్రహములో
నవరిల్లుంగాత యుల్లసమున శివాజీ!

"తోయమునఁ దైలబిందువు
తోయమునన్ నెరయు నోయి, తోరమ్మగు ధ
ర్మాయత్తమయి తవ కీర్తి
నీయశము సమస్త మేదినీచక్రమునన్.

"త్రైవిద్య వృద్ధులను శ్ర
ద్ధావిలసిత బుద్ధితోడఁ దప్పని సరిగా
సేవించు వినయధనులకుఁ
గోవిదులకు శుభము లరుదె గుణరత్ననిధీ!

"అవినయులై సుతహిత బాం
ధవయుతముగ నాశమందినారు నరేంద్రుల్
సవినయులై వనసీమల
నివసించిన వారు కనిరి నృపతిత్వంబున్."

అని ప్రబోధ వాక్కులను వెల్వరించు నీ
యవసరమునఁ దోచె నాకసమునఁ
బ్రాగ్దిశాంతరమునఁ బ్రత్యగ్ర సౌందర్య
కందమైన శక్ర కార్ముకమ్ము.

గుబ్బతిల్లెడు గున్నయేన్గులవిధాన
వాన మబ్బులు గుత్తులువాఱుచుండెఁ,

జనులఁ జెలరేఁగ సారంగ సంచయములు:
గిరి శిఖర మెక్కి పురివిప్పెఁ గేకి యొకటి.

"గురుదేవ, జలధరమ్ములు
త్వరపడుచున్నట్లు కానఁబడుచున్నవి: దే
వరవారు పర్ణశాలాం
తరమునకుఁ వేగిరముగ దయచేయఁ దగున్.

"చిటిపొటి చినుకులవోడిమి
యటుఁ దోపదు - కుంభవృష్టియడియాలంబుల్
స్ఫుటమయ్యెఁ: లెండు, గొడుగున్
భటుఁ డదె కొనివచ్చుచున్నవాఁ డిచ్చటికిన్."

అంతఁ జారుకాంతి యనురాగ మిగురింపఁ
గళితసంపుఁ జెంపు కందళింప
"శివకుమార, వాన చినుకులకీ లీలఁ
దగవు మాలి యులియఁ దగునటోయి!

"విన్నంబోలు గురుగ్రహ
ణోన్నిద్రుల కొక్క ధర్మ ముపదేశించున్
విన్ననువున వర్షంబిది
యన్నా, యెఱిఁగింతు దీని యర్థము నీకున్.

"పేర్మి నిటు శ్రావణాది చ
తుర్మాసములందు వేల్పుదొర వర్షించున్
ధర్మవిదుఁ డవనిపతి యటు
లర్మిలి నింద్రవ్రతంబు నవలంబించున్.

"అభిరతి వసుధకు సస్యము
లభివృద్ధికిఁ దెచ్చు వాన హరిహయుఁడిచ్చున్,
ప్రభుఁ డభినుతుఁడై యర్థుల
యభిమతములఁ దృప్తి దీఱ నభివర్షించున్.

"ఆగ్రహాయణికాది మాసాష్టకమున
నినుఁడు తోయమ్ములే తోయమున గ్రహించు
రశ్మిజాలమ్ములచే, నట్లు రాజు కరము
రాష్ట్రమునఁ గొను టదియె యర్కవ్రతంబు......

"అఖిల భూతంబులం జొచ్చి
యనిలుఁ డెట్లు సంచరించునో యాజాడ, చక్రవర్తి
చారముఖమున వర్తించి స్వాభికాంక్షి
తముల సాధించు, నిది మారుతవ్రతంబు.

"మిత్రులును శత్రువులు విష్టపత్రయమున
లేరు యమునకు, సమవర్తియై రహించి
ప్రియుల ద్వేష్యుల నియమించు - ఱేఁడు ప్రజల
నట్లు శాసించు, నిదియె యామ్యవ్రతంబు.

"బ ధనార్ష్ణవి వరుణుండు పాశబద్ధుఁ
జేసి దండించునట్లు శిక్షించు రాజు
పాపరాధుల నొగి సంశయంబు లేక -
నరపతుల కియ్యదియె వారుణవ్రతంబు.

"పూర్ణ రాకా సుధాంశుండు భూమిజనుల
చిత్తకుముదాళి వికసింపఁ జేయునట్లు
రాజు తనదర్శనము చేయు ప్రజలనెల్లఁ
బ్రముదితుల సల్పు టరయఁ జంద్రవ్రతంబు.

"ఖలు లగు సామంతుల గుం
డెలలో గాలముగ మెలఁగి, నిచ్చలుఁ బాపా
త్ముల కగ్గిరాముఁ డగుటే
యిల నాగ్నేయవ్రతంబు పృథివీపతికిన్.

"సమముగా స్థావరంబుల జంగమముల
భూతధాత్రి ధరించు, నారీతి నతఁడు
ప్రజలను ధరించు విస్తృతపాత బుద్ధిఁ
ప్రభువు - కావున నిది పార్థివవ్రతంబు."

అని యా వెరవునఁ దొరఁగిన
ముని ధర్మప్రవచనమున మునిఁగి, ప్రయత్న
మ్మున వెలువడిన శివాఖ్యుఁడు
పనివడి తనచూపు నాల్గువైపుల నెఱపెన్.

కలయఁ జూచి, మస్తకమ్ము ముమ్మాఱూఁచి
భ్రూయుగమ్ము నూర్ధ్వముగ నిగిడ్చి
వృద్ధుల నయనములు మఱింత పెద్దవిగా, వ
చించె గురునిగాంచి శిష్యుఁ డపుడు.

"అరయఁ డాయతివృష్టి సంయమి వరేణ్య!
మిన్ను మన్నేక మయినట్టు లున్నదదిగో,
అంబరము చిల్లివడకున్న నంబుధార
లలము నే యిట్టు లిది జలప్రళయ పోటు!

"గొప్ప మ్రాకులు కొట్టుకొని పోవుచున్నవి
కూఁకటివేళ్లతోఁ గూడ లేచి,
పెనుతరంగములతో వికట తాండవమాడు
వనపశ్వముల కళేబర చయములు,
గిరికూటములనుండి దొరలుచున్నవి క్రింది
కుగహ్వరమున గండోపలములు,
స్వీయరూపములు కోల్పోయె నిర్ఝరములు
నిర్జలతలమైన నెలవు లేమి,
నేల మట్టమెదియొ, శైలాగ్రమెద్దియో
వేఱుపఱుపరాని వెల్లి యట్లు
చుట్టుపట్ల నెగడఁ, జక్కని యీచెంత
రాలదేమి యబ్బురము మహాత్మ!"

అనుఁడు యోగీశ్వరుండు శిష్యుఁ జూచి,
చేరఁబిల్చి, "కుమార, యచ్చెరువుఁ గూర్చు
ఘటన లేదిట, సత్యసంకల్పుఁ డద్యుఁ
డఖిల కల్యాణ నిలయుఁ డీశునిది లేదు!

"పరమపురుషుఁ డనుము, పరతత్త్వమనుము, ము
క్తిస్వరూపుఁ డనుము, దేవుఁ డనుము
సకలశక్తు లతని స్వామ్యమ్ము, లేత దీ
రూపలబ్ధి కతఁడె చూపుదారి.

"బ్రహ్మ సాక్షాత్కృతింగన్న వాని కెదియు
గలుగ దవరోధ మతని సంకల్పమునకు
నన్యథాత్వము లేదు - సమస్త భూత
మయుఁ డతఁడు, తన్ని దేశ మన్నియును నెఱపు.

"అంత తెలిఁగిన పరమరహస్యమయ్యెఁ
గొందఱికె దీని కిటుకు దక్కును గదయ్య,
మహిని సర్వేశ్వరుని యనుగ్రహమె సుమ్మ
సకల యోగమ్ములకు సిద్ధులకుఁ బునాది.

"కీలక మిది - తెలిపితి, నీకఁ
జాలు శివా, ప్రొద్దుపోయె, సంతమసంబుల్
గీలుకొన, వీలుకాదిపు
డోలిక మీయూరి కరుఁగుఁ డుదయమ్మగుడున్."

అని యా రాత్రికి ఛాత్రునిఁ
దనకడ నిలుపుకొని మునివతంసుఁ డతనికిన్
బొనరించె విందును దపో
వనధి భరద్వాజమౌని భరతునికి వలెన్.

సౌధంబుల్ మణిదీపికల్ యవనికల్ శయ్యాదికంబుల్ కళా
ప్రాధాన్యంబులు వస్తుజాలములు సేవాదక్షు లర్థుల్ సుధా
మాధుర్యంబులు షడ్రసీరుచిర సంపన్నవ్య పానీయముల్
సాధిష్ఠంబులు భక్ష్యభోజ్య వితతుల్ ప్రాదుర్భవించెన్ ద్రుటిన్.

ఇట్లు మునివృద్ధు యోగ సమృద్ధి కలన
నద్భుతముగ సముద్భూతి నంది నట్టి
సదనమున రేయి సాగించి, యుదయ మగుడు
అనుచరులతోడ సెలవుఁ గైకొని శివాజి.

సాహితీ సుగతుని స్వాగతం

"నొవ్వా వాళ్ళకి కంటె కానివ్వవూ? మెడలో వేసుకొంటె దివ్యంగా ఉంటుంది!" అని అడిగింది వాలు గోళ్ళ మా పాప నీరజ. "కంటె యేమిటమ్మా చాల పాతకాలంది! నీకు కొత్త నెక్ లెస్ చేయిస్తాలె" అన్నాను. "ఊహూ! నాకు కంటే కావాలి. అదే ఇప్పుడు ఫాషన్ అని పక్కింటి జయ చెప్పింది. కాని కంటె నీకేమి తెలుసు ఫాషన్ సంగతి?" అని మందలించింది పాప నన్ను. "ఔనండీ! పాతవన్నీ మరీ ఇప్పుడు కొత్తఫాషన్ అవుతున్నాయి" అని సమర్థించింది మా ఆవిడ. చక్రనేమిక్రమమంటే ఇదే కాబోలు అనుకున్నాను. అయినా మన సంస్కృతి చక్రనేమి క్రమం కాక, శంఖావర్త క్రమమే. శంఖంమీది వర్తులంలాగ చుట్టుతూ పైకిపోతుంది. ఒక్కొక్క వంపు తిరుగుతున్నప్పుడల్లా వచ్చిన స్థానానికే వస్తున్నట్టు అనిపిస్తుంది. కాని, తీరా దగ్గరికి వచ్చేసరికి ఆ వంపుదాటి మరికొంత పైకే గమనం కనిపిస్తుంది. మరి పాతఫాషన్ రావడమేమిటి?—అని అనుకుంటున్నాను. ఇంతలోకే అడిగింది మా ఆవిడ "కంటెవంటి పాతవి అంటున్నారే; ఎంత పాతవండీ?" అని. కోర్టులో క్రాసుచేసే వకీలునట్టు; అసెంబ్లీలో పాయింట్ ఆఫ్ ఆర్డరు అడిగినట్టూను. రెండువేల ఏండ్ల పాతవి అన్నాను. "చిత్రంగా ఉందే. అదేనా, ఇంకేమున్నా ఉన్నాయా?" అని మరొక అనుబంధ ప్రశ్న వేసింది "ఇంకా ఎన్నో ఉన్నాయి" అన్నాను ఛటీమని పెట్టిన సాక్షిలాగ. "సరిగా ఇలాటివి జరిగేవా?" అని మరొక ప్రశ్న విసిరింది న్యాయవాది ముద్దాయిని క్రాస్ చేస్తున్నట్టు. "ఆనాడూ ఇలాటివే" అని సమాధానమిచ్చాను పోలీసు సాక్షిలాగ. "మరి చెప్పరేమండీ వాటిని! కొత్తఫాషను సృష్టించి కీర్తి కొట్టేద్దును కదా!" అని చెప్పింది. ఇంతకాలం చెప్పకపోవడం నా తప్పే అయినట్టు. "ఇప్పుడైనా చెప్పండి వాటిని. 'ఫాషన్ పరేడ్' అయిపోతేను" అన్నది.

సంస్కృతి నాటకాలలోని అంకావతరణం లాగ శాతవాహనుల నాటి తెలుగుసీమ నా ఎదుట అవతరించి ప్రాచీనుల పరివేశం కళ్ళకుకట్టి తల దిమ్మెక్కిపోయింది. ఉద్యానవనంలో విహరిస్తున్న ఇద్దరు ప్రేమికులు కనిపించారు. నిర్మల నీలాకాశం. మునిమాపువేళ. చిలుకల బారులు కట్టి గూళ్ళకు చేరుకుంటున్నాయి. ప్రియుడన్నాడు! "ప్రియతమా, చూడావా ఆ చిలుకల బారును? ఆకాశమంతటి కింద వంపుగా ఎలా దిగుతున్నదో! గగనలక్ష్మి మెడనుంచి జారి కిందికి పడుతున్న పచ్చలు, మరకతాలు చెక్కిన కంటెలాగ లేదూ?" ప్రియురాలు విస్తుపోయి అలా చూస్తూనే ఉంది

(ఉఅ అ పొమ్మరాఅ మరగఅ
　　సంవలిఅ ణహాఅలాఓ ఓఅరఇ,
ణహసిరి కంఠభ్భట
　　వ్వ కంఠిఅ కీరరింఛోలీ. 1.75)

ఇంతలోకే గలగలలు - గాజుల గలగలలు వినిపించాయి. ఆ గలగలలోనూ ఏదో గాబరా ధ్వనించింది. ఒక వియోగిని! పతి దూరదేశం వెళ్ళాడు. ఇదిగో వస్తాడు, అదిగో వస్తాడు అనుకుని నిరీక్షిస్తూ కాలం గడుపుతున్నది పాపం! కళ్ళుమూసుకొని పక్కపై పడుకుని పతి ధ్యానంలో. పతి సమీపించాడనే భ్రాంతి చెందింది కాబోలు! తన్నుతానే కౌగిలించుకొంది. చేతిలోని గాజులు గలగలమంటూ జారిపోయాయి. పాపం! ఆమె భ్రాంతిలోనే ఉండిపోయింది. భ్రాంతి కూడా ఒకప్పుడు సుఖదాయకమే. రజ్జు సర్ప భ్రాంతి మాత్రం భయావహం సుమండీ!

(పఅసే చింతామఇఅం
　　కాఊణ పిఅం ణిమీలిఅచ్ఛీఏ,
అప్పాణో ఉవఊఢో
　　పసిఢిల వలఆహిఁ బాహాహిం. 3-88)

ఎంత అమాయికురాలీమె! భర్త పరదేశం వెళ్ళగానే చిక్కిపోయి, తామర తూడులాగ సన్నవాడిపోయింది. చెలికత్తెను అడుగుతోంది కదా—భర్త దూరం వెళ్ళగానే ప్రతి వనిత చేతిలోని గాజులూ ఇలాగే పెరుగుతాయా? అని. బాగుంది అమాయకత్వం బాగుంది. (5-68) ఇలా అనక్కా. ఎవరైనా వింటే నవ్వుతారు.

అంతగా అఘాయిత్యం చేస్తున్న అత్తగారు అమాంతం చల్లబడిపోయింది, ఎందుకూ అక్కడ? కోడలిపై కారాలు మిరియాలూ నూరేదే సదా సర్వకాలమూ. కాని, కుమారుడు ఊరిలో లేనట్టుంది.

కోడలు పాదాభివందనం చేయబోగా రెండు చేతులలోని రెండుగాజులూ జారి కిందపడ్డాయి—అత్తపాదాలపై. ఎంత రతిఖిన్న గలదైతే మాత్రం, తనకుమాలినకోపం వనగుతున్న కోడలిని కనికరించదూ? తనూ కంట తడి పెట్టింది. (5-98)

ఈ దృశ్యం బాగుంది. అల్లుడు అత్తవారింటికి వచ్చాడు. అపరాహ్ణమైంది. అమ్మాయేమో తీరిగ్గా పెరటో స్నానం చేస్తున్నది. ఒకే గాజుల గలగల! వాకిటో అరుగుపై కూర్చున్న అల్లుడి మనస్సు ఏంతపిస్తుందో మీరే చెప్పండి. ఆలస్యంగా ఎందుకు వచ్చాడట. ఉదయమే రాలేకపోయాడా? ఇంతకూ అమ్మాయికేమి తొందరా చెప్పండి తీరిగ్గా గాజులను చప్పుడుచేస్తూ ఒళ్ళుతోముకోడం? స్నానంచేస్తే మాత్రం ఆగాజుల చప్పుడు ఎవరు వినమన్నారయ్యా అల్లుణ్ణి? బాగుంది. ఎవరిధ్యాస వారిది.

(అవరణ్హాఅ జామా
ఉఅస్స విఅ సేఅ మోహణుక్కంఠిఅమ్,
బహుఆఇ ఘుంపలోహార
మజ్జణపిసుణో వలఅసద్దో. 7-88)

ఉహూం! ఎంత తిరుమాలయినా గాజులు చిట్లగొట్టడం న్యాయం కాదు ఆ అమ్మాయి అయినా ఏమీ ఎరగని భోళామనిషి అయివుండాలి లేదా ఆమె ప్రియుడైనా విరహబాధలవాడయి ఉండాలి పెండ్లీ పెటాకులూ లేని పిల్లచేతి గాజులు చిట్లగొట్టి రట్టుచేసి ఏం సాధించినట్లు? (5 88)

ఇది మరీబాగుంది. తన కుమారుని అన్నంముద్ద కనిపిస్తుంటే కాకి ఎందుకు ముట్టుకోదు? ఆ ఇల్లాలుపాపం తనభర్త మేలుకోసం కాకికి పిండాలు వేసింది. దానిలో విషమేమైనా కలిపిందా? హాయిగా తినరాదూ? ఏం? ఓహో! అదా సంగతి! విరహవేదనతో కృశించిన ఆ యిల్లాలి చేతిగాజు అముదమటూ పడేందకూర్చి. దానితో, అక్కడ తనకు పెట్టేదానికి వేసిన పచ్చి అనుకొని కాకి ముట్టడంలేదు. తన మనోవేదనలో ఆయిల్లాలు తన గాజుసంగతే మరచిపోయింది.

(పాసాసంకీ కాఓ
ణేచ్ఛది దిణ్ణం పి పహిఅ ఘరణీఏ,
ఓఅంతకరఅలోగలిఅ
వలఅ మజ్ఝట్ఠిఅం పిండమ్. 8-5)

కాలం ఒకేరీతిగా ఉంటుందా? ఓడల బండను వచ్చును. ఓడలు బాండ్లమీద నొప్పగవచ్చునేకదా! కలిమిలేములు కావడికుండలు. ఒకప్పుడు ఈ ఇల్లాలు బంగారు కుండపెలాలు ధరించి, ఆకుండలాల కాంతులు చెక్కిళ్ళమీదపడితే మహోజ్జ్వలిక్కేదేమో! కాలం మారింది. ఏమిచేస్తుంది మరి? తాటాకులు పెట్టుకోవలసివచ్చింది. ఇంతకూ సహజసుందరులకు నగలెందుకు లేండి! కమ్మలైనా అందమిస్తాయి. తాటాకులైనా తళుకులు తెస్తాయి.

(పరిరద కణఅ కుండల
గండత్థల మణహరేసు పఅతేసు,
అగ్ఘఅ సముఅణపేణఅ
పరిరజ్జఇ తాలవెంటజుఅమ్. 4 98)

అరెరె! ఎందుకామె కాటుకకంటినీరు కార్చిస్తోంది? ఎక్కడికి ప్రియుడు పోతున్నాడే! ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపోతున్నాడా? అలా ప్రయాణ సన్నాహమేమీ కనిపించదే? మరి ఎందుకా కంటిముత్యాలు? చెక్కిళ్ళు తడిసిపోతున్నాయే? ప్రియుడుకూడా చేతులు తుడుస్తున్నాడు? ... ఓప్! రంగుల భ్రాంతి అంటే ఇదే కాబోలు! ఆమేమో చెవులో నీలాల దుద్దులు పెట్టుకుంది. మంచి జాతినీలాలేమో— మెరిసిపోతున్నాయి కాంతులు చెక్కిళ్ళమీద పడి. దానికి తోడు వెన్నెల వెలుగు. ఆ నీలాలకాంతి, వెన్నెలా కలిసి కాటుకకంటినీరులా కనిపించింది. దగ్గరున్న ప్రియుడే మోసపోయి చేతితో తుడిచివేయడానికి ప్రయత్నించినప్పుడు దూరంగా నిలబడి చూస్తున్న నలోతవాడు చూచి భ్రాంతిపడడంలో ఆశ్చర్యమేముంది?

(ఫుసిఅ అణోహరంతేం
దణీల కిరణాహఅ ససిమఊహా,
మాణిణి వఅణమ్మి సక
జలంసు సంకాఇ దఇఏణ. 4-2)

ఆ రసికుడిని నిజంగా అందంగా ఉన్నాడు చెవిలో కబురు చిప్పుగా చెప్పుకుని. అయితే ఆ జవరాలికెందుకు ముఖం ఎలాగుంది? ఎందుకలా అరమోడ్పు కన్నులతో అలవైపు చూస్తోంది! (3-20)

సంయోగానంతో విసవిసలాడే ఆ విలాసిని చెంతో చిక్కుకున్న పూలబంతి చెక్కిలపై వాలడం బాగానే ఉంది. కాని, చెక్కిలి దిక్కుదనమంతా తాగివేసినట్టు ఊగిసలాడడం మాత్రం భరించలేముందీ! (5-89)

ఎవరి ఇష్టాన్ని బట్టే వారు ఇతరులను ఆదరిస్తారు; వస్తువులపైకూడా ఆశించి చూపుతారు; గుణాన్ని బట్టి

కానే కాదు. ఆ పుళిందుల అభిరుచి ఏమిటో చెప్పండి: ముత్యాలు కావు, గురిగింజలే (గజముక్తా ముత్యాలు వారికి లెక్కలోని కావు. ఏనుగులను చంపి, ఎప్పుడు బడితే అప్పుడు సంపాదించొచ్చు; గురిగింజలంటావా వెదికినప్పుడే కదా ఉంటాయి. 'అతి పరిచయా దవజ్ఞా' అని పెద్దలు ఊరికే అన్నారా?

(గఅసుగేణ హీరఇ జహో
హీరంఇ తో జేణ భావిఓ తేణ,
మోత్తూణ పులిందా మో
త్తిఅఇ గుంజాఓ గేహంతి. 4 40)

ఈ వ్యాధవధువు ఎంతో మరీ గడసరి, ఏనుగు కుంభస్థలాలు చీల్చి సంపాదించిన ముత్యాల దండలు వేసుకొని తన సవతులు సంతోషిస్తుంటే, తను అతనిచ్చిన నెమలి పింఛం మాత్రం కొప్పులో తురుముకొని మరీ ఇదిగా మురిసిపోతున్నది. (2-78)

ఆమె ఎత్తైన రొమ్ములపైన ముత్యాలహారాలకు దారి కనిపించలేదేమో! యమున నీటిపై తేలాడే హంసలాగ అటూ ఇటూ దొర్లాడుతున్నాయి. (7-69)

శ్లాఘనీయతరం—నిప్పులో కాలి, నీటిలో తడిసి చేసే తపం—చేసినవారికి గాని, ఉన్నతపదం లభించదు. ఓ! బంగారు మొలత్రాడూ, నీవు నిప్పులో కాలి, నీటిలో మునిగి శ్లాఘనీయతరం చేశావు. కనుక ఆమె మధ్యభాగాన్ని అలంకరించావు—అంటున్నాడు ఒక కాముకుడు ఒక కనక మేఖలాలంకృత అయిన కాంతను చూచి. ఇలాంటి రోడ్ సైడ్ రోమియోలు లేని కాలం ఉందా? (3-11).

తుమ్మెదలకే అదృష్టమంటే. బాగా వికసించిన కమలమందిరంలో మకరందం మస్తుగా తాగి ఝుమ్మంటూ బారులుకట్టి బయలుదేరుతాయి. చూచేవారికది వసంతలక్ష్మి నీలాల మొలనూలులాగ,—మణి మేఖలలాగ కనిపిస్తూ మహానందం కలుగుతుంది.

(అంబారవింద సుందిర
మఅరందాణందిఆలి రింఛోలీ,
ఝుణ ఝుణాఇ కసణ మణిమే
హల వ్వ మహుమాసలచ్ఛీఏ. 6-74)

ఇదిగో! ఇక్కడ ఒక తమాషా జరుగుతున్నది. చూడు మరి? భార్యలే ఎప్పుడూ నమస్కరించాలా భర్తలకు? భర్తలు చేస్తే ఏం పోయిందట? ఏదో తప్పు చేశాడో ఏమో భార్య కాళ్ళపై పడ్డాడు. తప్పేమీ పెద్దది కాదట. గడువుకు సరిగా ఇల్లు చేరుకో లేదు, పరదేశం వెళ్లినవాడు మరి ఆమేమో కొంచెం బిగువాటం మనిషి. వచ్చినవాణ్ణి పలుకరించలేదు. పట్టింపు లెందుకు తల్లీ పతిదైవం కదా? అతను పాపం వ్యధా? గడసరి. వెంటనే కాళ్లకేలం. 'అపరాధ సహస్రభాజనం' అని పాదాలపై పడ్డాడు, కిటుకు తెలిసి. అదృష్టవశాత్తు అందెలో జుట్టు చిక్కుకుంది. ఆమె కేశాలు వంగి విడిపించడం మొదలు పెట్టింది. అబ్బా! ఇక అమ్మగారి కోపం చల్లబడినట్టే. లేక పోతే చిక్కెందుకు విడిపిస్తుంది?

(ణేఉరకోడి విలగ్గం
చిహురం దఇఅస్స పాఅపడిఅస్స,
హిఅఅం పఉత్థమాణం
ఉమ్మోఅంతీ చ్చిఅ కహేఇ —2.88)

పచ్చికపై పడిన మంచుబిందువులు. వాననీటి బిందువుల అందం ముత్యాలకు ఎక్కడిది? అమృత బిందువులలా ఉంటాయి. పచ్చల మీదికి చెక్కిన ముత్యాలలాగ మెరుస్తున్న ఆబిందువులను నెమలి మెడ వాల్చి ఏరుకుని తాగడం ఎంత అందంగా ఉంది. (4-47)

ఏమిటీ ఈ గగనగాలు! ఎవరు తెంచుకుని పరుగెత్తి ఉండా ఏమిటి? మనిషిమాత్రం కనిపిస్తున్నాడు. ఎవరు కనిపించరే! గంటలం కెడ పట్టుకొని వస్తున్నాడు. ఎందుకేమిటి? అమ్మ కొనిరా గజపతి గారూ! కొండంత తన దున్నపోతు చచ్చిపోయిందట. దాని గంటల పట్టెడట ఇది. ఎన్నో గున్న పోతుల పంతిలను వెలిమాచాపెట మరొక దున్నపోతును కొందామం! కాని ఆ పట్టెడకు తగినది కనిపించలేదట. కనుక దినుగతి గంటల పట్టెడను అమ్మవారికోలకు అందించడానికి వస్తున్నాడట. ఇంత విశాల ప్రపంచంలో మంచి దున్నపోతే దొరక్కపోయిందా? ఏమో ఎవరి పిచ్చి వారికానందం పట్టెడమాత్రం మారాగా ఉంది. గంటలవాడు...

(గహవఇణా మఅసైరిహ
దుంఘుఅదామం చిరం వహేఊణ,
వగ్గసఅఇం ణేఊణ
ణవరిఅ అజ్జాఘరే బద్ధం 2.72)

"పాతకాలపు వగలసంగతి తెలుపమంటే ఇక మీటండీ పట్టెడ పట్టెడు అని పలవరిస్తూ దిక్కులు చూస్తున్నారు వెర్రివారిలాగ?" అంది మా ఆవిడ ఒక్కసారిగా మాయమైంది శాతవాహనుల నాటి జీవన సౌందర్యం. "ఏమీ లేదు. రెండువేల ఏండ్లనాటి వగలు తెలుపమన్నావు కదా అని గాథాసప్తశతి అనే రెండు వేల ఏళ్ల నాటి గ్రంథంలోని గాథలను జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాను." అన్నాను దొంగలాగ. 'మీ గాథాసప్తశతి గోథా సుప్రతి ఎవరికి కావాలండీ? భజనం చేసుకోండి తర్వాత. ఇప్పటికి వాపకుంటే చాలు" అంది ఎంతో దయ చూపిస్తూ 'కొంచవం కలహపాపహం' అనుకుంటూ మిథ్యా జగత్తులో పడ్డాను.

—రామచంద్ర

సంపాదకుని సన్నిధిలో నన్నయ

'తాతాచార్య'

"బాయ్! ఎవరో చూడరా, వెలుపల నిలబడి ఉన్నది."

"చిత్తం చాలసేపటినుంచి కాచుకొని ఉన్నాడండీ. ఎవరో పాతకాలపు వాడనుకుంటాను కనిపిస్తున్నాడండీ. రమ్మంటారా లోపలికి?"

"రమ్మను. వచ్చిన ప్రతివాణ్ణీ ఏదో విధంగా డిస్పోజాఫ్ చేయకతప్పదు కదా!"

....

"ఎవరండీ మీరు? చెప్పండి త్వరగా. అవతల చాలా పని ఉంది."

"......................అవిరళ
జపహోమతత్పరు విపులంబ
గు వేద సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతు
పాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాత చరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు..."

"ఇదంతా ఎందుకండీ సోది! మా బాయ్ చెప్పినట్లు నిజంగానే మీ జోహస్తం బాగా ముదిరినట్టు ఉందే?"

"నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్నపార్యు......"

"పేరడిగితే పద్యమేమిటండీ? అవతల కట్టించవలసిన పేజీలు చాలా ఉన్నాయి."

"..........నన్నపార్యు..."

"ఓహో అదా? మీరు నన్నయగారా? నన్నయా ది ఫస్ట్ ట్రాన్స్‌లేటర్ ఆఫ్ ఆంధ్ర, ఫస్ట్ ట్రాన్స్‌లేటర్ ఆఫ్ మహాభారత ఇన్ ది యూనివర్స్. కట్టూబొట్టూ అంతా ఆర్కాయిక్‌గా ఉంటే, అనుకున్నాను అలాంటివారే అయి ఉంటారని. అనుకున్నట్టే జరిగింది. నా అంచనా ఏదీ ఇంతదాకా పొల్లుపోలా. ఎన్నికల్లో ఎన్ని చూచుకున్నాటాం. హండ్రెడ్ పర్సెంట్ పాస్... ఇంతకూ తమరాకకు కారణ మేమిటి? ఉత్కంఠగా ఉంది మహోత్సుకం."

"తొల్లి సకలభువనాభినుత పవిత్రులైన గొప్ప లైన హరిహరహిరణ్యగర్భ పదోద్భవ నాడీపతి ప్రసాదపూర్వాదిత సకలవిరతావ మహామహీ రాజ్య విభవంబును నిజభుజ విక్రమ విజిత నరరాజ నివహంబును సకల జగజ్జేగీయమాన నానా గుణాత్మకత్వ ప్రకటంబైన గుణములున్న రాజరాజనరేంద్రుండు సకల జలధి వేలావలయిత వసుమతీ వనితా విభూషణంబైన వేంగీదేశంబునకు నాయకత్వంబును బొంది రాజమహేంద్రపురంబునందు మహేంద్ర మహిమతో బ్రహ్మానందంబున ననవరతమహామహీరాజ్య సుఖంబు లనుభవించుచు సకల ధనవంత విలాస నివాసంబైన రమ్యహర్మ్యతలంబున మంత్రి పురోహిత సేనాపతి దండనాయక దౌవారిక మహాప్రధాన సామంత విలాసినీ పరివృతుండయి యనేక సంస్కృత ప్రాకృత వై యాకరణులను భారత రామాయణాద్యనేక పురాణ ప్రవీణులైన పౌరాణికులను మృదు మధుర రసభావ భాసుర నవార్థ వచన రచనా విశారదులైన మహాకవులను నిరుపమ తర్క వ్యాకరణాది సమస్త శాస్త్ర పారగులైన ప్రతిభులైన తార్కికులను వైణిక గాయకులను నాట్యగాయకులను విద్వజ్జనంబులం పరివేష్టించి కొలువ విద్యా విలాసగోష్ఠి సుఖోపవిష్టుండయి యనేకథా వినోదంబుల నుండి యొక్క నాడు..."

"అబ్బబ్బ! ఆ రాజమండ్రి జమీందారు వంశం ఇప్పుడెందుకండీ! ఇది ప్రజాస్వామ్య యుగం మహానుభావా! రాజస్వామ్యపు మీ కాలం కాలంచేసిందండి. చెప్పేదేదో మూడు ముక్కల్లో చెప్పండి. ప్రత్యేక సంచిక-ప్రధాని జన్మదిన సంచికకు ప్లాను వేయవలసి ఉంది."

"...నా హృదయంబున సవికారంబుగ శ్రీ మహాభారతమునందలి యభిప్రాయంబు విన నభిలాష పెంపొందుచుండు

అమల సుదర్శ కృత్యం ఖుర
మై కపిలంబుల గోశతంబు ను
త్తమ బహు వేద విప్రులకు
దానము సేసిన తత్ఫలంబు త
థ్యము వదునూరు భారత క
థా శ్రవణాభిరతిన్ మదీయ చి
త్తము నవిశంబు భారత క
థా శ్రవణ ప్రవణంబ కావునన్.

జననుత కృష్ణద్వైపా
యనముని వృషభాభిహిత మహాభారత బ
ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడ
తెనుగున రచియింపు మధిక ధీయుక్తి మెయిన్.

అని యానతిచ్చిన విని యేను,

అమలిన తారకాపదమ
యంబుల నెన్నను సర్వ వేద శా
స్త్రముల యశేష పారము ము
దంబున బొందను బుద్ధి బాహు వి
క్రమమున దుర్గమార్థ జల
గౌరవ భారత భారతీ సము
ద్రము దరిజేరగ నీదను వి
ధాతృవశమైనను నెంబోలు నే?

అయినను దేవా నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నా నేర్చువిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద నని తొడంగి జగద్ధితంబుగా మహాభారత సంహితా రచనాబంధురుండనైతి — నంత కొండొక కాలంబున ఆ రాజమహేంద్రుండు నిగత జీవుండై దద్దయు దుఃఖించి నే, నేనిని మట్టలం బడుదు మహీపతి తోడ నా పోకుదని పరలోకమున కరిగితి నట......"

"ఉస్! ప్రాణం విసిగెత్తిస్తున్నారండీ నన్నయ్యగారూ! ఈపాత పురాణమంతా ఎందుకు ఏకరువు పెట్టడం ధిటాజాలాగ. కాగల కార్యమేమిటో — తొందరగా సెలవిస్తురండి. కలర్ ఎన్వెర్ టైజామెంటు కూడా ఉంటుట. పేపరు అరగంట ముందుగా వెళ్లాలి. చప్పున ముగించండి."

"విమలాదిత్య తనూజుడు
విమల విచారుడు కుమారవిద్యాధరుడు
త్తమ చాళుక్యుడు విధా
గమ విహిత క్రియుడు తుహినకరకుల కాంతిన్.

మహాభారత సంహితా రచనము నిఖిల లోక హితార్థంబుగా దత్తావధానుండవై పూర్తిసేయుమని వెండియు నానతిచ్చిన మామక విద్వరన్..."

"మామక ఏమిటండీ మామక; పీనుగలాగ! పూర్తి చేయడానికి పూనుకున్నారన్నమాట. అరాక, ఎందుకీ శ్రమ! ఇది వ్యావహారిక భాషాయుగం. మీ గ్రాంథిక రచనను, అందులోను భారతాన్ని ఎవరండీ మామాసీ వారు! ఇంతకూ మాది వ్యావహారికం పాలిసీ, ప్రభూ. కనుక, అలాటి రచనను ప్రోత్సహించడం లేదు. పకే గాని, చాపంతిలం. కాదంబరి మున్నగు రచనలున్నంటే రచనలుండగా, మీకు భస్మ అనువాదానికి భారతం ఎలా ఏరుకున్నారండీ? ఆశ్చర్యంగా ఉంది. గటె అంతటివాడు శాకుంతలం చదివి గంతు వేశాడు కదా! మీకు హృదయం స్పందించ లేదటండీ? అసూయ జాతీయత లేదు! వాట్ ఎ ఫూల్ హి కంట్రిమెన్!"

"ఆ గ్రంథము యభిమతంబైన కారణంబు చెప్పెద దత్తావధానులరై వినుండు.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని
యధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనియు
నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రంబని
కవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని
యైతిహాసికు లితిహాసమనియు
బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ
యంబని మహి గొనియాడుచుండ
వివిధ వేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసు
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై
పరగుచుండ చేసె భారతంబు."

"భారతం! మహాభారతం! వేదమే ట్రాష్! ఒన్ పర్సెంట్ పేస్. అలాంటప్పుడు భారతమేమిటండి వేదపారం! ఉపన్న ఉపన్న అని మహా ఇదిగా అంటారా! టాగోర్ కంటే బాగా చెప్పాడా వేదిక్ రైటర్! "ఉపానిషద్ ధని భాలో భాలో...అహా!"

"టాగోర్ అను కవీంద్రుండు..."

"టాగోర్ తెలీదటండీ? విశ్వకవి. నోబెల్ ప్రైజు కూడా వచ్చింది. ఇంతమాత్రం చరిత్ర తెలియకపోతే మీ పాండిత్యం ఏమిటండీ?"

"కొండొక..."

"అబ్బ! ఇంగ్లీషు రాదంటారేమండీ. మా మాస్టారుగారిలా 'దాదా చాపవేయాము. మరువాము మంచిదీ రండిమ్ము' - అని సల్లాపంలోను గ్రాంథికం ఎందుకండీ? దానిని మేము ఎక్కిరించకుండా లేవని ఇదివరకే హెచ్చరించానుగదా! ఇటీజ్ డెడ్! లెట్ ది ఓల్డ్ ఆర్కాయిక్ మాణస్క్రిప్ట్. నో యూజ్ ఆఫ్ కార్ప్షియయాపీ. కనుక నాతో ఏమాత్రం అవసరం ఉన్నా వ్యవహారికంలోనే మాట్లాడండి. సంతోషిస్తాను."

"ఇదియుం దొల్లి వ్యవహార్యతంబ..."

"అది వద్దన్నాను. నో ఆర్గ్యుమెంట్—అంటే వితండవాదం—వద్దు. మీరు విప్లవ కవి కావాలను కదా. మా భాషలోనే మాటాడండి. మీరు ఈ భారతానువాదం మా తలపై రుద్దబోకూడదు. చిన్నగా కాకూ కూడా స్వతంత్ర కల్పనకే అవకాశం లేకపోయింది. తెలుగింకెంద దొరలు వచ్చారు; కొత్త పోకడలు. కొత్త పోకడలు పారవశ్యంలో వచ్చాయి కాని, లేకపోతే నిఘంటువీరగా, ఫ్రాగ్మెంట్ గా ఉండిపోయేది కాదటండీ తెలుగు? సరే కాని. వ్యాసులు, వ్యాసులు అంటున్నారే? వ్యాసులెందరో తెలుసా మీకు? నాగరుకులలాగా ముగ్గురట. పురాణాలు కాపీ చేసిన వాడూ, సూత్రాలు క్రోడీకరించినవాడూ, ఆంతరం—అన్‌సైంటిఫిక్ ప్రిమిటివ్ హిస్టరీ చెప్పినవాడూ అని. మరి మీరు..."

"ముగ్గురూ ఒక్కరే కాదా?"

"ఆ! అదే అన్నాను, పిడివాదం మీదని. భారతక్షేపక! ఒక్క మానవజీవితంలో ఇంత పని సాధ్యం ఎలాగూ కాదు కనుక పాశ్చాత్యులు ఎంతో శాస్త్రీయ దృక్పథంతో ముగ్గురని నిర్ణయించారు. కాళిదాసులు కూడా ముగ్గురట తెలుసా?"

"అఁ! అఁ!"

"మరేమనుకున్నారు రీసెర్చి—పరిశోధన అంటే, కంటం పటుక్కుని భారతం—ఏదో అనాథ—రెస్ట్ కాపీ పట్టుకొని అనువాదం చేస్తూ పోవడం కాదు. నానాగ్రంథాలూ చూడాలి. నానాశ్లోకాలూ పఠించాలి కోశవావాచార్యః—అన్నారు."

"కాళిదా..."

"వద్దు. వద్దు. నాటకాలు మూడూ వ్రాసిన కాళిదాసు ఒక్కడు; కావ్యాలు వ్రాసినవాడొక్కడు; తక్కిన చిల్లర మల్లర రచయిత ఒక్కడు: —వరసే ముగ్గురు. కాళిదాసంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. మీరు కాళిదాసును కాపీ కొట్టారని, కొటేషనులైనా పెట్టకుండా పదాలు సంగ్రహించుకున్నారని కొందరు పరిశోధకులు అన్నారు. ఏమిటండీ మీకూ ఇలాటి బుద్ధులు?"

"ఏది చెప్పవాయనా?"

"ఏను అర్వర్థ మప్పైన మానవేశ
కడగి ఈ ప్రతి విప్రుడు నీ కడకు వేళ్ల
దండితోనే నిజిద కుండలమ్ము
రిత్త వాఫ్రాన్కి యుంచి విఫలమ్ము గాగ.

అనే పద్యంలోని 'అర్వర్థ మప్పైన' అనే మాటలను కాళిదాసుగారి రఘువంశంలోని 'అర్వర్థ మప్పి ప్రతిపాదయిత్వా' అనే శ్లోకంనుంచి కొట్టేశారటగా. ఇంకొటి కూడా అన్నారండీ దీపంనుండి ఏకో దీపం పుట్టింది అనే భావం కూడా తస్కరించారు మీరని..."

"అదా నాయనా!
నీ పుణ్య తనువు వలన
యీ పుత్రకు డుద్భవిల్లె యొంతయు నొప్పన్
దీపంబువలన నొండొక
దీపము పుట్టించినట్లు తేజం బెసగన్.
అనే కంద మనుకుంటాను."

"అదేనండీ, అదే. 'ప్రవరితో దీప ఇవ ప్రదీపాత్' అనే కాళిదాసుగారి మాటకు మక్కీకిమక్కీ అనువాదమే అటగా! అలాంటప్పుడు కాళిదాసు కావ్యాలే అనువదించి ఉంటే పోయేది?"

"గ్రంథచౌర్య మనేది ఏముంది నాయనా? గౌరవంకొద్దీ ప్రాచీనులనుంచి ఎన్నో గ్రహిస్తాము; ప్రయోగిస్తాము."

"బాగా ఉందండీ వరస! ఈ కాలంలో కాపీరైట్ అనేది చట్టం. దానిని ఉల్లంఘిస్తే మర్యాద దక్కదు."

"అమర్యాద ఏమీ లేదు నాయనా గౌరవంతో గ్రహించినప్పుడు."

"అదలా ఉండనివ్వండి. మీరు సత్యం గురించి అంతగా వర్ణించారు గదా!

సుతజల పూరితంబులగు
    నూతులు నూఱిటికంటె సూనృత
వ్రత, యొక బావి మేలు మఱి
    బావులు నూఱిటికంటె నొక్క స
త్క్రతువది మేలు తత్క్రతుశ
    తంబుకంటె సుతుండు మేలు త
త్సుత శతకంబుకంటె నొక
    సూనృత వాక్యము మేలు సూడగన్.

అని మహా గట్టిగా చెప్పారు కదా! నిజం పలకండి మీరు. వేములవాడ భీమకవి శైవభారతం చింపించి కాల్చేశారటగా?"

"నేనా నాయనా?"

"ఔను మీరే. మీరే యారాది కెలన్-కెలన్.."

"అంత అవసరమేమిటి నాకు?"

"అతనగమా? క్రోధావహం. మొంటి కావ్యం రచించినవాడు అవునాను నే అరాటం..."

"ఇంతకూ ఆ భీమకవి ఎవరు నాయనా? నా కాలంలో ఎవరూ అలాటివారు లేరే? భీమ ప్రెగడ ఉండేవాడు. కాని కవి ఎవరూ లేరే? తెలుగులో శైవ మన్నదికూడా లేదే? కన్నడంలో ఉండేది శైవ భక్తిలో వ్రాసిన కావ్యం. నా సెక్రెటరి నారాయణభట్టు చదివి వినిపించాడు. నారాయణభట్టు ఎలాటివా డనుకున్నారు?

"పాయక పాకశాసనికి
    భారత ఘోర రణంబునందు నా
రాయణునట్లు దారుమ ధ
    రామరవంశ విభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయ ధు
    రంధరుడుం దనకున్ సహా
ధ్యాయుడునైన వా డభిమ
    తంబుగ తోడయి నిర్వహింపగన్.

భారతం మొదలుపెట్టాను."

"దబ్బిడ వాగింతు చారడేసి అంటారులెండి. ఆయన వ్రాసిన రచనేదీ లేదు గాని, మహాయిదిగా పొగడుతున్నారు. ప్రపంచం మార్చివేసే చాతుర్యం చాలా ఉంది. ఇంతకూ భీమనను మీరు ఎరుగరంటారా?"

"లేదు నాయనా! నాకు తెలిసిన భీమనను తెలియజేశాను. అంతకు..."

"మరి గానీ సాహిత్య చరిత్రకారులందరూ అలా అన్నారేమిటండీ మరి? వారిమాట సెలా తోసివేయడం? మీరే లయర్ అయి ఉంటారు. రాజాస్థానాలలోని వారిని నమ్మరాదు. తమ పేరూ ప్రతిష్ఠా పాడవుతుందని మహాయిదిగా, లౌక్యంగా ఇతరులను ధ్వంసం చేస్తారు. అయినా సారీ మీ మాటను ఎలాగూ నమ్మలేను గనుక... ఆ మరిచాను అనేమిటి మీ అనువాదం పనిగా లేదంటారే చాలామంది? వ్యాస భారతాన్ని మీ ఇష్టం వచ్చినట్టు సంక్షిప్త వ్యాఖ్యానాలు చేశారట. అనువాదకుని పని కాదండీ అది. అది ఎడిటర్స్ డ్యూటీ, ఎడిటర్ ఏమి చేసినా చేయవచ్చు ప్రజాహితంకోసం."

"నేనుకూడ జగద్ధితం కోసమే నాయనా అలా చేశాను."

"మీ ఇన్టెన్షన్ మంచిదే కావచ్చు. కాని; క్రియ జరిగింది ప్రతికూలం. ప్రతి ప్రాణీ నిర్వాణం పొందడానికి బుద్ధ భగవానుడు పంచశీలాలు ఉపదేశించి త్రిరత్నాలు అందించి పోయాడు కదా! మీ కెందుకండీ మరల వైదిక ధర్మమనే సాకుతో ఆ రెకెడ్ వర్ణాశ్రమ ధర్మాలను పాతుకొమనే పోట్లు? పాత చాదస్తాలు మా పైగుడి సంఘాన్ని ధ్వంసం చేశారుగదా! ఒక వైపేమో సంఘం ధ్వంసం చేశారు; మరొకవైపేమో సంఘంలోని వ్యక్తుల క్రియేటివ్ టాలెంటును ధ్వంసం చేశారు—అనువాదంతో. ఇంకొకవైపు భేకోపాఖ్యానం, కుటుంబ కలహం—అబ్బ! అబ్బ! ఎంత దుర్గతి తెచ్చారండీ జాతికి—"

"అయోగ్య నాయనా!......"

"నో ఆర్గ్యుమెంట్ ప్లీజ్.. మరొకటి అనుకున్నాను. ఎందుకండీ మీకు పాత మాగాయల మాటలమీద, మరి చాదస్తాలు తెలిపే మాటలమీద మోజు? చక్కగా వ్రాయరాదయ్యో?"

"ఏమిటా పదాలు నాయనా?"

"శ్రాహ్యదాద్యము—అంటే ఏమిటండీ అర్థం కదూ? మీరు అలాటి అశ్లీలార్థక పదాలు వాడవచ్చా?"

"ఎక్కడ..."

"ఎక్క డేమిటి? మీరు వ్రాసింది మీ కే జ్ఞాపకం ఉండడం లేదూ? బకాసురవధను భీమసేనుడు బళ్ళ?

సమయంలో...ఛందస్సు ఉత్సాహాన్ని చూపించ డానికి మంచిదే—తిరిగిం—వాడారనుకోండి. దట్ ఇజ్ ఎ బిహాల్ టు ఎన్ ఐడియా. హైయర్ థింగ్.

పలు దిబ్బంగుల పిండి వంటలు
బప్పుగూడును నేతి కుం
డలు గుడంబు నిధి ప్రపూర్ణ ఘు
టంబులుం గొని వచ్చి యీ
బలఘు పత్త్రుడు మాగుతాత్మజా
డన్నిటన్ గతి ఖేచుడై
బలముగల్గి కడంగె నప్పుడు
బ్రాహ్మణార్థము సేయగాన్.

సన్నివేశంలో చక్కగా, మహోజ్జ్వలంగా పరి గా త్రిరద్రి ఫీవిమింపలైన కాకపోయి విపుక్క విరుచు కుని పడినట్టు లేదూ ఆఖరున బ్రాహ్మణార్థము సేయ గాన్-అనేమాట?"

"బ్రాహ్మణార్థము అనే మాటకు శ్రాద్ధం అనే అర్థం ఎక్కడిది నాయనా? బ్రాహ్మణ ప్రయోజనం, బ్రాహ్మణకార్యం అని అర్థం. శ్రాద్ధనిమంత్రణం అనే అర్థం లేదే?"

"మరి కిష్కింధాకాండలో శ్రీ సీతారామాచార్యుల గారెలా ఇచ్చారు? మీ అంతర్మాత్రం తెలీ దా?"

"సీతా రామాచార్యులెవరు నాయనా?"

"ఆ! ఏమన్నారు? బ్రహ్మాండమైన తెలుగు నిఘంటువు వ్రాసిన ఆచార్యులవారే మీకు తెలీదా! సరే! మీతో వాదించి ప్రయోజనం లేదు. అన్నట్టు మరిచాను. ఆమహాకవి ఎలాగో అన్నట్టు మరీ పాతబడ్డ మాటలంటే మీకు మరీ మోజెందుకండీ? అరుణవారి-అని వాడారు కదా!

దారుణ జానువిండయమున
దండిర ప్రతిముండు భీకరా
కారుడు వాలివీవ్రలం
గంబోడెదెం గళితంబులో నవ
ద్వారములన్ మహోగ్రధిర
ధారలు తోరన నొల్కు మాంస పం
కారుణవారి పూరితను
లై పటికా విపినాంతరంబునన్.

ఏ శబ్దకోశంలో ఉందండీ ఈపదం? అరుణ వారి అంటే ఎర్ర నీరు కదా. ఏదో సాదృశ్యంగా వచ్చిం దంటే నమ్మకావాయ రక్తము అనే అర్థం. దాన్ని మీరు కావ్యంలోకి—ఐ మీన్ మీ అనువాదంలోకి ఎక్కించుకోవచ్చా?"

"అప్పటికి రూఢిలో ఉంది నాయనా?"

"ఎక్కడుందండీ? మరొక పదమూ ఇలాటిదే నందనం అనేది.

సరసతమాల తాల హరి
చందన చంపక నారికేళ కే
సర కదళీ లవంగ పన
స క్రముకార్జున కేతకీలతా
గరు ఘనసార సాల సహ
కార మహీరుహ రాజరాజితం
బర నవనందనావళుల
దత్పుర బాహ్యము లొప్పు జూపెన్.

నందన మని ప్రతి చీకిరి బాకిరి తోటకూ పేరు పెడితే ఇంద్రుడిన్ని, అతని సుందర నందన వనాన్ని ఇన్సల్ట్ చేసినట్టు కదా?"

"నందన......"

"ఆగండి. మరొక తమాషా పదం ఉంది! రచి యించు. ఏమిటండీ మీ టేస్ట్? రచన అనే అంద మైన పదాన్ని కవితకో, శిల్పానికో, మరొక లలిత కళకో వాడితే బాగుంటుంది కాని

ఇమ్ముగ విశ్వకర్మ రచి
యించిన కాంచన హర్మ్య శృంగ శృం
గమ్ముల రత్నకీలలు ప్ర
కాశములై కను బర్వె తన్నమి
సమ్మద బాలు దన్న ఘన
పంకులకుం దచిరద్యుతి ప్రతా
నమ్ముల గ్రేణి సేయుచు న
వారతమున్ విలసిల్లు దత్పురిన్.

అని,

విమల మణిమయమ్ములగు దూ
లములం గంబముల గోడలను వేసుల వ
ట్టిమముల జాటిన ప్రాకా
రములను గర మొప్పుచుండ రచియించె సభన్.

అని గోడలు కట్టడానికీ, మురుగు కాలువలు తవ్వడానికీ ఈ పదం వాడితే ఏం బాగుంటుంది?"

"రచన అనడానికి చేయడం అని సామాన్యార్థం నాయనా! కనుక నా ప్రయోగం...."

"సాధువు; ఉచితం అంటారు కదూ? మరి వింతమాట దారక్రియా. దారక్రియ అంటే పెండ్లి అని ఎవరండీ చెప్పింది? ఏ విధంగా అతుకుతుం దండీ పెళ్లాం+పని అని?"

"కాళిదాసు ప్రయోగించాడు. నాయనా 'దారక్రియా యోగ్య దశంచ పుత్రం ప్రస్థాపయామాస ససైన్యమేకం' అని రఘువంశంలో."

"ఔ నౌను. మీకు అవసరమైతే పైవాళ్లు ప్రయోగించా రంటారు; వారి పేరు చెబుతారు. లేనప్పుడు మానివేస్తారు చెప్పకుండానే. పద్యంకూడా ఏమి గడబిడగా నడిపారండీ.

చనవేడికి దారక్రియ
యును జెంటికి మధురగీతియును జీవన క
ర్మ్యనుపమ కుసుమాపవర్గం
మును జేయుట లోలు గృష్ణు బూజింపు టిలన్."

అని...ఆc! సమయానికి మాబాగా జ్ఞాపకం వచ్చింది. మీ వెన్నెల పద్యం తెగపొగడుతా రందరూ, ఏదీ చదవండి."

"ఏది నాయనా?"

"అదేనండీ. శారద రాత్రులు అని ఆరంభ మౌతుంది."

"శారదరాత్రు లుజ్జ్వల ల
సత్తర తారకాహార పంక్తులం
జారుతరంబులయ్యె విక
సన్నవ కైరవగంధ బంధురో
దార సమీర సౌరభము
దాల్చి సుధాంశు వికీర్యమాణ క
ర్పూర పరాగ పాండురుచి
పూరములం బరిపూరితంబులై"

"ఓహ్! యూ ఆర్ రైట్. ఎంత మధురమైంది; ముద్రపడింది. అలాంటి రమణీయ భావం ప్రకటించ డానికి ఈ కొండచిలువ చెంతాడులాంటి, అజగరాలలాంటి సమాసాలేమిటి? చిన్న చిన్న మల్లెపూవు రేకులలా ఎంత అందంగా చెప్పవచ్చునండీ పోతనగారు. మా శిష్ట్లా ఎంత ముక్తసరిగా ముత్తేలసరంగా చెప్పాడో చూడండి వెన్నెలను గురించి:

'అటు వెన్నెల
ఇటు వెన్నెల
ఎటుచూచిన సిరివెన్నెల'

ఎంతహాయిగా ఉందండీ! వెన్నెలను ముక్కలు ముక్కలు చేసి విరుచుకొని తిన్నట్టు లేదూ? అమ్మమ్మ! ఎంత సంతోషం! ఎంత దబల!"

"శరచ్చంద్రిక—అలాంటి..."

"అబ్బ శరత్‌చంద్రిక అనండి సార్. శరత్ చంద్రిక. శరచ్చంద్రిక అని వికారంగా పచ్చిపులుసు, పిచ్చికుక్కలాగ లేదూ?"

"నాయనా శాఖాచంక్రమణంగా చాలదూరం వచ్చాము."

"ఔనౌను. ఏదో అనువాదం చేశారు సరి పోయింది. మీ ఆగమన కారణంబు సెలవిచ్చారు కారు."

"అదే భారతం అప్పుడు ఆగిపోయింది. ఇప్పుడు మరీ ముగించడానికి రాజరాజ నరేంద్రులవారు ఆన తిచ్చారు. దానికి లోకంలో ప్రచారం కావాలి. ప్రచారం చేయవలసిందని వారసులవారిని ప్రాధేయ పడాను. వారేమని సెలవిచ్చారంటే—మా కాలం చెల్లిపోయింది. పూర్వమంటే ఏవో రాజసభలకు తింబూరు మీటుతూ వెళ్ళి నానా వినయాలూ చేసే వాడిని. ఇప్పుడు ఆ రాజులూ లేరు. ఆ ఆస్థానాలూ లేవు. వాటిస్థానంలో పత్రికలనే కొత్త 'వారదీసూలు' వచ్చాయి. వాటికళ్ళలో పడితే ఏకకాలంలో నే కోటాను కోటిమందికి వినయాలు తెలుస్తాయి-అన్నారు. కనుక దేవేంద్ర సార్వభౌములవారి ఆదేశంపై భూలోకానికి వచ్చి మీ కార్యాలయాన్ని......"

"పావనం చేశారు. చాల సంతోషం. కాని, మహామహా, మేము పాతకాలను ప్రోత్సాహించడం లేదు. అంతులో మా పాతవ్యవస్థలను సమర్థించే ఏలిట లేదనుకూ దోహదమివ్వడం లేదు. పాత పలుకుబళ్ళు కూడా మాకు పనికిరావు. మీరు దేవేంద్ర సార్వభౌములవారు—అనగానే నా ఒంటిపైన వెంట్రుకలు పాకి పట్టయింది. సార్వభౌముల వారేమిటి? నవాబు! చీటికి మాటికి కాలికి బుద్ధిచెప్పేవాడూ ఒకమొనగాడే. ఇప్పుడు రాజులకు, జమీందారులకు పేర్లతర్వాత వాటి అచేగౌరవం తగిలించే కాలంపోయింది. రాజా దేవేంద్రుడుగారు అనండి. మరి ప్రచారమన్నారే? ఎలాటి

ప్రచారం? మీరు వ్రాసే చాదస్తమంతా పత్రికలో వేయాలా ఏమిటి కొంపతీసి? అది ససేమిరా సాధ్యం కాదు......"

"అదేమీ అక్కరలేదు నాయనా! దీనిలో జరిగిన వార్తలు ప్రచారంచేసిచాలు."

"ఏమి జరిగిందేమిటి?"

"ఇదిగో ఈ కల్పకపత్రంలో లిఖించుకొని వచ్చాను. చూడు నాయనా?"

"ఇదేమి భాషండోయ్? అంతుపట్టడం లేదు."

"తెలుగే నాయనా! లిపికూడ తెలుగులిపే."

"ఇది తెలుగులిపి అని ఎవరైనా అనే వాడుంటాడా? ఏదో శాసనలిపిగాని."

"శాసనలిపి అనేదేమీ లేదు నాయనా! శాసనాలలో వ్రాయడం, తాటాకులలో వ్రాయడం ఒకే లిపి."

"వన్నెకాడుగారూ, ఇక ఊరుకోండి. నాకెవ్వ నన్ను మోసం చేస్తాయంటారా? ఇది శాసనలిపి కాక మరేమిటి? దానిలో ఏమిటుందో మీరే చదివి చెప్పండి. ప్రకటన యోగ్యమైతే సంగ్రహంగా ప్రకటిస్తాము."

"విను నాయనా. శ్రీపతి యొక్క వాడు పారిజాతి తిరుమల..."

"హతోస్మి. మరీ అదేభాష. మీరు కదరకు. నేను కొన్ని ప్రశ్నలు వేస్తాను, సమాధానం చెప్పండి. విషయం వ్రాసుకుంటాను. కథ ఎక్కడ జరిగింది?"

"పారిజాతి తిరుచ్చాతునం."

"అబ్బ; పొతుఱ్ఱితి ఎందుకండీ న్యూసులలో. మీరు వ్రాసేది వార్తలేగాని మహాకావ్యం కాదు గదా!"

"ఎవరు అన్యకృతి వహించారు?

"వ్యద శీలసుకు"

"వృద్ధశిశువు, స్త్రీప్రియుడు ఎవరండీ బాబూ?"

"శచీపతి అయిన ఇంద్రుడు కాదు కదా?"

"మామూలుగా ఇంద్రుడంటే కాదండీ! వృద్ధ శిశువని అనడం ఎందుకండీ! ప్రజాపాలనత్వం తెలుసుకోవాలనే దానికంటే పాండిత్యప్రదర్శన తెలుపడమే మీ పాతిక పంక్తుల్లో ఉద్దేశంగా కనిపిస్తుంది. అది ఉండనివ్వండి. ఏం జరిగింది సభలో?"

"భారత రచనకు మరల చేసి ఉద్యుక్తుడు కావాలని రాజరాజ నరేంద్రులవారు కోరారు. దానికి అందరూ హర్షించారు."

"ఇంతేనా? ఇంకేమైనా విందులు, వినోదప్రదర్శనాలు, నృత్యాలు జరగలేదూ?"

"విందులా ఎందు........"

"ఎందుకేమిటి లెండి! అలా జరగాలి. అప్పుడు గాని సభ కాదు. అందరూ అప్సరసలు ఉండగా నాట్యం జరక్కపోవడం సంభవమా? జరిగే ఉంటుంది మీరు ఏ లోకంలో ఉన్నారో!... సరే. మా సీనియర్ సబ్ ఎడిటర్ దగ్గరకూర్చోండి. అవసరమైతే మరి కొన్ని వివరాలు నోట్ చేసుకుని చెబుతాను... ఇదిగో! ఏమండీ! ఆయన ఏమో చెబుతారు నోటుచేసుకొని వార్తగా వ్రాయండి. మొన్న మకరసంక్రాంతి పండుగనాడు నగరంలో శ్రీ జితేంద్రుడు ఆస్థాన సభ జరిగింది. రాజమహేంద్రవరం మాజీరాజా రాజరాజనరేంద్రుడు గారు ఆ సందర్భంలో భారతం అనువాదం పూర్తి చేయవలసిందిగా తమ మాజీ ఆస్థానకవి శ్రీ నన్నయ గారిని కోరారు. అందుకు అందరూ హర్షం ప్రకటించారు. శ్రీ నన్నయగారు అంగీకరించారు. సమావేశం శ్రీ నారదుని వీణావాదనంతో ప్రారంభమైంది. శ్రీ నారాయణభట్టు ధన్యవాదాలు సమర్పించారు. మేనకా తిలోత్తమల నాట్యంతో సమావేశం సమాప్తమైంది...అని టూకీగా వ్రాయండి. నరేంద్రునికి నారాయణభట్టుకి శ్రీ రాలు. అంధ్ర తిరులానుకి గారు కద్దు. రాజరాజనరేంద్రునికి నన్నయ శ్రీ గారు రెండూ పెట్టండి... నన్నయగారూ, ఇంతకంటే మీకు ఎక్కువ కన్సెషను ఇవ్వలేనండి. ఈను సగా రెగుసంచిక, కార్తీక ప్రత్యేక సంచిక వేయవలసి ఉంది. కనక ఇంతమాత్రం పడేస్తాము. హైన్స్. మీరు మరోక ప్రాచీనకావ్యమేదైనా అనువాదం చేసి ఉంటే స్పెషల్ ఆర్టికల్ వ్రాయించి ఆదివారం ప్రత్యేకంగా వేయించేవాడిని. మీరు అలా చేయలా. సంపాదకీయం కూడా వ్రాసేవాణ్ణి. మీరు అలాటి దొక్కటి చాన్సు పోగొట్టుకొన్నారు. ఇక మీరు వెళ్ళవచ్చు. అవతల నాకోసం మంత్రులూ, ప్రధాన మంత్రులూ కాచుకొన్నారు. భారతం వార్త. వివరాల్ అనువాదం వార్తకోసం నా టైమును వేస్ట్ చేయలేను... మరోమాట. ఈ వారం వెంటనే పడుతుందని మీరూ, ఇంద్రుడూ వేయికండ్లతో వేచి ఉంటారండి. నిదానంగా పడుతుంది... ఒరేబాయ్ ఈ ఉనకు దారిచూపరా."

"వెళ్లొస్తున్నాను బాబూ!

రాజకులైక భూషణుడు
    రాజమనోహరు డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుడు వి
    శుద్ధయశశ్శరదిందు చంద్రికా
రాజిత సర్వలోకు డప
    రాజిత భూరిభుజాకృపాణ ధా
రాజలకాంతిగ్రతప
    రాళకు రాజమహేంద్రుడున్నతిన్."

కాటూరికవి ఖండకావ్యాలు

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

"వీరికవై జగన్నుతులకు
    కేతనముల్ పయి కొమ్మమీద శ్రీ
నీరొలు కొలనాడు కేతు
    వింటిన నఖర! మేలుకో! కృపా
కాల! శ్రీకామునోల! శ్రుతి
    పారదరత్నదవద్య! మేలుకో!
నీలనగోజ సత్రిత రమ
    ణీయ విలోకన! మేలుకో గడీ!"

శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు రచించిన 'గుడి గంటలు' ఖండకావ్యంలో మొదటి సువర్ణ ఘంటిక పై విధంగా మంద్రమధురంగా పాఠకుల హృదయాలలో ప్రతిధ్వనిస్తున్నది.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు, శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు జంటకవులై వెలయించిన సౌందరనందం సహృదయులందరికీ సుపరిచితమే. అంతకు పూర్వం వీరిరువురు రచించిన 'తొలకరి' ఆ రోజుల్లో అనువాదిత కవితాలోక చిరు తొలకరిగా మెరిసింది. సౌందరనంద ప్రచురణ తరవాత ఈ కవయిత లిద్దరు ప్రత్యేకంగా వ్యక్తిగత నామధేయాలతో వేర్వేరు ఖండ కృతులు కూడా సంతరించుకొన్నారు. శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతకవి కూర్చిన జగన్నాథ పండితరాయల కృతుల అనుసరణలు కొన్ని భారతి ప్రకటించింది. అయితే అరదనలేవి గ్రంథ స్వరూపం ధరించినట్లు కనబడదు.

కాటూరి వారి 'గుడి గంటలు' కొన్ని 'ఆంధ్ర శిల్పి' మొదలయిన సారస్వత పత్రికలు ప్రచురించాయి. ఈ కవి ఇతఃపూర్వమే రచించిన 'పౌలస్త్య హృదయము' ఒక చిన్న పుస్తక రూపంలో వెలువడింది. ఇటీవల మచిలీపట్టణంలో త్రివేణీ ప్రకాశకులు 'గుడి గంటలు' 'పౌలస్త్యహృదయము' కలిపి ప్రత్యేకంగా ఒక కవితా సంపుటి ప్రకటించారు. వీటితో బాటే ప్రకాశకులు, కాటూరి వారిటీవల రచించిన 'మేము' 'మా వాళ్ళు! మా ఊరు' 'కృతి సమర్పణము' కూడా ఈ సంపుటిలో చేర్చారు. ఈ విధంగా ఈ పుస్తకం కాటూరి కవి ఖండికల కొక చక్కని సంకలనంగా రూపొందింది. ఏకకాలరూపంలో కూర్చిన ఈ ఖండకృతుల వల్ల మొత్తంమీద ఈ సంపుటానికంతటికీ చక్కని అంగాంగీభావము, పరస్పర సమన్వయము ఏర్పడ్డాయి.

ఆంధ్ర జాతీయత

ఈ సంపుటిలో చేర్చిన ఖండికలన్నిటిలోను కవి జీవిత దృక్పథం ఒక అంతర్వాహినిగా స్ఫురిస్తుంది. ఇందుచేత ఈ కృతులలో ఏది చేర్చకపోయినా ఈ సంకలనం కొంత అసమగ్రమై ఉండేదని కూడా అనిపిస్తుంది.

తెలుగువారి ఇలవేలుపులలో మొట్టమొదట పేర్కొనదగినవాడు శేషశైలవాసి శ్రీనివాసుడు. తరవాతి దైవం శ్రీరామచంద్రుడు. వారి వారి భక్తిప్రపత్తులనుబట్టి, కొందరి పరిగణనలో ముందువెనక లేర్పడవచ్చును. మొత్తం మీద ఏ తిరువురు మనవారి కగ్రగణ్యులు. ఎంతగా అభినివేశాలున్నా ఇతరదేవతలందరు వీరికి తరువాతివారే అనిపిస్తారు.

ఈ సంపుటంలోని పౌలస్త్య హృదయంలో శ్రీరాముడా రావణునికీ ఆరాధ్యదైవతమయినవాడు. 'గుడిగంటలు' ఏడుకొండలవానికి మేలుకొలుపులు. వారి జముల సంపదని దరిచేర్చుకొని దర్శనం ప్రసాదించ వలసినది కవి యీ ఖండకృతిలో ఆ దైవతాన్ని అర్థిస్తున్నారు. ఇక మిగిలిన ఖండకృతులలో కవి జన్మస్థలంలో కాటూరు గ్రామంలో పూర్వకాలంలో కుదరించిన అన్యోన్యతలు, సౌహార్దాలు ఎంతో ఆప్యాయంగా మనహృదయా లాకర్షిస్తాయి. కాటూరి కవి స్వకీయ వంశచరిత్రలో అలనాటి ప్రాచీనుల ఉదాత్త జీవితసరణి, ఆచారాలు సహజంగా చిత్రించారు. ఆనాటి సంప్రదాయాలు, మర్యాదలు, కవికుటుంబంలో అన్నదమ్ముల అన్యోన్యత, సౌభ్రాత్రము మన

కెంతో ఆహ్లాదం కలిగిస్తాయి. ఇలాగ ఇక్కడిన్ని చదువుతుంటే మన కీ కవి గాంధీయాదర్శాభిమానం సుస్పష్టంగా స్ఫురిస్తుంది. గాంధీజీ ఆశయాలలో భారతజాతీయత రూపుదిద్దుకొందని వేరే చెప్పనక్కర లేదుగదా! మన ఆంధ్రజాతీయత ఆ భారతజాతీయతతో మేళవించిన ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతి. కాటూరివారి ఖండకృతులలో మన ఈ ఆంధ్రజాతీయత పెనవేసింగా ముత్యాలసరులా పరిపూర్ణ కళ్యాంగమైన రీతిలో ప్రవహించింది.

గుడిగంటలు

గీర్వాణవాణిలో వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం వంటి భక్తిపూర్ణములయిన ప్రశస్తరచనలెన్నో ఉన్నాయి. 'గుడిగంటలు' వాటి అనుసరణంగాని, అనువాదంగాని కాదు. ఈ కృతిలో ఒకచోట వేంకటేశ్వరుడు శ్రుతిశిరోభూషణమైన సుమనోహర దేవత! అయితే ఆ దేవదేవుని శ్రీపాదయుగళి కెంతమ్మిపువ్వులో నే గోచరిస్తుంది.

"వేదశిఖాన్వేషిత మర
విందపదా మృగరాజేంద్ర పూజిత
మ్మ్రొక్కెదను సర్పరాజ మఖి
లాశ్రిత రక్షణ దక్షమైన శ్రీ
పాదయుగమ్ము దోల గని
పాతకులమ్ములు వెల్వడ్డ సద్బుద్ధులై
పోదురు నీదు దాసులు
మాయయు! నీకుకే కొల దయామయా!"

కాని ఈ ఖండకృతిలో అంతటా ఈ దైవతం ఇలాగే ఆ అంతరిక్షంలో నే నిలిచిపోదు. ఇంకొకచోట ఎంతో పవిత్రహితుడై మనలో లాటు కలిసి మెలిసి ఉన్నట్లే కనిపిస్తారు. ఈ క్రిందివృత్తం సంబోధనలో యీ పవిత్రహితత్వం మరింతగా వ్యక్తపడుతుంది:

"దిద్దిన పట్టెనామములు,
తీర్చిన తిర్యగ్జోలు బాహుమూలం
దొద్దిక మొక్కలందు చెవి
దుప్పటిలం గయిదాల్చు మాలికల్
పెద్దలు పిన్నలుగా నడుప
వెంబడి గాలిచి నిల్చియుండ దీ
వ్యద్యుతి! దాగిలో దగనయా!
కడు దొడ్డ దొరవు లేవయా!"

పై పద్యంలో హరిజనుల అమాయక ప్రవర్తన పాతనలనే గాక ఆ ఏడుకొండల వానినికూడా కదలించి వేయగల ధోరణిలో కొనసాగింది. ఇక ఈ క్రింది వృత్తంలో హరిజనుల దయనీయ స్థితి మరింతగా మన హృదయం కలచివేస్తుంది.

"ఒకగం బండిన ఇంట వేలు గవరా
ఫుర్వాశ్వరాష్ట్రవముల్
జోరంటో వంగడి చేపారములలో
జాపట్ల పీయంత్రి నం
దిన నిద్రోషలలో నివంబమెవ్వ
తిండికి! కలపాలింటికే
గిరిక్యంగమ్ముందూడ లేరయితివే!
కెడంచి మేలెంచవే!"

ఈ రచయితకు నేటి కాలంలో ఆధునికులలో కొందరిలో కలిగిన నాస్తికధోరణి ఎంత పడక పోలేదు. కనుక నే అటువంటి వారినీ, ఆ ఏడుకొండల వానినీ ఈ కవి సున్నితంగా మందలించి నూటిగా హెచ్చరించారు. 'స్వామీ! ఇక నీ వైభవప్రాభవాలు, భోగభాగ్యాలు పూర్వధోరణిలో సాగవయ్యా! ఇప్పుడయినా ఈ దీనులను కనిపెట్టి చూడడం శ్రేయస్కరమయ్యా!' అన్న ధోరణిలో నడిచింది ఈ మేలుకొలుపు:

"భయమేమీ యా గిరిమీద నిద్రిలివె
వాసన్యగృహ్యలే కన్నె నీ
దయనొక్క మిక్కిలి విల్లుకేయ ప్రభు
ప్రతిపక్ష ప్రకరణాలగా
దృక్కుల వాగారములందు తేల్చితివి
నీ తత్త్వమ్ము వల్లింత వెం
కయ్య స్వామీ! తొలివాక్యలో తెలిక
సాగం బోదయా భోగముల్!"

ఈ క్రింది సీసములో అంత్యజాతివారి దుస్థితి చదువరుల గుండెలు కదలించి వేస్తుంది:

"తిన్నాడో వస్తువే యున్నాడో ముప్పొద్దు
గుడువ బెట్టుదు నీకు గడుపునిండ
కట్టెనో కొంగో చిఱిగెనో గుడ్డలు
వలు దెచ్చి నీకిమ్ము తిలకు మొలకు
నీరాడెనో ధూళి పారాడెనో సుగంధి
నీరమ్ములాగ్ని విన్ కేపుమాపు
ఎండెనో తడిసెనో ఎంతవావలు పోక
దుంప నీ కిదు సుబ్బు గోపురములు
చేదు కాదుగదా! యితం దూడికమ్ము
పలుపు టొక వాడు గోరిక తెలియవదుగ;
వదుగ వచ్చిన సుడిమాతి గడియవచ్చి
కూరుమంటివి కొండెక్కి గొప్పకొరవు!"

"చీకటి కొంపలో బ్రతుకు
చింతలల్ మొయిగాటి వాత, కూ

—ల్లాకటి కింత సంకటియు
వంబలియున్ జలింత యుప్పుగల్
చేకటికింత దప్పిడియు
చేరిక బస్తులకైన విరిస్తే
నీ కరుణాకటాక్ష రస
విస్ఫురణమ్ములు చాలవా గురూ."

దళితవర్గాల అభ్యున్నతికి ఆకాంక్షించే అభ్యుదయ కవితలో ఇలాంటి ఘట్టాలలో వీరావేశము, ఉద్రిక్తమైన వస్తువు మొదలయింది ప్రతిధ్వనిస్తాయి. కాని ఈ కవి పంథా వేరు. హరిజనుల దీనస్థితి వీరి కెంతైనా కదిలించి వేస్తుంది. కాని ఆ కదలికలో బలులు జేరిన తమ ఆవేదన ఆ తాపీ రా 'వెంకట పాపి'కి విల్లడింపు కొంటారు. చిట్టి చిన్ని కోతలో:

'పతితోద్ధరణమ్ములెం, శ్రీనిధి నమ్ము లెంత విల
సిల్లెనయా! దయా మున్న, నీయరా!'

అని తమ కృతజ్ఞతకూడా విన్నవించుకొంటారు. వీరి ధోరణిలో ఇంకొక విశేషం కనిపిస్తుంది. విత్త జనోద్ధరణకై ధనశ్రీమంతులతో చే తమ పని ముగిసినదని ఈ కవి భావించరు. సర్వథా ఆ దీన జనంతో తాదాత్మ్యమే వీరి పరమాదర్శం. ఆ దీన మానవ సేవే వీరి దైవసేవ. ఈ సమగ్ర దృక్పథంలో విశాలవిశ్వమే ఆ పరమేశ్వరస్వరూపము. ఆ సర్వాత్మభావమే ఈ భక్తికోరిక పరమావధి. ఈ భావమే గుడిసెలలో కుటీరవృత్తాలలో మార్మోగుతున్నది:

"ఆలం ద్రిష్టా తోపులలో గలవు
ఆగర్తో పదారమ్ములలో
కోయిల్ పాడును వీధి పుష్పములలో,
కోకప నోదమ్ములలో,
పాలం గాచుటలో, బుభుక్షితు
ల హారమ్ములలో. కట్టి జల్
స్థలం గోడిగె, చేటులో గలవు
నీ వృత్తిమ్ముకో సర్వమున్.
ఈ సర్వున్ జెమ్మెద నీకు జలిదను
నీ కల్యాణ గేహంబు, రా
వనమున్ జేసెద, గట్టి యిల్ దిరుగుచున్,
గింజల్ పాలవో దంచెదన్
కుసుమ పాత్రంబులు వార్చి నీకిడెద
వంటం దోసుగున్ విరవన్
విసరన్ బాదము లొత్తి నీకిడెద!
తంత్రీ జన్మజన్మలకున్!"

ఈ విన్నమైన తాదాత్మ్యం ఈ వృత్తాలలో మన కంటిలో లోతయిన వ్యంగ్య ధోరణిలో చె గోచరిస్తుంది అంతేగాని ఇది ఎక్కడా వాచ్యం కాలేదు. కనుకనే ఇది ఈ ఖండకావ్య గౌరవం మరింతగా ఇనుమడింప జేసింది.

పౌలస్త్య హృదయము

పౌలస్త్య హృదయం ప్రారంభించగానే మొట్టమొదట ఈ కావ్య ధోరణి మన కెంతయినా ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. రామాగమన వార్త తెలియజేయగలిగెనని వచ్చిన సముద్రునితో రావణాసురుడీ విధంగా పలుకుతున్నాడు:

"ఎవ్వాని శిశు! ఎవ్వాని శిశు!
కన్నులు విందొనరించు నాకు కల్గిన ఫలమా
సన్నాహమయి వచ్చె! భుజగ
శయ్యాతి చరితార్థమగు మహార్థము వచ్చెన్!"

ఇంకా వాలుగేదు వృత్తాలు సాగేసరికి ఈ ధోరణి ఇంకా బాగా స్పష్టపడుతుంది. లోకవిద్రావణుడు రావణుడు శ్రీరామునికి కేవలం దారుణదానుడై భక్తుడిగా మారిపోతాడు. కాని ఈ భక్తి సర్వసాధారణ భక్తి కాదు. రావణుడు కృష్ణ 'తన భుజగశయ్యాతి చరితార్థమయ్యే మహార్థం సమీపించినదని' ఉద్వేలగుతున్నాడు. రణరంగంలో అపహాస్యమైపోయాడై రాముని కెదుట నిలబడి పోరాడవలెనని ముమ్మారు పలుకులు జేసున్నాడు. ఈ విధమయిన భీషణ వైరభక్తి చిత్రణమే ఈ ఖండికా పరమార్థం.

ప్రాచీన సంస్కృత రూపక కర్తలు కొందరు వాల్మీకి రామాయణగాథ చిత్ర విచిత్రంగా మార్చి వేశారు. కాని వారెవ్వరు రావణాసురుని రామభక్తాగ్రేసరునిగా రూపొందించలేదు. ప్రాచీన కావ్యాలలో గాని పురాణగాథలలో గాని ఈ విధమయిన విచిత్ర ధోరణి ఎక్కడా కనబడదు. పౌలస్త్య హృదయంలో మరికొన్ని పద్యాలు పరిశీలించగానే రావణుని అపూర్వభక్తి ధోరణి ఇంకా ఎక్కువగా స్పష్టపడుతుంది:

"తివిరి శివు రావిగిరి
దారుల వర్ని టెత్తిపి యుంచితన్
మనమున నోర్చితిన్ దరియు
మార్గము లన్నిటి విప్పి యుంచి, రా
వణ భియుదాంఘ్రియుమ్ముద
కనుపట్టని వాని మొనలి కేలయున్
దవను విమృదునెటికగా!
విభుశ్రేష్ఠి నాను చేసెన్!"

అటువిమ్మట రావణాసురుని రాజసం ప్రప్రథమంగా మన కన్నులలో బుసకొడుతుంది:

"రావణుడెన్నఁ గాకి బరువు
రాయియుఁ గప్పయుఁ గాదు. జాలిపై
గాడగవాతి, కోతియును,
గాకియుఁ. గ్రద్దయుఁ గాదు; లోకవి
ద్రావణు డుగ్రవీరబలి
తి[illegible]ధిగుండపతిమానియహో వశి
క్రీపుడు పోరిలో బోడిని,
గెల్చుట చచ్చుట గాక వేరు సి!"

భగవదాగ్రాహకులకు సుప్రసిద్ధములయిన రావణ మైత్రిత్వ వాత్సల్యాల మాటలెన్నో ఉన్నాయి. కాని దశకంఠుడు పనిలేని చేష్ట లేదు. తీవ్ర వైరానుబంధమే భక్తిశ్రేష్ఠమార్గంగా మలుచుకొన్నాడు. రావణుడొకవిధంగా అత్యధికుడయిన పరమేశ్వర భక్తుడు. కవికి అన్ని అనుబంధాలకన్న భీషణ విరోధానుబంధమే పరమేశ్వరుని కలిసికొనే హేతువయినదని ప్రతిపాదిస్తున్నారు:

"అగుగుగు మిమ్ముల్లోంగ్లు వరి
తారులు కొంచగాని, మోము ము
ద్దుగొనిన తింద్రిస్కంటె, దశతో
జన్మగొల్పిన గిల్లికంటె, పై
పగమును సీతకంటె బరి
దర్పలోపగ్నిన నిమ్ముకంటె నీ
జగదభిమాతి రక్షకుడై
పాదికి మిక్కిలి కూర్పు నెచ్చెలీ!"

పౌలస్త్యహృదయంలో కట్టకడపటి పద్యం రావణ హృదయ రహస్యము, విశ్వేశ పూర్ణమైన ఆ వీరాగ్రణి ప్రగాఢభక్తి సుస్పష్టంగా వ్యక్తీకరిస్తున్నది:

"పామ్మ! నెచ్చెలి రామమూర్తికి నెనురేగి
పుట్టుము తిరుముల గ్రుముగుచెట్టి
అత్యల్పమ్మితిమ్మను చతికభిగ మెట్టిన
గర్భ వీచిమతిల్లి గద్దెనెట్టి
దమకంటె గొస్తుభి రత్నమ్ముకంటె గా
రామెన మణుజు దర్పం పెంపంగి
లంకకు, బాపు! పౌలస్త్యంబు పిరికొల్ప
బవిరయో నతుమ్మ దింద్రిపోన
దారిత పెంపిన్న నగంటు దాగి వెంట
హృదయమునన్ జోన్న యేకొంత మిద్యగించి
హ్యగతిముం బల్కనని విన్నపమ్ము ఏల్ప
మదట నే పునరిగ్నం మగుత ముకు!"

రావణుడావిధంగా చేసిన సముద్రదర్శనంతో పౌలస్త్యహృదయం ముగిసిపోతుంది. ఈ కవి రచనలలో గాంధీయాదర్శం ప్రతిబింబిస్తున్నదని ఇంతకుపూర్వం పేర్కొన్నాను. ఆ అభిప్రాయానికి ఈ ఖండకావ్యం ప్రాబల్యం కలిగించకుండాపోయింది. గాంధీ దృష్టిలో పతివ్రతలు మిగులుతారే గాని మరి కొన్నివర్గాలవారు లేరు. ఆ జగన్మాతృత్వ దృక్పథంలో కూడా జగత్తంతా పరమేశ్వరాకారమే!

అదీగాక పౌలస్త్యహృదయంలో ఇంకొక రహస్యం అంతర్నిహితమై భాసిస్తున్నది. బ్రహ్మర్షులు సనకసనందనులు వైకుంఠంలో ప్రవేశించే తరుణంలో ద్వారపాలకులు జయవిజయులా మునీంద్రులను లోనికి రానీయలేదని అనుకొన్నారు. ఆ మునీశ్వరులా అపరాధానికి కోపించి జయవిజయులు నేలపై జన్మించవలసినదని శపించారు. ద్వారపాలకులు తమ తప్పు మన్నించవలసినదని ప్రార్థించారు. సనకసనందనులు వారికి శాపవిమోచనమార్గం అనుగ్రహించారు. పరమేశ్వర విరోధంతో జన్మించి శత్రుత్వంతో మూడు జన్మలు గడిపి విష్ణుసాన్నిధ్యం చేరుకోవచ్చునని ఉపదేశించారు. పౌరాణిక పద్ధతిలో దీని కొరకు జన్మలెత్తవలసి ఈ ఉభయ మార్గాలలోను ఏదో ఒకటి ఎన్నుకోవలసినదని జయవిజయులకు కోరికించారు. వైకుంఠ ద్వారపాలకులు ప్రత్యక్షమార్గమే అభిలషించి ఆ దారిని అనుసరించారు. అంతట వారిద్దరు మొదటిజన్మలో హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులై అవతరించారు. రెండవ పర్యాయం రావణ కుంభకర్ణులై జన్మించారు. మూడవసారి శిశుపాల దంతవక్త్రులై ఉద్భవించి శాపవిముక్తి సంపాదించుకొంటారు. జయవిజయులీ త్రిజన్మల పరమభాగవతులని ప్రత్యేకంగా పేర్కొనవక్కరలేదు. రావణ హృదయం అనకుండా పౌలస్త్య హృదయమని పేరు పెట్టడంలో కూడా ఇంకొక రహస్యం గోచరిస్తున్నది. పులస్త్య బ్రహ్మ పరమేష్ఠి. అతని కుమారుడై జన్మించిన రావణుని కొత్త్రిజ్ఞానం సహజమనీ, అతని ఆత్మోద్ధతి ప్రపత్తికిదే ప్రధాన కారణమనీ ఈ శీర్షిక సూచిస్తున్నది.

అయితే కవి పౌలస్త్య హృదయంలో ఈ గాథ పూర్తిగా వివరంగా సూచించలేదు. ఈ క్రింది పద్యంలో మాత్రం ఈ పూర్వగాథ కొంత దూర పరిభాషణలో ధ్వనిస్తున్నది:

"వైష్ణవుద్రోహము కూడ చేర్చె దుడుకున్
వెక్కు తు దోరాం! తా
చేసినా నాకరా భావ లోదిలవ
దారయోన, గుడిలో కమ్మతి

న్నె మెఱ్సెన్, దొసగులఁ జాల్పదలలన్
నిల్పెన్ మహోంబోనిధి
స్వామీ! మర్త్యుల రాజనీతి నిపుణ
త్వంబెల్ల నివ్వాళుగ!"

ఈ వృత్తాంతం ఆవిష్కరణగా వాచ్యంగా పేర్కొనక పోవడంవల్ల నే 'పాల స్త్రీ హృదయానికింతటి మనోజ్ఞత కలిగింది. వీరి నిశితమైన వ్యంగ్యధోరణి సహృదయుల మన్ననలందుకొనగల ప్రత్యేక విశిష్టత.

'నేను'

సామాన్యంగా కావ్యావతరణికలు, పీఠికలు పత్రికలకంతగా ఉత్కంఠ కలిగించవు. చాలామంది చదువకలిపి పరిశీలించకుండానే విడిచివేస్తారు. కొటూరివారు తమ ఖండకావ్య పీఠికా రూపంలో రచించిన 'నేను' 'మా వాళ్ళు : మా ఊరు' 'కృతి సమర్పణము' పై రెండు కావ్యాలకు సూత్రప్రాయంగా వ్యాఖ్యానాలై కవిహృదయము, ఆదర్శాలు, అభిరుచులు వ్యక్తీకరిస్తున్నాయి. 'నేను' కవి వినయ ధోరణితో ప్రారంభిస్తుంది :

"లోకము పద్యంగరిగా
వాకొనుట నిజమ్ము సల్పవాంఛితము దుడిం
దాకుటది లేకయే ఇటు
పోకము చెడి వరుసు. బుద్ధిపటిమయు దప్పెన్.

పింగళి కొంతసుకవితో
సంగాతిము, చెళ్ళపిళ్ళ సద్గురు కృపన
న్నుంగవిమాత్రుని గావిం
చెం : గొండొక సన్యాసుల చేయు జపలతిన్!"

ఈ ధోరణిలో కొనసాగిన 'నేను'లో సహృదయులకు కనిపించని లోతయిన నిజాయితీ, అనకువ, గడుసుదనము, లోకజ్ఞత ఒండొంటితో పెనవైచుకొన్నవై గోచరిస్తాయి. కొందరికి పంథా కేవలం లోకజ్ఞతగానే స్ఫురించవచ్చును. అది వారి అభిరుచి విశిష్టత.

'మా వాళ్ల : మా ఊరు'

ఈ ఖండకావ్యంలో కవి సంగ్రహంగా తమ పూర్వ వంశీయుల వృత్తాంతము, స్వగ్రామంలో అలవాటైన వర్ణాలవారు ఎంతో అన్యోన్యతతో సౌభ్రాత్రంతో అన్నదమ్ములవలె మెలిగిన మనోజ్ఞ చిత్రము రూపుకట్టినట్లుగా ఉల్లేఖించారు. ఇది చదివిన పిమ్మట పాఠకులు కూడా కవితో పాటొక వేడి నిట్టూర్పు విడిచి గతించిన ఈ అపూర్వ మాధురి తమ ఆత్మలలో పదిలపరచుకొంటారు. 'జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ' అన్న సూక్తి యాథార్థ్యం మనకిక్కడ స్పష్టపడుతుంది.

కవి జన్మభూమి కొటూరు గ్రామం క్రమక్రమంగా కొంతకాలానికి కృష్ణవేణి అమృత కుల్యలతో పాడిపంటలతో కలకలలాడింది. ఆ గ్రామంలో గృహస్థుల వటేంట లక్ష్మి కొలువై నిలిచింది:

"ఎరడాల్ చియ్యమువోయె రాజనము
లారెన్ భుక్తి పూరింటికా
పురిసుల్ వారెను మందువాలు ధిలం
మ్ముల్ మగ్గె కారెక్, జలా
హారణ క్లేశము వాసె యాంత్రకుడు లెక
శ్యం దబ్బే ఘూహాంబువుల్
ప్రసాంతికోద్యాదిన్ బోవగా
కేష్యం బీకృషావలిన్!"

"నలుగడ కొలకులతోఁ దో
పులతో దలినిటి కూపములతోఁ బసి పై
రులతో బదు పెన్నిధి పల
ములతో మాయూరు వాగు పోలిచె సిరులతో.

"మామా కులంబున తా
తా ముత్తుల నాఁటినుండి దహిర సప్రకు మా
గ్రామమున వాలుకొలములు
ప్రేమమున మెలంగు పరస్పరిక రెఱుగక యే!"

కాని కొంతకాలానికి ఆధునికోపహార స్వార్థయుగం గడిచిపోయింది. ఇది ఒక హృదయశల్యమై కవిని వేధించింది :

"కపసుఖనులంగు కలిసి లేములందు
పంచికొనుచు నాటి పల్లె బ్రతుకు
కన్నుమొరగ; నేటి తున్నల కెపమొగల్
పెపమొగాలు వచ్చి పడియె నెల్ల!

"తోంబండనటి యొప్పంకుం కూడ
కొలచాంగి వాడు విలచుకొనిరి
చులకనివ్వకూడ బుజ్జదు డబ్బి దు
కపుడు పల్లెటూళ్ళ కేమవచ్చె!"

మొత్తంమీద ఆనాటినుండి నేటివరకు సాగిన సాంఘిక పరిణతిపై కవి చేసిన నిశితవిమర్శ తిలన్పగ్ని

"వాడును కల్లుద్రావిరి ఏ
వమ్ములు ద్రుమ్చిరి రవ్వదారలన్
కూడిరి గాని పాపమును
కొంకును, పాకుగా సున్నభీతి బ

వ్వాడెను వాగ్; వినుక్తదవ
 వటి భయమ్ము వీడిపోయి దప్పగా
నూడెను పిగు: పాపరతు
 లార్తులై విహరింతు రిద్ధపై!"

ఈ సాధన కేవలం శాఖాచంక్రమణమనీ, ప్రాచ్య వేదాంత ఈ విధంగా పెల్లుబికిందనీ వివరించి కవి తిరిగి వ్యక్తి జీవంలో వచ్చిన కుటుంబ సమస్యను ఉపక్రమిస్తున్నారు. ప్రబంధ పరమేశ్వరుడు ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ, ఆపైన మలన తిమ ప్రాచీనులెన్న వినికిడికలదని యీ కవి పేర్కొంటున్నారు. వీరి పూర్వులు చందవోలు నివాసులన్న విషయం కవి ఎంతో అభిమానంతో చెప్పుకొంటున్నారు.

ఈ విధంగా ప్రాచీనుల ప్రాభవ వైభవా లభివర్ణించిన పిమ్మట తన కుటుంబంలోని అన్యోన్యతను లభివర్ణించినప్పుడే కవి వాక్కులో అవి అత్యంత సహజంగా హృద్యంగా ప్రతిఫలిస్తాయి. అంతేగాని అతిశయోక్తు లనిపించవు. ఈ ప్రశంస లన్నిటికన్న ఒక్క చిన్న విషయం మన మనస్సును ఇంతయినా కలచివేస్తుంది. కాటూరి కవి తమ పిన్నవ్వలకు దత్తపుత్రులు. ఈ సందర్భంలో ఈ రచయిత మాతృదేవతాభక్తి సజీవచిత్రిత:

"ఇతడు చదువెపు పెద్దడౌ 'అమ్మ' యం
టంచు పిలిచింతి వగ లచ్చిచి
నిన్ను గదించి నిలువున నీరా మ
డింబడిలచి యుప్పుడు వలయుటెంతి!"

ప్రసాదవా రూపంలో ఉన్న యీ చిన్న కావ్యాలన్నిటికీ తియ్యదనాపై చిత్రితో ఒక ప్రత్యేక కావ్య గౌరవం కలిగించారు కవి. ఇవి అన్నీ అంగాంగి భావంతో ఏకీభవించి ఒక ప్రత్యేక ఖండ కావ్యరూపంలో ప్రవహించాయి.

ఆధునికత

ఈ విధంగా ఈ సంకలనంలోని మూడు ప్రత్యేక కావ్యాలు త్రివేణులై ఒక విశిష్ట స్వరూపం సంతరించుకొన్నాయి. పౌలస్త్య హృదయంలోని ఇతి వృత్తం పురాతన గాథ. అయినా ఆరాముడీనాటికీ మన కుల దైవతమే. వంశ శేఖరుడు కూడా మన కత్యంత ప్రాచీనుడే. అయితే నేటికీ మనకొకేపుడిలు వేలుపే! ఈ కావ్యాలలో ప్రతిఫలించిన ప్రశ్నలీనాటికీ తెగని సమస్యలే. వీని బాహ్య స్వరూపాలు మాత్రమే మారిపోయాయి. మన అంతరాంతరాలలో, అనుదినము మాచే బాహ్య పరిస్థితులలో ఆ సమస్య లింకొక రూపంలో ప్రత్యక్షమవుతున్నాయి అందుచేత ఈ కావ్య సంపుటి పరోక్షంగా నేటి మన సమస్యల కెంతో సన్నిహిత మయినది!

కవితా త్రివేణి

నేటి కాలంలో కవితా ప్రస్థానాల కెన్నో విధాలు. ఒక ధోరణి కవిత మన హృదయాలలోక ప్రళయ ప్రభంజనంలా ఉగ్రరూపంతో ఊపుతుంది. మరొక ధోరణి కవితలో కేవల కల్పనా మాధుర్యానికి కాలక్షేపమాత్రమే ప్రాధాన్యం. మరొకొంచెం తరం గాంభీర్యంలోని సమ శైలీ పాలవానికీ, కటుత్వానికీ కూడా వెనుదీయరు. ఈ కవితా ధోరణుల తారతమ్య పరిశీలన మన కప్రస్తుతం.

ఒకరికి మించిన కుసుమ సాకవిత అగరుధూపధూళి కరెలె మన అంతరాంతరాలలో పరిమళిత సౌరభ ... శ్రీ కాటూరి కవి సాంప్రదాయిక శైలీ మాధుర్యధోరణి అటువంటిది. కవితలో పదపదార్థాలు పరమాద్భుత సమున్నత సౌందర్యంతో రూపొందించగలిగే ప్రతిభ ... లలో గాని కనిపించదు. కొందరిలో పదభారం అత్యధికమై అర్థం తేలిపోతుంది. మరికొందరిలో అర్థ గాంభీర్యాన్ని కవిత్వంలో ప్రదర్శించటానికే పట్టాభిషేకం జరుగుతుంది. ఈ కవి శైలిలో ఈ పదార్థ సమసమన్వయం ఒక విశిష్టమైన అభినవమైన సామంజస్యంలో సాగింది.

నేటి కాలంలో పద్యరచన, గేయరచన, మరి ఇతర సాహిత్య శాఖలన్నిటికన్నా అత్యధికమే. కాని ఈ రచనలలో కవిత చాలా తక్కువ. అసలైన కవిత్వంలో మన హృదయాలలో నిలిచే రచనలు వేళ్ళమీద లెక్కించవచ్చును. కవితా త్రివేణిగా వెలసిన కాటూరి కవి ఖండకావ్యసంపుటి అటువంటి అమూల్యరచనల కోవలో నిలిచింది.

ఈ సంకలనం చదువుతూంటే ఈ కవి ఇంకా ఎన్నెన్నో కావ్యాలు రచించి అనువాదిత కవితా సరస్వతి కమూల్యాలంకారాలు సంతరించి ఉంటే ఎంత బాగుండేది అనిపిస్తుంది. శ్రీ కాటూరికవి 'నేను' లో దీనికి చక్కగా సమాధానం చెప్పుకొన్నారు. కాని సహృదయులు మాత్రం వీరి సమాధానంతో సంతృప్తి పడి ఉండలేరు.

ఇటుపిమ్మట వీరొక నూతనకృతి రచించగలరనీ, అది అనువాదాంధ్రకవిత కొక ముద్ర కిరీటం కాగలదని ఆశిస్తున్నాను.

బొటనవ్రేలు

శ్రీ మండపాక రాజేశ్వరశాస్త్రి

ప్రథమాంకం

స్థలం - వీరపురం రాజదర్బారు

సమయం - ఉదయం 8 గం॥

* * (దర్బారు హాలులో ఒకరొకరుగా పండితులు, వైదికులు, వైణికులు, గాయకులు, రాజోద్యోగులు, రాజబంధువులు, రాజదర్శనాపేక్షులు నేలపరచిన జంబుఖానాపై కూర్చుంటారు. అప్పన్నశాస్త్రి కొందరు శిష్యులతో వచ్చి సింహాసన సమీపంలో ఒకప్రక్కగా కూర్చుంటాడు.)

రామశాస్త్రి: (ఏదో శ్లోకం గొణుగుతూ వచ్చి కూర్చొని) ఏం వరదన్న సిద్ధాంతీ, అంత కళ లేదేం! ఏమిటోయి మేళంగి విశేషాలు! లోగిట్లో నుంచి పొందాగా పెళ్ళి జరిగి పోయిందే!

వరదన్న సిద్ధాంతి: ఆc- మీకు తెలియంది ఏముంటుంది లే.

రామ: అనేమన్నమాట - పెళ్ళివారిలో మీ మేనత్తగారి మొక్కిన వాడివి మనవ్వతే!- ఆc, మరిఎం శోక వలసా చేమిటి!

వెంకటశాస్త్రి: (నవ్వుతూ) పంభాళావు! నన్నడక్కోయ్ మామా. నేనూ మేళంగి పెళ్ళికి వెళ్ళినవాణ్ణేనూ! ఉండనే ఉంది శ్లోకం.

విశ్వైక దుర్మః కులపండితానాం
గుడుద్వయం కుంచెలపండితానాం।
వివాహయోగాణి నవిత్యగాణాం
లౌకిత్యతుం చిలర బ్రాహ్మణానాం॥

(అందరూ గొల్లున నవ్వుతారు)

(బోయిడాలు ముందునడుస్తూ తోవ చూపగా మీసం దువ్వుకుంటూ రాజుగారు ప్రవేశిస్తారు. సభలో అందరూ లేచి నిలబడి చేతులు కట్టుకుంటారు. కొందరు చేతులు జోడించి శిరస్సులు వంచి నమస్కారం చేస్తారు. రాజు ఆసీనులు కాగానే ఎవరి స్థానాలలో వారు కూర్చుంటారు. దివాను రంగనాయకులు మాత్రం చేతులు కట్టుకొని సింహాసనానికి ఎడమప్రక్కను నిలబడి ఉంటారు.)

రాజు: అందరికీ మా సుస్వాగతం! ఏం రంగనాయకులుగారూ!

రంగ: చిత్తం చిత్తం.

రాజు: అడవి గ్రామాలనుంచో? ఏమైనా దొరికిందా?

రంగ: చిత్తం చిత్తం మనకు పాము దాని బెడదెందో పోయినా ఉండనే ఉన్నాయి. ఈ విషయంలో మన్ముకు దండోపాయమే ప్రయోగించదలచి వచ్చింది. ఆవేశ ఉపాయంతో అందరూ లొంగిపోయి దాసోహ మంటూ మన కొరలు మన కాళ్ళదగ్గరికి తెచ్చి పోసి చెప్పారు. ఉపరి, దండుగకింద ఇలా యాభైరూపాయలు సమర్పించుకున్నారు.

రాజు: భేష్, భేష్! సంస్థానం పేరు నిలబెట్టవయ్యా! —మరి మా నగరం విశేషాలో?

రంగ: పాపం, గ్రామమంతా పంట పోయిందండి. ఈ కాలంలో వర్షాలు లేవు. ఆ వచ్చిన కొద్దిపాటి మేఘాలనూ గ్రామం పక్కనే ఉన్న కొండ అడివేసింది. ఫలితం—గ్రామంలో చాలాభాగం ఊడ్పులు కాలేదు. ఆ తర్వాత అతివర్షాలకి ఆ కొద్దిపాటి ఊడ్పూ ఊడ్చుకుపోయింది.

రాజు: సరే సరే—శిస్తులమాట చెప్పవయ్యా.

రంగ: అదే—పరిపాలనతో పరిస్థితులు మరిచి నేను కుంటున్నాను గాని—రాయితీమీద జాలిపడితే దివాణంపనులు జరుగుతాయా? పెద్దరైతు రంగన్న

శాస్త్ర తెలివితేటలుగా మాట్లాడాడు. ఏలినవారికి చెప్పకేం—ఇక్కడకూడా దండోపాయమే పనిచేసింది. రైతు పెళ్ళాం వెంకమ్మ కాళ్ళ మీదపడి, మెళ్లో నానుతీసి ఇచ్చివేసింది. ఇలాంటి సమయాలు వస్తాయనే, దివాణం సిబ్బందిలో ఆవరి లింగన్నను హాజరుగా ఉంచుకుంటాం. వెంటనే లింగన్న సరుకును రెండు వంచెలు ఖరీదు కట్టాడు. తిరిగిం దివాణం బాకీ మింజామినే 150 రూపాయలు జమకట్టుకొని, మిగతా 50 రూపాయలూ ముందుపాలు కిచ్చి వటు వస్తూల చేసుకున్నాం. ఇక చిత్తగించండి. తక్కిన రైతు లందరూ ఒకరిమీద ఒకరు పోటీగా నగో బంగారమో తెచ్చి ఇచ్చివేశారు. గంటలలో పనిపూర్తైపోయింది.

రాజు: శెభాష్! దసరా జాలీ చూడవలసిన కాల మటయ్యా ఇది?

వెంకట: (తనలో) అంతే, అంతే! అసలీదివాణంలోనే దసరా కళలా పూజ్యం.

రాజు: ఏం వెంకటకవీ! ఏదో మనసులో—

వెంకట: ఏమీ లేదు ప్రభూ. సంస్థానంలో పనులు ఎంత చురుగ్గా—

రాజు: మరేమనుకున్నారు? మన రాజ్యం చూడండి, ఇరుగుపొరుగు సంస్థానాలు చూడండి మన సంస్థానంలో ఏ ఫసలీ కా ఫసలీ దమ్మిడీతో సహా వసూళ్ళవుతూ ఉంటే, పొరుగు సంస్థానాలు చూడండి అసలు మూడు ఫసలీల బకాయీ లేనిది ఒకటైనా ఉందేమో చూపండి? ఫలితం—సర్కారు అభ్యర్థితో, గ్రామాలకి గ్రామాల శిస్తులే మాఫు చెయ్యడమూ. ఇలా అయితే ఏ సంస్థానం వృద్ధిలోకి వస్తుంది? ఏలాగు రాచకార్యాలు నెరవేరుతవి?

వెంకట: చిత్తం చిత్తం.

రాజు: (అప్పన్నశాస్త్రి వేపు చూస్తూ) అప్పన్న శాస్త్రీ!

అప్పన్న: (లేచి నిలబడి, చేతులు కట్టుకొని) చిత్తం చిత్తం.

రాజు: శ్రుతి మించిపోయిందే!

అప్పన్న: వీల ప్రభువు—

రాజు: వ్యవహారం శ్రుతిమించి రాగాన పడ్డదే అంటున్నాం.

అప్పన్న: (తనలో) ఏమిటంటాడు చెప్మా!— బహుశా—

రాజు: భుక్తికి సరిపడా భూమి యిచ్చాం.

అప్పన్న: తమ అనుగ్రహాని కెప్పుడూ కృతజ్ఞుణ్ణే.

రాజు: ప్రశస్తమైన పెంకుటిల్లు కట్టించి యిచ్చాం.

అంతా ఏలినవారి దయ కంటేనా!

రాజు: మీ మర్యాదల కేలోటూ రాకుండా చూస్తున్నాం.

అప్పన్న: ఏలినవారి సంస్థానంలో...

రాజు: కంటిరెప్పలా కాపాడుతున్నాం. స్వంత మనిషిలాగే చూసుకుంటున్నాం—ఇన్ని విధాల మేం మీకు మేలు చేస్తూ వుంటే—

అప్పన్న: (తనలో) అవ్వా! కొంపతీసి—చిమ్మపాని—

రాజు: సమయం మించిపోకున్నప్పుడు సత్యం చెప్పక తప్పదు. మీరు—నువ్వేం చేస్తున్నావో నీకు తెలుసునా? నాటకాలలో దిగటం అనుకున్నావా? మా జవానా మనుషులతో నువ్వు చేస్తున్నా—

అప్పన్న: (ఆశ్చర్యంగా) జవానాతోనా!

రాజు: మా ప్రాపకంలో వున్న మనిషి మా జవానా కాదటయ్యా?

(అప్పన్నశాస్త్రి గిలగిలలాడుతుంటాడు. అందరూ నోరు తెరిచి చూస్తూ ఉంటారు.)

సంగతి మా చెవినిపడగానే మేం మామనిషిని పిలిపించి నయానా భయానా నచ్చచెప్పి చూశాం 'మా ప్రాపకంలో ఉన్నదానివి నీకెంత పొగరెందుకు' కన్నాం.

అప్పన్న: ఖామందులవారు—

మేమన్నాం—'అప్పన్నతో అనుబంధాలు మానుకో. అప్పన్నకు దూరంగావుండు—లేకపోతే అప్పన్నను ఊరునుండి వెళ్ళగొట్టడ మొక్కటే ఉపాయం.'

అప్పన్న: ప్రభువులు నామీద దయచూపాలి. ఈ విషయంలో నే నేఖర్మమూ ఎరగను. చిమ్మ—సింహో—

రాజు: (కోపంగా) దర్బారులో ప్రేలాపనలటయ్యా?

అప్పన్న : ఏలినవారు క్షమించాలి. నేనైశ్వర్యాన్ని ఇంటికి రమ్మని పిలవనూ లేదు, బతిమాలనూ లేదు.

రాజు : అయితే మాత్రం? మా ప్రాపకం మనిషి మీయింటికి వస్తే, నీకు కళ్ళు లేకపోయాయా? బుద్ధి జ్ఞానం లేకపోయాయా? భయం భక్తి లేకపోయాయా? మా అన్నం తింటున్న విశ్వాసం లేకపోయిందా? ఏ గుండెలు పెట్టుకొని ఆ మనిషిని చేరదీశావయ్యా? పులితో చెలగాటమాడయ్యా?

అప్పన్న : ధర్మప్రభువులు వింటే ఏమైనా చెప్పుకుంటాను. మా యింటికి వచ్చిన మనిషిని శత విధాల బతిమాలుకున్నాను. రాజాగ్రహం ప్రమాదం సుమా అంటూ ఎంతో దూరం బోధపరిచి చెప్పాను.

రాజు : నువ్వెంత చెప్పినా ప్రయోజనం శూన్యం. ఆ మనిషి మీ యింటికి రాకమానదు. ఇంక మేమే వైద్యం చెయ్యాలి. మీ ఇద్దరికీ రోగలక్షణం మేమే మందు నిర్ణయించాలి.

సభలో అందరూ : ప్రభువులు దయార్ద్ర హృదయులు. ఆశ్రితపక్షపాతులు. అప్పన్నశాస్త్రి అమాయకుడు. దివాణం ముఖ్యాశ్రితుడు. కరుణించి క్షమించి రక్షించాలి. (రాజు లేవగా అందరూ లేచి నిలబడుతారు.)

రాజు : ఈ ఇద్దరి విషయం ఈ రాత్రికే తేల్చివెయ్యాలి. ఒకరు మా దగ్గర ఉండవలసిందే... ఒకరు మాత్రం ఊరువిడిచి పోకతప్పదు.

(రాజు చోపుదార్ల వెనకనే అంతఃపురంలోకి నిష్క్రమిస్తాడు. సభలో అందరూ ఒకరిముఖం ఒకరు చూస్తూ నిలబడుతారు.)

—తెర—

2

స్థలం—వీరపురం శివార్లలో మామిడితోట. సమయం—రాత్రి 8 గంటలు.

(తెరలో ఎడ్ల మెడగంటల, మువ్వల చప్పుడు. గడ్డి కరుస్తున్న చప్పుడు. ఎద్దులు గడ్డి నములుతున్న చప్పుడు. రంగంమీద కొందరు బళ్ళ వాళ్ళు వంట ప్రయత్నంలో ఉంటారు.) అప్పన్నశాస్త్రి పాతపంచ కట్టుకొని, పాత చేతుల కబ్బా తొడుక్కొని. అంగవస్త్రంతో పల్లెటూరి పాగా చుట్టుకొని కిర్రుచెప్పుల చప్పుడుతో ప్రవేశిస్తాడు. వెనకగా కూలివాడు కావిడిమోస్తూ వస్తాడు. కావిడి ఒక కొమ్ములో కావిడిపెట్టె, పక్క మూట ఉంటవి. రెండవకొమ్ములో బుర్ర తొడిగిన వీణ, ఒక మూట ఉంటవి.)

అప్పన్న : ఏమర్రోయ్ నేస్తులూ—బండివాళ్ళయిలూ! విక్రమపురానికి బండి కడతారటోయ్?

బండివాళ్ళు : హాఁ హాఁ.

అప్పన్న : ఏం పుచ్చుకుంటారోయ్ విక్రమపురానికి?

ఒకడు : మనిషికో డబ్బులవుతాయ్!

అప్పన్న : అదేమన్నమాట! ఎందుకీ బేరాలు తిప్పుడూ? ఒక్క మాట చెప్పేయ్—ఆఖరి పలుకు పలికి.

బండివాడు : ఎంతిస్తావయ్యా?

అప్పన్న : శివా! శివా చెప్పడం? దమ్మిడి గాలి గాని-

(రామశాస్త్రి ప్రవేశించును కుడిచేతిగా చుట్ట బిగించిన మూట చేతిలో ఉంటుంది. అప్పన్నశాస్త్రిలాగే వస్త్రాలు ధరించి ఉంటాడు.)

రామశాస్త్రి : ఎవరా బేరం చేస్తున్నది?

అప్పన్న : ఎవరు - రామశాస్త్రి మామ గొంతుకలా ఉందే!

రాము : అప్పన్నశాస్త్రి! నువ్వేనటోయ్!

అప్పన్న : (గాద్గదికంగా) మామా, మారాజా నా గురువా! ఏం తప్పు చేశామని వాళ్ళకీ శిక్ష—చెప్పండి తమలాంటి పెద్దలు.

రాము : గ్రహచారమేనోయ్ అప్పన్నా. నాకూ చూచాయగా తెలిసింది. (దగ్గరగా వచ్చి మెల్లగా) రాజుకు బుర్ర లేదు—కళ్ళుగుడ్డి. లేకపోతే, దేశదేశాలలో పేరుప్రఖ్యాతులు పొందిన నీవంటి మహావిద్వాంసుడిమీద కక్ష కడతాడా? రాజులకు కేవలం నలుమూలలా పేరూ, ప్రతిష్ఠా, ప్రఖ్యాతీ తెచ్చే వాళ్ళు విద్వాంసులేగాని, వాళ్ళ ఐశ్వర్యంగాని రాజ్యవిస్తీర్ణంగాని కాదు. అయినా, మనలో మాట—నీకెక్కడ దాపురించిందోయ్ ఆ నిర్భాగ్యురాలు - మహావైణిక విద్వాంసురాలై ఉండేన్నీ?

అప్పన్న : మంచి ప్రశ్నే వేశారు మామగారు. 'నిర్భాగ్యురాలు' అని మీరు చులకనగా సంబోధించిన

సింహాచలం సామాన్యశక్తి కాదు. ఆమె విద్వత్తు మీకు బాగా తెలిసేవుంటుంది. అభినయంలో ఆమె అందెవేసిన ప్రజ్ఞాశాలురాలు. నృత్యంలో ఆంధ్రదేశంలో అటువంటివారు కొద్దిమంది. అంతే కాదు, కమ్మని గాత్రంతో పదం పాడుతూ ఆమె అభినయం చేస్తూవుంటే ప్రేక్షకులు తన్మయులై పోవలసిందే. ఆమె అంటే మా తాతగారు పరవశ్యపాయుడైవారట. నవలోకూటసుమండీ— మోటుశృంగారంతో నిండిన జావళీ అమెకోసమే ప్రత్యేకంగా కూర్పించి, ఆమె చేత పాడిస్తూ, ఆడిస్తూ, ఆమె శరీరంలోని వంపులు చూసి ఆనందిస్తూ కాలక్షేపం చేసేవారు. ఒక చిన్న ముచ్చట చెప్తాను వినండి. మీరు తీర్థయాత్రలు చేస్తూవున్నప్పటి మాట. ఒక వారు విశాఖలో ఆమె నృత్యం చేస్తున్నది. నేను తిలాలన 'నా గుణమింతటిది నీ గుణమెట్టిదో' అన్న కళ్యాణిలో పదం అభినయించవలెనన్నాను. తనకిష్టమైన పదం నేను ప్రస్తావించినందుకు ఆమె ఉత్సాహమేమని చెప్పను! ఆమె ఆ పదం పాడి అభినయం చేస్తున్నంతసేపూ సభలో అందరూ ఆనందపరవశులైపోయారంటే నమ్మండి— తన మనస్సులో ఏమనుకుందో ఏమో, ఆమె ఆరాత్రే మా యింటికి వచ్చి, నాతో తన గుర వ్యంతా చెప్పుకొని ఏడ్చింది. తను కొన్నాళ్ళనుంచీ కలలాగు జరుగుతున్నాదంది. నక్కడిని సంగీతానికి వాడిపోతూవుంటూ, వీణ తీసి కొద్దిగా వాయించమని నన్ను మిక్కిలి బతిమాలింది. నేను వీణ ఎత్తి అదియిది మీటుతున్నాను. ఒక పదం ఎత్తుకోమంది. నేను యమునకళ్యాణి రాగం కొద్దిగా వాయించి, 'మరుపటి రావలు మంచిదలనే చెలీ' అన్న పదం ఎత్తగానే ఆమె మనస్సు నిలవలేక, వెంటనే లేచి వీణలో శ్రుతి కలిపి పాడుతూ అభినయం చేసింది. ఉభయులం ఆత్మానందంతో పరవశులమైపోయాం. సరి, అది మొదలు అప్పుడప్పుడూ ఆమె మా యింటికి రావడమూ, ఉభయులమూ వీణాగానాభినయాలతో వినోదించడమూ జరుగుతూ వచ్చింది.

రాము: ఇంత గ్రంథం మీ యిద్దరి మధ్య నడిచిందేం?

అప్పన్న: ఏం చెయ్యమంటారు?.. అయినా, ఇక్కడో ప్రమాదానికి దారితీస్తుందని నాకు భీతి లేకపోలేదు అనుకో, మా యింటికి తను రాకమానుకొమ్మని ఆమెను బతిమాలుతూ, నా బతుకులో నిప్పు పోసుకున్నాను. ఆకలో పాపని ఏమి సమాధానమిస్తుందో అన్నాను కాని సరిపడని లేని పశ్చాత్తాపమయ్యింది. ఉద్రేకారిణి భోగా

లంటే అతిరేకమన్న ఆసక్తి లలితకళలలో లవలేశమైనా లేదేమో. నా కీర్తి తన్ను సమ్మోహనం చేసివేసిందట! మా యింటికి వచ్చి నావీణ వినకపోతే తన బ్రతుకే వ్యర్థమైపోతుందని ఏడ్చింది.

రాము: మంచి అవస్థే వచ్చిపడింది! నీ పని ముందుచూస్తే నుయ్యి, వెనక చూస్తే గొయ్యి వాటం అయిందన్నమాట.

అప్పన్న: సందేహమా మామా? ఏం పీకవీరాదికవసుందో అని నేను భయపడుతూనే వున్నాను. ఇది చాలదన్నట్లు, కరణపు అధికారపు సందర్భంలో మరో అవస్థ వచ్చిపడింది. ఆ మూరిగాడు లేడూ, రాజుగారి చేలా? ఆ దుర్మార్గుడికి ముందు కళ్ళతోటు వెనుక్కూడా కళ్ళున్నట్లుంది. ఏ క్షణంలో ఎక్కడ, ఏం జరిగిందీ ఆ క్షణంలోనే అతడికి గాహన అయిపోయిందన్నమాటే! కష్టకాలచి గాడిదకొడుకు! విశ్వాసం చంపించి ఎందరు మంచి వాళ్ళ కొంపలు కూలిపోయాయో! ఆ మూరిగాడు మా భోగటా ఎప్పటికప్పుడే రాజుగారిచెవులో ఊదేసేవాడు. ఇంకేముంది? రాజసభలో జరిగిన రభస మీరు విన్నారుగదా?

రాము: సరిసరి. అయిందేదో అయిపోయింది. ఇప్పుడే మనకుంటే ఏమిలాభం? మరి తొందర ప్రయాణం ఇప్పుడెక్కడికి?

అప్పన్న: అఁ? అయితే ఆ తరువాతి భోగట్టా మీకు తెలియదన్నమాట!

రాము: ఏం జరిగిందోయ్?

అప్పన్న: రాజెంత శాంతంగా సభలో మాట్లాడారో మీరు విన్నారుగదా? ఇంత చేస్తాడని నేను కలలోనూ ఊహించలేదు.

రాము: ఏమైంది చెప్పండి?

అప్పన్న: రాజుగారి ఖాసా సుముఖా ఇవాళ సాయంత్రమే మాయింటికి వచ్చి, పిడుగుపడ్డట్లు రాజాజ్ఞ అందజేశాడు. ఈ రాత్రే నేను గ్రామం విడిచి వెళ్ళాలట! రేపు ఉదయంగాని నా ముఖం విరిపురంలో కనపడితే నా బుర్ర నిప్పంకట హంగా ఎగిరిపోతుందట! రాజాజ్ఞ పాటించకపోతే నాయిల్లూ వాకిలీ కుటుంబమూ అంతా నాశనం అవుతుందట!

రాము: ఎంతఘోరం! ఎంతఘోరం!

అప్పన్న: ఏం చెయ్యమంటారో మీరే చెప్పండి. విరపురంవారికి నన్ను మీరెరుగరా? నాకు పెద్ద భయమే పట్టుకుంది. ఊరు విడిచి వెళ్ళడమే ఉత్తమం అని నిశ్చయించుకున్నాను. బతికుంటే

బయోపాకేనా తిరుగుతుంటావు. అనీగాక, 'విద్యాన్ ధర్మ అపూర్వ గోత్రానృ..., శివుడు ఎక్కడికెళితే ఎటువంటి అధమ స్థలంలోకూ గద? పంట నే మా అమ్మాయి ఈ భాగ్యము, తిమ్మక్కకృష్ణా చెప్పింది ఇటో గంజాగిర్రా కొన్నాళ్ళుండూ ఫరవా లేదులెండి-ఇంతే ఏకో ఎంగిగిపడి, తుంటా దుడ్డూ పట్టుకొని ఇలా వచ్చేశాను.

రాము: ఎంత ప్రమాదాం! ప్రభువులు పశుప్రాయులైతే పండిత జీవులు ప్రబలిపోతాయి. పేరు ప్రఖ్యాతులు పొందిన పండితులను పూజించాలనే ప్రాథమిక సత్యం ఎలా మరచిపోయారు? మన మేమి చెప్పినా అంతా బూడిదలో పోసిన పన్నీరే-క్షీరాబ్ధిలో పడుతుంది. దర్బారులో నే చెప్పమన్నాం వీకే పోషణం బద్దలుకొనూ, ఎదురు దెబ్బ తిన్నగలిగినవాళ్ళ జోలికి పోను. మనలాంటి అమాయకులమీదకి పెద్దపులి. అనీ పక్క దెబ్బలు కొట్టడానికే!...అయితే ఇప్పుడీ ప్రయాణం ఎంతవరకు?

అప్పన్న: నెలరోజులే తెలిసిందా! సంచారం బయల్దేరదామని మొదలుపెట్టాను. తరవాత ఆలోచించాను-ఏమో - విక్రమపురం వెళ్ళి - రాజదర్శనం చేసుకుంటే-ఏమైనా ప్రయోజనముంటుందేమో అని ఆశపడి—

రాము: భేష్ భేష్! మంచి ఆలోచన. ఇంకా నేనే చెప్పుదామనుకుంటున్నాను. నీకూ అదే తట్టింది? విక్రమపురంలో మా పింతండ్రి మంగళాంబధానున్నారు — రాజపురోహితుడు— రాజుదగ్గర గొప్ప పలుకుబడి—ఇతి గాడిమాట రాజు తప్పకుండా చెల్లిస్తాడు.

అప్పన్న: అవును గాని—మీరు నాతో కూడా వచ్చి—

రాము: తప్పకుండా వచ్చేవాడినే గాని— నాకు జగ్గపురంలో అతిజరూరు పనుందోయ్. తెల్లారి పరిక్షి నేనక్కడుండకపోతే రెండు నిండు ప్రాణాలకే ముప్పు వస్తుంది. ఇంతకీ—నీకేం భయమోయ్? శివ ఉత్తరమిస్తాను. మొదట తిన్నగా వ్రతానికి వెళ్లిపో. పాటకొంగా మంగళాంబధాన్లను కలుసుకొని నీ విద్య కొద్దిగా ప్రదర్శించు... అయినా, మహా విద్వాంసుడివి. నీ విద్య నీకు ప్రచారపధంగాని, వల్లె వేశా పరిచయునా కొన్ని లెంగుకోయ్? అంతా జయప్రదమై పోతుంది, నామాట నమ్ము.

అప్పన్న: మీ దన్నట్టూ—

రాము: మరి నా ట్టాపెక. పద. బండి కదుల్చకుండా...
......ఏమ్రా బండివాడు!...

— తెర —

3

స్థలం-రహదారీ బాట-సమయం రాత్రి 12 గం||

(అప్పన్నశాస్త్రి బండిలో పడుకొని ఉంటాడు. తలకింద్రవ కొంచెపెట్టె, తలక్రింద మూట, ప్రక్కగా వీణ ఉంటాయి. బండి తక్కిన బళ్ళనుండి విడిపోతుంది. ముందున్న బళ్ళు ఫర్లాంగు దూరంలోనూ, వెనకనున్న బళ్ళు అంతేదూరంలోనూ పోతూ ఈ బండి మాత్రం ఒంటరిగా అయిపోతుంది. బండివాడు బండి మొత్తాలమీద కాళ్లు నిగపెడన్ని కునుకుతూ ఉంటాడు.)

అప్పన్న: (తుళ్లిపడి లేచి, లేచి చూచి) ఏయ్— నాయుడూ--నాయుడూ-ఏమోయ్-కునుకుతున్నావా? లే లే! ఏమిటనుకున్నావు? దొంగలప్రాంతం ఇది. లే, లేచి లెమ్మో. నా బుర్రాని బుర్రగా బదులు కొనానని ఉంటా

(అకస్మాత్తుగా 'ధబ్' అన్న శబ్దం వినబడుతుంది)

బండివాడు: పచ్చాన్నో—నాయనో!.........(కిందికి దూకుతాడు)

(ముఖాలకు మసిపూసుకొని భయంకరంగా కనబడుతున్న కొందరు వ్యక్తులు బండిని చుట్టుముట్టతారు. ఒకడు బండివాడిని పట్టుకుంటాడు. ఒకడు బండి కదలకుండా ఆపుతాడు.)

రాగోలు: ఎవ్వుడా బండిలున్నమనిషీ—దిగు కిందికి దిగు!

అప్పన్న: (వణుకుతున్న గొంతుకతో) నాయనలారా నేను బీదవాణ్ణి — నాదగ్గరేమీ లేదర్రా!

రాగోలు: దిగుతావా, రెండంటిన్ని కిందకీడ్చమంటావా?

అప్పన్న: (గాభరా పడుతూ) దా...దొ...దొ... బండి (దిగిపోతాడు).

రాగోలు: సలకో—గోతెలుకు. ఎంకో, బండెక్కి చూడును తిప్పు.

(వెంకడు బండెక్కి కొంచెపెట్టె, మూట కిందికి అందిస్తాడు)

రాగోలు: పెట్టో మూడింద్రా.

ఒకడు పెట్టె మూత తెరిచి లోపలి వస్తువులు ఒక్కొక్కటిగా పైకి తీస్తాడు)

పంచీ—పంచీ—అంగరకా—వాణీ—వాణీ--గలేచా—ఇదేటిది, ఎగురుగొట్టాం—(వాసన చూసి తుమ్ముతూ) ఓరిడి జిమ్మడా! ఎంత ఘాటుమో! (తెల్లి గంధాలు పైకి జల్లుతూ) ఈడికి ఏదుగూ వొమ్మురో!—రెండు కంసు

కొంచులలో — ఒక నోటా — ద్రిద్రం, ఇత్తడి చేరా! —

రాగోలు : డబ్బేసుకున్నావ బాపయ్యా?

అప్పన్న : (కలకనున్న పంచకొంగుముడి విప్పి) ఇదిగో తిమ్మడూ, నాలుగు రూపాయలు.

రాగోలు : (వెబ్బంగొడుతూ) ఇంతేనా? విద్యం పిసాదం! తేనే! దెబ్బలు పడాలవు! తియ్య — జిలీ — వుపార్!

అప్పన్న : మరి దమ్మిడీ లేదు నాయనా. కావలిస్తే నన్ను చంపేయ్యండి. కట్టుకున్న బట్టలతో నేనున్నవూరిలో మంచి గౌరవంగా బతికినవాడ్ని ఇంకేం చెప్పను! నా బతుకే నాశనమైపోయింది!

రాగోలు : ఎవరికి నమ్మకమౌను నీమాటలు? వెంకా ఇంకేంటో పెద్ది ఆ నూల బండిలో కనబడతా వుంది. దింపు కిందికి.

అప్పన్న : అది మీలాంటి వాళ్లకి పనికిరాదోయ్ తిమ్మడూ — అది —

రాగోలు : ఉండవయ్యా, సామీ! — ఎంకా!

(వెంకడు బుర్ఖాలో వున్న వీణ కిందికి దింపును)

రాగోలు : ఇదేంటది?

అప్పన్న : అది వీణోయ్ తిమ్మడూ.

రాగోలు : యీణేంటి యీణ? ఎందుకిది?

అప్పన్న : అది వాయిస్తూ భజన చేసుకుంటాం.

రాగోలు : అహా! కతాకి! కతా కాలక్షేపాలయ్యా? బతుకుడికి విన్నమాట! అయ్యబాబోయ్! — ఎన్నిగోయ్! తింటిగోయ్! ఓరి అయ్యోగా బతుకుడంట్రోయ్!... అయితే — సరే! మీరు బతికిమీద కతలు గొంతుకుంటూ బతుకుతున్నారన్నమాట! ఎంత గవాక్యం మెంటిగావాక్యం! మీవోంటి బంతుల్ని దోసుకోవా మాం బతకటం! (అప్పన్నశాస్త్రి చేతులు పట్టుకుంటూ) ఇదిగో మీ డబ్బు! నా కొద్దు!

అప్పన్న : ఉండని - ఉండనియ్యవోయ్. మరి మీ రెలా బతకడం?

రాగోలు : ఎంతమాట! మాం నిత్తెమూ బుర్రలుకొట్టి దోసుకున్న పాపం చాలా, మీవోంటిబతుగుల కాడా డబ్బు కజేస్తేవాలే! ఎంకోయ్, ఆయన గోరి సామానంతా పెట్టేట్టి పెట్టి బండ్లో వుంచి — ఆ తింగామ్ అరం బదరంమనా! (బండివాడిని ఓ లెంపకాయ కొడుతూ) ఎంజ కొడకా! మాజాగాల్లోకి వొచ్చికోడిని, ముంగు బల్లితో ఉండాల, యెనకబళ్ళలో నో వుండాల గానీ, ముష్టి బండిలుంటే మాం పీకుతుంటాం — మాకు వుపారితో వున్నాడనుకుంటాంగాని — ఫుయ్యి, బండిపుయ్యి — ఆఁ, తిమ్మడయ్యా రెలా వున్నట్టు?

అప్పన్న : విక్రమపురమోయ్ తిమ్మడూ. నా పేరు అప్పన్నశాస్త్రి వీణ వాయిస్తాను. విక్రమపురం రాజాగారి దర్శనం చేసుకుందామని వెళ్తున్నాను.

రాగోలు : అప్పన్నశాస్త్రులు, ఊఁ — అప్పన్నశాస్త్రులు, ఊఁ — ఆఁ ఇంజ్ఞాపకముంటది లే. సుమా, నను చెప్పేంది సూతింపుకోండి నా పేరు రాగోలు. దునపంపిలోను — అంతే జ్ఞాపకం పెట్టుకోండి మాతిమ్మడు తెలుసుక — ఇక్క రాంపురం రాజావోరి కొలువులో ఉన్నాడు. (సంచిలలో ఉన్న సురిక తీసి చూపిస్తూ) ఈ మరు ఓ అడిగితే, ఈ రెండు మాటలూ అడితో అనండి: 'మీ అన్నగారు రాగోలూ, నానూ, మేత్రం కట్టినాం మనూ' అని. అంతే, అడిపాణం మీ కెప్పుడూ ఉంటది. నిపెలా అంటే పెట్టుకుంటాను.

అప్పన్న : తిమ్మడూ, రాగోలూ, మీరు చేస్తున్నది దారి కొట్టి దోచుకోవడం అయినా మీలో ఎంత భక్తి, ఎంత ధర్మం ఉందోయ్!

రాగోలు : బాబ్బాబు, సురూగోరు! కడుపుకోసరం ఏదో వుత్తి చెయ్యాలా గాని? మా తాత ముత్తాతల నుంచీ ఈ వుత్తిమీద బతుకుతా వున్నాం. అయినా, కలిగినోళ్ళ నోళ్ళు కొడుతుంటే కలిగేనా కడుపుమండుతాదిగాని, సేటోళ్ళు, దొరోల్లు, అయ్యవోరూ, బతుగులూ ఉంటిని కొడితే ఏం పయోజనం! సరింత పాపంగాని! అళ్ళకో దండం పెట్టి అళ్లదారిన అళ్లను పోనివ్వాలి... మరి చలవా!... ఎండాలు — పోనియ్యరా గాడిద కొడకా! — పోనియ్య బండి.

[తెర]

4

స్థలం — విక్రమపురంలో తుంగభద్రాస్వామి గారి యిల్లు సమయం - ఉదయం 7 గంటలు.

(అప్పన్నశాస్త్రి బిలక చేసిన పట్టుబద్ధోవతి పట్టెంబుతో ధరించి, తెల్లని అంగరఖా వేసుకొని, తలపాగ చుట్టుకొని ఉంటాడు. విభూతి, కుంకుమతో ఫాలం శోభిస్తుంది. చెవులకు వజ్రపు పోగులు తళుక్కుమంటున్నవి. భుజాన తొడిగిన వీణపట్టుకొని నిలబడి

ఉంటాడు. చలమయ్య రస్తాలో వస్తూ అప్పన్నశాస్త్రిని చూసి నిలబడుతాడు)

చలమయ్య : ఎయ్యూరండి తమది, శాస్త్రుల్లు పంతులు గారు?

అప్పన్న : మాది వీరపురమయ్యా.

చలమ : రాజావారి దర్శనంకేనా రావటం?

అప్పన్న : మరేం. ఏమయ్యా. ఇది మంగళావధాను గారి యిల్లేనా?

చలమ : హాఁ హాఁ, ఇదే యిదే. కొత్తగా వొచ్చి నట్టుంకే ఇయ్యాల్టికి?

అప్పన్న : అవునయ్యా. ఈవూరు నాకు కొత్తే— చూడూ—ఓ చిన్న ఉపకారం చేసి పెడతావా? శ్రమ అనుకోకుండా?

చలమ : దానికేం! ఏంటో చెప్పండి.

అప్పన్న : మరేంలేదుగాని—రాజుగారిలోగిట్లో బంట్రోతట, పేరు చలమయ్యట — అతని ఎక్కడుంటాడో చెప్పగలవా?

చలమ : (గుట్టు తెలియనివ్వకుండా, గడుసుతనంగా) చలమయ్యతో ఏం పనొచ్చిందండో!

అప్పన్న : అతని తమ్ముడు, రంగోలు అనే ఆసామీ మా పల్లెలో కలిశాడు. నే నీవూరొస్తానని చెపితే, చలమయ్యకిమ్మని అతను నాచేతికో వస్తువిచ్చాడు—ఈ వీణలో నే దాచి ఉంచాను.

చలమ : (ఆశ్చర్యంగా) అఁ! రంగోలా? ఏం పనిచేస్తూ వుంటున్నాడు, ఆ రంగోలు?

అప్పన్న : వ్యవసాయం చేస్తున్నాడు.

చలమ : (నవ్వుతూ) రంగోలు తిండాకా మీకు దాగోనే తెల్సొంవిన్నారట! ఎలా బతికి బట్టకట్టావ గయ్య బాపన్నా!

అప్పన్న : (ఆశ్చర్యంగా చలమయ్యవేపు చూస్తూ) నీకెలా తెలుసునే!

చలమ : తెలీటమేంటి;— చెవులారా ట — రెండ్రోజులటే వొంటూ నేనా అప్పుల్లోనే తిరిగితే!

అప్పన్న : అఁ!

చలమ : (నవ్వుతూ) నేనే చలమయ్యని దాకలా చూడు. (మొలనుంచి సురకత్తి తీసి చూపిస్తాడు.)

అప్పన్న : (ఆశ్చర్యంగా) అఁ! అది ఇది అచ్చంగా ఒక్కలాగే ఉన్నాయే! (వీణ బుర్రలోంచి సురకత్తి తీసి చలమయ్య చేతికిస్తూ) ఇదే చలమయ్యకి—నీకు—రంగోలిమ్మన్న వస్తువు.

చలమ : (సురకత్తి అందుకొని, పిడిమీద ఉన్న గుర్తులు చూసి) ఇది నా తమ్ముడు రంగోలుదే. — ఏం టన్నాడు నా తమ్ముడు?

అప్పన్న : మీ అన్న నేనూ నే సంకేతాం అని చెప్ప మన్నాడు. అతను తోవలో నా కెంత చేశా డనుకున్నావ్ — మహోపకారం చేశాడు. (ప్రాణాలె రక్షించాడంటే నమ్ము)

చలమ : శభాష్ తమ్ముడూ శాస్త్రులూ! నా యన్న చేతు లోంచే జారిపో నావ! శాస్త్రులూ, నా తమ్ముడు చెప్పినట్టు. మరి మీకింక సీల్లో భయంలేదు. నేను మీ యింటికీ ఉంటూ. మిమ్మల్ని కంట కనిపెట్టి ఉంటాను లెండి. నా తమ్ముడు కోరిందీ అదే మరి పనుంది—శెలవియ్యండి.

(చలమయ్య నిష్క్రమిస్తాడు)

అప్పన్న : ఆహా, ఈశ్వర కటాక్షం! ఎంతో బెంగ పెట్టుకున్నానుగాని, ఈ పని తేలికగా, సత్వరంగా జరిగిపోయింది. ... మంగళావధాను గారూ!...అవధానుగారూ!

లోపలినుంచి ఒక కంఠం: జపం చేసుకుంటున్నారు. లోపలికి వచ్చి కూర్చోండయ్యా.

(అప్పన్నశాస్త్రి కూలివానిచేతిలోంచి వీణ తీసుకొని కూలిడబ్బులిచ్చి వాడిని పంపివేసి, వీణతో లోపల ప్రవేశిస్తాడు)

* * * *

(చావిట్లో ఒక ప్రక్కను పరచిఉన్న తివాసీపై అప్పన్నశాస్త్రి వీణ ఉంచి, కొంతసేపు చావిడి నలుమూలలూ చూస్తూ నిలబడే ఉంటాడు.)

అప్పన్న : అవధానుగారి జపం ఎంతసేపౌతుందో! ఊరికే ఉన్నకన్న కాసేపు వీణతీసి శ్రుతులు చూసుకుంటే మంచిది. (తివాసీమీద కూచొని వీణ బుర్ర కొరిస్తి వీణ శ్రుతులు సరిచేసుకుంటాడు. తీగెలు మీటుతూ, పరధ్యానంగా వీణ ఎత్తి వాయించ నారంభిస్తాడు. వీణానాదం క్రమ క్రమంగా ఉధృతమై, గదిఅంతా నిండి ఇల్లంతా వ్యాపించి వీధిలోకి కూడా వినిపిస్తుంది. ఐదారుగురు లోపలికివచ్చి ఒక ప్రక్కగా కూర్చొని వింటూ ఉంటారు)

(మంగళావధాను లోపలిగుమ్మంలోంచి హాల్లోకి వస్తారు. సుమారు 50 ఏళ్ళ వయస్సు పుష్టి అయిన చామనచాయ శరీరం. తలపైని గోష్పాద మంత జుట్టు-చివర ముడివేసి తలకెకి తిప్పబడి ఉంటుంది. చెవులకు కుండలాలు, మెడలో పెద్ద రుద్రాక్షల తావళం ఉంటుంది. గంభీరమైన గొంతుక)

మంగ: ఆహాహా! ఏమి వాద్యమయ్యా—ఏమి వాద్యం! దివ్యగానం! ఓహోహో!...(ఆనందంగా నిలబడి వింటూ ఉంటాడు)

అప్పన్న: (అలికిడి విని, తిరిగి చూసి) నమస్కారాలు మంగళావధానులుగారూ! ఏదో—తమరు జపంలో ఉంటే—ఏమో తొందర పెడుతున్నాను క్షమించాలి. (తల దింపుతూ) మాది వీరపురం. నా పేరు అప్పన్నశాస్త్రి. రామశాస్త్రిగారు తమ దర్శనం చేసుకొమ్మని చెపితే ఇలా వచ్చాను (అంగరఖా జేబులోంచి ఉత్తరం తీసి ఇస్తాడు.)

మంగ: శుభ మంగళాధికంగా! (ఉత్తరం అందుకుంటాడు. చెయిలనున్న అద్దాలపెట్టెలోంచి కళ్ళద్దాలు పైకి తీసి తగిలించుకొంటాడు. పొడుము కాయ రొంటె నుంచి తీసి పొడుము చేతులో గుమ్మరించి ఒకపట్టు ఘాటుగా పీల్చి పకలిస్తూ) కూచోండి శాస్త్రులుగారూ, కూచోండి. (ఉత్తరం గట్టిగా పైకి చదువుతాడు)

"బాబయ్యగారికి శతకోటి సాష్టాంగ నమస్కారాలు. ఈయన అప్పన్నశాస్త్రి, జగత్ప్రసిద్ధి చెందిన మహావైణిక శిఖామణి. వీరపురం సంస్థానాస్థానవిద్వాంసుడు. కొంతకాలంగా మీ సంస్థానానికి రావలసి వచ్చింది. వీరిని మన త్రికూటపుర మహారాజ దర్శనం చేయిస్తారని ఆశతో మీ వద్దకు పంపుతున్నాను. అనుగ్రహించండి—విధేయుడు—రామశాస్త్రి."

మంగ: (నవ్వుతూ) ఓసి, ఇంతేనటయ్యా! ఈ పాటి దానికి మా రాముడో చీటీ వ్రాయాలా? నాలుగు ముక్కలు మీరే చెప్పే పోవునే!...అప్పన్నశాస్త్రీ, వయస్సుచేత మీరు బాల్యులే అయినా, విద్యాప్రౌఢిమచేత మీరు మా అందరికీ వందనీయులే. మీ కీర్తి కర్ణాకర్ణిగా ఈ నగరంలో ఇదివరకే వ్యాపించి ఉంది. మా మహారాజులుంగారు మీ ప్రతిభ వింటున్నారు. మీ రిప్పుడు మంచిసమయానికి వచ్చారు. విద్వద్గోష్ఠి సభలు జరుగుతూ ఉన్నవి. రేపు సంగీత విద్యాగోష్ఠి. ఏమీ ఫరవాలేదు. అవశ్యం రాజదర్శనం చేసుకుందురు గాని.

అప్పన్న: తమ కటాక్షం!—ప్రస్తుతం సత్రంలో మకాం చేశాను. మంచి బసాకటి—

మంగ: సత్రం ఏం ఖర్మమయ్యా! మనింట్లో నైతే బాగా ఉండేవారు—ఇప్పుడే వెళ్ళి మీ పెట్టె బేడా తెచ్చుకోండి—మీతో మనిషిని పంపిస్తాను.

(అప్పన్నశాస్త్రి వీణను బరఖాలో ఉంచగా)

[తెర]

5

స్థలం: త్రికూటపురం రాజాస్థానం. సమయం: ఉదయం 8 గంటల తరువాత.

(దర్బారుహాలు విశాలంగా ఉంటుంది. హాలులో రెండు ప్రక్కలా వేదికలుంటవి. ఒక వేదిక మీద మంచి పనితనంగల దంతపు సింహాసనం ఉంటుంది. ఎదురుగా రెండవప్రక్క వేదిక మీద తివాసీలు పరిచి ఉంటవి. మిగ్గనున్న హాలు అంతటా తివాసీలు పరిచి ఉంటవి. సింహాసనానికి కుడివైపుగా వేద, తర్క, వ్యాకరణ, మీమాంస, మంత్రతంత్ర సిద్ధాంత, జ్యోతిష శాస్త్రాలలో ప్రవీణులైన పండితులూ, కవులు, గాయకులు, వైణికులు, మార్దంగికులు హిందూస్తానీ గానవిద్వాంసులు, ఇతర పండితులు ఆసీనులై ఉంటారు. ఎడమవైపున అన్య సంస్థానాలకు చెందిన ఉద్యోగులు, పురప్రముఖులూ, రాజదర్శనాపేక్షులూ, అన్యమతస్థులూ, అన్యదేశీయులు కూర్చుండి ఉంటారు.)

(సమంగా ఎనిమిది గంటలన్నరకు మహారాజు ప్రవేశిస్తాడు. మహారాజు రాగానే సభంతా లేచి నిలబడతారు. సభికులందరికీ రాజా నమస్కారం చేసి, చోపుదారు ముందు దారి చూపుతుండగా నడిచి సింహాసనం అధిష్ఠిస్తాడు. వెంటనే కొందరు వైదికులు నిలబడి వేదోక్తంగా ఆశీర్వచన పనసలు చదువుతారు. కొద్దిక్షణాలు అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది. మంగళావధాన్లు సింహాసనం సమీపిస్తాడు.)

మంగ: స్వస్తి శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజులుంగారికి. నిన్న ఏకాంతం ప్రభువులతో మనవి చేసుకున్న వైణిక విద్వాంసుడు శ్రీ అప్పన్నశాస్త్రిగారు తమ దర్శనార్థం సభలో వేచి ఉన్నారు.

అప్పన్న: (లేచి చేతులు జోడించి, వేదోక్తంగా ఆశీర్వదిస్తాడు)

రాజా: (చేతులు జోడించి ఆశీర్వచనం అందుకొని, చిరునవ్వుతో) అప్పన్నశాస్త్రిగారూ, మీకు సుస్వాగతం. మీ కీర్తి విన్నాం. మీ గానం వినాలనే కుతూహలం మా కెన్నాళ్ళనుంచో ఉంది. నేటికి ప్రాప్తమైంది.

అప్పన్న: ధన్యోస్మి, ధన్యోస్మి. ప్రభువులు సర్వతో ముఖ ప్రజ్ఞాధురంధరులు. తమ సంసర్గమాత్రం చేత నే సంగీతసాహిత్యాలకు నిలయంగా అలరారుతు న్నది మా ప్రాంతమని ప్రజలందరూ చెప్పు కుంటారు. నేటిసభ చూడగానే అది సత్యమే అనిపిస్తున్నది. ప్రభువు లెంత పండితపక్ష పాతులో ఈ విద్వత్సభే వేనోళ్ళ చాటుతున్నది. వీణా వాదన ఒక తపస్సు అంటారు. నా పాలిటది నిజం తమ దర్శనభాగ్యమే. నా ఆ బాల్యసాధన, నా గురువు లనుగ్రహించిన విద్యా రహస్యాలూ ప్రతిభావంతులైన ప్రభువుల సముఖంలో ప్రదర్శించే భాగ్యం నాకిన్నాళ్ళకు ప్రాప్తమైందిగదా అని ఉప్పొంగుతున్నాను.

రాజు: ఉభయులమూ ధన్యులం. మీరాసీనులు కండి. —దివాన్‌జీ, ఉపక్రమిద్దామా?

దివాన్: చిత్తం చిత్తం.

(కొద్దిక్షణాలు వేదపండితులు మంగళాచరణ చేస్తారు. సంగీతకార్యక్రమం ప్రారంభ మౌతుంది. ఒక హిందూస్తానీ గవయ్యా వేదికపై కెక్కి మధ్యగా కూర్చుంటాడు. చేతుల్లో సొంపైన తంబురా ఉంటుంది. కుడివైపు సారంగి వాద్యగాడు, ఎడమవైపు తబలా వాద్య గాడు ఉంటారు. గవయ్యా సభావందనం చేసి, గౌడసారంగ్ కొంచెంపాటి ఖ్యాల్ ఎత్తు కుంటాడు. క్రమంగా కాలం తగ్గుతుండగా మంచి గురం చూపించి పాట ఆపి సభవైపు చూస్తాడు. సభలో హర్షధ్వానాలు—ఆ బృందం వెంటనే వేదిక దిగుతుంది)

(ఒక ముసలి ఖాన్ ఉస్తాద్ సితార్‌తో సహా వేదికపై కెక్కుతాడు. తబలా తంబూరాలతో సహా ఇద్దరు వేదికపై కెక్కుతారు. ఉస్తాద్ ఒక పావుగంటసేపు మనోహరంగా రెండు రాగాలలో రెండు గత్తులు వాయించి, కరతాళ ధ్వనులమధ్య బృందంతో సహా వేదిక దిగుతాడు.)

(మహారాజు సాభిప్రాయంగా దివాన్ వైపూ అప్పన్నశాస్త్రి వైపూ చూస్తాడు. దివాన్ అప్పన్న శాస్త్రికి సంజ్ఞ చేస్తాడు. అప్పన్నశాస్త్రి లేస్తాడు. నలభై సంవత్సరాల నిండు యౌవనంలో ఉన్న అప్పన్నశాస్త్రి ఇంకా యౌవనుడనే చెప్పవచ్చును. మంచి పుష్టిఅయిన దృఢమైన కాయ శరీరం. చెవులకు వజ్రపుపోగులు మెరుస్తూ. సన్నని పట్టు అంగరఖాతో ముఖంలో శోభ కనిపిస్తూ ఉంటాడు. కళ్ళలో పరిణతి చెందిన విద్యాప్రౌఢిమ స్పష్టంగా కనబడుతుంది. నేటి కార్యక్రమానికనుగుణంగా ముఖంలో మంచి పటుత్వం కనబడుతుంది

(వేదిక మీద తూర్పుగా స్తుతి చేసేవారూ రాగా, అప్పన్నశాస్త్రి వేదిక ఎక్కి సభావందనం చేసి కూర్చుంటాడు. శిష్యులు తంబుర శ్రుతులు సరి చేస్తుంటారు. అప్పన్నశాస్త్రి వీణమీటు అనునదం గాంభీర్యం మీద సాష్టాంగ నమస్కారం చేసినట్టు వినబడుతుంది.

(రసికులు వారందరికీ వీణపరిభాష అసలు రాకపోవచ్చును. అయినా అప్పన్నశాస్త్రి పలికిస్తున్న వీణ నాదాలు విని అందరూ సమ్మోహితులై నిశ్చేష్టులై వింటుంటారు. రాజు చాలా ఆసక్తితో వింటూ ఉంటాడు. నృత్యం చేస్తున్నట్టు వేళ్ళు తంత్రులలో నాట్యం చేస్తుండగా, వీణానాదం శంఖం ఊదినట్లు వివిధ సమయాలలో ప్రతిధ్వనిస్తూ. వాద్యం ఎడతెగని గంగా ప్రవాహంలా సాగిపోతున్నది. శ్రోతలు తన్మయత్వంలో పడి తమ్ము తాము మరచి నిశ్శబ్దంగా వింటూ కూర్చున్నారు. అతిని వేళలోని అత్యాశ్చర్యకరమైన కాలం చూసి అక్కడ కూర్చున్న వైణికులు 'ఇది నిజమేనా?' అనుకుంటూ ఆశ్చర్య పడుతున్నారు. దివాను వేదిక దగ్గరికి వస్తాడు.)

దివాన్: (మెల్లగా) శాస్త్రిగారూ, దయచేసి ఇంక ఆపండి. మహారాజులుంగారు తరవాత తాపీగా మీ వాద్యం వింటారు.

(అప్పన్నశాస్త్రి అనుదారతో వేదిక దిగి స్వస్థానంలో కూర్చుంటాడు)

రాజు: (సంభ్రమంతో) ఆశ్చర్యం! సాక్షాత్తూ సరస్వతే వాయిస్తున్నదా అని భ్రమకలిగించిన ఇటువంటి అపూర్వమైన వీణావాద్యం ఇంత కాలమూ ఎలాగ మరుగుపడిపోయిందా అని విస్మయంగా ఉంది.

సంగీత: మహాప్రభూ, సర్వతోముఖులు. కళాపోష కులూ రసజ్ఞులూ అయిన తమ వంటి ప్రభువులు తారసిల్లనందువల్లనే విద్వాంసులూ విద్యలూ అది లేనివారంతా అజ్ఞాతంగా ఉన్నట్లే!

రాజు: (సంతోషంతో) అప్పన్నశాస్త్రిగారూ, మీ వీణావాద్యం మమ్మల్ని తన్మయుల్ని చేసింది. ఇటువంటి అపూర్వమైన వాద్యం ఇదివరకెక్కడా వినలేదు. మీరు మా సంస్థానం అలంకరించి తరచుగా మీ వాద్యంతో మా వీనులకు విందొనరించవలసిందిగా ఆశిస్తున్నాను—ఏం దివాన్‌జీ!

దివాన్: చిత్తం మహారాజా. శాస్త్రిగారికి అప్పుడే ఒక ఏర్పాటైంది. వారి యోగక్షేమం విచారించడానికి అప్పుడే మనుష్యుల్ని పంపాను.

అప్పన్న: ధన్యుణ్ణి ధన్యుణ్ణి

(రాజు లేవగా అందరూ లేస్తారు. చోపుదార్లు వెంట రాజు నిష్క్రమిస్తుండగా)

[తెర]

ద్వితీయాంకం

స్థలం-వీరపురంలో కోనేటిగట్టు.

సమయం-సాయంత్రం.

* * (కోనేటి గట్టుమీద ఒకచోట నీటిమట్టంవరకూ సోపానాలువేసి ఉంటవి. వెంకటకవి ఒక సోపానంమీద కూర్చొని చుట్టకాల్చుతూ ఏదో ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు)

వెంకటకవి: ఈ పొక్క చుట్టా అయిపోతే ఇవాళ రాత్రి ఎలా తెల్లారుతుందా అని. పదణా చుట్ట ముక్క కొనుక్కుందికి కానీ చేతులో లేకపోతే ఎలా వేడడం? పొడుంగా ల్చవడం. పొడుం నిండుకోగానే, ఖాళీ పొడుంకాయ లోని ఘాటుకు ముక్కు ప్రపంచాలు. అది చెల్లి పోగానే, సరి — మహాలోభంగా పలుకుల దగ్గిరా పలుకుపట్టు యాచించి బిరం తీర్చుకుంటారు. పొడుం యాచించినా గౌరవమే. దిక్కుమాలింది, చుట్టముక్క కేలా చెయ్యి చాపగలను? శాగిరాదిలా?...అహా! అంతా డబ్బుతో సేరా! అందులో నే ఉండిగదా ఈ జీవితానికి ఇహంలో ఆనందం! అందుకే, పెద్దలూరికే నే అన్నారా?

యస్యాస్తి విత్తం స నరః కులీనః
స పండితః స శ్రుతవాన్ గుణజ్ఞః
స ఏవ వక్తా స చ దర్శనీయః
సర్వేగుణాః కాంచనమాశ్రయంతి॥

(గట్టు ఎగువనే పున్నుంచి రామశాస్త్రి ప్రవేశిస్తాడు. చెంబు చేతపట్టి, జంధ్యం చెవికిచుట్టి, గావంచా తలపాగా గట్టి, పాదరక్షలు నాడకం సోపానాలవైపు వచ్చి వెంకటకవిని చూస్తాడు.)

రామశాస్త్రి: వెంకన్నా! హారి, నువ్వట్రా! ఈ సంధ్యవేళ కూచోని ఏం చేస్తున్నావురా? ఏమిటి, ఏదో దీర్ఘాలోచనలో పడ్డట్టున్నావే!

వెంకట: (అనుమానంతో గిర ముఖం పెట్టి) ఏముందిమామా? విత్యం వచ్చేంది కైకేవా ఉన్నాను,

మావంటివాళ్లం గోలా సమస్తే ఉన్నాం—
మామా ఫకు పేమే ఏమిస్తూనూ ఉన్నాం.
తిండికి లేక పదిమంది కలంతి
తిండులాలు పతిగాము పంతి,
దొంగవాళ్ళడుసు తెల పాసంతి
కుంపెళ్లోకులు గృహా బింకంతి.

రాము: (నవ్వుతూ) ఏమిట్రోయ్ వెంకన్నా, అంత కంటికి ఈ మిత్రకుకవిత్వంలో దిగావ్! అలి తే మంచి పద్యాలైనా అల్లాలి, మంచి శ్లోకాలైనా చెయ్యాలి అప్పటి భవనగుట!

వెంకట: భ వట. భ మ! కడుపులో కాలితే చెప్పకో దానికి ఏకాటలు పెట్టి అవి వేస్తాం గాని, లక్షణం గిక్షణం ఎవరు చూస్తారు!

రాము: బాగుంది! ఇలాంటి వికవిత్వానికి నువ్వే బాధపడి పేరుపడ్డావు. సత్యకవితా పితామహుడివి! ఇదేం తిరకాసు కవిత్వంరా ఇది?

వెంకట: కవిత ఘోరమూర్తుల పుంచి కడుపుకొంటే సూత్రం మాపేరుదూ. అంటే పూర్తిఘోరంగా ఇలాపుంది మామా! ఘుమఘుమలాడుతుండే, వాల్లు గింజ లింటో పడుతూ, కడుపులో చలకదల కుండా కూచున్న వీరాధి అదృష్టవంతుల కేమీ ఈపూటకి శ్లోకాలేసుగని, ఎటువంటి ఏ ఆధారం లేక అలమటిస్తూ ఉన్న అప్పదాగికు.

రాము: నీకే మెచ్చిందిరా, రజాత్రియం ఉన్నవాడివి!

వెంకట: రాజాశ్రయం! ఎందుకు మామా, అంత సంస్కృతం పేర! రాజుగారి నౌకరీ అందూ, అక్కడ పాతుకుపోతుంది!

కత్రీ పుదికి స్నానము
ధూర్తులము వశ్యుల్ల్య. పొంటిపూటరో తిండిన్
వాతిగల బ్రహ్మచర్యము
నాకెరమూ రాజుగారి నౌకరి శాంసన్.

రాము: బలే బలే! పరిస్థితికి తగిన పద్యం అతికావోయ్! నువ్వలంకజేన్నట్టా వెంకన్నా?

వెంకట: చే చే అలా లేక! వాలాంటి వేలది అభాగ్యుల్లో ఎవడులాడ్లో! ఏమంటావా, విను: బంట్రోతుగాడికి పానల్లక్కు మూడు, సిపాయికి పానల్లక్కు నాలుగు, గుమాస్తాగాడికి ఏడున్నర, వైణికుడికి ఏడు, కోటపాటగానికి కైదు, టాణేదారుకి యిరవై, దివానుకి యాభైపాయిలూ ఇలాంటి ఆర్జాలి జీతంలో టె ఎవడికి ఓ పూటైనా కడుపు నిండుతుందో నువ్వే చెప్పదూ.

రాము: నీ పటేలో పండితులని చేర్చుకోవేం?— నువ్వు పణీనలంటూంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. మన అప్పన్న ఇక్కడు పోయిగా, గౌరవంగా బతుకుతున్నాడ్రా!

వెంకట: ఆహాఁ! మంచిదే!

రాము: మంచిలాగిలి ఇచ్చారట. పెంజీతం—అవి పాడిపెటే మాటపడ్డాన్లు బహుమానాలు. గాజ పురోహితం పదిలో రాజమర్యాదలూ—మరింకేం కావాలోయ్!

వెంకట: ఓహో హో! ఏమున్నదమ్మేం మన్నష్టం! అంతే దూడిపగాడయూద పడేటుంకోయ్ మనవాడి గతి!—మరి యిదంతా మనరాజుకు తెలిసిందా?

రాము: తెలీకుండెదా, తెలీకుండామన్నా గూడా నా! రాజుకు తెలీకుండం. వెతి సోనూ కొట్టుకొని యేడవటం, మత్సరంతో మాడిపోవటం—అహో, అహో, అన్నీ సత్యంగానే జరిగిపోయాయి.

వెంకట: ఏడిపించావోయ్ - మరిప్పుడేం చెయ్యగలడు గనక!

రాము: ఒకేయ్. నీకో తెలీని భోగవసుమా వెంకన్నా! మన రాజుసంగతి మనకు తెలీదట్రా? అమ్మ పెట్ట పెటదు, అడుక్కొని తినానివ్వ దన్నట్లు, మనవా డప్పన్నని ఇక్కడుండా నివ్వలేదు, అక్కడైనా హాయిగా బతకనివ్వడు.

వెంకట: అన్నన్నా! స్వర్గాని కెళ్లినా సవతిపోరు తప్పలేదే!

రాము: అదేంరా? అప్పుడే మనవాడు - మనూరి జట్టు లేదూ, రాత్రి బస్తాలు రెండూ నుబ్బడూను?— పిలిచ్చరిన్న పంపాడు, అప్పన్నని చిత్తుగా తన్ని పరాభవించమని పురమాయిస్తూనూ.

వెంకట: రామరామా! అన్యాయమా! నీ కేం గ్రహచారం వచ్చిందిరా అప్పన్నా!

రాము: నువ్వేం భయపడకులే. ఏమైనం దనుకున్నావ్? ఎవడో గాని, అప్పన్న కోమంచి దిన్నె - రాత్రి పాగలూ కుడిభుజంలా కనిపెట్టుకు తిరిగేవాడు - ఒకడున్నాట. వాడెలాగో పిలిచి పట్టి పట్టుకొని బాగా కసాపిడిచేసి మరీ గెంటేశాట. ఆ పూళ్ళించి, వెధవలిదనూ కాళ్లూ చేతులూ విరిగి తోకతెంపుకొని వెనక్కు తిరిగారు.

వెంకట: మంచి శాస్తే అయింది, వెళ్లిన వాళ్లకీ పంపించిన వద్యానికీ!

రాము: దీనితో రాజు మరీ మండిపడి మాడిపోతున్నాడు.

వెంకట: వానుశామ పగ!

రాము: అన్నేంవా అ నీచులలక్షణం. దొంగదెబ్బలు కొట్టి పగతీర్చుకుంటారు.

వెంకట: ఇప్పటి కెలాగో బతికి బైట పడ్డాడుగాని - ఇకముందు -

రాము: అదే నాకూ భయంగా ఉంది - పదపద. బాగా చీకటి పడిపోయింది.

(ఇద్దరూ లేస్తారు)

— తెర —

2

స్థలం వీరపురం రాజదర్బారు.

సమయం 8 గంటల రాత్రి.

(రాజు సింహాసనంమీద ఉంటారు. ప్రక్కనే దివాను రంగనాయకులు చేతులు కట్టుకొని నిలబడి ఉంటాడు. క్రింద తివాసీమీద పండితులూ, విద్వాంసులూ, పెద్దలూ ఆసీనులై ఉంటారు)

దివాన్: ఈ పది, గాజుల రైతులూ ప్రభువర్గాన్ని ఊళ్ళోకి వచ్చివున్నారు. గతరాత్రి వీళ్ళంతా దరూనా బసలో హాజరు. తమకు వచ్చిన విపత్తు నాతో మొరపెట్టుకున్నారు. మొన్న అతివర్షంకు వాళ్ళ వాళ్ళ ఊళ్ళలో అన్ని చెరువుల గట్లూ తెగి వరదనీరు పొలాలమీదకొచ్చి, ఇసకా మట్టితో నింపివేసి చేలన్నీ పాడుచేసి వేసిందట. సర్కారు సత్వరంగా లక్ష్యంచేసి అవసరమైన మరమ్మత్తులు చేయిస్తేనేగాని వ్యవసాయం సాగదనీ అందరూ ఊళ్ళొదిలి ఎటేనా వలసపోక తప్పదని ఈ రైతులందరూ నానా గోలా పెడుతూ వాపోతూరు.

రాజు: ఎవడిమీద ఆ దుష్కింపులు?—దండ్రుకు మీద నక్కలేనివాళ్లు! ఊరొదిలి పారిపోతారా? పారిపోనివ్వకండా! అన్నంపెడితే కాడల కొదవా? కళ్ళుపోతే [illegible] వాళ్ళొస్తారు. వాళ్ళకే అనురిగం చెపేపాం. ఇంకే, పిళ్ళభూమి పండితే పిలిగించి బలింట్లో పోసుకుంటారా. దివానం కిచ్చేదెవరటే? ఏ గ్రామం చెరువులు ఆ గ్రామంవాళ్ళే మరమ్మత్తులు చేసుకోలేరూ? దీని కింకెటికి కారణం మన అలుసు తనమే. వెటగాడు మెతకనైతే లేడి మూడు కాళ్ళమీద నడిచిందట! — ఏ గ్రామంలో రయితులు ఆ గ్రామం చెరువులు మరమ్మత్తులు చేసుకోవలసిందే—అలాగు హుకుంజారీ చెసెయ్యండి.

దివాన్: చిత్తం చిత్తం—అయినా—ఏ కొద్దిపాటి ఆశేనా వాళ్లకు మా పించకపోతే—

రాజు: మీరు ఎరీ పిరికివాండ్రే!—ఏందివాంటే? ఈ రయితులు వేస్తున్న పిసినారి వేషాలింత భూటా అని తెలుసునుగదా? మనం వాళ్ళమీద జాలిపడితే ఎలాగయ్యా? అన్నిటికే ఇలాగ మెత్తబడి పోతూవుంటే [illegible] అధికారమేటుం

టుంది......సరే.....ఆలోచిస్తాం......లేదో మాదో ఎటో తేల్చి చెప్తాం.

దివాన్: చిత్తం చిత్తం.

రాజు: ఇంక — మన విషయం — మన ఆస్థానంలో పండితులు చాలరు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలో వున్నట్లు మన సంస్థానంలోనూ అష్టదిగ్గజాలూ ఉండవలసిందే. మనకో తర్క పండితుడూ, ఒక వేదపండితుడూ, ఒక వేదాంతీ ఉండాలి. మంచి కవులూ ఇప్పుడు దర్బారులో అవసరం. మా వంశ చరిత్ర వ్రాయించవలసి ఉంది.

రామశాస్త్రి: (జనాంతికంగా వెంకటకవితో) మును పటివాళ్ళే మాకు ఇళ్ళు పట్టుకు అడుక్కు తింటూ ఉంటే, పంతొకంకోసం పంగాం వెళ్ళాడట!'

వెంకట: (అట్లే రామశాస్త్రితో). తిన్నవాళ్ళే మెడ పట్టుకు గెంటేస్తూ ఉంటే ఎవడొస్తాడీ సంస్థానానికి!

రాజు: ఏమంటున్నారు రామశాస్త్రి?

రామ: ప్రభువుల ఆలోచన దివ్యంగా ఉంది. అవశ్యం పండితుల నాహ్వానించవలసిందే.

వెంకట: అగ్రహారాలిస్తామని ఆశ చూపిస్తే అందరు పండితులూ అమాంతంగా వాలిపోతారు

రాజు: అబ్బెబ్బెబ్బే! ఆ మాటనకయ్యా, వెంకటకవీ! ఇతర సంస్థాన పద్ధతులు మనకెందుకు మన సంస్థానంలో మటుకు అలాంటి మాన్యాలిచ్చేవరకు లేవు. ఇకముందు పెట్టదల్చుకోనూ లేదు — అందరికీ తెలిసిందే.

దివాన్: మరో విషయం మనవి చేసుకుంటున్నాను. నిన్న రాత్రి నా బసలోకి ఒక దాక్షిణాత్య వైణికుడు వచ్చి రాజదర్శనం చేయించమని వేడుకున్నాడు.

రాజు: (తెల్లబోతూ) ఆ! ఏమన్నారు?

దివాన్: చెప్పాను — 'ఇప్పుడు రాజదర్శనం కష్టం, అయినా మనవి చేసి తరవాత చెబుతాను' అని అంటూ, అతనికి సత్రంలో బసఏర్పాటుచేశాను. మరో విషయం ప్రభువులకు మనవి చెయ్యవలసి ఉంది.

రాజు: చెప్పండి.

దివాన్: ఈ దాక్షిణాత్య వైణికుడు సంచారం చేస్తూ విక్రమపురం కూడా వెళ్ళాట్ట.

రాజు: మన అప్పన్నశాస్త్రి అక్కడే వున్నాడుగదూ? అతడికీ యితడికీ పటపటాయింపు అయింది కాబోలు.

దివాన్: నిజంగా ఆ వైణికుడే చెప్పేతీరుంటే విరాళి ఉత్తరాది వైణికులు ఒట్టి లొల్లాయిగాళ్ళనీ, వాళ్ళకి తెలివిలేని పల్లెటూరి బొంతలనీ, వీణకు పట్టు గావే సంప్రదాయమే తెలియక జండాలాగు ఎత్తిపట్టి ఏదో పాడిపాడిగా వాగేస్తూపోతారనీ, దాక్షిణాత్య వైణికులే నిజమైన వీణ సంప్రదాయం తెలిసినవాళ్ళనీ వాళ్ళ ప్రాంతాలలో అనుకుంటూ ఉంటారట. ఈ గర్వం ఈ వైణికుడికి బాగా ఉందేట.

రామ: మన పండితులు కేవలం కూపస్థమండూకాలై పోబట్టే ఇలాంటి అపవాదులు పసెగలిస్తున్నది.

దివాన్: ఇంకా వినండి. అతడి చోహాటకు తగట్టుగా కొన్ని సంస్థానాలలో వైణికులు అతని చేతిలో చిత్తయిపోతూ వచ్చారట. ఈ విజయగర్వంతో అతడు విక్రమపురం వెళ్ళి రాజాను సవాల్ చేశాడట. రాజా సభ ఏర్పాటుచేసి అప్పన్నశాస్త్రిని ఈ దాక్షిణాత్యుడికి పోటీ పెట్టాడట.

రాజు: మా కోటకే తిట్టుతున్నది. మనం అప్పన్నశాస్త్రిని మన్నా చెయ్యడం పొరపాటేమో!

వెంకట: (తనలో) చెయ్యి కాలింతర్వాత ఆకులు పట్టుకున్నట్టుంది.

రాజు: ఏమైంది ఆ పోటీ?

రామ: మహారాజా ఊహించలేరా? అనేకులూహించినదే కాకూ అప్పన్నశాస్త్రికి సమానమైన చెయ్యి లేదు, మరింత వేగం పుట్టలేదు.

దివాన్: నిజమే రామశాస్త్రిగారూ. మూడు రోజుల పరీక్షలో — రాగంలో ఒకరోజు, తానంలో రెండోరోజు, పల్లవిలో మూడోరోజు — అప్పన్నశాస్త్రి వీణ గాండీవం లాగ మోగుతూ అపురూపమైన సంగీతం అందించిందట — ఆ వీణ — దాక్షిణాత్యుడు చెప్పిన మాటలే — పేలవంగా వినబడుతూ వచ్చిందట — అదీ సభలో అందరికీ కనబడలేదట! అతడి కడి రోషపు పంథానం చూసి రాజుగారికి చాలాటంగా సభలో నవ్వేసరికి ఆ విద్వాంసుడు చిన్నబుచ్చుకున్నాడట! అప్పన్నశాస్త్రి కనర్చిన హస్తకౌశలం, గురం, చేతిపటుత్వం చూసి అతను 'ఆహా ఆహా, రాక్షస హస్తం! మా దేశంలో ఈ హస్తకౌశలు లేనే లేవు!' అంటూ ఉండె కొట్టుకున్నాడట. ఐనా రాజు అప్పన్నశాస్త్రికి ఐదు మాట వరహాలు దరిదిస్తూ, ఈ దాక్షిణాత్యుడికి మాట పదివేలిచ్చి సాగనంపాడట.

వెంకట: అయితే ఈ దాక్షిణాత్యుడక్కడ పరాభవం పొందాడు కదా, మరి మన ప్రభువుల దగ్గరికెందుకు వచ్చినట్టు?

రామ: అందుకే పిలో — అందకపోతే కాళ్ళు పట్టుకుందుకి.

రాజు: బాగా అన్నారు రామశాస్త్రి!

దివాన్: ఇప్పుడు మన ప్రాంతం వైణికులకంటే ఈ దాక్షిణాత్య వైణికుడికి గౌరవం ఏర్పడినట్లు

ఇక్కడి శిరపురంలో ఒక వైణిక విద్వాంసు డున్నాడని తెలిసి. రాజదర్శనం చేసుకొని, ఆ వైణికుని వాద్యము వినాలని అతనికి కుతూహ లంగా ఉందట.

పరవన్న: విద్వాంసా ఇతని అంతర్యం గ్రహించా రా ప్రభువులు? ఇతగాడికి తెలిసిపోయింది— ఇక్కడ వైణికుడు లేడని, ఇతని వాద్యం పరీక్ష చేసిన తర్వాత ప్రభువులదగ్గర మంచి బహు మానం లాగవచ్చునని యెత్తు వేశాడు.

ఒక రాజోద్యోగి: ఈ సందర్భంలో ప్రభువులతో ఓ విషయం మనవి చేసుకోవాలని వుంది.

రాజు. ఏమిటో చెప్పండి,

ఉద్యోగి: దారంతేగు మహారాజా. మన అప్పన్న శాస్త్రి మళ్లీ మామూలుగా వచ్చేస్తే—

రాజు: అది గొప్ప చిక్కేనయ్యా! అతనిని మేమే స్వయంగా పంపించివేశాము!

వెంకట: (తనలో) తగ్గించడానికీ, దండించడానికీ విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నారని చెప్పరేం?

రాజు: అలా నిందవలసిన పనేముంది —దివాంజీ!

దివాన్: చిత్తం చిత్తం.

రాజు: ఈ దక్షిణాగ్యుడికి పాతిక రూపాయిలూ, భత్యఖర్చు క్రింద అయిదు రూపాయిలూ ఇచ్చేస్తూ, మేం రాచకార్యాలలో మునిగి ఉన్నామని, సంగీతం వినలేకపోతున్నామనీ చెప్పి పంపివెయ్యండి. ఆరు నెలల తరవాత రాజ దర్శనం చేసుకోవచ్చని చెప్పండి

వెంకట: (తనలో) వీపుమాట వినపారో గిచ్చి పంపే స్తున్నారు.

దివాన్: ప్రభువులు దివ్యమైన సలహా ఇచ్చారు!

రాజు: ఇంక—సింహాచలం సంగతి. ఎలా మటుమాయ మైందన్నారు? వెన్నంటి రాకుండా చేసి?— ఏం దివాంజీ?

దివాన్: (స్వగతం) సింహాచలానికి కొరుకు, నాకే ఉరి పడుతోంది. శీఘ్రంగా ఉదిక పట్టా కూడా—ఈ వేళ దివాన్‌గిరీ ఎంతో శీఘ్రంగా ఊడిపోవాలేటు అతి వంటించి. (ప్రకాశంగా) చిత్తం చిత్తం.

రాజు: ఏమిటో నీళ్లు నమిలేవేం దివానీ! మన సంస్థా నంలో ఇలాంటి విపరీతం ఎప్పుడేనా జరిగిందా? కళలేని గానిదిలా కాకుండా! ఏమయ్యా, ఎవ రైనా ఆమెయింటికి కాపలాగా ఉండే వాళ్ళో చెప్పండి—శిక్ష విధించేటాం!

దివాన్: చిత్తం చిత్తం—పాపయ్య అక్కడే కైవా రుగా ఉండేవాడు.

రాజు: వాడిలా జుట్టుపట్టుకు తీసుకురండి—ఎవ రిక్కడ?

దివాన్: పాపం పాపయ్య పాముకరిచి మొన్ననే చచ్చి పోయాడు.

రాజు: ఎగదొలా నష్టమేం మనమనిషి మటుమాయమై పోయిందిగదా!—దివాంజీ, హుకుం జారీ చెయ్యండి—దివితో సంబంధమున్న వాళ్లంద రికీ ఐదేసి రూపాయిలు జుల్మానా వేశాం.

వెంకట: (తనలో) అపులవాళ్ల జీతమే నెలకి పావ లక్కవ మూడు!

దివాన్: చిత్తం చిత్తం—బహుశా ఇలా జరిగి ఉంటుంది. ఆ బొజాని సింహాచలం. ఆమె యింటికి కొత్తగా ఉత్సవంగానే ఆమె కొదుంబార్ని పెరటితోటను వారిపోయి ఉంటుంది మూడునెలలు పోయిన తరవాత గాని ఆమె పరారీఅయినట్లు తెలియలేదు. ఈ సంగతి ప్రభువులవారికి అప్పుడే మనవిచేశాను.

రాజు: జరిగిపోయిన సంగతి అటుంచండి. ఆమె ఇప్పు డెక్కడ ఉంటున్నదో, మనుషుల్ని పంపి కూపీ తీయించండి.

వరద: ఆమె—సింహాచలం—పెద్దిలరం సంస్థానంలో ఉన్నదట. గొప్ప వైరాగ్యం పుట్టుక వచ్చిం దట. ఆమె కిప్పుడు. ఇప్పుడామె నరికట్టెట్ట డమే మానుకుందట. పెద్దిలరం రాజుగారు ఆమెకి ద వృత్యశాలల స్థాపించి ఆ చేకులకు శిక్షణ ఇమ్మందట.

రాజు: వింటున్నారా? ఏమయ్యా, మరి ఇంతకు ముందే మాతో చెప్పలేదేం?

వరద: ఏది. నిన్న శిగదా నా తెలిసింది. ఈమధ్య నే నూ వీధులకు ఆ ప్రాంతాలలో సంచారంచేసి నిన్న వెళ్ళాను. సింహాచలం మాణిక్యం మంచి మర్యాద చేసిందట. అర్ధనూట పదహార్లూ, ఒక చాప్రా ఇచ్చి గౌరవించిందట

రాజు: (పరమ మతిగ్రంతో, తలతాటిస్తూ) అల్లో! దావీదుగారు!... సరే సరే... మనదగ్గర కెలా రక్షించారో చూడాం... మొదట అప్పన్న శాస్త్రి... తరవాత ఆమె... పెద్ద తిరుగు తెంగమే పన్నినట్టుంది... దివాంజీ, లోపలికి రండి, మాటాడవలసి ఉంది. (రాజు లేస్తుండగా)

—తెర—

3

స్థలం – పెద్దిలరం సంస్థానంలో నృత్యశాల.
సమయం – ఉదయం.

* (పెద్దహాలు. ఒక ప్రక్కగా గదులు. హాలులో నేలమీద పరిచిన జంబుఖానా పైని మార్దంగి కుడు సీతయ్య తొనుగోలు ఎలికే వెంకట్రత్నం, ఉమ్మతి త్రి శ్రుతివేసే నారయ్య కూర్చొని ఉంటారు. గదిలో నుంచి సింహాచలం ప్రవే శిస్తుంది. నడివయస్సు సమీపిస్తున్నా. ఆకా అణుమాత్రమూ తగ్గని అందమైన విందు

విగ్రహం. మెడలో ఒక గొలుసుతప్ప మరే ఆభరణాలూ ధరించదు. మిశ్రమవర్ణం చీరకట్టి, పాదాలంటు నడిక తోడిగి. తల నున్నగా దువ్వుకొని, పాపిడి చేసుకొని ఉంటుంది. మాట్లాడుతున్నప్పుడు మందిరంలో పలుకుతున్న పిల్లనగ్రోవిలా వినబడుతుంది.)

సింహా : అంతా సిద్ధమేనా వెంకటరత్నంగారూ?

వెంకటరత్నం : సిద్ధంగా వేచి ఉన్నాం.

సింహా : పిల్లలందరూ వచ్చారా?

వెంక : వచ్చి లోపలే కూచున్నారు.

సింహా : ఇంక ప్రారంభిస్తామా?...ఇదిగో. చూడండీ, మహారాజులుంగారు రాగానే మీరందరూ చేతులు జోడించి వంగి నమస్కారం చెయ్యాలి. ఎవరిస్థలంలో వాళ్ళుండి నృత్యం చెయ్యాలి. పిల్లలతో గట్టిగా చెప్పండి క్రమశిక్షణ అవసరం సుమండీ! అందరూ సక్రమంగా మెసలాలి. జ్ఞాపకం పెట్టుకోండి. అదుగో, రాజావచ్చేశారు లెండి.

(రాజా హాలులోకి ప్రవేశిస్తారు. వెనకగా ఇద్దరు సిపాయిలూ, ఒక పండితుడూ ఇద్దరు ముగ్గురు ఉద్యోగులూ ఉంటారు. రాజా ప్రవేశించగానే వందనశాలలో అందరూ లేచి నిలబడతారు. చేతులు జోడించి శిరస్సులు వంచి నమస్కరిస్తారు)

సింహా : (చేతులు జోడించి) ప్రభువులకు సుస్వాగతం. (ఆసనం చూపుతూ) ఆసీనులు కండి.
(రాజా కూర్చుంగానే ఇతరులూ కూర్చుంటారు).

రాజా : చాలా సంతోషం సింహాచలం! నీ నర్తనశాల చూడాలని ఎన్నాళ్ళనుంచో అనుకుంటూనే ఉన్నాం. ఈపూటకి తీరుబడైంది.

సింహా : ప్రభువుల కటాక్షం మామీద ఎప్పుడూ ఉంది. ప్రభువులు కళాపోషకులన్న కీర్తి నగరానికంతటికీ మారుమ్రోగినదైన ఈ వందనశాలే వేనోళ్ళ చాటుతున్నది.

రాజా : నిజం చెప్పాలంటే, సింహాచలం—మీమీ అనుకోకు మీ నృత్యశాల పెట్టమని నువ్వు మమ్మల్ని ప్రారంభించమన్నప్పుడు నీ మీద నాకు అంత నమ్మకం లేకపోయింది. 'ఈమె ఏదో రొండవారి విధి వీరం పనుకు కొంటోంది' అనుకున్నాం.

సింహా : (నవ్వుతూ) అది ప్రభువులదోషం కాదు. నృత్యం నేర్పి ఊరూరా తిరిగి ప్రదర్శన లిచ్చే స్త్రీని గురించి అటువంటిది. ప్రభువుల భావన సహజంగానే. పీఠికమీద చంద్రాయణం ప్రయోగించినట్లు, మహాపండితులచేత నన్ను అమూలాగ్రంగా పరీక్ష చేయించి గదా—

రాజా : (మందహాసం చేస్తూ) ఏమి చెయ్యమంటావు మరి? తెలిసీ తెలియని వయస్సు కళాకారులమధ్యలో ఈ దుర్గావతి మా సంస్థానంలో ప్రవేశించావు. లలితకళలకు దేశమంతటిలోనూ ప్రఖ్యాతికన్న సంస్థానం మాది. ఇప్పటికే పండితులు, గాయకులు, వైణికులు, మార్దంగికులు దేశంలో ఏయే రాజాస్థానాలలో మంచి సన్మానాలు పొందిన విద్వాంసులే. అందుచేత అంత తీవ్రంగా నిన్ను పరీక్షించవలసివచ్చింది. ఆనాడు నీ విద్యచేత మమ్మల్ని మెప్పించావు. మందిరంలో పాడిన పిల్లనగ్రోవిలాగ నీ గాత్రం మనోహరంగా ఉంది. అభినయంలో నువ్వు చూపిన సౌకుమార్యం, సౌశీల్యం, సౌష్ఠవం, సౌందర్యం, కాలం ఇన్నింటినీ మించిన భావపటిమ రసభావన అద్భుతంగా ఉన్నది. నీకు నువ్వేసాటి, సందేహం లేదు.

సింహా : అంతేగాని ప్రభువుల వాత్సల్యం నామీద అలా ఉంది.

వెంకటరత్నం : ఈ నృత్యశాలలో ఇంకెంత కాలం శాస్త్రనిరూపమైన ఈ జ్ఞానతత్వం నిలబడు తుందో అని అనుమానంగా ఉంది ప్రభూ.

రాజా : నిజమేననుకో. అప్పుడే కళాకారులమీదికి గాలిపోటు పడుతున్నది.

వెంకట : నర్తనం — నృత్యమన్నమాటే ఏమిటి — లలితకళలన్నీ శాస్త్రంనుండీ ద్వాదశేంద్రియాలు అవలంబించగా కృషి చెయ్యా లిగదా. అప్పటికీ ప్రదర్శనలిచ్చే అర్హత అబ్బుతుందో లేదో అనుమానమే.

సింహా : అనగా—నృత్యగీతవాద్యాలు జీవితలక్ష్యంగా సాధనచేస్తేగాని ఏదో ఒక కొలిక్కి రావన్న మాట.

వెంకట : నృత్యాభినయాలు ఏహాలశాలలో నేర్చి, ఏడాదో రెండేళ్ళో కృషిచేసివచ్చేస్తే, రెండు మూడు కుప్పిగంతులు వెయ్యడమూ; అటూ యిటూ చేతులు తిప్పడమూ తప్ప ఇంకేం అబ్బుతుంది— కాకినృత్యం, పిచ్చినృత్యమూను!
(రాజా పకపక నవ్వుతారు)

సింహా : ప్రభువులు సెలవిస్తే, నేం చెప్పేదేముంది?— ఈకాలంలోనే నృత్యగీతవాద్య లక్షణం సంప్రదాయాలు చెప్పే ఒకట లలితకళలు లుప్తం అయిపోతున్నాయి ఇది ఈ నాటికా?

రాజా : మీ ఉద్దేశం నిజమే తెలుస్తూనే ఉంది. కాని, రానున్న కాలంలో—

వెంక : ప్రభువులు తమ స్త్రీ ఒక్క మాట మనవి చేసు కుంటాను. కళాకారులలో లోకం అనుకుంటున్న అకీర్తికి కారణం ఏమిటి? బాధ్యత ఎవ్వరి?

కళావంతులవారి దగ్గర మంచిమాత్రమూ కాదు. నిజమేమంటే, నృత్యప్రదర్శనలకు వచ్చే పురుషులలో నూటికి ముప్పాతికమంది ఆనందించేది నృత్యంలోని శాస్త్రవిషయమూ లెంకమాత్రమూ కాదు. వ్యక్తి శరీరసౌష్ఠవమూ, మొదలైనవే వారి నాకర్షించేవి. దాఖలా చూడాలంటే కేవలం పురుషులచేతనే నృత్యాభినయ ప్రదర్శన లిప్పించి చూడండి ఎందరు ప్రేక్షకులు వస్తారో చిత్తగించండి.

రాజా : (నవ్వుతూ) బాగా చెప్పారయ్యా! నటకులు చేసినట్లు ఆడవేషం వేసేటప్పు, మొగాడు అభినయనృత్యాలు చేస్తే వీధిలో వెలుగుబంటి ఆడుతున్నట్లే ఉంటుంది స్త్రీలకే నృత్యం స్వభావసిద్ధంకదా.

వెంకట : కళావంతులకులాలు క్రమంగా నశించినా, ప్రజలకు నృత్యప్రదర్శనలమీద పిపాస తగ్గదు. మరి కళావంతులు నశించారు కదా, అందుచేత—

రాజా : పరిణామం తెలుస్తూనేఉంది ముందుముందు— ముఖ్యంగా పురుషుల ప్రోత్సాహంవల్లే—సంసార స్త్రీలే నృత్యం అభ్యసించడానికి పూనుకుంటారు. ముందు జరగబోయేదీ మనకు తెలుస్తూ ఉంది. ప్రతి ఊళ్ళోనూ నృత్యశాలలు వెలవవచ్చు. సంసారస్త్రీలూ, బాలికలూ ఈ నృత్యం కేవలం వెర్రిగా అభ్యసించనూ వచ్చు.

వెంకట : మరి—పురుషుల స్వభావం మారబోదు కదా? నృత్యం రంజించాలంటే వృత్తిగా పెట్టుకొని సాధన చెయ్యాలి కదా? నృత్యవృత్తి సంసార స్త్రీలపాలైతే, మరి కళావంతులకు వచ్చిన—

సింహా : మహారాజా, కాలవశాన మంచిచెడులు ఎలాగూ రాకేవస్తవి. ఇప్పటికే మాత్రం మా కళావంతుల కుటుంబాలకు భయంకలిగి ఈ విద్య మానుకుంటున్నారు.

రాజా : ఔనౌను. ఈ విపరీత పరిస్థితులు ఇతరవిద్యలలోనూ వస్తున్నవి. గాన వాద్యంగాది సంగీత విద్యలు దశకబారు చేతికి పద్ధతులలోకి దిగజారుతున్న చిహ్నాలు కనబడుతున్నవి.

వెంకట : ఈ అభిరుచులన్నీ అన్యప్రాంతాల నుంచి దిగుమతి అవుతున్నవే. అన్యప్రాంతీయులను అనుకరించడం ఒక వెర్రిగా పరిణమిస్తున్నది.

రాజా : సరే సరే. ఎప్పుడో జరగబోయేదానికి ఇప్పటినుంచీ బెంగెందుకు? మా పూర్వులూ, ఇలాగలా అనేకం లక్షణగ్రంథాలు వ్రాసి, ప్రచురించి వ్యాప్తిలోకి తెచ్చారుగదా. అవన్నీ ముందుతరంవాళ్ళు చదువుకొని ఆనందించనివ్వండి.

వెంకట : ఇప్పుడిప్పుడే గ్రంథాలు అచ్చొత్తించడం ప్రారంభమైంది.

రాజా : అదే, అదే. మనతరంలో లలితకళలు క్రొత్తరూపంలో సాగుతున్నవి. ముందుముందు వచ్చే వాళ్ళ సంగతి ఇప్పుడిప్పుడే ఏమి చెప్పగలం? —ఏదీ పిల్లలచేత కొద్దిగా—

సింహా : వెంకటరత్నంగారూ, పిల్లలను తీసుకురండి. (వారందరూ ఉమ్మడిగా స్తుతి చేస్తారు. సీతయ్య మద్దెలమీద వరసలు ఎత్తుకుంటుండగా

—: తెర :—

4

స్థలం – విక్రమపురం ఊరు సమీపంలో ఉన్న పూలతోట, సమయం సాయంకాలం.

(విక్రమపురం రాజాగారూ, అప్పన్నశాస్త్రి ప్రక్క ప్రక్కగా పూలబాటలో నడుస్తూ ఉంటారు. వెనకగా కొంచెం దూరంలో ముగ్గురు ఉద్యోగులు నడుస్తారు వారి వెనకగా సాయుధులైన సిపాయిలు నడుస్తారు)

రాజా: శాస్త్రీజీ, మా సంస్థానాలన్నీ చాలావరకు వర్ధించినవి. దివ్యభోగాలనుభవించాం. విద్యార్థులను రక్షించి వారి కుపాధులు కల్పించాం. విద్యా బృహస్పతులతోనూ, గానగంధర్వులతోనూ, నాట్యకళాకారులతోనూ మా సంస్థానం కీర్తిశోభించింది. ఇక్కడ జగత్ప్రసిద్ధిచెందిన జ్యోతిష సిద్ధాంతులున్నారు. స్తంభనాటకకులు కలిగిన మంత్రశాస్త్రవేత్తలున్నారు. ప్రతిభావంతులైన నటకులూ నాటకకర్తలూ ఉన్నారు. (నవ్వుతూ) మేమూ నటకులమే! నాటకకర్తలమే!.

అప్పన్న : అంతేనా? ప్రభువులు సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞాధురంధరులే! మా వంటి అల్పులం ఎన్ని జన్మలో తపస్సుచేసి, ఉపాసనచేసి, ఈ జన్మలో విష్ణుసంభూతులు తమ ఆశ్రయం పొందగలిగాం. నా జీవితంలో క్రిందటిఏడు ఒక చెడ్డకలగా జరిగిపోయింది బొంతకుప్పలమీద పారే సామాన్యుడిని తూలికాతల్పం మీద శయనింపజేశారు ప్రభువులు. చారూ అన్న మెతుకునవాడికి కళ్యాణభోజనం సమకూర్చారు. ముప్పై తిరుమనుతిక పందిలు కట్టకొనిమాట అలవాటుతప్పించి ఉప్పాడచాపులే యిచ్చికట్టించారు. సాదు కొంపలలో పడి ఉండేవాళ్ళయి భవనాలలో మసలు భోగం పట్టింది—నా కేనా? నా వంటివాళ్ళెందరికో!.

రాజా: (ముఖంలో తృప్తికనపరుస్తూ) ఏదో... మేము మంచికో చెడుకో... పండిత పోషకులమనిపించుకున్నాంగదా—అందుకు ప్రతిఫలమూ

అందుకున్నాం. పండితుల సాంగత్యంలో సంతోషమూ పొందాం, విజ్ఞానమూ పొందాం... సరే. అదలాగుండనిండి ఇక్కడికి విచ్చేసినందుకు ఔత్సుక్యమేమో గ్రహించారా?

రాజు: రాజప్రాసాదాంతర్భాగంలోని రహస్యాలు మీ కెలాగు తెలుసును ప్రభూ?

రాజు: (నవ్వుతూ) ఎంతసేపూ ప్రత్యాయా. స్వర సాధకునూ చెవూ తీవెంచుకొని తిరిగి ధ్యానంగా తన్మయత్వంలో పడిన గాయకులకు రాజదర్బారులో నిత్యమూ జరిగే ఏతులూ, వివాదాలూ, బుర్రమీసాలూ, మెరికలూ, మంత్రాంగాలూ మారణహోమతంత్రాలూ, పన్నిపొత్తులూ, పాము పగలూ—కుటిల నీతులూ—రాజ హృదయమూ, దృష్టి, వినికిడీ మార్పు విశ్వాసము లూ ఎలాగు బోధపడుతాయి? కటిక నేల మీద కూర్చొని కూనిరాగం తీయనే బంటైనా హాయిగా పడుకుంటాడు. పారాయినా, నిలబడే సిపాయి నిద్రపోతాడు. పాటాలు వల్లె వేసినా నే విద్యార్థి పడుకుండిపోతాడు. కాని, హంసతూలికా తల్పంమీద శయనించినా, సేవకులు సపర్యలూ చేస్తున్నా రాజుకు మాత్రం ఒక్క క్షణమైనా శాంతి. కిరీటధారి బ్రతుకు కత్తుల బాట. ఎప్పుడూ బిగుసు బిగుసే నమ్మండి. (అప్పన్న శాస్త్రి నోరు తెరిచి ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ ఉంటాడు) శాస్త్రి. వినండి కోటలో మా దాయాదులు కొందరు చేరి, మాతో పైకి మహామంచిగానే మెసులూ, లోలోపల మాత్రం గోలకే ఉద్యమాలు లేపుతున్నారు. అయితే మేము జాగ్రత్తగా ఉండలేము. ఎప్పటికప్పుడే వాళ్ళ ఎత్తులన్నీ గ్రహించి వేస్తున్నాం. కాని—ఎప్పుడో ఒకప్పుడు—అదంతా మీ కెందుకులెండి. (లోపలి జేబులో చెయ్యి పెట్టి, ముత్యాలహారం పైకి తీసి) చెయ్యి చాపండి.

అప్పన్న: (మతి పోయినట్టు చూస్తూ అప్రయత్నంగా దోసిలి పట్టి) నావంటి అల్పుడికి—

రాజు: (అప్పన్న శాస్త్రి దోసిటిలో హారం ఉంచుతూ) భద్రంగా ఉంచుకోండి. మేము ముత్యం పెట్టిన బంగారు రేకుమీద మీ పేరు చెక్కించాం. చూసుకోండి

అప్పన్న: (హారం కళ్ళకద్దుకుంటూ) ప్రభువుల కీర్తిగా వాక్పతిత్వం తెలియజెయ్యడమే—

రాజు: పరువేల దూరాన ఉల్లవించిన ఈహారం. మీ విజ్ఞాన సంపత్తి మా హృదయం ఆనందించింది. మీవిద్యకు తగిన పారితోషికం మేమేమి ఇవ్వగలం? ఇక్కడే మీ కెందుకిస్తున్నామో తెలిసిందా? తోటి విద్వాంసులకెల్లప్పుడూ, మా

దాయాదుల కళ్ళపడ్డా అసూయలు విశ్వాస శత్రువులౌతారు. హారంభద్రం.

అప్పన్న: మహాప్రసాదం. విద్యలలో బృహస్పతినీ, ధనంలో కుబేరుడినీ, దాతృత్వంలో బలిచక్రవర్తినీ మించిన ప్రభువులకేమి చెప్పగలను?... ప్రభూ... ఒక్క విషయం మనవి చేసుకోవాలి.

రాజు: చెప్పండి సంకోచమెందుకు?

అప్పన్న: శివ వింగడే, సురామహోదధిలో పడ్డావని సంతోషిస్తున్నా వాకింకా శివపిపాస వదలలేదు.

రాజు: (నవ్వుతూ) శాపనవాని కెప్పుడూ పిరికితనం పోదు. మా ఆశ్రయంలో ఉన్నవాడివి నీకేం భయమెందుకు?

అప్పన్న: అతిలిపక్వకులు పరశుస్వభావులైతే ఏ బాధా లేకపోవును కాని ఎదురుదెబ్బ కొట్టగా వాళ్ళు. దొంగదెబ్బలు కొట్టి దుఃఖం తీర్చుకుంటారు. పూర్వవిషయం ఒక్క ప్రభువుల కిదివరకే తెలుసు. ఈ దుష్టులవ్వడే రెండుసార్లు నామీద చెయ్యి చేసుకున్నారు.

రాజు: మీరేమీ భయపడకండి. ఇద్దరు సిపాయిలను నియమిస్తాం, మిమ్మల్ని కంటికి రెప్పలా కాపాడుతుంటారు.

అప్పన్న: చిత్తం చిత్తం.

(రాజు దీర్ఘాలోచనలో పడతాడు. అప్పన్న శాస్త్రి రాజు వైపే చూస్తూ ఉంటాడు)

రాజు: శాస్త్రి...... శాస్త్రి... మా జాతకాన్ని బట్టి మా స్థితి... ఇంకేముంది అక్కడి కాలం మా ఆయుష్షు అట్టే...... గండాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఇవాళో రేపో గండం వచ్చి పడుతుంది. మీ లాంటి వాళ్ళ శ్రేయస్సు. స్వేచ్ఛగా, విశ్రాంతిగా, నిష్పూచీగా, యధేచ్ఛగా సంతోషంతో మీ జీవితం గడిపేస్తున్నారు.

అప్పన్న: సమ్రాట్టులు తమవంటి ప్రభువులలా అవమానపడతారా? ఒక్క మంత్రి చెప్పు చేతుల జీతగాళ్ల కొట్లాటలు, కళావిహీనులు ప్రభువులు మావంటి కళారాధకుల కెందరికి ఆశ్రయమిచ్చారు? ప్రభువులు శివుని అవతార పురుషులని ప్రజలందరిలోనూ గాఢ విశ్వాసం ఉంది.

రాజు: (మందహాసం చేస్తూ) ఏమిటో... ప్రజలు వెర్రివాళ్ళు... శాస్త్రి... ఈ విద్యనిన్నటికే ఇక ముందు ఏమి సంభవిస్తుందో అని భయంగా ఉంది. (అప్పన్న శాస్త్రి మాటాడకుండా రాజువైపే చూస్తూ ఉంటాడు.) అప్పుడే భోగలాలసులై—ధనంచాలక—రాజులు పట్టించి తిరిగిపు పైమీద కలోపాసకులకే స్వస్తి చెబుతున్నారు. పాపం వాళ్ళందరూ గ్రామాలమీదపడి దరిదాపు

మురిపిస్తుంటున్నారు. పేర్కొనిన పాటకు తేలా వలె, గ్రామాలకు వెళ్ళి. 'రఘునగరి జన్మస్థలమయుడా' అని గేయమును ప్రారంభిస్తూ పల్లవి పాడి మూడు తూముల కెంపెసల ధాన్యం గింజలు సంపాదించే యోగం ముందు ముందు పరిపాటై పోతుంది.

అప్పన్న: బాగా శెలవిచ్చారు ప్రభువులు. వారిమధ్యలో వెనీడ్లూ కూడా పలెటూళ్ళో ఒక గంట 'రామ నా చెంగువాలో' అన్న ఊరూ పాట వీణమీద వాయిస్తూ పాడితేనే గాని కాఫీని అటుకులూ ముట్టేగనేటూ దొరకలేదట!

రాజు: ఇంతే కాదు. గలివాటం చూసి అంతిమకాలంలో నే ఈ రాజుల ఉనికి ఎగిరి రానున్నది. అప్పుడే ఒరిస్సాలోనూ, బస్తరులోనూ కొన్ని సంస్థానాలను బ్రిటిషు సర్కారు కబళించి వేశారు — ఏదో ఒకసాకు చూపించి. రాజులే లేకపోతే, రాజపోషణలో వృద్ధి పొందుతున్న ఈ విద్యల గతి ఏమవుతుందో!

అప్పన్న: దగ్గరాపు అన్ని విద్యలూ, అత్యున్నతస్థితి అందుకోలేకపోయినా, అంతో యింతో ప్రజాదరణ పొందగలుగుతాయి. వీణకే ఏమౌతుందో అని భయంగా ఉంది మహాప్రభూ. శ్రీమంతు లాదరించదగిన వీణ చిల్లర మనుష్యులకు రుచించదుగదా! ఆశ్రిత పక్షపాతులూ, బంధుప్రియులూ, వ్యక్తుల పోషకులదగ్గిర వైణికులు పడి వలిగి, అనాదరణవంటి అవమానాలే పొందవలసి వస్తుందేమో అని అనుమానం వేస్తున్నది. చిరకాలం గురుకులవాసం చేసి, దీక్షతో, నాళ్ళు హూనమై పోయినా సాధకం చేసేగాని ఒక కొలిక్కి రాని ఈ వీణమీద. ప్రభువులు శెలవిచ్చినట్లు 'రఘునగరి జన్మస్థలమయుడా' వంటి పాటలు వాయిస్తూ సభాంపాలు పారితోషికం పొందేకంటే, కుమర్తగా కాలంతో కాయితాలు గీస్తూ పొట్ట పోషించుకోవడమే మా తిరువాతి వారికి మంచిది.

రాజు: నిజమే నిజమే. కొంతకాలం వీణకు సాధ ప్రభుత్వం తప్పదనేట్లు తోస్తున్నది... చీకటిపడింది. పదండి దిగుదాం.

— తెర —

5

స్థలం — అప్పన్నగారి సుబ్బయ్య యింటిముందు.
సమయం — రాత్రి 12 గంటల తరువాత.
(నల్లకోడీలూ, తెలటి బనీనూ వేసుకొని, ముఖాలకూ ముంజేతులకూ కలువులు పులుముకొని రంగడూ సుబ్బడూ ప్రవేశిస్తారు)

రంగడు: ఏం చెండికో సుబ్బా?

సుబ్బడు: మంకెపువ్వులు నా దురూగా పరిశీలిస్తున్నా, రంగా!

రంగ: మక్క లాభైందన్నట్లా. గాడిదకొడకా?— పల్లకి చెప్పలేవూ?...ఆఁ, ఏంటన్నావ్? ఏంటి — శేషయ్య —

సుబ్బడు: ఒరే, తిడితే నేను పడనుసుమా. తొత్తు కొడుకు! నాకొక్క సమిచ్చింకంటే —

రంగ: ఓరి వల్లకోరా. శేషయ్య మాటేంట్రా?

సుబ్బ: (గొంతుమా) సాయంకాలం కొంత శేషయ్యని మాటల్లోకి దింపినాను. అదీ ఇదీ చెప్పి, ఆతని బాగా మత్తుకొంటి పొంగేసి. ఆకపాని కరేశినాను. ఆ మీద గలాసుమీద గలాసు అందిస్తే— అతను కిమ్మనకుండా కమ్మగా తాగేసినాడు. అయ్యకి నిషా బుర్రకెక్కిపోయింది. అతను మాసుకోని ఆడిని మెల్లి మెల్లిగా నడిపించుకుంటూ ఆడింటికి తీసుకొచ్చినాను. ఇంటికాడ పిల్లం పిలలూ లేరు. బాగోతం చూట్టాని కెళ్ళిపోయున్నారు — వాళు ముందే తెల్సలే. తిన తిమ్మాపొక్క తిమ్మాపా! ఓ పులుగలాసు — జబ్బగా నల్లమందుపాలేసి అందిస్తే, మొక్క మిగలకుండా అగిరివేసుకున్నాడు శేషయ్య. ఇక సూసుకో తిమ్మాపా! ఏకులకాలో ఎలిగొడ్డు లాగ గుర్రెడుతూ కూలబడిపోయినాడంటే నా మాట నమ్ము. మరేటుంది. మన మెల్లగా దీనికి ఉంటాంగదా! ఏం జేశినాం? అడి కళ్ళా శేతులూ దిటంగ ముడిగించి. పలగజారుకొన్నాం. అప్పుటు, యీరి తిలుపేపవలనుంచే గొళ్ళెం పెట్టి ఉటాఫుటా పారొచ్చినాను.

రంగ: (సుబ్బడిని వీపుమీద తట్టుతూ) శేసావ్ శేసావ్! ము గ్గబరాటాని 'దెంట్రా! అప్పలు అయ్యా పట్టే శేషయ్య. అదే తొంగిపోనాడు... రామయ్యగారింకా రాలేదేం శిపా?

రామయ్య: (తొందరగ వస్తూ) ఇక్కడే నాయిలు?... ఇదిగో వచ్చాను! ఏమర్రో, రంగా...సుబ్బా వచ్చేశారే! వెళదాం ఇల్లువాళ్ళు లేచి వచ్చారా. రెండుసార్లు ఇప్పుడే ఈ వీధివెంట నడిచాను. ఈ కంచీలో ఏమీ వాళ్ళేం...ఓర్రా, మనం తొందరపడరాదు. ఇదే మంచిసమయం ఇప్పుడే సందడి తక్కువగా ఉంది. మన అదృష్టం బాగుంది. అందరూ పిచ్చిపాటుకి వెళ్ళారు కూడా భాగోతం చూడానికి.

రంగ: ఆసాంత పల్లకి మూటాడుకుంటూ — అంతా పాడై పోయింది!

రాము: నిజమేగా...ఇప్పుడేం చేద్దాం?

రంగ: మీరు ఇదిగో యీ పక్కలుండండి...గోడ పాటులో...ఆఁ, పాలు సాలు... (రంగడు

పిడికిలితో తలుపు తడుతూ) అప్పన్నశాస్త్రులు గారూ...
బాబూ అప్పన్న శాస్త్రులు గారూ!

వెంకన్న : (లోపలినుంచి) ఎవరది?... ఈ అర్ధరాత్రి తలుపు కొడుతున్నారు!

రంగ : మేమండి. పెబువులు పంపితే వొచ్చినాం.

వెంకన్న : (లోపలినుంచి) ఇప్పుడా! ప్రభువువారు రాత్రిళ్ళు ఎప్పుడూ కబురంపరే!

రంగ : అయితే మా మాట నమ్మరా?

వెంకన్న : ఏమన్నారు మహారాజు?

రంగ : పెబువు లిందాక కోటకొచ్చినారు. మాకు కబురు చేసినారు. మాం వుంటున్నాం. పెబువోర్ రన్నారూ, 'ఇది అప్పన్న శాస్త్రులుగారింటికి కెళ్ళండి. జల్దీ—ఇప్పుడే అరికి వంటబోవాల' అంటేంటా మేం అవోర్ని కొచ్చినాం.

వెంకన్న : (లోపలినుంచి) అయితే ఉండండి.

* * *

(లోపల హాలు—హాలు ప్రక్కగా గది—గదిలో ఒక వైపున కిటికీకి సమీపంగా పట్టె మంచం—రెండవ వైపున వీణలు, తంబురా, మద్దెలలు ఉంటవి. గోడలమీద ఏవేవో పటాలుంటవి. ఒక గోడమీద నిలువెత్తు సరస్వతి పటం వ్రేలగట్టి ఉంటుంది. మంచం మీద అప్పన్న శాస్త్రి గుర్రుపెడుతూ నిద్రపోతూ ఉంటాడు.)

వెంకన్న : (అప్పన్న శాస్త్రిని తట్టిలేపుతూ) గురువు గారూ!...గురువు గారూ!

అప్పన్న : (నిద్రమత్తులో పలవరిస్తూ) అచ్చెచ్చెచ్చే! అలా కాదు ఇలా కాదు. చూడు—సరిని సని—రిసని—సరిగరిగ—గరిగ—రిరిగ - సపరి- నినిస—ధనిస—సస్సా...

వెంకన్న :(నవ్వుతూ) మహానుభావా! ఈయన నిజంగా సరస్వతీ స్వరూపులే! ఈయన స్వప్న సుషుప్తులలోనూ సంగీతసాధనే కదా! (ఇంకా గట్టిగా తట్టుతూ) లేవాలి—ఓ మాటు లేవాలి.

అప్పన్న : (అటూ యిటూ కదుల్తూ) యిప్పుడు వీణ తియ్యలేనురా, రేపు రమ్మందూ.

వెంకన్న : (మళ్ళీ తట్టుతూ) మీ కోసం ఎవరో వచ్చారు.

అప్పన్న : (లేచి కూర్చుంటూ) కొంప తీసి—ఇప్పుడు వీణ వాయించమంటారేంట్రా, వెంకన్నా?

వెంకన్న : అదికాదు గురువుగారూ, ఎవరో మహారాజు దగ్గిర్నించి కబురు తెచ్చారు.

అప్పన్న : (బాగా తెలివివచ్చి) మహారాజుల దగ్గిర్నించా! ఎవరు కబురు తెచ్చారు?

వెంకన్న : ఎవరో—వీధిలోనే నిలబడి ఉన్నారు.

అప్పన్న : తలుపుతీసి వాళ్ళను లోపలికి రమ్మను.
(వెంకన్న హాల్లోకి వచ్చి వీధి తలుపుతీస్తాడు. రంగడూ సుబ్బడూ రామయ్య హాల్లో ప్రవేశిస్తారు. రంగడూ సుబ్బడూ వెంకన్నను పట్టుకుంటారు. రామయ్య వెంకన్న నోట్లో గుడ్డ కుక్కుతాడు. రంగడు తాడు అందించగా సుబ్బడు వెంకన్న కాళ్ళూ చేతులూ బిగించి కడతాడు. ముగ్గురూ హాలుంపట్ల అతనిని ఒక మూలపడేస్తారు. రంగడు వీధి తలుపు వేస్తాడు. ముగ్గురూ గదిలో ప్రవేశిస్తారు)

* * *

(అప్పన్న శాస్త్రి రామయ్యను, రంగడిని, సుబ్బడిని భయాశ్చర్యాలతో చూస్తూ మంచం మీద కూర్చొని ఉంటాడు.)

రామయ్య : (అప్పన్న శాస్త్రిని సమీపిస్తూ)—ఏం శాస్త్రి మహాశయా. బహుకాల దర్శనం!

అప్పన్న : మా వెంకన్నేడీ? మీరేమిలా వచ్చారు?

రామ: రాజాజ్ఞ సరేనండి—మిమ్మల్ని వీరపురం తీసికెళ్ళడానికి వచ్చాం

అప్ప: (భయభ్రాంతుడై వణుకుతూ) ఆఁ...ఆఁ... ఆఁ...వీరపురం!...వారికేం పనుంది, వీరపురంలో?

రామ: వీరపురం అనావైకి తీసుకెళ్లి కావడయ్యా? అలా అనుకుంటారేం?...మళ్ళీ మీ పని మీకిచ్చేశారు ప్రభువులు.

సుబ్బ: జీతం మరైదు రూపాయలు కూడా వేసినారండి.

అప్ప: ఏమిటి మీరంటున్నది—రామయ్యగారూ? అక్కడ ప్రభువు గెంటేసేశారు కదా, ఇక్కడ తలదాచుకున్నాను! వీరపురం విడిచేటప్పుడు తొందరా—ఇప్పుడు మళ్ళీ రమ్మని ఈ తొందరావా?...వెంకన్నా!

రామ: అయిందేదో అయిపోయింది. ఏ దుష్టుల మాటలు విని ప్రభువు లప్పుడలా శెలవిచ్చారో. నిజమే...కాని...మీరూ అలా వెళ్ళిపోయారో లేదో, ప్రభువులు—మా వారూ—ఎంత విచారించారనుకున్నారు! 'అయ్యో, అప్పన్న శాస్త్రి వెళ్ళిపోయాడా! మేం పొరపాట్లకన్న మాటలు నిజమే అనుకున్నాండా!' అని.

అప్ప: రామయ్యగారూ, మిమ్మల్ని బతిమాలుకుంటున్నాను. నా ఖర్మానికి నన్ను వదిలెయ్యమని రాజాగారిని ప్రార్థించాలని నా మాటలు రాజాగారితో మనవి చెయ్యండి. నా బ్రతుకేదో ఇక్కడ సాగిపడింది. ఇంత అంతో గౌరవంగా బ్రతుకుతున్నాను. కడుపు కింత తింటూ

కళంకం వెనకేసుకుంటున్నాము. బ్రాహ్మణుల, రామయ్యగారూ, వీరిని వదలండి బాబూ.

రాము: అబ్బబ్బ! అంతేనా లేం! అలా అనకూడదు శాస్త్రులూ. రాజుగారి శలవంటి నిన్ను తీసుకు రమ్మని — మేం నిన్ను తీసుకువెళ్లక తప్పదు. తీసుకువెళ్లి తీరుతాం — అంతే!

అప్పు: ఏమిటయ్యా? నా యిష్టం లేకుండా నే?

రంగ: నీ యిష్ట మెవుడిగాడయ్యా?

సుబ్బ: ఏసినా ఆయిగు—ఏదూ, ఎన్నికి, తొందర......తొందరూ! అయ్య బాబోయ్! ఎండం దూపాయిలే! ఏస్తా అన్నా జీతం!

రాము: ఓరి మోగుండెగాడా! — శాస్త్రీ. లే, లే! ఇంకా దూరా వేమిటి? పొద్దుపోతున్నది.

సుబ్బ: ఈ పాలుగోపు లేందుకూ! నాను మాట గట్టే దునా?

అప్పు: నేను రాను గాక రాను. ఏమిటీ బలత్కారం బ్రాహ్మణులం కదటి!

రాము: నా మాట వినుం. నీ వస్తువులన్నీ పట్టి మూటలు కట్టి. కిక్కురు మనకుండా మా వెంట బయలేరు. బండి పంగులా సిద్ధంగావుంది...నీ మంచికే చెప్పుతున్నాను.

అప్పు: ఏమిటయ్యా ఈ బలత్కారం! ఇది విక్రమపురం, తెలుసా? మహారాజులుంగారికి తెలిసిందంటే మీ ప్రాణాలు మరి మీవి కావు...మా చెలమయ్య

రంగ : మరి మీ శీవయ్యే! పల్లమందు పారాని పాగో ఇంటికొచ్చి టోకుగా తాగుతా వున్నాడు— కాళ్లేతులు కట్టి పడేసి.

అప్పన్న : ఎంత దౌర్జన్యానికి తెగబడ్డార్రా!... అయినా, వుండండి—మహారాజులుంగారు—

రామయ్య : మహారాజులుంగారిత్రే చెన్నపట్నం వెళ్ళిపోయారే—అర్జంటుపనిమీద.

అప్పన్న : నువ్వెన్ని చెప్పు—

రామయ్య : మరి వీలులేదు—లే, జల్దీ లే! మీ వ సామాను లెక్కపెడుతూ కూర్చోకు. తెయ్యి, సామాను పట్టు.

(చేత్తో అప్పన్న శాస్త్రిని తట్టును.)

(రంగడు, సుబ్బడు, మూటల్నుండి పరికరాలు పైకెత్తారు)

రామయ్య : బాబు బాగా చూసుకున్నారుగదూ? ఒక్క కటికె ఫర్నిచరు ఎగిరిపోవాలి సుమండీ!

అప్పన్న : (భయభ్రాంతుడై, వొణుకుతున్న గొంతుకతో) అమ్మా...మ్మమ్మా...మ్మా! ఏమిరా ఈ దారుణం! బ్రాహ్మణహత్య చేసారట్రా? మీ కింద్రోహం చేశావని నా గొంతుక కోస్తార్రా?

రామయ్య : అయ్యో—అలా చేస్తారా? గొంతుకోస్తే నువ్వు మానిక్ మన్న పని వుండా రాజుగారి యిష్టం అదికాదు. నీ గొంతుకోయటం కాదు నరికివేయటం. అప్పటికింక కులకు గురువు గానివే

అప్పన్న : రామయ్యా, నన్ను వొదిలేసెయ్... నీకో మంచి బహుమానం ఇస్తానయ్యా... మంచి వస్తువు... ముత్యాలహారం—

రామయ్య : అమ్మ బాబోయ్! వొదిలితే ఇంకేమి!...

అప్పన్న : బొట్టు పెట్టు! నీ చేతులకి! నీ చేతుల బొట్టు పెట్టే! నీ చేతులు బొట్టు పెట్టే పనమా!

రామయ్య : అంతే. అంతే! నీకు వినోదం కావాలంటే మాతో విక్రమపురం చేరి ఈ ప్రాణం నిలుపుకుందాం అంటే వుందా—నీ మట్టిలేక, అనామకంగా —ముసుగేసుకుంటూ—

అప్పన్న : పాపిష్ఠివాడా, పన్నెండేళ్ళకొచ్చి వదలలేదా... సింహాచలం పెదపురంలో హాయిగా బతుకుతూంటారని విన్నాను కాని సింహాచలమే వాళ్ళ ఇంటి గౌరవం సంపాదించుకుంటుందిలే.

రామయ్య : ఆ మెట్టుమీద ఆరోజు కాలం పెట్టకు కులకను.

అప్పన్న : ఆ మెట్టుమీదికి సుడిగాలి వచ్చిందా?

రామయ్య : ఆహా! సింహాచలాన్ని తిరిగి విక్రమపురానికి తెచ్చుకు రావడానికి ముందు అప్పుడే వెళ్ళాలి. ఈ పాటికి—

అప్పన్న : సింహాచలానికి ఏం గతి పట్టింది?

రామయ్య : ఔను. మంచిమాటలమీద వో స్తే సరి లేక పోతే—సింహాచలం కాళ్ళ బొట్టనవేళ్ళు రెండూ కత్తిరించేస్తాం. అక్కడితో ఆమె నృత్యజీవితం కాస్తా—నీలాగే సింహాచలమూ ముసుగేసుకు తాగుమీద తిరుగుతుంది.

అప్పన్న : (గుంభంతో) నా శిష్యుడు వెంకన్నేడీ?

రంగ : ఆ మూల్లో మూలుగుతూ కూకున్నాడు.

అప్పన్న : వెంకన్నను తీసుకెళ్ళండి, సామాను పట్టడు... వైణికుడా! నీ బ్రతుకింతేనా? బలవంతపు ప్రదర్శన ఏర్పాటు చేయించి భిక్ష మెత్తించే విజయులు నీకు తప్పరా? పారే పశ్చాత్తాపం తెలిసి పతనం కొరకుండా ప్రజల ప్రాపకం ఇంక ఈ జన్మలో మరి దొరకదా? దొరకదా? అమ్మా పరవ్వతీ. నువ్వు నాలో ప్రవేశించావు. ఏమిలాభం? నీ నీడలా నీతో పెంచుకున్న ఆ పెనిమిటి మమ్మల్ని పట్టి అంటేంటి అంటకుండా, ముట్టేంది ముట్టకుండా పీడిస్తూ ఉంది. బ్రహ్మదేవుడా, మరే జన్మలోనూ నాకు ఇలాంటి వైణా బ్రతుకు వ్రాసి పెట్టకు!—

ఆర్థర్ కోయిస్లర్

"కోయిస్లర్ రచనలంటే నాకు ఇష్టం లేక పోవడానికి కారణం ఉన్నది: నేను ఏదైతే అపూర్వమని నమ్ముతున్నానో దానిని అతను సర్వ సామాన్యంగా పరిగణిస్తున్నాడు." రేమండ్ మార్టిమర్ (వ్రాసిన) వ్యాసంనుంచి పైవాక్యాన్ని ఉదాహరిస్తూ (Invisible Writing: Epilogue) కోయిస్లర్, తన జీవితం మధ్యయూరోపాదేశాలకు చెందిన మేధావు లందరి వంటిదేనని వాదిస్తాడు. 'యారో ఇన్ ది బ్లూ' (Arrow in the Blue-chap XII) గ్రంథంలో

అతను ఈ విధంగా వ్రాస్తున్నాడు: "నా ముఖ్య తరం ఏటికీ ముందు పరిచయమైనవారిలో సుమారు సగం మంది స్పెయిన్‌లో చనిపోయారు లేక డాచూలో హతమార్చబడ్డారు, లేక బెల్సెన్‌లో విషవాయువు ప్రయోగానికి గురి అయ్యారు. లేక రష్యాలో "లిక్విడేట్" చేయబడ్డారు: కొందరు వియన్నా బుడాపెస్ట్‌లలో ఆత్మహత్య చేసుకున్నారు, తక్కిన వారు తమ అజ్ఞాతవాసాలలో జీవితం శూన్యమైపోయి క్రుంగిపోయారు."

నిజాయితీగల ప్రతిభ రచయితా, కళాకారుడు, రాజకీయవేత్త, ఉపాధ్యాయుడుకూడా స్టాలిన్ నుంచి కాని, హిట్లర్ నుంచి కాని (లేక ఫాసిస్టు నియంతలనుంచి కాని) బహుకాలంపాటు ప్రమాదం తప్పించుకోవడం చాలా సామాన్యమైన విషయమని ఇతని అభిప్రాయం. ఇది నిజమే కావచ్చు కాని, కోయిస్లర్ జీవితం మాత్రం చాలా అసాధారణమైనదని ఈ వ్యాసకర్త అభిప్రాయం.

ఆర్థర్ కోయిస్లర్ 1905 లో హంగరీలో ఒక యూదుకుటుంబంలో జన్మించాడు. తల్లి జెకోస్లొవేకియా దేశస్థురాలు. తండ్రి హంగేరియన్. తాత రష్యానుంచి వలసవచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. హంగేరియన్ లంటే జెకోస్లొవేకియన్లకు లోకువ కాబట్టి తల్లి ప్రాధాన్యంతోనే జర్మన్ భాష నేర్చుకున్నాడు. తండ్రి ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి కూడా తెలిసినవాడు కనుక ఈ రెండు భాషలుకూడా నేర్చుకున్నాడు. అతని విద్యాభ్యాసం వియన్నాలో జరిగింది. ఇంజనీరింగ్ చదువుతూ పూర్తి చేయకుండా నే మానివేశాడు. రాజకీయ చైతన్యం తన 14 వఏట మొదట కలిగినట్లు 'యారో ఇన్‌ది బ్లూ' (Arrow In the Blue) లో వ్రాస్తున్నాడు. 1918 లో హంగేరియన్ విప్లవం జరిగింది. ఆస్ట్రో-హంగేరియన్ సామ్రాజ్యంనుంచి హంగేరీ విడిపోయింది. కౌంట్ కారోల్యీ క్రింద ఏర్పడిన ప్రభుత్వం రాజీనామా ఇవ్వడంతో కమ్యూనిస్టు బెలాకూన్ (Bela kun) అధికారంలోకి వచ్చాడు. ఇదిజరిగిన కొన్ని రోజులకు ముందు కమ్యూనిస్టుపార్టీ బుడాపెస్ట్‌లో అంత్యక్రియాత్మక ప్రదర్శనం చేసింది. ఈ ప్రదర్శనం ఒక శవయాత్ర (Funeral procession) బ్యాండువాళ్ళ షోపెన్ (Chopin) రచించిన మార్చ్ ఫ్యూనెబ్రే (Marche Funebre) గీతం కొందరు కార్మికులు వాయించారు. "కమ్యూనిజంతో నాకు కలిగిన ప్రథమ పరిచయం ఎప్పటికీ నా మనస్సులో షోపెన్ ఫ్యూనరల్ మార్చ్‌తో కలిసిపోయి ఉంటుంది." "కమ్యూనిజమ్ అనే మాటకు అర్థం తెలియడానికి పూర్వమే నన్ను షోపెన్ కమ్యూనిస్టుగా మార్చివేశాడు"[1]

---

1. —"My first contact with communism is forever associated with Chopin's Funeral March." "Chopin made a romantic Communist of me long before I knew what that word meant." (Arrow In The Blue. ch. 8, PP. 60, 61.)

క్రమంగా కమ్యూనిస్ట్ భావాలతనిని ఆకరించి ఉండవచ్చు. విశ్వవిద్యాలయంలో కేవలం ప్రమాదవశాత్తు అతనికి జియోనిస్ట్ (Zionist) సిద్ధాంతాల పరిచయం కలిగింది. వియన్నాలో విద్యార్థులు శిక్షణ చేయటం పరిపాటిగా ఉండేది. అక్కడ యూదుల పైన ప్రకటించబడే హేయభావాలతనిని కదిల్చివి. "జూడాయిజమ్ (Judaism) నన్ను ఆకర్షించలేదు. జూడాయిక్ సంప్రదాయాలకు సంబంధంలేని మిశ్ర వాతావరణంలో నేను పెరిగాను. హంగేరియన్, రష్యన్, ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు సాహిత్యాలు నా బుద్ధికి ఆహారంగా ఉండేవి." "జూడాయిజమ్‌ను గురించి తెలిసి కొద్దీ నా మనస్సు మరీ కలత చెంది పోయింది. జియోనిజమ్ పట్ల నా ఉత్సాహం ఎక్కువ అయింది. నేను చెప్పలేని ఒక 'వ్యాధి'కి జూయిష్ దేశం 'చికిత్స' అని భావించాను: ఎందుకో కాని ఈ 'వ్యాధి' యూదులకు ప్రత్యేకమైన దేశం లేకపోవడమే నని అనుకున్నాను." "ఆ దేశం ఏర్పడినప్పుడు 'చికిత్స' పూర్తి అవుతుంది. అన్నీ సర్దుకుంటాయి"2

1924 ప్రాంతాలలో, కోయిస్లర్ తండ్రి వ్యాపారంలో నష్టపడి పోవడంవల్ల అతని చదువుకు కొంచెం ఆటంకం కలిగింది; కాని పూర్తిగా నాశనం కాలేదు. క్రమేణా అతనికి ఇంజనీరింగ్ మీద ఆసక్తి తగ్గి 1926 లో కాలేజి వదలివేసి, వియన్నాను వదలి, పాలెస్తీనుకు బయలుదేరి వెళ్ళాడు. కొంతకాలం ఒక కమ్యూనులో పనిచేసినా అతనికి ఆ వాతావరణంలో ఏమాత్రం కుదరలేదు. ఒకసారి ఆత్మహత్య చేసుకోవాలని నిరాహారదీక్ష మొదలుపెట్టి ఒక స్నేహితుని మూలాన మానివేశాడు—అప్పటికి అతను పాలెస్తీనులో నిమ్మకాయలు అమ్ముకుని బ్రతుకుతూ ఉండేవాడు. ఇంతలో రివిజనిస్ట్ (Revisionist) ఉద్యమానికి కార్యదర్శిగా బెర్లిన్లో ఉద్యోగం దొరకడం, తిరిగీ యూరోప్ ప్రవేశం జరిగింది. తరువాత ఒక పెద్ద వార్తాపత్రికకు ప్రతినిధిగా మధ్య ఆసియా పర్యటన చేశాడు. జియోనిజమ్ పై నమ్మకం తగ్గటంవల్ల సైన్స్‌కు మళ్ళించుకున్నాడు. 1931 లో ఈ పత్రిక అధిపతులు అతనిని తమ సంస్థ విజ్ఞాన సంపాదకునిగా నియమించారు. అందువల్ల తిరిగి బెర్లిన్‌కు బదిలీ అయినాడు.

నాజిజమ్ విజృంభించిన కొలదీ కమ్యూనిజమ్ కోయిస్లర్‌ను ఇంకా ఆకర్షించింది. "ఏదైన ఒక నిర్ణయానికి అనుకూలమైన ఆలోచన ప్రేరణ ద్వారా రావచ్చును, లేక ఇతర అనుకూల పరిష్కారాలను తోసివేసి రావచ్చును... మధ్యతరగతి లిబరల్స్ తమ సిద్ధాంతాలను వదలి విశ్వాసఘాతుకులవడం చూశాను. నాజిజమ్‌ను అరికట్టాలంటే సోషలిస్టులతో గాని కమ్యూనిస్టులతో గాని కలిసి తీరాలనిపించేది. ఈ సందర్భంలో నేను కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాలను శ్రద్ధగా చదవడం ప్రారంభించాను." 3 కాని కేవలం అభిమానిగా ఉండడమే కాక పార్టీ సభ్యునిగా మారటానికి కొంచెం చిత్రమైన కారణం ఉన్నది. యారో ఇన్ ది బ్లూ (Arrow In the Blue) లో ఒక సంఘటనని ఇలా చెప్పాడు: 1931 డిసెంబరులో ఒక రాత్రి ఇంటికి వెళ్దామని బయలుదేరగా తన కారు కీలు వదిలివేసినని తెలుసుకొని ఒక అమ్మాయితో ఆమె ఇంటికి వెళ్ళి రాత్రి అక్కడ ఉండిపోయాడు. తెల్లవారగానే తప్పు చేశానే భావం అతనిని ఆవరించింది. ఈ విధంగా తనను గురించి వ్రాసుకున్నాడు: "నేను పెద్ద ఆత్మవంచకుడినని స్పష్టంగా తెలుసుకున్నాను; విప్లవానికి కేవలం ముఖస్తుతి చేస్తూ బూర్జువా జీవితం గడుపుతూ, పైకి రావడానికి ప్రయత్నిస్తూ... అక్కరలేని శయ్యలలో వాలుతున్నట్టు కనిపించింది"4

2. —'Judaism did not attract me. I was brought up in an assimilated environment without roots in Judaic tradition My mind had been fed on Hungarian, Russian and English literature." "—the more I found about Judaism the more distressed I became—and the more fervently Zionist. The Jewish State was the only cure for a sickness which I could not name or define but which seemed intimately connected with the Jews' lack of a country—." "When the Jewish State was established, the cure would be automatic and all would be well."

3. "We may arrive at a decision by a positive impulse or by elimination of other positive solutions—I had seen the liberal middle class betray its commitments, throw all its principles overboard. Active resistance against the Nazis seemed only possible by throwing in one's lot with the socialists or the communists Against this back ground I now began to study communist literature in earnest. (A. I. B. ch 26, 27. PP 229, 230.)

4. I saw myself with great clarity as a sham and a phoney, playing lip-service to the Revolution—and at the same time leading the existence of a bourgeois careerist, climbing the——ladder of success—landing in strange beds. (A. I. B. ch. 35, PP 305.)

ఈ సంఘటన పార్టీ సభ్యత్వానికి దరఖాస్తు పెట్టడానికి దారి తీసింది.

1932 లో పార్టీ అతనిని సభ్యునిగా స్వీకరించింది. ఆ రీతిగాను రహస్యంగా పనిచేయడం మొదలు పెట్టాడు. అది తెలియగానే పత్రికాసంస్థవారు పనిలో నుంచి తీసివేశారు. కొంతకాలం పార్టీ 'సెల్' (Cell) లో పనిచేసి, 1932 లోనే రష్యా ప్రయాణం ప్రారంభించాడు. తను అంతకుముందు పనిచేసిన ఉల్ స్టెన్ (Ullstein) పత్రికాసంస్థ ఈ ప్రయాణపు ఖర్చులను కొంతవరకు భరించడం ప్రజాస్వామ్యంలోని విచిత్రాలలో ఒకటి అని కోయిస్లర్ అంటాడు. రెడ్ డేస్ (Red Days) అనే పుస్తకరూపంలో తన ప్రయాణానుభవాలను వ్రాసి పార్టీకి ఇచ్చాడు. 'సోషలిస్ట్ రియలిజమ్' (Socialist Realism) ఈ రచనలో పుష్కలంగా ఉన్నప్పటికీ పార్టీ ఆదరణ పొందలేదు.

నాజీలు అధికారంలోకి రావడంతో యూదులు జర్మనీ విడిచి పారిపోవలసివచ్చింది. 1933లో కోయిస్లర్ పారిస్ కి వెళ్ళిపోయాడు. విలీ మున్ జెన్ బర్గ్ (Willy Muenzenberg) అనే కమ్యూనిస్టు వారికోసం పని మొదలు పెట్టాడు. 1934 పార్టీకి సంబంధించిన 'ఇన్ గా'(Inga) అనే సంస్థలో ఉద్యోగం దొరికింది. ఈ సంస్థ నాజీ వ్యతిరేకమైన ప్రచారం చేసేది. కాని దానికి కావలసిన ఖర్చులకోసం చందాలవల్ల సేకరించేవారు. జీతాలు లేకపోయినా 'టాం' ఖర్చులూ, మధ్యాహ్నంపూట సూప్ (Soup) ఇచ్చేవారు. కోయిస్లర్ ఈ కాలంలో రోజూ ఒకరొట్టె, కొంచెం కొద్ది తిని బ్రతికేవాడు—నడిచి ట్రామ్ ఖర్చుతో రొట్టెలు కొనుక్కు తినేవాడు. మరోసారి ఆత్మహత్యకు ప్రయత్నించి విఫలుడయ్యాడు.

సార్ (Saar) లో ఒక వార్తాపత్రికను నడపమని పార్టీ అక్కడికి పంపింది. సార్ లో నాజీలు అధికారానికి రావడంతో ఈ పత్రికను మూసివేసి తిరిగి వచ్చేశాడు. ఈ సంఘటనను కోయిస్లర్ వ్యంగ్యంగా వివరిస్తాడు. "సార్ లో నాజీలకు 90% పైగా ఓట్లు లభించినవి ..' "(కమ్యూనిస్టు పత్రిక మొదటి పేజీ శీర్షిక) సార్ లో హిట్లర్ ఓటమి అని వ్రాశారు" "క్రింది వ్యాసంలో, నాజీలు తమకు 98% ఓట్లు వస్తాయని చెప్పుకున్నారు కనుక అవి వారికి తార్కికమైన ఓటమి అని వ్రాయబడింది. తన పత్రికను గురించి ఇలా వ్రాశాడు. "My own comic weekly was dialectically a lasting achievement though mechanistically it lived only for one issue" 6

1936 లో స్పెయిన్ అంతర్యుద్ధం ప్రారంభమయింది. కోయిస్లర్ కి 'రిపబ్లికన్' సైన్యంలో చేరాలని ఉండేది కాని పార్టీ ఇంకొక పనిమీద పంపింది—జర్నలిస్ట్ (ఫ్రాంకోకు ఇటాలియన్, జర్మన్ ప్రభుత్వాల సహాయం అందుతున్నట్టు రుజువులు) సేకరించడానికి గూఢచారిగా స్పెయిన్ కు వెళ్ళాడు. కాని అక్కడినుంచి పారిపోవలసి వచ్చింది. ఇంగ్లండు చేరుకొని అక్కడనుంచి స్పెయిన్ కు తిరిగి పయనమయ్యాడు. ఈ సారి సరియైన పత్రాలు (Documents) ఉండటంవల్ల కొంచెం ఎక్కువకాలం పట్టుబడకుండా తిరుగగలిగాడు. కాని, ఫిబ్రవరి 9వ తేదీ ఫ్రాంకో ప్రభుత్వం అతనిని బంధించింది; అప్పటికి అతనికి తెలియకపోయినా, మరణదండనకూడా విధించింది. మే నెల 14వ తేదీ ఖైదీల మార్పిడిలో విడుదలయి ఇంగ్లాండుకు వెళ్ళిపోయాడు.

కమ్యూనిజంమీద అతనికి విశ్వాసం సన్నగిల్లిపోవడం ఇప్పటినుంచేనని చెప్పవచ్చు. తన భావాలను సంక్షిప్తంగా తెలుపగలిగే కొన్ని వాక్యాలను "డార్క్ నెస్ ఎట్ నూన్" (Darkness At Noon) అనే నవల నుంచి ఉదాహరించి తన కోర్కెలు ఏవిధంగా దృఢపడ్డాయో చెపుతాను. 7

"వ్యక్తికి స్వేచ్ఛలేదని పార్టీ చెప్తుంది—కాని అతనివ్యక్తిత్యాగం చేయాలని ఆజ్ఞాపిస్తుంది. రెండు వికల్పాలమధ్య అతనికి స్వేచ్ఛలేదంటూనే ఈ రెండింటిలోనూ సరియైనదానినే ఎంచుకోవాలంటుంది. మంచిచెడులమధ్య విచక్షణచేసే హక్కు లేదంటూనే, ద్రోహాన్ని, నేరాన్నిగురించి మాట్లాడుతుంది."

"సాంఘిక సమీకరణం (Social equation) లో ఒక జీవితంయొక్క విలువ శూన్యం అని పార్టీ

---

5. and 6. "—The Nazi obtained over 90% of the votes." ("The front page of the communist paper carried a headline) which read—HITLERS DEFEAT ON THE SAAR—." "The article explained that dialectically the Nazis suffered a defeat because thay had obtained only 90% of the votes instead of the 98% which they boasted they would get. (Invisible Writing ch. 15 P 272.)

7. The party denied the freewill to the individual—and at the same time extracted his willing sacrifice. It denied his capacity to chose between two alternatives—and at the same it demanded that he should always chose the right. It denied his power to distinguish between good and evil—and at the same time spoke accusingly of guilt and treachery. (Darkness At Noon.)

(cosmic) సమీకరణంలో ఇది అనంత మైనది; అగణ్య మైంది."... కేవలం ప్రయోజక ధర్మాలమీద ఆధార పడే ప్రతి రాజకీయ ఉద్యమం ఈ ప్రమాదానికి గురి అవుతుంది,..." "మూడు, అయిదుతో, అయిదు వంద లతో కూడా సమానమవుతుందని తేలుతుంది."8 (ఈ లెక్క ఎటువంటిదో కొంచెం వివరించవచ్చు— 3 × 0=0, 5 × 0=0, ∴ 5 × 0=3 × 0 రెండువైపులా సున్నాలను కొట్టివేస్తే, 5=3.)

అతడు పార్టీతో తెగతెంపులు చేసుకోవడానికి ఒక సంఘటన కారణమయింది. ఆండ్రే నిన్ (Andre Nin) అనే కమ్యూనిస్టు నాయకుడు ట్రాట్స్కీ అను చరుడైనందుచేత అతనిని పార్టీ ద్రోహిగా ఖండించింది. ఒక సభలో దీనిలోని నిజాన్ని అనుకోకుండా కొయిస్లర్ బయటపెట్టాడు. నిన్ పార్టీని గురించి మరో పార్టీ మాటాడుతూ పార్టీని ఖండించాడు. 1938 లో పార్టీని కూడా వదిలివేశాడు.

ఫ్రాన్స్‌లో మళ్ళీ జీవితం ప్రారంభించాడు. ఇంతలో ఫ్రాన్స్ జర్మనీకి లోబడి పోవటంవల్ల అతను బంధింపబడ్డాడు. కొంతకాలం ఒక బందిల శిబిరంలో ఉండి రచయితలందరినీ విడుదలచేసినప్పుడు బయటపడి, టాక్సీ డ్రయివర్ వేషంలో ఫ్రాన్సు నుంచి పారిపోయాడు. దారిలో ఆత్మహత్యకోసం విషం పుచ్చుకున్నా, విషం అతని నేమీ చేయలేక పోయింది! అటుతర్వాత ఇంగ్లాండులో స్థిరపడిపోయాడు.

తను యూరోపియన్ అనే చైతన్యం, యూరోపియన్ సంస్కృతిపైన తనకున్న అభిమానం. ఇది పైన చెప్పిన విషయాలలో వ్యక్తమవుతుంది. పోయిన నెల అతడు మద్రాసులో మాట్లాడుతూ యూరోపియన్ సంస్కృతిని గురించి తన అభిప్రాయాలను కొన్నిటిని చర్చించాడు. "దేశంలో వైవిధ్యంలో ఏకత్వం, కాలంలో మార్పులో సాంతత్యం". ఇవి యూరోప్ చరిత్రలో స్పష్టంగా తెలుస్తాయని, ప్లాటో (Plato) మొదలుకొని నేటి వరకూ ఒక అనుస్యూతమైన సాంతత్యం ఉన్నదనీ ప్రతిపాదించాడు. కేవలం క్రైస్తవమత ప్రభావం ఎప్పుడైతే దృఢపడిపోయిందో అప్పుడే "చీకటి యుగం" (Dark Age) ప్రారంభమైనదనీ, మళ్ళీ శాస్త్రీయమైన దృష్టి ప్రారంభమయినప్పుడే పాశ్చాత్య (సాంస్కృతిక) పునరుజ్జీవనం మొదలయినదనీ చెప్పాడు.

ఇది సాధారణంగా నాయకులలో ఉన్న సిద్ధాంతాలే అయినా ఇతని జీవితంలో ఈ సత్యాలు ప్రతిఫలిస్తున్నాయనడంలో సందేహంలేదు. "Steam and Barbarians each in their own age, were the senseless agencies driving their respective civilizations away from inherited modes of order." (Whitehed, Adventures of Ideas, chap. 1, section II.) పేజీ 20 వ శతాబ్దంలో పాశ్చాత్యసంస్కృతికి, నాగరికతకూ రష్యన్ కమ్యూనిజం మరొక అమానుషశక్తి (Senseless Agency) గా ప్రమాదాన్ని తీసుకురాగలదనే ఊహ కొయిస్లర్‌కు ఉన్నది. ఒకవిధంగా జియోనిజమ్, మరొక విధంగా కమ్యూనిజమ్, ఇవి రెండూ కూడా యూరోపియన్ సంస్కృతిలో తను ఇమిడి ఉన్నాననే ప్రగాఢమైన చైతన్యాన్ని కదలించి వేయడంవలనే వీటి రెండిటిపైన (ప్రత్యేకం రష్యన్ కమ్యూనిజమ్ పైన) అతనికి విద్వేషం కలిగినదేమో!

క్రీస్తుపూర్వం మొదటి శతాబ్దంలో రోమ్‌లో స్పార్టకస్ అనే బానిస ఒక విప్లవానికి నాయకుడైనాడు. కాని ఈ విప్లవం విజయవంతం కాలేదు. దీనికి కారణం చర్చిస్తూ, కొయిస్లర్ ఈ విధంగా వ్రాశాడు "(రోమన్) సామ్రాజ్యం కూలిపోవటానికి కారణం బానిసలు కాదు రోమన్ సామాన్యజనులు కారు. కమ్యూనిస్టు మానిఫెస్టో చెప్పినట్లు రోమన్ బానిసలు తమ భవిష్యత్తును తమకే ఎందుకు మార్చుకొనలేక పోయారు? మళ్ళీ రెండువేల సంవత్సరాల తర్వాత జర్మన్, ఇటాలియన్ కార్మికవర్గాలు మంచిచెడులను మర్చిపోయి ఇప్పటి నీరోలనూ, కాలిగులాలను ఎందుకు బలపరిచారు?"9 ఇప్పుడు రష్యా ఉపగ్రహాలుగా ఉంటున్న మధ్య యూరోపు దేశాలు ఏ విధంగా పతనమయినవో తెలుసుకుంటే, జర్మనీ, ఇటలీలు నియంతృత్వాలకు ఎలా గురిఅయినవో తెలుసుకుంటే, ఈ ప్రశ్నలలోని అర్థం బయటపడుతుంది.

"భావప్రధానమైన బంధం (Commitment) మొదట ఏర్పడుతుంది. ఉపపత్తి తర్వాత వస్తుంది." "రాజకీయ విశ్వాసాలు (సిద్ధాంతాలు) బుద్ధిపూర్వకమైన విచారణవల్ల కలుగుతాయని నమ్మేవారి కది

---

8. "..n the social equation the value of a single life is nil; in the cosmic equation it is infinite—" "—any political movement which implicitly relies on purely utilitarian ethics must become a victim to this fatal error——proving that three equals five or five hundred." (I. W. ch. 32 PP 357.)

9. "—It was not the Roman proletariat who brought the Empire down but the barbarian invader. Why did the Roman slaves fail 'to take their fate into their hands 'as the communist Manifesto said? And why two thousand years later, did the German and italian proletariat still fail to recognise their interests and support the Neroes and Caligulas of their own age?" (I. W. ch. 24 PP 264)

చాలా ఆశ్చర్యకరమయిన విషయం మనిషించదమ్మ." "రాజకీయ విశ్వాసాలను (సిద్ధాంతాలను) పరీక్షించాలంటే, వాక్ బుద్ధి వ్యాపారాలను దాటి మనస్సులో దాగిపోయిన మూలాలను అందుకోవగలగాలి '[10]

"ఇన్విజిబుల్ రైటింగ్" (Invisible Writing) లో ఒకచోట ఈ విధంగా వ్రాసుకున్నాడు. "I knew Nemeth was an artist and that I was a Journalist." కోయిస్లర్ ల 'రొమాంటిక్' ధోరణి తక్కువైనా ఉన్నాయేమో కాని అతనిని హ్యూమనిస్ట్ అనడంలో నిజం ఎక్కువ ఉన్నది. కోయిస్లర్ చిన్నప్పుడు హంగేరియన్ భాషలో వ్రాసేవాడు. తర్వాత సుమారు పదహారేళ్ళు ఏడుతుంటి 1940 వరకూ జర్మన్‌లో వ్రాసేవాడు 1940లో తన మొదటి ఇంగ్లీషు పుస్తకం వ్రాశాడు; ఈ మూడు భాషలలోనూ దర్యాప్తిగా పేరుపొందాడు. అతని ఇంగ్లీషు వచనశైలి తెలియని ఏ విషయం ఫ్రెంచ్ ఆ భాషలో వికీరా రాడ నే ఏంతో కొంత నే తెలియును. అతనిని గురించి వి. ఎస్. ప్రిచెట్ ఈ విధంగా వ్రాశాడు. "కోయిస్లర్ పదాలను బుద్ధి వ్యాపారం ఎక్కువ కాకుండా ఉండేటందుకు, మనం కమ్మరి కొలిమిలో కోకి, పనిముట్లలాగ వాడుతాడు. అందులో శాస్త్ర ఆర్థిక శాస్త్ర పరిభాష ఎక్కువగా వాడుతాడు." "కోయిస్లర్ స్వరం, అత్యంత హితమైంది. సజీవంగా, ఉత్సాహంతంగా, విసుగుపుట్టించకుండా ఉంటుంది. కాని ఇది అతని స్వరం మాత్రమే. అతని శైలి పొడిగా ఉంటుంది." "తన భాషలో వ్రాయని ఒక దయనీయమైన ఈ అశ పరిస్థితుల్లో ఉన్న వ్యక్తిని విమర్శించడం న్యాయంకాదు. కాని అతనికి భాష ఏ విధమైన అటంకము కాదు, భాష కేవలం ఒక పరికరం." కాని[11] "This latent apprehension, the awareness of guilt and impending punishment seemed always to be present, like the rhythmic beat of the surf at night along the shore." "—the waves will never stop beating their heads against the stones of the pier." అనేక కావ్యాలను పరిశీలిస్తే, కొంతమంది తీరగా వున్నా, కవిత్వం అసలు లేదనడానికి వీలులేదు.

యారో ఇన్ ది బ్లూ (Arrow In The Blue) లో కోయిస్లర్ తన జీవితాన్ని అకోలలో ఒక భాగంతో పోల్చి ఈ భాగం విలువుగా చూలడమే తన వ్యక్తిత్వంలోని ముఖ్యవిషయమని వివరించాడు. (Chap- 12 pp 97) రెండుగా చీలిన భాగాలలో ఒకటి కర్తృత్వమైనది (Active), రెండవది ధ్యానపరమైనది (contemplative). ఈ రెండూ విడిపోయిన తర్వాత ప్రతిముఖంగా పనిచేసాయని ఊహించాడు. ఈ పోలిక అతని జీవితం స్పష్టంగా నిరూపిస్తున్నట్లు సులభంగా అర్థమవుతుంది. ఈ విషయాన్ని Age Of Longing అనే పుస్తకంలో ఒక పాత్రద్వారా చెప్పాడు. "యూరోప్ కి భవిష్యత్తు లేదని నా అభిప్రాయం. ఆఖరి దశలో ఉన్న ఒక అధ్యాయం మనముంటున్నాము ఇది కను బుద్ధితో తెలుసుకున్న సత్యం. ప్రపంచాన్ని విస్మరించిన అనంతత్వంలో ఫలితాలను నన్ను విపరీతంగా బాధించవేయలేరు. కాని అపార్యంతో పోరాడటం క్రూరంగా అనవసరమని కూడా నమ్ముతున్నాను. ఈ యుద్ధంలో విజయం అసంభవమైనా (జయించామని అనిలేకపోయినా) సరే" ఈ చివరి మాటలు కామస్‌ను స్మరింపజేస్తాయి ("It is a never ending defeat" The Plague.)

యారో ఇన్ బ్లూ (Arrow In The Blue) లో మరొకచోట (Chap-26) తన జీవితంలో అవిర్భం

---

10. "The emotional commitment came first, the arguments came later." "It certainly must sound grotesque to those who take it for granted that political attitudes are primrily formed by rational consideration." "———the diagnosis of the causes of any political attitude ought to penetrate through the layers of ratio. nalisation and phraseology down to the psychological roots. (A.I.B. ch. XI pp 92.)

11. "Koestler uses words as thought saving gadgets from the ironmongery counter, and draws especially on the vocabulary of science and economics......" "Koestler has a voice, an urgent voice, vital, voluble and lively, above all never boring—a voice but an arid and mechanical style." "———this is an unkind criticism to make of a displaced writer who is not writing in his own tongue—but we suspect language is no inconvenience to him: language is a machine." (V. S. Pritchett. The art of Arthur Koestler.)

కోసం ఏకాగ్రతతో విపక్షంతల రచనకు తీరిక, ఆసక్తి లేకపోయిందని కోయిస్లర్ వ్రాసుకున్నాడు. "—the experience had been too consummated and burnt out (to be verbalised)" ఇది నిజమైతే అతను కేవలం 'జర్నలిస్ట్' గానే ఎందుకు పేరుపొందాడో తెలుసుకోవటం సులభం

ఇన్‌విజిబుల్ రైటింగ్ (Invisible Writing)లో తన ఆధ్యాత్మిక సిద్ధాంతాలను గురించి కోయిస్ట్లర్ వ్రాశాడు. ఈ పుస్తకం పేరుకూడా తనకు తెలిసిన సత్యాన్ని నిరూపించడానికి పెట్టాడు. అతని సిద్ధాంతాలు విశేషంగా వున్నట్లు అనిపించదు. మనకు సాధారణంగా ఇంద్రియాలద్వారా తెలిసే వాస్తవికత్వం (reality) కాక, ప్రత్యేకమైన వాస్తవికత్వం (Conceptional reality) కూడా వున్నదనీ ఇదిగాక అనిర్వచనీయమైన వాస్తవికత్వం వున్నదనీ అవ్యక్తస్వరూపం మహోయుక్తం. మతిపాపకులు వారెందరికీ ఈ వాస్తవికత్వం అప్పుడప్పుడు తెలుస్తుందని చెప్తాడు ఈ దర్శనమే 'అదృశ్యరచన' (Invisible Writing) అని కోయిస్లర్ అంటాడు ఇది ప్లేటో సిద్ధాంతమనిపిస్తుంది.

(Indeed in his seventh Epistle he (plato) denounces the notion that a final system can be verbally expressed—" White Head, Adventures of ideas, chap. 9, Section IV. ప్లేటో అన్నట్టి ఆ పలుకులు ఇలాంటి ఊహను ప్రతిపాదించాయి

ఆదర్శం కోల్పోయిన యూరోపియన్ ప్రజ్ఞలలో కేవలం తన సంస్కృతిలో, నాగరికతలో తిరిగి ఏర్పడిన నమ్మకం కోయిస్లర్ లో కనుపిస్తుంది. విదేశీయైన వారికంటెల్లా తన విశ్వాసాలు పన్నగిల్లి, కమ్యూనిజంపై అభిమానం కొంతకాలం ఏర్పడినా కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాలు పాశ్చాత్య సంస్కృతిలో ఇమిడివున్న మానవతావాద హితప్రాధాన్యతాదాల విలువలు (humanistic values)ను నాశనం చేసాయని తెలుసుకొనగానే తిరిగి పాశ్చాత్య సంస్కృతి విలువలనే ఆశ్రయించాడు.

ప్రస్తుతం కోయిస్లర్ వ్రాస్తున్న "The Sleepwalkers—A History of Man's Changing Vision of the Universe" అనే పుస్తకంలోని భాగాలు కొన్ని వెలువడ్డాయి. శాస్త్రవేత్తల మధ్య, మతాచార్యులమధ్య ఉండే యుద్ధాన్ని (cold war - అనే పదం వాడాడు) అధ్యయనానికి, శాస్త్రీయతకూ మతానికీ మధ్యవుండే సంబంధాలను అనుశీలించడానికి ఈ పుస్తకం వ్రాస్తున్నానని చెప్తున్నాడు. కోయిస్లర్ ప్రస్తుతం కాలంలోని ధ్యానవిధి మెల్లగా నేర్చుకుంటున్నాడు. ఆధ్యాత్మికపైన సాంకేతిక మన మతినిలి బదిలీవారమే కాదమా!

సవరణ

భారతి 1969 జనవరి సంచికలో ప్రకటితమైన "అమెరికాలో ఇంగ్లీషు సాహిత్యం" అనే వ్యాసంలో కొందరు రచయితల పేర్లు తప్పుగా పడ్డాయి. 79వ పుటలో అచ్చుకము అవడానికి పోయినము అని, మూడు వాక్యాల పాటు దొర్లింది. పాఠకులు సవరించుకోవాలని మనవి.

—సం. భా.]

కలగూరగంప

ప్రొఫెసర్ జి. డి. హెచ్. కోల్

వివిధ రంగాలలో విఖ్యాతి గన్నవాడు జార్జి డగ్లస్ హోవార్డ్ కోల్. అతడు పండితులలోనేమీ, పామరులలోనేమీ కూడ పెక్కు అర్థశాస్త్ర గ్రంథాలు రచించి, ఎన్నో సంవత్సరాలపాటు అర్థశాస్త్ర ప్రసంగాలు జరిపిన అర్థశాస్త్ర పారంగతుడు; కార్మికోద్యమంతోను, సోషలిస్టు పరిశోధక సంస్థలతోను సుదీర్ఘ సన్నిహిత సంబంధమున్న ప్రజాహితైషి; ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామ సమయంలోను అంతకుముందూ ప్రభుత్వ కార్యాలు నిర్వహించిన దక్షుడు; పలువురి జీవిత గాథలు రచించిన పరిశీలకుడు; ఈ శతాబ్దంలోని, ఇరువది శతాబ్దంలోని సాంఘిక సమస్యలను అవలోకించిన పరిశోధకుడు; తన పత్నీ మార్గరెట్ కోల్‌తో సహా అనేక అపరాధపరిశోధక నవలలు వ్రాసి, 'సూపరింటెండెంట్ విల్సన్' అనే అపూర్వ పాత్రను సృష్టించి, ఆర్థిక, రాజకీయ శాస్త్రాలపట్ల ఆసక్తిలేని వేలాది ప్రజల మనసును చూరగొన్న రచయిత.

కోల్ జీవితంలో చాలా భాగం ఆక్స్‌ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలోనే గడిచింది. అతడు 1889 సెప్టెంబర్ 25 వ తేదీన జన్మించాడు; సెయింట్ పాల్ హైస్కూలులోను, బెల్లియల్ కాలేజీలోను విద్యాభ్యాసం చేసి ఎం. ఏ. పట్టం పుచ్చుకొన్నాడు. విద్యార్థిదశలో అతడు ప్రజ్ఞాశాలిగా పేరుపొందాడు. విద్యాభ్యాసం తర్వాత 1912 లో మాగ్డాలెన్ కాలేజీలో 'ఫెలో' గా నియమితుడైనాడు. మరుసటి సంవత్సరమే "కార్మిక ప్రపంచం" (ది వరల్డ్ ఆఫ్ లేబర్) అనే తొలిగ్రంథం ప్రకటించాడు. అతడు 1919 వరకు మాగ్డాలెన్ కాలేజీలో 'ఫెలో' గా ఉండి, తర్వాత 1925 వరకు లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆర్థికశాస్త్రాచార్యుడుగా పనిచేశాడు. తర్వాత మరల ఆక్స్‌ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆర్థికశాస్త్ర శాఖ రీడర్ గా పనిచేశాడు. పంతొమ్మిది సంవత్సరాలపాటు ఈ 'రీడర్' పదవిని నిర్వహించిన పిదప, ఆ విశ్వవిద్యాలయంలోనే సాంఘిక రాజకీయ సిద్ధాంతాల శాఖ పీఠం స్థాపించబడ్డప్పుడు, ఆ పీఠం ఆచార్యుడుగా నియమితుడైనాడు. నఫీల్డ్ కాలేజీ ఫెలో పదవిని, 1942-43 లో ఆ కాలేజీ సబ్-వార్డెన్ పదవిని నిర్వహించాడు.

కోల్ తన పదిహేడవ ఏటనే బ్రిటిషు లేబర్ పార్టీలో చేరి, 1918 లో దాని ప్రధాన పరిశోధనాధికారి అయ్యాడు. అతడు 30 వ పడి ప్రారంభంలో ఫాబియన్ (బ్రిటిష్ లేబర్ పార్టీని సమర్థించే సోషలిస్టు మేధావుల) సంఘం కార్యనిర్వాహక సభ్యుడై ఆ పార్టీ పరిశోధన శాఖ అభివృద్ధికి కృషిచేశాడు. 1930 ప్రాంతంలో నెలకొల్పబడిన న్యూ ఫాబియన్ రీసెర్చి బ్యూరోకు గౌరవ కార్యదర్శి అయ్యాడు. 1938 ఆఖరులో ఈ బ్యూరో 'ఫాబియన్ సొసైటీ' తో చేర్చి వేయబడినప్పుడు బెట్రిస్ వెబ్ దానికి గౌరవాధ్యక్షురాలుగాను కోల్ చెయిర్మన్ గాను ఎన్నికైనారు.

కార్మికులలో విద్యావ్యాప్తికి — వయోజన విద్యావ్యాప్తికి — పాటుపడటం కోల్ కార్యకలాపాలలో

'రామో జేతి నలో జేతి జేతి రాజా పురూరవాః,
అలర్క స్సర్వధనం ప్రాప్య నాన్యో రాజా భవిష్యతి.'

(కశేగని విధిని పొంది నాన్యను ఈ దేశం రాజవుతాడు. ఈ సంగతి రామునికి, నలునికి, పురూరవునికి తెలుసు. ఇది అంతరార్థం. కశేగని ధనం పొంది మరెవరూ రాజు కాలేరు. ఈ సంగతి రామునికి, నలునికి, పురూరవునికి తెలుసు. ఇది పైకి కనిపించే అర్థం.) అని.

అంతరార్థం గ్రహించిన నాన్యదేవుడు తర్వాత ఆ పాము కనిపించిన స్థలం తవ్వించాడు; అక్కడ అతనికి అపారమైన నిధి లభించింది. ఆ ధనంతో అతడు పెద్ద సైన్యం సిద్ధపరచుకొని 1097 లో మిథిలను ఆక్రమించుకొని రాజ్యం స్థాపించాడు. ప్రథమ రాజధానిని ఆ పాము కనిపించిన చోటే నిర్మించి, దానికి "నాన్యపురం" అని పేరు పెట్టాడు. ఆ సంవత్సరమే ఆయన "సిమరామపురం" అనే మరొక రాజధానిని కూడా నిర్మించాడు. ఇది నేడు నేపాల్ లో చేరి పోయింది; సిమ్‌రావ్ నగర్ అని మారిపోయింది. సిమ్‌రావ్‌నగర్‌లో లభించిన శాసనంలో దీని వివరాలున్నాయి.

"నందేందు బిందు విధుసమ్మిత శాకవర్షే
తచ్ఛ్రావణే సితదలే మునిసిద్ధ తిథ్యామ్,
స్వాతీ శనైశ్చరయుతే కరివైరిలగ్నే
తన్నాన్యదేవ నృపతిః వ్యదధీత వాస్తుం"

(శకవర్షాలు 1019 శ్రావణశుక్ల సప్తమి శనివారం సిద్ధియోగ స్వాతీ నక్షత్రయుక్త సింహలగ్నంలో నాన్యదేవుడు ఈ కోటను పూర్తిచేశాడు.)

కాని, బెంగాల్ బిహార్‌లను పాలించే సేన వంశ రాజులకు తమ పొరుగున ఒక స్వతంత్రరాజ్యం కలగడం కన్నెర్ర అయింది. సేనవంశ రాజయిన బల్లాలసేనుడు మిథిలపై దండెత్తి, నాన్యదేవుని ఓడించి బందీగా పట్టుకొని గంధేశ్వర్ కోటలో నిర్బంధించాడు. నాన్యదేవుని దయనీయ పరిస్థితిని ఉమాపతి అనే ఆస్థానకవి శ్రోతలకు కన్నుల నీరు కారేటట్టుగా వర్ణించాడు. ఆ కరుణగాథ చెక్కిన శిలాఫలకం నేడు కలకత్తా మ్యూజియంలో భద్రపరచబడి ఉంది. నాన్యదేవుడు నిర్బంధంలో ఎంతో కాలం ఉండలేదు. అతని కుమారుడు గంగదేవుడు పెద్ద సైన్యం కూర్చుకొని బల్లాలసేనునిపై దండెత్తాడు. ద్వాలఖ్ అనే చోట ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. బల్లాలసేనుడు పూర్తిగా ఓడిపోయాడు. గంగదేవుడు తండ్రిని చెరవిడిపించి రాజధానికి పిలుచుకొని వచ్చాడు.

తండ్రి తర్వాత గంగదేవుడు 1134 లో రాజ్యానికి వచ్చి 1148 వరకు ఏలాడు. పరిపాలన సౌకర్యం కోసం అతడు తన రాజ్యాన్ని పరగణాలుగా విభజించి పరగణాకొక చౌధరీని నియమించాడు. చౌధరి అంటే దరుని భాగమైన పన్ను వసూలు చేసే అధికారి. గంగదేవుడు అంధ్రఠాఢి అనేచోట పెనుకోటను నిర్మించాడు. గంగదేవుని సోదరుడు మల్లదేవుడు కాన్యకుబ్జాధిపతి అయిన జయచంద్రుని ఆస్థానంలో మిథిల రాయబారిగాను, ప్రధానాంతరంగికుడుగాను ఉండేవాడు. ఈతడు నేపాలదేశంపై మిథిల అధికారం ప్రబలంగా ఉండేటట్టు చేశాడు.

గంగదేవుని తర్వాత నరసింహదేవుడు 1148 లో మిథిలాధిపతి అయ్యాడు; అతడు 1204 వరకు పాలించాడు. అతడు మహమ్మద్ ఘోరీ సైన్యానికి ప్రధాన సేనానాయకుడుగాను కొంతకాలం పనిచేశాడు. ఎందుకో అతనికీ నేపాలదేశాన్ని పాలించిన అతని సోదరుడు మల్లదేవునికీ వైమనస్యం ఏర్పడింది. దానితో నేపాలం మిథిలారాజ్యంనుంచి విడిపోయి స్వతంత్ర రాజ్యమైంది.

నరసింహదేవుని తర్వాత అతని కుమారుడు రామసింహదేవుడు 1204 లో రాజ్యానికి వచ్చాడు. అతడు సంస్కృతసాహిత్యాన్ని చాల అభిమానించాడు. ఆయన కాలంలోనే వేదభాష్యాలు, వ్యాఖ్యానాలు రచితమయాయి. మహామహోపాధ్యాయ శ్రీకరాచార్యులు అమరకోశానికి "వ్యాఖ్యామృతం" అనే టీకను, రత్నేశ్వర పండితుడు సరస్వతీకంఠాభరణమనే అలంకారశాస్త్రగ్రంథానికి 'రత్నదర్పణం' అనే వ్యాఖ్యను, పృథ్వీధరాచార్యుడు మృచ్ఛకటిక వ్యాఖ్యను రచించారు. అతని కాలంలోనే సుప్రసిద్ధ విద్వాంసుడు గణేశపండితుడు, భాష్యభామతీకార వాచస్పతిమిశ్రుడు ఉన్నారు. రామసింహదేవుడు 92 సంవత్సరాలు జీవించి ఢిల్లీరాజు నసీరుద్దీన్ మహమ్మద్ కాలంలో మరణించాడు.

తర్వాత రాజ్యానికి వచ్చిన శక్తిసింహదేవుడు గొప్ప విద్వాంసుడు, విద్యాపోషకుడు. అతడు విద్యావ్యాసంగంలో మునిగి తేలుతూ ఉండడంవల్ల చండేశ్వరమహాఠా అనే రాజకార్యధురంధరుడు ప్రధానిగా పరిపాలన నిర్వహణకు ఏడుగురు మంత్రులను నియమించాడు. శక్తిసింహదేవుడు "సప్తరత్నాకరః" అనే సముచ్చయ గ్రంథం రచించాడు. దీనిలో కృత్యరత్నాకరః, దానరత్నాకరః, వ్యవహారరత్నాకరః, శుద్ధిరత్నాకరః, పూజారత్నాకరః, వివాదరత్నాకరః, గృహస్థరత్నాకరః, అనే ఏడు భాగాలున్నాయి. అతడు ఐదు సంవత్సరాలు మాత్రమే రాజ్యం పాలించి కాలధర్మం చెందాడు.

శక్తిసింహదేవుని తర్వాత అతని కుమారుడు హరిసింహదేవుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. అతడు నేటి బిహారీలకు చిరస్మరణీయమైన పనిచేశాడు. అతడు పండిత రఘుదేవఝా అనే విద్వాంసుని సహాయంతో

"పంజీప్రబంధః" అనే సంకలన గ్రంథం రచించాడు. దీనిలో మిథిలలోని బ్రాహ్మణ, కాయస్థ కుటుంబాల వైవాహిక సంబంధాల వివరాలున్నాయి. చారిత్రిక ప్రాధాన్యం గల ఈ గ్రంథం సంకలనకు అనేక సంవత్సరాలు పట్టిందట. 1324లో ఇది ముగిసింది (శక.1245)

1324 లో ఢిల్లీ సుల్తాన్ ఘియాజుద్దీన్ తుఘ్లక్ మిథిలపై దండెత్తాడు. హరిసింహదేవుడు ధైర్యంతో ఎదిరించాడు. కాని ఓడిపోయి, నేపాల్ అడవులకు వెళ్లి నేపాల్‌లో కొంతభాగం ఆక్రమించుకొన్నాడు.

"బాణాబ్ధి బాహు శశి సమ్మిత శాకవర్షే
పౌషస్య శుక్ల దశమీ క్షితిసూనువారే,
త్యక్త్వా స్వపట్టనపురీం హరిసింహదేవో
దుర్దైవ దర్శితపథో గిరిమావివేశ."

హరిసింహదేవుడు 1328 దాకా సిమరాంవుపురం (సిమరవ్‌గఢ్) రాజధానిగా నేపాల్ పాలించాడు. అతని వంశంవారు ప్రజారంజకులైన రాజులయ్యారు. అప్పటి నేపాళ చరిత్ర హరిసింహదేవుని. ఆనాటి నుంచి శివసింహదేవుని నేపాల్ పరిపాలకులుగా పరిగణించి గౌరవించాడు. నేపాల్‌ను పాలించిన కర్ణాటక రాజులలో కడపటివాడు శ్యామసింహదేవుడు. అతనికి పుత్రసంతానం లేనందున రాజ్యం దౌహిత్రుడైన జగత్‌సింహునికి సంక్రమించింది. మల్లవంశరాజులు నేపాల్ దేశాన్ని గోర్ఖాలు 18వ శతాబ్దిలో తిరుగుబాటు చేసేవరకు పాలించారు. తాము కర్ణాటక వంశీయులమని మల్లరాజులు చాలగర్వంగా చెప్పుకున్నారు.

మిథిలలో కర్ణాటకుల పరిపాలన వైభవ ప్రశాంతంగా జరిగింది. వారు సంస్కృత ప్రతిభాశాలురు కావటంవల్ల వివిధ విద్యాశాఖలు పోషణ లభించింది. పలువురు మహాపండితులు, శాస్త్రులు వెలిశారు. ఈ పరిపాలన కాలంలో మైథిలీభాషలో ప్రథమ వచన రచన "వర్ణన రత్నాకర" రచితమైంది. జ్యోతీశ్వర ఠాకూరు అనే సంస్కృత పండితుడు దీనిని రచించాడు. కనుక మిథిలలో కర్ణాటక రాజుల పరిపాలన భారతదేశ సంస్కృతి చరిత్రలో చాలా ప్రధానమైంది.

(ది బిహార్ రీసెర్చ్ సొసైటీ జర్నల్ 43వ సంపుటిలోని శ్రీ కపిల్ నారాయణ్ ఝా "కర్ణాట్" వ్యాసంనుంచి)

పల్లవుల పుట్టుక

శ్రీ తంగిరాల సుబ్బారావు

సుమారు క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్దం నుండి తొమ్మిదవ శతాబ్దం వరకూ దక్షిణభారతదేశంలో పల్లవులు ప్రాబల్యాన్ని పొందియున్నారు. వీరి చరిత్ర చిక్కులి చిత్రమైనది. వీరి పుట్టుకను గూర్చి ఎక్కువ పరిశోధనలు జరిగాయి. వివిధ సిద్ధాంతాలు వెలిశాయి.

"పల్లవులు భారతీయులేనా?" — అను విషయం చరిత్రకారులకు చిక్కులి చర్చనీయాంశంగా పరిణమించింది.

పల్లవులు విదేశీయులనియు, "పార్థియన్ జాతి" వారనియు కొందరు చరిత్రకారుల మతం. "పల్లవులు" — "పహ్లవులు" అనే రెండు శబ్దాల సాదృశ్యమే ఈ సిద్ధాంతానికి మూలం. కాబట్టి పల్లవులు, భారతదేశమునందుద్భవించిన పాండ్య, చేర, చోళ జాతులవలెగాక, విదేశీయులనుండి దక్షిణదేశమునకు వలస వచ్చిన జాతి అని వీరి అభిప్రాయం. శ్రీ వెంకయ్య గారు ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఎక్కువ ప్రచారంలోకి తీసుకొచ్చారు. "లూయీ రైస్" (Lue Rice) కూడా ఈ సిద్ధాంతాన్ని బలపరుస్తున్నాడు.

కాని, "విన్సెంట్ స్మిత్" (Vincent Smith) పై సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా త్రోసిపుచ్చాడు. అధునాతన చారిత్రక పరిశోధనలేవియు పల్లవులు విదేశీయులనడానికి తగిన ఆధారమును చూపలేక పోయాయన్నాడు. కాబట్టి పల్లవులు భారతీయులే కాని విదేశీయులు కారని ఈయన అభిప్రాయం.

మరియొక ఆధారం కూడా పల్లవులు విదేశీయులు కారని సూచిస్తోంది. రాజశేఖరుడు "భువనకోశము" అనే కావ్యాన్ని రచించాడు. అందులో ఉత్తరదేశంలోని పహ్లవరాజ్యాలకు, దక్షిణదేశంలోని పల్లవ రాజ్యాలకూ స్పష్టమైన విభేదాన్ని సూచించాడు. దీనిని బట్టి, ఇంకను మరికొన్ని చారిత్రకాధారములను బట్టి పల్లవులు భారతదేశంలో ఉద్భవించిన జాతియే యని కొందరు చరిత్రజ్ఞుల అభిప్రాయం.

"డాక్టర్ యస్. కె. అయ్యంగార్" మరొక విధంగా భావిస్తున్నారు. క్రీ. శ. రెండు, మూడు శతాబ్దాలకు చెందిన "సంగం సాహిత్యము"లో పల్లవులు "తొండయార్" అని పేర్కొనబడిరి. వీరు శాతవాహన సామ్రాజ్య సరిహద్దులను కాపాడే నాగజాతి నాయకులకు సన్నిహితులని కూడా వ్రాయబడివుంది. కాబట్టి పల్లవులు నాగజాతివారని ఈయన అభిప్రాయం. ప్రాచీన తమిళ సాహిత్య గ్రంథంలో కూడా ఈ విషయం ద్యోతకమౌతోంది. "మణిమేఖలై" అనే తమిళ కావ్యంలో మొదటి పల్లవప్రభువు చోళ, నాగ జాతుల సాంకర్యమువలన జన్మించినట్లు చెప్పబడివుంది. "కిలివలవ్" అనే చోళరాజు, "మణిపల్లవమ్" అనే ద్వీపంలోని నాగజాతి రాకుమార్తెను పరిణయమాడెనట. వీరికి జన్మించిన పుత్రుడే మొదటిపల్లవ ప్రభువయ్యెనట. ఇందులో పేర్కొనబడిన "మణిపల్లవ ద్వీపము" సింహళద్వీపానికి చేరువగా నున్నది.

కాని శాసనములను పరిశీలించినచో, ప్రాచీన పల్లవకుటుంబములలో తొలి, నాగజాతులకు చెందిన వ్యక్తులెవ్వరును కానరారు అంతేకాక, పల్లవులు భరద్వాజగోత్రానికి చెందిన వారుగా వర్ణింపబడి యున్నారు. పల్లవ రాజులలో కొందరు "సముద్రము వంటి తోబిలసీమలకు బడబాగ్నివంటివాడు" అని వర్ణింపబడ్డాడు కాబట్టి. తొలి. నాగజాతులనుండి పల్లవులు ఉద్భవించారనడానికి ఈ కారణములు వ్యతిరిక్తములు.

తమిళసాహిత్యంలో పల్లవులకు "తొండైయార్" అనే పదం వాడబడింది. కొంతమంది పల్లవుల ప్రదేశము "తొండమండలము" అనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. "తొండై" అంటే తమిళంలో "తీగ" అని అర్థం. ఇది పల్లవులు శాతవాహనులకు సామంతాధిపులనే విషయాన్ని సూచిస్తోంది. శాతవాహనసామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నమైనతర్వాత, మహాసేనాపతి స్కంధనాగుడు అనే సామంతుడు స్వతంత్రుడై తొండమండలాన్ని పరిపాలించాడు. ఇతడు తనకుమార్తెను వీరకూర్చుని అనే పల్లవరాజుకిచ్చి పెండ్లిచేశాడు. వీరకూర్చుడు ప్రముఖుడైన ప్రథమ పల్లవప్రభువు.

కొందరు చరిత్రకారులు పల్లవులను "కురుంబులు" అనే జాతితో పోల్చారు. మరికొందరు "పల్లవ" అనే శబ్దానికి "వ్యవసాయదారులు" "పాల మనుష్యులు" అనే అర్థాలను చెప్పి సమర్థించారు.

"జునాగఢ్" శాసనంలో క్షత్రపప్రభువగు రుద్రదామునికి "సువిశాఖ" అనే మంత్రి ఉన్నాడనీ, అతడు 'పహ్లవుడని' చెప్పబడి వుంది. పల్లవులు మొదట పశ్చిమక్షత్రపులలో అధికారంలోకి వచ్చారనీ, తర్వాత తీవ్రంగా విజృంభించి కాంచీనగరపాలకు లయ్యారనీ ఈ విషయం సూచిస్తోంది.

అయితే "కె. పి. జయస్వాల్ వంటి కొందరు చరిత్రకారులు, పల్లవులు బ్రాహ్మణులనీ, యుద్ధవిద్యయందు ఆరితేరిన వారగుటచే క్షత్రియవృత్తి నవలంబించిరనియు. వీరు వాకాటకుల వంశమునకు సంబంధించినవారనియూ—వాదిస్తున్నారు.

పల్లవులు "బ్రాహ్మణు"లనుట కొక ప్రాచీన గాథ కూడ కలదు. మొదటి పల్లవ ప్రభువు ద్రోణాచార్య పుత్రుడైన అశ్వత్థామనుండి జనించినాడట అశ్వత్థామ భరద్వాజగోత్రీయుడు. పల్లవులునూ భరద్వాజగోత్రీయులే! కావున పల్లవులు "బ్రాహ్మణులు" అని వాదించుచున్నారు.

పల్లవులు భరద్వాజగోత్రీయులనుట సత్యమే కాని, వారు బ్రాహ్మణులనుట మాత్రము అంగీకరింపలేము 'కదంబ శాసనము' లో "పల్లవక్షత్రియులు" ప్రత్యేకించే కాంచీనగరం వేదవేదాంగవిద్యల కాటపట్టై విలసిల్లెనని వ్రాయబడియున్నది.

పైన తెల్పబడిన విషయముల నన్నిటిని సమగ్ర పరిశీలనము చేయగా, పల్లవుల పుట్టుకనుగూర్చి ఈ క్రింది సత్యములు గోచరించును:—

మొట్టమొదట పల్లవులు ఉత్తరహిందూస్థానము వారే. అప్పటినుండి క్రమముగా దక్షిణాపథానికి వచ్చారు. వారు "పహ్లవుల"కు సంబంధించినవారనుటయే సత్యము. ఆర్యావర్త, దక్షిణాపథాలకు నడుమ బలపడియున్న సంబంధబాంధవ్యములచే ఈ పల్లవజాతి దక్షిణమునకే స్థిరనివాస మేర్పరచుకొని, ఆంధ్రసామ్రాజ్యంలో ప్రముఖస్థానాలను ఆక్రమించుకొన్నారు. కొంతకాలం శాతవాహనులకు సామంతులుగా వున్నారు. ఆంధ్రసామ్రాజ్య పతనానంతరం స్వతంత్రులై కాంచీనగర పాలకు లయ్యారు. గుంటూరు జిల్లాలోని "పల్నాడు" ("పల్లవనాడు") ఆంధ్రదేశములో శాతవాహనుల కాలమున పల్లవులు నివసించిన ప్రదేశము. ఇచ్చటనుండియే క్రమముగా కాంచీనగరాధిపు లయ్యారు.

పల్లవులు క్షత్రియులే కాని బ్రాహ్మణులు కారు. పల్లవ ప్రభువుల నామముల చివర "వర్మ" (నరసింహవర్మ', మహేంద్రవర్మ') అనియే యున్నది కాని "శర్మ" అని లేదు. ఈ 'వర్మ' శబ్దమే పల్లవుల క్షత్రియత్వమును వేనోళ్ల చాటుచున్నది.

గ్రంథవిమర్శనము

వజ్రచ్ఛేదిక

బుద్ధుడొక మహావ్యక్తి. అతని వ్యక్తిత్వం అతని జీవితకాలంలో ప్రజలను ముగ్ధులను చేయడం నిజమే. కాని, అతని నిర్యాణం అనంతరం ప్రజలకు అతనిలోనిగల అభినివేశం అంతరించసాగింది. ఉపాసకులకు బౌద్ధభిక్షువులను ఆదరించడం, రత్న త్రయాన్ని ఉచ్చరించడం, పంచశీలాలు ఆదరించడం తప్పితే-గత్యంతరం కనిపించలేదు. ప్రజాసామాన్యానికి అంతగా ఇది సంతృప్తి కలిగించలేదు. తాత్త్విక సిద్ధాంతాలో ప్రజలకు దురవగాహాలు. కనుక ప్రజలమనస్సును మార్చగొనడానికి బౌద్ధంలో సంస్కరణ అవసరమైంది. దీనికి కొందరు పూనుకున్నారు. దీనితో జాతకకథలు, అవదాన కథలు మున్నగువాటిద్వారా స్వార్థత్యాగ భూతసేవలను ప్రోత్సహించడం ప్రారంభమైంది. కాని, పూర్వాచారప్రియులు అనూచానంగా వచ్చిన నియమ నిష్ఠలను సడలింపరాదని భీష్మించుకొని, సంస్కరణ విముఖులయ్యారు. ఈ సంస్కరణవాదులనే మహాసాంఘికవాదులంటారు. ఈ మహాసాంఘికవాదమే మరికొన్ని మార్పులువచ్చి మహాయానంగా వికసించింది.

సిద్ధార్థుడుపొందిన అత్యున్నతమైన బోధిసత్త్వం పొందడానికి ఏర్పడినమార్గం కనుక మహాయానం- అని దీనిని నిర్వచించారు, మహాయానవాదులు. ఈ యానం తత్త్వదృష్టి సంగ్రహంగా ఇది: సత్యానుభూతికి రెండు ఆవరణాలున్నాయి. మొదటిది, దోషావరణం. రెండవది, జ్ఞేయావరణం. నిష్ఠవల్ల, ధ్యానంవల్ల దోషావరణం తొలగుతుంది. ఇది తొలగితే పుద్గలశూన్యత— వ్యక్తిత్వశూన్యత—మాత్రమే భాసిస్తుంది. జ్ఞేయావరణం తొలగితే పుద్గలశూన్యతతో పాటు ధర్మశూన్యత— సకలప్రాపంచికపదార్థాలమిథ్యాజ్ఞానం—భాసిస్తుంది. ఈ రెండు ఆవరణాలూ తొలగించుకొంటేనే సత్యదర్శనం. సత్యదర్శనమైతేనే బుద్ధులవుతారు. ఈ మహా లక్ష్యం కలది గనుకనే మహాయానం.

ఈ మహాయానాన్ని శూన్యవాదంతో బహుళవ్యాప్తం, తర్కబద్ధంచేసి ప్రవర్తింపజేసినవాడు నాగార్జునాచార్యుడు. ఈతడు క్రీస్తుశకం రెండవ శతాబ్దిలో వెలసి పెక్కు గ్రంథాలు రచించినవాడు. వాటిలో ఇంతవరకు 24 గ్రంథాలు మాత్రమే లభించాయి. వీటిలో ఉద్గ్రంథం ప్రజ్ఞాపారమిత. దీనికి శతసాహస్రి అన్నారు నాగార్జునాచార్యుడు. ఇది బుద్ధుడు తన ఉపదేశ సమయంలో శిష్యుల ప్రశ్నలకు చెప్పిన సమాధానాల క్రోడీకరణం కనుక ప్రశ్నోత్తర రూపంలో ఉంటుంది. ఈ ఉపదేశాల సారాంశమిది :

ప్రపంచానికి వైకల్పిక సత్తమాత్రమే ఉంది కాని పారమార్థిక సత్తకాని, పారమార్థిక అసత్తకాని లేదు. నిజానికి ఏ వస్తువుకూ స్వతస్సత్తిలేదు. కనుక ఈ విశ్వం వివిధ పరమాణు సముదాయం మాత్రమే. ఈ సంబంధం వల్లనే ప్రపంచం ఒక జలచక్రంవలె పరిభ్రమిస్తుంది ... వైకల్పికత్వం ఉన్నంతవరకు సత్యం లభించదు. సత్యత్వసాధనకు వైకల్పికత్వం తొలగాలి. అప్పుడు సత్యం శూన్యత్వం గోచరిస్తుంది. శూన్యత్వమే నిర్వాణం. అది "అస్తినాస్తి తదుభయానుభయ వినిర్ముక్తస్వరూపం".

ఈ శతసాహస్రి అయిన ప్రజ్ఞాపారమితలో భాగమే ఈ వజ్రచ్ఛేదిక. పదార్థాలలో వజ్రమెలా ఘనంగా మెరుస్తుందో ఇదికూడా తత్త్వశాస్త్రంలో తేజోవంతమై, ఆవరణాలను ఛేదించేది గనుక 'వజ్రచ్ఛేదిక' అన్న సార్థకనామం ఏర్పడిందని బౌద్ధదార్శనికులు అన్నారు. ఈ మహాయాన సంప్రదాయమే టిబెట్, చైనా, మంగోలియా, కొరియా, జపాన్ దేశాలలో వ్యాపించింది. ఈ వజ్రచ్ఛేదిక చైనా భాషలో క్రీస్తుశకం 400 లో అనూదితం కావడమే దీనివ్యాప్తికి తార్కాణం. తూర్పు తుర్కిస్థాన్‌ని కూచా అనే రాష్ట్రంలో వసించిన కుమారజీవుడనే మహాయాన బౌద్ధాచార్యుడు తన పండిన వయస్సులో చాంగ్-యాన్‌కు వెళ్ళి దీనిని చైనా భాషలో అనువదించాడు. తర్వాతనే బోధిరుచి, పరమార్థుడు, హుయాన్‌త్సాంగ్, ఇత్‌సింగ్, ధర్మగుప్తుడు మొదలయినవారు బౌద్ధదర్శన గ్రంథాలను అనువదించే సంప్రదాయం ఏర్పడింది. కుమారజీవుడు

బౌద్ధ సంప్రదాయంలోని సంస్కృతపు మాటకారాలను, పంజ్జలను చైనా భాషలో తెలుపలేక ఆ మాటి కారాలకు ఎన్నిహేన్ ధ్వనుల చైనా పదాలతో అనువాదం కొనసాగించాడట. ఉదాహరణకు: ప్రజ్ఞాపారమిత అనడానికి 'పాహాన్ జోర్ పోర లోర్ మీ' అని దీనివల్ల — ఈ సంకేతాలు తెలియనందువల్ల — తర్వాతివారికి మరికొన్ని చిక్కులు ఏర్పడాయట. చైనాలో ముద్రితమైన తొలి గ్రంథం కూడా వజ్రచ్ఛేదికే కావడం మరొక విశేషం.

శతసాహస్రీ ప్రజ్ఞాపారమితాశాస్త్రం టిబెట్ భాషలో చెరి వేయి పుటలున్న వందసంపుటాలుగా ముద్రితమైందట.

దీనికి ఇంగ్లీషులో ఐదు అనువాదాలున్నాయి: (1) ప్రొఫెసర్ మాక్స్ములర్ ది. (2) డాక్టర్ శామ్యూల్ బీల్ ది (3) విలియమ్ గెమ్మెల్ ది (4) డాక్టర్ డి. టి. సుజుకీది (5) ఎ ఎఫ్ ప్రైస్ ది. మాక్స్ములర్ అనువాదం సంస్కృత మూలానుసారి. తక్కినవి మూడూ కుమారజీవుని చైనా అనువాదాన్ని అనుసరించినవి. ప్రైస్ ది పరిశీల సంగ్రహానువాదం.

సోవియట్ యూనియన్ విజ్ఞాన పరిషద్ సభ్యుడైన ప్రొఫెసర్ షెర్బాట్‌స్కీ 'బౌద్ధ నిర్వాణ భావన' అన్న గ్రంథంలో నాగార్జునుని శూన్యవాదాన్ని పాశ్చాత్య తత్త్వవేత్తలయిన బ్రాడ్లీ హెగెల్ వాదాలతో పోల్చి విమర్శించారు. బ్రాడ్లీ చెబుతున్నది అచ్చు నాగార్జునుడు నిర్వచించినదే అని నిరూపించారు. నాగార్జునుని శూన్యతావాదం, వారి సాపేక్షవాదం ఒక్కటేనని షెర్బాట్‌స్కీ ఉద్దేశం.

ఆంధ్రుడుగా పరిగణింపబడిన నాగార్జునుని వజ్రచ్ఛేదిక పెక్కు విదేశ భాషలలో అనూదితమైనప్పుడు తెలుగులో అనువాదం కొరవడడం అన్యాయం కదా! ఈ అన్యాయాన్ని తొలగించే తలంపుతో శ్రీ వాడ్రేవు పతంజలిగారు దీనిని తెలుగు చేయడం "తెలుగు భాషకు నిదియే ప్రథమానువాదము" కావడం ప్రశంసనీయాంశాలు. డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు దీనికి చిన్న పీఠిక వ్రాశారు. కేరళ గవర్నర్ డాక్టర్ బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారు దీని అంకితం పుచ్చుకున్నారు (పాకెట్-సైజు పుటలు: 147. వెల: రెండు రూపాయలు. ప్రతులకు: రచయిత, ఎ.1-42, విద్యానగర్, హైదరాబాద్-8) అనువాదకులు విపుల భూమికలో ఈ గ్రంథకర్తను గూర్చి, నాగార్జునుని గూర్చి విపులంగా చర్చించారు. నాగార్జునుని మాధ్యమిక కారికలను డాక్టర్ జి. వి. కృష్ణరావుగారు మూడు సంవత్సరాల క్రితం తెలుగు పద్యాలు చేశారు. ఇటీవల నాగార్జునుని గ్రంథం విగ్రహవ్యావర్తనిని కూడా అనువదించారు. బౌద్ధదర్శనజ్ఞానం సంస్కృతాలనుంచి మనకింకా ఎంతో రావలసివుంది. ఈ దృష్టితో ఈ మాతృభాషానువాద కృషి ప్రత్యేకంగా అభినందనీయమే కాని:

"అనువాదకుడను Anecdota Oxoniensia Series (అనెక్‌డోటా ఆక్సోనియెన్సిస్ సీరీస్) లో మాక్స్ములరు ప్రచురించిన వజ్రచ్ఛేదికా పాఠము స్వీకరించితిని. మాక్స్ములరు, డాక్టర్ శామ్యూల్ బీల్, విలియమ్ గెమ్మెల్, ఎ. ఎఫ్. ప్రయిస్ ప్రభృతుల ఆంగ్లానువాదములు నాకీ భాషాంతరీకరణమున ఎక్కుడు సహాయభూతము లైనవి." అని భూమికలో అనువాదకులు చెప్పిన మాటలు — అనువాదం చదివిన తర్వాత వీరు సంస్కృతాన్ని అనుసరించకుండా ఆంగ్లానువాదాలనే ఆశ్రయించి తెలుగుచేశారా అన్న అనుమానం కలగడంతో — పాఠకుల మనస్సును చిక్కుముడి వేస్తాయి. తరచిచూడగా, ఈ తెలుగు నీతి సంస్కృతానుసారి కాకపోవడమే కాక లండన్ బుడ్డిస్ట్ సొసైటీవారు 1947 లో ప్రచురించిన, వీరు భూమికలో పేర్కొన్న ఎ ఎఫ్ ప్రైస్ అనువదించిన "ది జ్యూయెల్ ఆఫ్ ట్రాన్సెండెంటల్ విజ్డమ్" అన్న ఆంగ్లపుస్తకానికి విధేయ పరిచ్ఛేదవిభాగంతో సహా అక్కడక్కడ తప్ప అది రాజావది పాఠకు [illegible] మరింత బాధకలుగుతుంది. తథాగతుని ఉపదేశాలు శాస్త్రీయ పరిభాష పీడితమైన సంవాదరూపాలు. ఇక మహాయానుల సంస్కృతశైలి కించిత్ వ్యాకృతి సంప్రదాయ సంగంతో పల్లేరుపై బండిలా నలుగ నడచేది. పంచతంత్రంలోని సరళ సంస్కృతాన్ని అర్థంచేసుకోగలవారు కూడా అత్యంత సులభంగా తెలుసుకోగల సంస్కృతం కాదిది. శ్రీ పతంజలిగారు చిన్ కొంగ్ కింగ్ చైనా అనువాదానికి అనువాదమైన ఇంగ్లీషును అనుసరించడంవల్ల నిక్కమైన సంస్కృతపు పలుకుబడిని తెలుగులోకి దివ్యంగా, యథాతథంగా తెచ్చే అవకాశాన్ని, బౌద్ధ తత్త్వ నిఘంటువులను సంప్రదాయ సిద్ధంగా తెలిపే అవకాశాన్ని కోల్పోయారని, పాఠకులకు అర్థంగాని కలిగించారని అనడం అసంగతం కాదు. మూలసంస్కృతానికి పరగణ శైలిలో, దండాన్వయం వ్రాసినా ఎంతో చక్కగా ఉండేది. అనువాదంలోని లోపాలను మచ్చుకు కొన్ని తెలుపడం అప్రస్తుతం కాదు కదా!

(1) ఏవం మయా శ్రుతం. ఏకస్మిన్ సమయే భగవాన్ శ్రావస్త్యాం విహరతిస్మ జేతవనే — ఒకానొక ఉదాత్తదినమున. పుట—8. (ఏకస్మిన్ సమయే అన్నమాటకు ఒకానొక ఉదాత్త దినమున అన్నది సరికాదు. ఒకానొకప్పుడు అనడం ఉచితం)

(2) శ్రావస్తీం మహానగరీం పిండాయ ప్రావిక్షత్ — శ్రావస్తి మహానగరము పైపుగా నడచినాడు.

పుట—8. (భిక్షకోసం శ్రావస్తీ మహానగరము ప్రవేశించాడు-అనాలి)

(3) అథ ఖల్వాయుష్మాన్ సుభూతిర్ యేన భగవాంస్తేనోపసంక్రామత్ ఉత్తరాసంగం కృత్వా దక్షిణం జానుమండలం పృథివ్యాం ప్రతిష్ఠాప్య-అంతిసంపూర్ణ్యుడైన సుభూతి దక్షిణ భుజగత వస్త్రమును తొలగించి, మోకరించి... పుట 8 (ఆయుష్మాన్ అంటే సంపూర్ణ్యుడు కాదు. ఆయుష్మంతుడంటే చాలు ఉండేది. ఈ ఉపదేశ గ్రంథంలో సుభూతి ఆయుష్మంతుడు; ఉపదేశ సమయంలో స్థవిరుడు (పుట-91) సుభూతి దక్షిణ భుజగతవస్త్రం తొలగించలేదు. పెద్దవారి దగ్గర అనుగ్రహం పొందేటప్పుడుగాని, ఉపదేశం గాని స్వీకరించడానికి ఉత్తరీయాన్ని ఒక భుజంమీద వేసుకోవడం ఆచారం. అలాగే కుడిమోకాలు నేలపై ఊని అంజలి ఘటించి సుభూతి వినయంగా ఇలా అన్నాడు---అన్నారట. మరి మూలంలో దక్షిణ జాను మండలం అనువాదంలో దక్షిణభుజం కావడం ఎలా? ఇంగ్లీషు అనువాదకుడు ఆయుష్మాన్ అనడానికి Venerable అన్నాడు కనుక తెలుగు అనువాదంలో సంపూర్ణ్యుడైన అని వచ్చిందేమో!)

(4) ఆశ్చర్యం భగవన్ బోధిసత్త్వయాన సంప్రస్థితేన కులపుత్రేణ వా కులదుహిత్రా వా కథం స్థాతవ్యం, కథం ప్రతిపత్తవ్యం, కథం చిత్తం ప్రగ్రహీతవ్యం—జగన్నాథా! సత్త్వాదియుతులైన పురుషులు గాని స్త్రీలు గాని అనుత్తర సమ్యక్ సంబుద్ధులు కాగోరిన యెడల వాంఛా గ్రహీతులగుటకు వారేమార్గమును పరించవలెను? వారేమి చేయవలెను? పుట 7 (బోధిసత్త్వయానం అనుసరించే కులపుత్రులు కులపుత్రికలు ఎలా నడచుకోవాలి? ఎలా తెలుసుకోవాలి? ఎలా చిత్తం చిక్కబట్టుకోవాలి!-అని కదా మూలభావం?)

(5) సాధు! సాధు! సుభూతే. ఏవమేతత్ సుభూతే ఏవమేతత్—సాధువైన సుభూతీ, మిగుల చక్కని విషయమిది. పుట-7 (సాధుసాధు సుభూతే అంటే 'సుభూతీ నీవు చెప్పింది సరి' అని కాదూ అర్థం? సాధు అవ్యయం, సుభూతికి విశేషణం కాదు. ఈ అనువాదం తెలుసుకుంటే 'యస్మవక్షీ దిగురిపాఠ్య ద్విహాస్య ద విహాయద' శ్లోకం జ్ఞాపకం వస్తుంది.)

(6) ఏవం భగవన్నిత్యాయుష్మాన్ సుభూతిః భగవతః ప్రత్యశ్రౌషీత్—సుభూతి—మా భాగ్యము జగన్నాథా. తథాగతుని ప్రవచనము సానందముతో వినగోరెదము. పుట-7 (భగవన్! అలాగే. అని ఆయుష్మంతుడైన సుభూతి భగవానునిమాటలు విన్నాడు—అని ఉండాలి భూతకాలంలో లజ్ ప్రయోగం. ఇది చాల స్వల్పవిషయం కదా. ఎలా పొరపాటు జరిగింది? ఇంగ్లీషు అనువాదంలో "Pray do, World honourd one: with joyful anticipation we long to hear" అని ఉన్నది మరి! ఏమి చేయమంటారు!)

(7) భగవాంస్తేత్ అవోచత్—అంత ఉన్నత శక్తి కేయు, విశ్వధర్మ ప్రతిపాదకుడును నైన బుద్ధదేవుడు సూత్ర ప్రవచనము కుద్యుక్తుడైనాడు. పుట-9 (మూలంలో లేదే?)

(8) భగవానాహ!—ఇహ సుభూతే బోధిసత్త్వ ఏవం ఇతి సహం క్షేత్రవ్యూహాన్ నిష్పాదయిష్యామీతి స ఇతథం వదేత్. తత్కస్య హేతోః? క్షేత్రవ్యూహాః క్షేత్రవ్యూహా ఇతి సుభూతే అవ్యూహాస్తే తథాగతేన భాషితాః తేనోచ్యంతే క్షేత్రవ్యూహా ఇతి — బుద్ధుడు సుభూతిని ప్రశ్నించినాడు: బోధిసత్త్వుడైనవాడు అసంఖ్యాకములైన బుద్ధక్షేత్రములు సృజింపగలడని భావించి వచ్చి నిమయింగుడు! లేదు జగన్నాథా, మిల్ల సృజింపబడిన బుద్ధక్షేత్రములు కావలవు పుట 31 (నేను క్షేత్రవ్యూహాలను సృష్టించగలనని ఏ బోధిసత్త్వుడైనా అంటే వాడు అబద్ధం చెబుతున్నాడన్నమాట! అసలిది మూలానికి అనువాదం కాదు, Subhute what do you think does a Bodhisatwa set forth any majestic Buddhaland? -నే అర్థమును దానుసారిగా మొదటి వాక్యం వచ్చింది తెనుగులో. పైగా బుద్ధుని మాటే; సుభూతిది కాదు.)

(9) కో నామాయం భగవన్ ధర్మపర్యాయః కథం చైనం ధారయామి ఏవముక్తే భగవా నాయుష్మంతం సుభూతి మేతదవోచత్-ప్రజ్ఞాపారమితా నామాయం సుభూతే ధర్మపర్యాయః-ప్రాజ్ఞనీయమైన నీ సూత్రము నే నామముతో సుప్రసిద్ధింపవలెను జగన్నాథా! వజ్రచ్ఛేదికా సూత్రమను పేర ప్రసిద్ధింప బడవలెను. ఆ పేరితో నీ సూత్రము ప్రసిద్ధించి నిర్వాణము పొందవలెను పుట-37 (భగవన్ ఈ ధర్మము ఎలాంటిది? దీనిని ఎలా ధారణచేయాలి? ఇలా అడుగగా భగవానుడు సుభూతితో ఇలా అన్నాడు. సుభూతీ! ప్రజ్ఞా పారమిత అనేది ఈ ధర్మం. ఈ పేరంగా నే దీనిని ధారణచేయి—గ్రహించి మనస్సులో పెట్టుకో-అని ఉంటే బాగుండేదేమో! నాకు అలాగా నే పేను కున్నాను. ఇంకా నయం! నామాలు, పంగనామాలు అనలేదు.)

(10) తత్కిం మన్యసే సుభూతే ద్వాత్రింశన్మహాపురుషలక్షణైస్తథాగతోऽర్హన్ సమ్యక్సంబుద్ధో ద్రష్టవ్యః—సుభూతీ ముప్పదిరెండు మహాపురుష లక్షణములనుబట్టి తథాగతుని నెవరైన గుర్తించగలరా?

పుట. 89 (మూలంలో ఉన్న మహాపురుష లక్షణాల నే మాటను గ్రహించి ఉండరాదా? వరి ప్రైస్ గారు Thirty two physical peculiarities (of an outstanding sage) అన్నారే!)

(11) అపితుఖలు పునః సుభూతే యే కులపుత్రా వా కులదుహితరో వేమం ధర్మపర్యాయం ఉద్గ్రహీష్యంతి ధారయిష్యంతి వాచయిష్యంతి పర్యవాప్స్యంతి పరేభ్యశ్చ విస్తరేణ సంప్రకాశయిష్యంతి—సుభూతీ! రాగల తరములలో ఎవరైన నీ సూత్రములను వల్లించి విశ్లేషించినచో పుట 51 (ఈ ధర్మాన్ని ఎవరు గ్రహిస్తారో, ధారణ చేస్తారో, పఠిస్తారో, అను సంధానం చేస్తారో-పర్యవాప్నుయాత్ అంటే అనుసంధానం, పరిశీలన-ఇతరులకు వివరంగా తెలుపుతారో—అని కదా ఉండాలి.)

(12) యశ్చాఖలు ధర్మ పర్యాయం శ్రుత్వా న ప్రతిక్షిపేదయమేవ తతో నిదానం బహుతరం పుణ్యస్కంధం ప్రసునుయాదప్రమేయ మసంఖ్యేయం, కః పునర్వాదో యో లిఖిత్వా ఉద్గృహ్ణీయాద్ ధారయేద్ వాచయేత్ పర్యవాప్నుయాత్ పరేభ్యశ్చ విస్తరేణ సంప్రకాశయేత్—సంక్షిప్తంగా నువదిలే: ఈ జీవితములో నీ సూత్రము వాక్యం వినువారే ధన్యులు. అయిన నీ సూత్రమును వ్రాసి గ్రహించి విశ్లేషించి వ్యాఖ్యానించి ప్రకాశ పరచువారి జీవితములు ధన్యతమములని చెప్పుటకు ఉపమానములే లేవు. పుట - 53. (ఈ ధర్మగతిని ప్రతిక్షేపం చేయనివాడు - అక్షేపించనివాడు—అప్రమేయం అసంఖ్యేయం అయిన బహుళ పుణ్యం సంపాదించగలవాడు, దీనిని వ్రాసి గ్రహించి, ధారణ చేసి, పఠించి, అనుసంధానం చేసి ఇతరులకు విస్తరించి బోధించేవానికి మహాపుణ్యం లభించగల దనడంలో వాదమేమిటి? - అనడం మూలభావం అనుకుంటాను 'But how can any comparison' అని ఆంగ్లానువాదం ఉన్నది. ప్రతిక్షేపం అంటే ప్రక్షిప్తం చేయడమని భ్రాంతిపడ్డారు అనువాదకులు.)

(13) పరేభ్యశ్చ విస్తరేణ సంప్రకాశయిష్యంతి—పరదేశములందు విస్తరించి వ్యాఖ్యానించు వారిని పుట - 53. (పరులంటే పరదేశాల నే భ్రాంతి spread it abroad అనే అనువాదంతో కలిగిందేమో! Abroad అంటే పరదేశం, పలుచోటుల అని కూడా అర్థాలున్నాయి కదా!)

(14) నచేత్సుభూతే కశ్చిద్ధర్మః తథాగతేనాభిసంబుద్ధో భవిష్యత్ న మాం దీపంకరః తథాగతో వ్యాకరిష్యత్ "భవిష్యసి త్వం మాణవ అనాగతే ధ్వని శాక్యమునిర్నామ తథాగతోర్హన్ సమ్యక్సంబుద్ధః" ఇతి—దీపంకర బుద్ధునియొద్ద సూత్ర మట్టిదే మైనయున్న తథాగతుని విషయమున నా తోడు "భవిష్యత్ తరములలో శాక్యముని బుద్ధునిగా వెలయుగల"వని చెప్పగలిగి ఉండేవాడు కాడు. పుట - 81. (అయ్యో! ఎంత చక్కని ల్యప్ ప్రయోగం వ్యర్థమైంది, అనువాదంలో. సుభూతీ! దీపంకర బుద్ధునినుంచి అలాటి ఏ ధర్మాన్నైనా గ్రహించి ఉంటే, దీపంకరుడు "అబ్బాయి! నీవు ఇకముందు శాక్యముని అనే తథాగతుడు, అర్హతుడు, సమ్యక్సంబుద్ధుడు అవుతావు" అని చెప్పి ఉండేవాడు కాడు—అని సరిగా వ్రాయవచ్చునే!)

(15) ఏవమేతత్సుభూతే! యో బోధిసత్త్వ ఏవం వదేత్ అహం సత్త్వాన్ పరినిర్వాపయిష్యామీతి న స బోధిసత్త్వ ఇతి వక్తవ్యః—'జాతకముల పర్యవసాన నిర్వాణపథంలో బోధిసత్త్వ డెవడైన ధారించినచో వానిని బోధిసత్త్వ డనదగదు. పుట - 68. (నేను సత్త్వులనుంచి విముక్తుణ్ణి అవుతాను- అనేవాడు బోధిసత్త్వుడు కాడు - అనేది మూలభావం)

(16) న చేత్పునః సుభూతే పుణ్యస్కంధో భవిష్యత్ న తథాగతో అభాషిష్యత్ పుణ్యస్కంధః పుణ్యస్కంధ ఇతి — అటువంటి దానశీలమైనచో తథాగతుడు మహా పుణ్యముగా పేర్కొనడు పుట - 71. (మూలంలోని నకారానికి, భావానికి ఇది ఎంత దూరంలో ఉందో చూపెండి ఇది సుభూతి వాక్యంగా కూడా బుద్ధుడెంటాడు. సుభూతీ! పుణ్యస్కంధమనేది ఉన్నట్లయితే, తథాగతుడు పుణ్యస్కంధం పుణ్యస్కంధం అని చెప్పి ఉండేవాడే కాడు - అనేది మూలానుసారి. ల్యప్ ప్రయోగం).

(17) తత్కిం మన్యసే సుభూతే, లక్షణ సంపదా తథాగతో ద్రష్టవ్యః! సుభూతిరాహ:- నో హీదం భగవన్. యథాహం భగవతో భాషితస్యార్థమాజానామి న లక్షణ సంపదా తథాగతో ద్రష్టవ్యః భగవానాహ:- సాధుసాధు సుభూతే. ఏవమేతద్యథా వదసి. న లక్షణ సంపదా తథాగతో ద్రష్టవ్యః తత్కస్య హేతోః? సచేత్పునః సుభూతే లక్షణ సంపదా తథాగతో ద్రష్టవ్యో భవిష్యత్ రాజాపి చక్రవర్తీ తథాగతో భవిష్యత్ —సుభూతీ మహా పురుషుని ముప్పదిరెండు లక్షణములను బట్టి నీవు తథాగతుని గుర్తింపగలవా! గుర్తింపగలను తథాగతా. అయిన సుభూతీ ఈ లక్షణములను బట్టి తథాగతుని గుర్తింపగలిగినచో చక్రవర్తియైనను తథాగతుని వంటివాడే కదా? పుట-79.

(ఎంత మూలవిరుద్ధమైన అనువాదం! సుభూతీ (మహా పురుష) లక్షణ సంపదగలవాడే తథాగతుడని భావింపవా? సుభూతి అన్నాడు: లేదు భగవాన్. ఎందుకంటే, మీ మాటను నేను అర్థం చేసుకొన్న దానిని బట్టి లక్షణ సంపదగలవాడు తథాగతుడు కాడు. భగవానుడు అన్నాడు:—సుభూతీ చాలా బాగా అన్నావు. నీవు చెప్పింది సరి. లక్షణ సంపదగలవాడు తథాగతుడు గాడు. లక్షణ సంపదగలవాడు తథాగతుడైతే చక్రవర్తి అయిన రాజుకూడా తథాగతుడయ్యేవాడే. ఇక్కడా ల్యప్ ప్రయోగం.)

(18) అథ భగవాన్ తస్యాం వేలాయాం ఇమే గాథే అభాషత:—

"యే మాం రూపేణ చాద్రాక్షుః
యే మాం ఘోషేణ చాన్వగుః,
మిథ్యా ప్రహాణ ప్రసృతా
న మాం ద్రక్ష్యంతి తే జనాః.
ధర్మతో బుద్ధో ద్రష్టవ్యో
ధర్మకాయా హి నాయకాః,
ధర్మతా చ న విజ్ఞేయా
న సా శక్యా విజానితుమ్.—

అందుపై తథాగతుడీ గాథ వచించినాడు:

రూపమిచ్చి నను చూచెడివారు
ధ్వని విని దరి చేరెడువారు
ధర్మమార్గమున వక్రగాములు
తథాగతుని కనుగొనజాలరు. పుట-81

(బుద్ధుడు చెప్పినవి రెండు గాథలు (ఇమే గాథే). అలాంటప్పుడు అనువాదంలో ఈ గాథ వచించినాడు అని మొదటి ఒక్క గాథ మాత్రమే ఉందని పాఠకులకు సందేహం కలుగవచ్చు. ప్రైస్ పుస్తకంలో మొదటి గాథకు మాత్రమే ఇంగ్లీషు ఉంది:

Who see Me by form
Who seeks Me in sound
Perverted are his footsteps upon the way
For he cannot perceive the Tathagata.

(19) ఇదమవోచద్భగవాన్ ఆత్తమనాః స్థవిర సుభూతిస్తే చ భిక్షు భిక్షుణ్యుపాసకోపాసికాస్తే చ బోధిసత్త్వాః సదేవ మానుషాసుర గంధర్వశ్చ లోకో భగవతో భాషితమభ్యనందన్—బుద్ధదేవుడీ ప్రవచనము ముగించిన సమయమున భిక్షువులు, భిక్షుణులు, ఉపాసకోపాసికులు, దేవాసుర మనుజసర్వ సమూహములు సుభూతియును ఆనందాతిరేకమున బుద్ధుని ప్రస్తుతించి తమతమ నెలవులకు చనినారు. పుట—91 (పూర్తి వాక్యంలో భగవానుడు ఈ విధంగా ఉపదేశించాడు. స్థవిరసుభూతి, భిక్షువులు, భిక్షుణులు, ఉపాసకులు, ఉపాసికలు, బోధిసత్త్వులు భగవానుని భాషితాన్ని ప్రశంసించారు. దేవమానవ అసుర గంధర్వలోకాలు ప్రశంసించాయి అని ఉండాలి. ఇతడు చెప్పిన విధం మార్పు(చేసి) అన్న మొదటి వాక్యంతో అన్వయిస్తుంది సుభూతిని సంబోధించి చెప్పినది మాత్రం. అతడే ముఖ్యుడు. తక్కిన ఇతరులు కాక అతడు మొదట గాని వాక్యంలో. మొదట సుభూతి ఆయుష్మంతుడు; ఇక్కడ స్థవిరుడు. ఈ స్థవిరపదం అనువాదంలో కనిపించదు.)

ఇది భాషా మార్గదకు సంబంధించినవి మాత్రమే. 'విషయానికి' సంబంధించినవి ఇంకా ఉన్నాయి. శూన్యతాపద్ధతి, అనులోమతా (పుట-10), పక్ష్యామి, అపాగమ (పుట-25) అంటే వాటిని ముద్రారాక్షసాలలో తప్పించవచ్చు. క్షీపపటము అనేది క్రోడీకరణ అనే అర్థంలో (పుట 11) పెక్కుచోట్ల వాడబడింది. దానికి ఆ అర్థం లేదు. అనుబంధాలలోను పెక్కు లోపాలున్నాయి.

అప్పుడప్పుడు పదివేలమంది బ్రాహ్మణులు భాగ్యవంతులైన కవి వేదోక్త కోవిదులుండగానే వారం దరు భిక్షుకత్వాన్ని స్వీకరించిరి. పుట-26 (వారందరూ స్వీకరించింది భిక్షుకవృత్తి కాదు; భిక్షు ప్రవ్రజ్య.)

ఇలాటి శాస్త్రగ్రంథాలను అవిధారాతకంగా అనువదించాలి. అప్పుడే అనువాదకుని లక్ష్యం సిద్ధిస్తుంది. ఢిల్లీనగరంలో మహాబోధి సొసైటీ ఉన్నది; బౌద్ధవాఙ్మయ పారంగతులకు కొదువ లేదు. వారి సలహాలు పొందిఉంటే, ఇలాటి తప్పులు వచ్చేవి కావేమో! కృతిని అంకితం పుచ్చుకొనేముందు సంస్కృతభాషా పారంగతులైన బూదరాజుగారు కొంతటికి చేసుకొని చదివి తప్పులు దిద్దించిపెట్టి ఉంటే ఎంత బాగుండేది!

ఇంతకూ 'అనువాదకుని దోషములు గమనించిన సహృదయులు సకారణ ప్రతిపాదించిన కృతజ్ఞతతో స్వీకరింపగలను" అని అనువాదకులు భూమికలో కోరి ఉండగా, కొంత శ్రద్ధ తీసుకొని సంస్కృతాన్ని అనుసరించి ఉంటే ఎంత చక్కగా ఉండేది అనువాదం అన్న ఆవేదనతోను ఇంతగా వ్రాయవలసి వచ్చింది.

రా. వ.

శ్రీ మహావిద్యాది సూత్రావళి

పురాణాలద్వారా, తర్వాత తర్వాత క్షుద్ర తంత్రాలద్వారా ఉపాసనా వైపరీత్యాలు ఉత్పన్న మయాయి. వామాచారాలు బహుళంగా వ్యాపించాయి. క్షుద్రాచారాలు, చీపురుకట్టలు, మకారపంచకం, బలిపీఠాలు, ఆడంబరాలు పెరిగిపోయి దైవచింతన ప్రాముఖ్యం వెనుకబడింది.

భారతదేశంలోని ప్రజల కందరికీ మూలపురుషులు ఋషులు కేవ లార్యులే. కోట్ల ప్రజలు మూలదీక్షా విధానం [illegible] మారుతుంది. కాని, నేడు ఆ ఋషుల నామమాత్రమైనా స్మరించటంకూడా కరువైంది. వేదాలలో ఇంద్రుని, అగ్నిని, వరుణుని, పొందుపర్చటంచేత మనకు, పరబ్రహ్మస్వరూపములుగా కన్పించిన దానికి ప్రయోగించిన 'భారా' శబ్దానికి లాలకులు ఉన్న అపారం ఏర్పడి, దానికై ఎంతో సాహిత్యం పుట్టింది. అంతేకాక పాశ్చాత్య ప్రాచీన భావితాంత్రికులు సంప్రదాయ పెంపకం లేనిది దిక్కార్య పరామర్శలు కూడా కొంత అలాటిదానికి కారణమయాయి. ఈ సంప్రదాయం పేరులోనూ కొన్ని వికృతివాలు పొడుకున్నాయి.

అలాటి అపోహలను, దురాచారాలను తొలగించి ప్రజలలో పవిత్రత భావాలు పోషిందానికి ప్రయత్నించిన పరమయోగులలో ఒక్కరు కావ్యకంఠ గణపతి మునీంద్రులు. వైదికమైన ఉపాసనలని, అదే యోగమని నిరూపించడానికి ఈ సూత్రాలు వ్రాశారు. విస్తృతంగా ఉపాసించుకోవాలో తెలిపి సాత్త్వికోపాసన, ప్రాణోపాసన నిర్వచించారు.

ఈ సూత్రావళి పుటలు: డెమ్మీ 18. ఎడమ పక్కన సూత్రాలు, కుడిపక్కన శ్రీ కుంటూరు

మనవి మాటలు

"ఆధునిక జ్ఞానోపార్జనకు, ఉన్నత సాహిత్యాధ్యయనానికి, ప్రపంచ విజ్ఞానాలతో సహ ఇంగ్లీషు భాషా పరిచయం అవసరం. నేటి పరిస్థితులబట్టి మనకు ఇష్టమున్నా లేకపోయినా ఇంగ్లీషు నేర్వడం అత్యావశ్యకం. ఇంగ్లీషు అంతర్జాతీయ భాష" అన్నారు గాంధీజీ.

ఇవి ఇప్పటి మాటలు కావు; నాలుగు దశాబ్దాల నాటి మాటలు. 1917 అక్టోబర్ నెల 20 వ తేదీన బ్రోచ్‌లో ద్వితీయ గుజరాత్ విద్యా విషయిక మహాసభ జరిగింది. దానికి అధ్యక్షత వహించినవారు గాంధీజీ. జాతీయభాషకు లక్షణాలేమిటి?—అని ప్రశ్నించారు ఆయన. సమాధానంగా ఇలా నిర్వచించారు:—"(1) ప్రభుత్వోద్యోగులు అనాయాసంగా నేర్చుకోగలిగేటట్టు ఉండాలి (2) యావద్దేశంలోని మత రాజకీయాది వివిధ విషయాల చర్చకు ఉపయుక్తమైనది కావాలి. (3) దేశంలోని అధిక సంఖ్యాకులు భాషించేది కావాలి. (4) యావద్దేశమూ సులభంగా నేర్చుకోగలిగేది కావాలి. (5) తాత్కాలిక ప్రయోజనాల దృష్టికి వెలిగా నిర్ణయించబడినదిగా ఉండాలి. ఈ ఐదు లక్షణాలూ హిందీకి ఉన్నాయి. కనుక దానితో మరే భారతీయ భాషా పోటీచేయజాలదు... కాని ఇంగ్లీషు తప్పక నేర్వాలి......"

భాషా రాష్ట్రోద్యమం ప్రారంభంలోనే గాంధీజీ ఈవిధంగా నిర్వచించడం ఎంతో దూరదృష్టికి నిదర్శనం.

నేడు విజ్ఞానం వేయిరూపాలతో విస్తరిస్తున్నది. ఇంగ్లీషులో ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞానం అభివృద్ధి చెందిందనేది నిర్వివాదం. మనం ప్రాచీనశాస్త్ర జ్ఞాన సంపాదనకు సంస్కృతభాష నేర్చాము. అట్లే ఆధునిక విజ్ఞానం సంతరించుకోవడానికి, ఇంగ్లీషు నేర్వడంలో అనుపపత్తి ఏమిటి? నేడు రాజకీయ జాతీయతత్వం, జాతివాదం పెరుగుతున్నాయి. వాటిని మూలభాషలో చదవడం జ్ఞానదాయకం. రాజాజీ అన్నట్టు అనువాదాలలో కాలహరణం చేయలేము. 'సెకండ్ హాండ్' జ్ఞానం అఖండ జ్ఞానం కాదు. అనువాదాలవల్ల సంపాదించుకొనే జ్ఞానం 'స్వప్నలబ్ధ భక్షణం' వంటిది.

ఇంగ్లీషు నేర్వడమే తప్పంటున్న 'జాతి ద్రోహులు' అది అధికారభాషగా కూడా ఉండవలసిందంటే అబ్బురపడుతారేమో! అది విదేశీయం అన్నది వారి వాదసరణి. రాజాజీ అన్నట్టు మనం ఏవి విదేశీయమని మానుకున్నాము? విదేశీయుల ఆర్థిక సహాయం వలదన్నామా? కామన్‌వెల్తునుంచి వదలి వచ్చామా? వారి పరిపాలన పద్ధతులను ప్రోత్సహించడం మానుకున్నామా? గ్రహాంతర ప్రయాణమే గ్రామాంతర గమనమైన నేడు 'విదేశీయ' మనే మాటలు వింత కాదూ? కనుక ఉన్నతస్థాయిని అధికారభాషగా ఇంగ్లీషు కొనసాగడం ఎంతమాత్రమూ అపాయకరమూ, ప్రజాస్వామ్య ప్రతికూలమూ కాదు.

ఒక్క 'విదేశీ' భాషకే అంత పెద్ద పీట వేయడం కొందరికి కంటగింపు కావచ్చు. అప్పుడు మరికొన్ని దేశీభాషలకూ అధికారభాషాస్థాయి కలిగించడానికి ఆక్షేపణ ఎందుకు? హిందీ; ఒకప్పుడు రాజభాషగా రాజిల్లిన మరాఠీ; దక్షిణాపథాన్నంతా దీధితులతో నింపిన తెలుగు; ఇటీవల భారతజాతికి గౌరవం తెచ్చిన బెంగాలీ—అధికారభాషలు కానివ్వండి. సోవియట్ రష్యాలో ఎన్నో అధికారభాషలు; కెనడాలో ఒక్కటికి మించిన అధికారభాషలు; స్విట్జర్లాండ్‌లో నాలుగు అధికారభాషలు—జనసంఖ్యలో నూటికి ఒక్క శాతం వున్న రోమానిష్ (Romansch) కు కూడా జాతీయ భాషాగౌరవమిచ్చిన ఔదార్యం దానిది.

మనసులు కలవాలిగాని, మాటను మన్నించడం ఎంతలో మాట! జాతిమత కుట్లు కనిపించే అతుకుల బొంత కారాదు; కన్నులకు విందుచేసే ఇంద్రధనుస్సులా ఉండాలి. దానికి పరమసాధనాలు సహనం, సామరస్యమూను.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1. Editor: S. Sambhu Prasad